

IHI (Psalms — Buk Song)

1

Avuqavu ni vai vaiintiraravata kia avuqavu ni vai vaiintiraravata tura

¹ Vaiinti vovano qora avu aato ami varia uvara kia avataqiro viraitiro, viva Kotira uva raqake variaka hampata kia himpi vairaitiro, viva Kotirara qora uva ti variaka hampata kia oquvi vai vaiintira Kotiva vira koqema amite vaira.

² Vi vaiintiva Noravano Kotiva tivatai uvarara voqama kero quaheharo vi uvara varakero nai avu aatoqi vatero, entaqivata aatitairaqaavata iriqiro ni vaira.

³ Vi vaiintiva vaireva, koqe katari namarivano tuvaini ututaa katarira voqaarama vairo. Namari auvahini ututaa katariva vo ihi vo ihi koqema kero tava iraqiro vi vaivaro vira marevanovata kia tamunta viraitiro, qaqi koqe iro vaira. Vi katarira voqaantema kero, vi vaiintiva kaiqa vare vaiva koqe iro vairo.

⁴ Koqe vaiinti nahenti mintimake variamanta qora vaiinti nahenti kia vika voqaara variara. Qora vaiinti nahenti vaireka, vika uvaivano qeqi kuvu rapa vuaqa kaira voqaara variara.

⁵ Kotiva *ko* tiaina entaraqaa qora vaiinti nahenti kia ho *ko* aatara karaiti, vika avuqavu ni vai vaiinti nahentika ruvaaqumavi vainaini kia ho vaivara.

⁶ Avuqavu ni vai vaiinti nahentika vaivaro Noravano Kotiva vikaqaa raqikiqiro vi vairamanta vika koqe aaraqaa nuvaqi vivara.

Qora vaiinti nahenti qora aaraqaaqai nuvaqi vi, vuru taiqa vivara.

2

Kotiva kaama tai vaiintirara tura

¹ Oho, nantihae vo vatanaa vo vatanaaka Kotirara voqamake arara ite vaimanta variavo?

Nantihae maa vataraqaa variaka ruvaaqumavi uva tiva vare Kotira raqu amitareka auti variavo? Vika uva tiva teva kia ho aru viraro gumina uvaiqama vuanaro.

² Oho, ekaa naato vatanaaka avuhainaa vaiintinavu ruvaaqumavi, vika auvihehavaa vaqa ntuva vare, Nora Kotiravata, viva kaama tai vaiintiravata, raqu nimitareka auti variavo.

³ Vika tiha, Kaiqe tenavu vitanta tinavu rumpataa *senira* rugemake qaqini variare. Hauri vitanta tinavuqaa raqikiqi vivorave, ti variarave.

⁴ Vika minti tiavarovata, naaruvaini Noravano nai avuhainaa taintaqaa oquviro vaiharo vika uvara naaraihama nimate vaira.

⁵ Mintiharo vikara arara itairaro vika nitiramanta vika voqamake aatu ite vaira vaivarave.

⁶ Vika voqamake qete vaivaro Noravano Kotiva vikara mintima tianaro: Te tenta kaama tauna vaiintira noraiqama kauraro viva avuhainaa vaiintivano tinta takuqi vai aiqinara Saioni Aiqinaqaa vaivo, tianaro.

⁷ Noravano Kotiva minti tiraro viva kaama tai vaiintiva avuhainaa vaiintivano mintima tianaro: Noravano Kotiva tiriara mintima tivo: Are

ti Maaquvanoma variaro. Are ti Maaquvano variana okarara vate te qovarama kouro.

⁸ Are ti irairaqe te ekaa vatanaaka vataini variaka ai amiarirara are vikaqaa raqikiqira viraro ekaa maa vatava ai vatama varianarove.

⁹ Are *aini* kaavu tuateharama vika naatara kenarave. Aaqatai vataqohai aututaa tavera rakavu kaantema kera, are vika kempuka taiqa kenarave, tiro. Noravano Kotiva tiriara minti tirave.

¹⁰ Ne avuhainaaka, qora avu aato qaqirake, koqe avu aato iriha variate.

Ne vataini varia vaiinti nahentikaqaa raqiki variaka, ne rauriha variate.

¹¹⁻¹² Hauri Kotira vaaka arara itairaro ni vehi autu taiqa kaantorave ti, ne Nora Kotira aatu qeteha vira kaiqa vara amitaqi vuate. Aiqu kauqu ntiri ntiri i vairamanta ne vira vevaaraini variaterama, turo.

Kotiva tinavu antua timitaarire ti, viva inaini oru vi variaka, vika quaheha variqi vivara.

3

Devitiva nai maaqu Apasalomura aatu qe-takero vu entara maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, ti navutaaka airitahaa variamantama vauro. Airi vaiinti ti navutaiqiha qoraiqama timitareka auti variavo.

² Vika airitahaa tiriara tiha, Kotiva kia vira kahaqianarove, ti variarave.

³ Vika minti ti variamantavata, te ariara tiha, Noravano Kotiva kainke voqaara ti koqema kero

antua timite vaivama vaivo, turo. Arema ti kahaqiamanta te tenta navutaaka naatarake vaunarave.

Ti kempukavano taiqa vimanta vaurara arema ti qaiqaa kempuka timiaramanta ho vauro.

⁴ Te Nora Kotirara naverai tiha, Ti kahaqiane, turaro viva nai takuqi vai aiqinara, „Saioni Aiqi-naqaahairo„ ti uva iriharo, ti kahaqi vaivo.

⁵ Entaqi te taari vuqite vaite vauraro, Noravano Kotiva tiqaa koqema kero raqikiqiro vi vaimantara ti, te aavata vaitaqa vivi aatitake himpi koqemake vaunara.

⁶ Ti navutaaka 10,000 ti ututumate harireka auti vaivera, te kia vika naatu qetarara.

⁷ Noravauvo, are ti Variqavanoma variaro. Are himpira ti ruaruama timitaane.

Are ti navutaaka kaurira haika nimiane.

Are qora kaiqa vare variaka ruqtiramanta vika aarai nkuivi vairika voqaara vaiha kia ti qoraqama timitaate.

⁸ Noravano Kotiva tinavu ruaruama timite vaivama vairo. Mpo Noravauvo, tinavu nena vaiinti nahenti koqema timitaane.

4

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, are ti antua timite variaravama variaro. Te ai aaraarirara ti uva irira vo tiane.

Te nora maaraqi vauna entara are ti aanti autu timitaaramanta te ho ruqemake vunarave.

Ho vate are ti aaqurihama timitehara te ai aaraaina uvaravata iriane, turo.

² Noravano Kotiva tiharo, Oho, ne maa vaiintika, ne ti hutu koqera vatainiqama keha, kaurira haikaqai ti timi variaka, ne tairentae minti vai okarara qaqirake kia mintivarave?

Tairentae ne qumina haikara noraiqaake iriqi vi vai okarara qaqirake, kia una okara avataqi vivarave? tiro.

³ Ne kiae iriavo? Tenavu avuqavu ni vaurauka tinavuara nai vainti variate tiro, Noravano Kotiva tinavu naini kaama taira. Mintirara ti, te Kotira aaraariraro viva ti uva homa irianaro.

⁴ Virara irihama ne Kotira aatu voqamake qeteha, Kotira uva raqake vai okarara qaqirake, nenta vaite taintaraqaa vaiha nenta avu aatoqi vaina uvara evaara rairakeha iriqi vuata.

⁵ Kotiva tivatai uvara irihama ne koqemake *ofaa* iha quara amiteha, Nora Kotirara noraiqaake iriqi viha vira uva iriqi vuata.

⁶ Noravauvo, airi vaiinti nahenti tiha, Mpo, koqe entavano qaiqaavata qovaraiqiataarave, ti variarave.

Mpo, are qaiqaavata tinavu koqema timitairaqe tenavu ho variare, turo.

⁷ Naahoqi *uitivata uainivata* koqemakero mpeqaiqi entara vaiinti nahenti quahe variarave. Ho are timiana quaharava vika quahe variaravata aatara kairave.

⁸ Noravauvo, areqaima tiqaa koqema kera raqiki variaramantara ti, te vaitarera iha kia qetaraiti, koqemake vaite vaunara.

5

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, te ai aaraarirara are te keke ti vauna uvara iriane.

² Are ti avuhainaava ti Variqavanoma variaro. Te kia voravata aararaiti, ariqai aare vaunarara tira, are ti uva irira ti kahaqiane.

³ Noravauvo, ekaa enta toqaqi te ai aare vauna uvara are iri varianarave.

Kuari avu uriraqaa te ai aaramake, viraqaahai te qaiqaa are tinta tiva timinara vira veka vau-narave.

⁴ Are Variqavano vaihara kia qora kaiqara qua-haraitira variaramanta, qora kaiqa vare variaka kiama ho ai aaqanto vaivarave.

⁵ Nái nutu tuahere variaka kia ho ai avuqaa oru vaivarave. Ekaa qora kaiqa vare variakara kia ai muntukavano vaivo.

⁶ Una uva ti variaka are ekaa vika vehi autu kenarave.

Vaiinti arukaakave, unaqaraiqama keha kaiqa vare variakave, are vika navutaiqama nimate varianarave.

⁷ Ai muntukavano tiriara voqama kero vaiman-tara ti, te homa ai takuqira Naavuqi oriqete, kankakaavi vaiha ai autu tuahera karerave.

⁸ Noravauvo, ti navutaaka airitahaa variarara tira, are koqe aaraqaa ti tivita varera vi vairaqe te ai avuqavu kaiqa ho varaare.

Te vuaina aarara are ti humiqairaqe te vi aararaqaa vuare.

⁹ Ti navutaaka ti varia uvava una uvaqai vaimanta kia te vika uvara quqaave tirarave.

Vaiinti nahenti vehi autu nimatevaqai vika avu aatoqi vaivo.

Vaiinti quntama taara kia rahirama taavaro qora untavano urintema kero, vika noqihairo qora uvavano qovaraiqi vairave. Vokiakavata vinavuka hampi ni varia aararaqaa vuate ti, vinavuka vikara uqerara uva ti variarave.

¹⁰ Mpo Kotio, are vika uva avuqavuqama nimitera, vika nai qora kaiqa kaara ruqutuane.

Are qaqi kairaro vika vokiaka qoraiqama nimitareka tivata uvava, vi uvava vika nai qoraiqama nimitaarire.

Vika ai no kia iriraiti, qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara kaara are nena avuqaahaira vika nititama kaira niaraini variate.

¹¹ Tinavu qoraiqama timitevorave ti, are iananaini aniaka, are vika qaqi kairamanta quaheha variate.

Are qaqi kairamanta vika quaheha ihi tivaqi viha ai autu tuahera kaate.

Ariara muntuka vataaka, are vika antua nimitaqira viramanta vika quaheha variqi vuate.

¹² Noravauvo, kainkevano vaiinti antua amিতaintema kera, are avuqavu ni variaka antua nimatehara, vika koqema nimate variaravama variaro.

6

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, kia ai arara itairara ti titiane. Te qora kaiqa varaainara kaara kia ai arara itairara ti ruqutuane.

² Mpo Noravauvo, ti kempukavano taiqa virara tira, are ti aaqurihama timitaane.

Ekaa ti vuhaantaarivano ihavimantama vauro. Mpo, ti tivaata koqema timitaane.

³ Nora maaravano tiqi vaivaro ti muntukavano qoraiqimantama vauro.

Mpo Noravauvo, are nanti nanti entae varikera ti kahaqinarave?

⁴ Noravauvo, orurantera ani ti ruaruama timitaane.

Nena vaiinti nahenti aaqurihama nimate vaina okarara iriharama, tivata ani kahaqama timitaane.

⁵ Mpo, qutu vuaka kiama ho ariara iritevarave.

Te qutu vuaka vuanaini otu variarera, te mini vaiha kia te ho ai autu tuahera kararave.

⁶ Mpo, vi haikara vi haikara kaara te iqi rataqi vuraro ti kempuka kia vaimantama vauro.

Vo enta vo enta enta iqi ti auquruvano te vaitauna taintara putaiqamake vaimanta vaurarave.

Te noraiqamake iqi rataqi vi vaurarora tiro, ti *pilovanovata* putaiqama virave.

⁷ Ti navutaaka airitahaa variara kaara te iqi rataqi vi vuraro ti tivuvano noqa vimanta kia te koqemake tave vauro.

⁸ Ne qora kaiqa vare variaka iriate.

Noravano Kotiva te iqi rate vauna uvara irirara ti, ne te iainanaihai qaqirake vuata.

9 Noravano Kotiva te vira aare vauna uvara irirara tiro, viva quqaama ti kahaqianaro.

10 Viva ti navutaaka kaurira haika nimianaro.

Ti navutaaka ti harireka anivaro viva vika ruqutu kaira vika qeteha kaurira, qaqirake vaaka anirante vivarave.

7

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

1 Noravauvo, are ti Variqavanoma variaro. Mpo, are ti antua timitaane ti, te ai aare vauro.

Ti avataqi ani variaka ti harivorave tira, are ti ruaruama timitaane.

2 Are kia mintirera, *raionivano* vaiinti nkaqakero rapepaama kaintemake, vika ti arukaivaro kia vovano ho ti kahaqianarove.

3 Noravauvo, are ti Variqavanoma variaro. _┌Ti navutaiqi variaka tiriara viva vi kaiqara vi kaiqara qora kaiqa varaivave tiamantavata, kia te mintunarave._└

Te kia una tivakeha vo vaiintiqaqa uva vate vaunarave.

4 Ti koqema timite vai vaiintira kia te vira nai qoraigama amite vaunarave.

Kia te qumina uva kaara tenta navutaara qo-raiqama amite vaunarave.

5 Te minti kaiqara varaariravauve, are ti navutaaka qaqi kairamanta vika ti avataqi viha ti ravaaqavu kevarave. Are vika qaqi kaira vika ti aru vatani ke, ti tivaata konkoma kanta kevarave.

⁶ Mpo Noravauvo, ai arara itairara are himpira ti kahaqiane. Ti navutaaka tiriara voqamake nirara itaimanta ti aru kareka auti variavo. Are ti uva avuqavu qiane.

⁷ Are himpira ekaa vo vatanaa vo vatanaaka ruvaquma kairamanta vika are raqiki vaina taintara ututumate vaivara are vi taintaraqaa vaihara vikaqaa raqikiqira vuane.

⁸ Arema avuqavuqama kera vaiinti nahenti uva rairakera iri variaravara tira, are ti uvavata irira, tiriara viraqaa kia uva vaivo tiane.

Mpo Noravauvo, are nai virini kantaqaini variaravara tira, te avuqavu ni vauna okarara kankoma kera tavaanarara tira, ti uva avuqavu qiane.

⁹ Mpo, are Variqavano avuqavuqama kera kaiqa vare variarava vaihara, are ekaa vaiinti nahenti avu aatoqi vai uvara kankoma kera iri varianarara tira, are qora kaiqa vare variaka vika qora kaiqa taiqa kera, koqe kaiqa vare variaka kahaqiramanta ho variate.

¹⁰ Ne iriate. Kotiva nai virini kantaqaini vaiva ti kainke voqaara vaiharo ti antua timite vaivo.

Vira uva koqemake iri variaka, viva vika kahaqama nimate vairave.

¹¹ Kotiva vaiinti nahenti uva iriharoma viva avuqavuqama kero *ko* tiharo, viva vo enta vo enta qora kaiqa vare variakaqaa uva vate vaira.

¹² Vaiintivano kia qora aara qaqira kairera, Kotiva nai iqoka paipe uvi anakero vatero, huruvata vuikero vataanaro.

¹³ Viva vaiinti arukaaina auvihehavaara vaqa ntuvakero vatero, iha itaaina vevara hinta ututero vira arireva auti varianaro.

¹⁴ Qora kaiqa vare variaka vika náí avu aatoqi qora kaiqa varerara iriteha, náí noqihai una uva ti variara.

¹⁵ Vokiaka aqu vuate ti, hiqainti quviteraqi, vika náíma aqu vivara.

¹⁶ Vika qora kaiqa vareva tuqantaaviro náíma ravaaqavu kaanaro.

Vika vo vaiinti qoraiqama amitareka auti vaiva náíma qoraiqama nimitaanaro.

¹⁷ Noravano Kotiva avuqavuqama kero kaiqa vare vairara ti, te virara koqemave turo. Noravano Kotiva nai virini kantaaqaini vaimanta te vira autu tuaheraqi viha ihi tivaqi virerave.

8

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Ike, Noravauvo, are tinavu Noravanoma variaro. Ai autuvano nora autu vaimantara ti, ekaa maa vataraqaa variaka virara iriarave. Ai mpeqa okaravano takuqi vaiva naaruvaini nai uritarakero mpiqaviro vaivo.

² Naati vainti naama ne variakavata, uri vaiqi varia vaintikavata variavara are nena okara vika numiqe variaramanta vika ai autu tuaherakeha ihi ti variarave.

Vika minti ti variamanta ai navutaakave, ai no raqake variakave, kaurira haika vare variarave.

³ Te entaqi naaruvaini viri taveha tiha, Torave, opu makauve, ekaa vi haikara vi haikara arema autukera, vika nái nimiana vatukaraqaa vonaini vonaini variarave, turo.

⁴ Ike, are vi haikara vi haikara nora haika autukera vataarava vaihara, nantiharae are vaiinti nahentiaravata noraiqaakera iri variaro? Nantiharae are qumina vaiinti nahentiqaavata koqema kera raqiki variaro?

⁵ Vaiinti nahenti vika *enseli* vevaaraini vahuqa variate tivakera, are vika autukera vatera, vika noraiqama kera, nora autuvata vika nimianarave.

⁶ Are vaiinti nahentiara tihara, Ne te autuke vatauna haikara ekaa haikaqaa raqikiate, tivakera vika noraiqama kaaramanta vika ekaa are autukera vataana haikaraqaa raqiki variarave.

⁷ Sipisipive, purumakauve, ekaa vo aantauvahi vo aantauvahive,

⁸ naaruvaini ata vare ni varia uvirikave, nora namariqi ni varia havukaukave, ekaa haika namariqi vi ani vai haikarave, are vika nimiaramanta vika vi haikara vi haikaraqaa raqiki variarave.

⁹ Ike, Noravauvo, are tinavu Noravanoma variaro. Ai autuvano nora autu vaimantara ti, ekaa maa vataaraqaa variaka ai autuara iriarave.

9

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, te tenta muntukaqihai ariara koqeve tivaqi virerave.

Are koqe kaiqa vo kaiqa vo kaiqa varaanarara te vaiinti nahenti tiva nimiqi virerave.

² Are mintianarara ti, te ariara iriha quaheha variqi virerave.

Noravauvo, are nai virini kantaaqaini variarava variaramanta te ai autuqai tuaheraqi viha ihi tivaqi virerave.

³ Ti navutaaka ti harireka aniavara are ti kaqaqaramanta vika ai aatu qetake tuqantaavi kantama virare ti, kaavuntiha taiqa vi variarave.

⁴ Are nena *ko* ti variana taintaraqaa oquvi vaihara avuqavuqama kera *ko* tihara tiqaa kia uva vaivo tianarave.

⁵ Are vo vatanaa vo vatanaaka una variqa autu tuahere variaka nitihara vikaqaa uva vataanarave.

Are qora kaiqa varaaka vehi autu taiqa kera, vika nutuvata nunka kaararo kia vovanovata vika nutu qaiqaa iritaanarove.

⁶ Are navutaaka vehi autu taiqa kera vika vatuka, vo vatuka vo vatukavata vehi autu taiqa kaararo kia maa entara vovanovata vika vatuka autu irirave.

⁷ Ho iriate. Noravano Kotiva avuhainaava ekaa haikaqaa ekaa enta raqikiqiro vuanarove. Viva *ko* tireva nai avuhainaa tainta qerama kero vataivo.

⁸ Viva maa vataraqaa variaka uva iriharo avuqavu *ko* tivaqiro viharo vikaqaa koqema kero raqikiqiro vuanaro.

⁹ Navutaaka kauquqihai ruqemake anika, vika homa Noravano Kotiva inaini vivaro viva

vikaqaa koqema kero raqikianaro. Nora maaraqi vaina vaiintiva, viva homa Noravano Kotiva inaini oru viraro vovano kia ho vira qoraiqama amitaanaro.

¹⁰ Noravauvo, ariara kankomake iriaka vika ariqaa muntuvi vaivarave. Ariara viva tinavu kahaqama timitaanarove ti variaka are kiama vika qaqira kenarave.

¹¹ Iriate. Noravano Kotiva Saioniqi vaiharo tinavuqaa raqiki vaira. Ne ihi tivaqi viha vira autu tuahereha viva nora kaiqa varaira ekaa vatanaaka tiva nimiate.

¹² Kotiva nora maaraqi varia vaiinti nahentika ike mpo ti varia uvara kia tauru karaitiro, viva vika uvavata iriharo, vika qoraiqama nimite variaka nāvata qoraiqama nimite vaira.

¹³ Mpo Noravauvo, ti tavehara ike mpo tiva timitaane. Ti navutaaka ti qoraiqama timite variamanta te nora maaraqi vauraro ti noraiqaakero iha vimanta vauro. Ani ti ruaruama timitairage te kia qutu vuare.

¹⁴ Are ti ruaruama timitairage te quaheha, Ieruharemiqi variaka nivuqaa vaiha, are ti kahaqama timitena kaiqara vikavata tiva nimiha, ai autu tuaheraqi vuare.

¹⁵ Vo vatanaaka tinavuara aqu vuate ti, hiqainti quvitaaraqi nái aqu vuarave.

Vika tinavuara vaara vuitaaraqaa nái aru vuarave.

¹⁶ Noravano Kotiva uva avuqavu iharo avuqavu uvaqai ti vaimanta, vaiinti nahenti vira avuqavu okara kankomake tavaara.

Qora kaiqa vare variaka vokiaka qoraiqama nimitareka auti variavaro, vika qora kaiqavano nái qoraiqama nimate vaira.

¹⁷ Ekaa qora kaiqa vare variakave, Kotira tauvaqa utu amite variakave, vika qutu vuaka vari-anáini vivara.

¹⁸ Kotiva kiama vehi vaiinti nahentiara ekaa enta tauru kaanaro. Viva vika kahaqiaina entava quqaama qovaraqianaro. Nora maaraqi variaka, vika kia qumina Kotira veka vaivara. Viva vika uva irima nimitaanaro.

¹⁹ Mpo Noravauvo, himpuane. Kia qaqi kaira maa vataraqaa variaka ai uva raqake nái kaiqaqai varaqi vuate.

Are vo vatanaa vo vatanaaka una variqa autu tuahere variaka ntita varera vuru nena avuqaa kera vikaqaa uva vataane.

²⁰ Are vika aatu itara haika nimiramanta vika voqamake qeteha tiha, Quqaama tenavu qumina vaiintiqaima vauro, tiate.

10

¹ Mpo Noravauvo, nantiharae are kia ani tinavu kahaqiraitira, niaraini variaro?

Tenavu nora maaraqi vauna entara are nantiharae kukeqavira variaro?

² Qora kaiqa vare variaka vika vehi vaiinti nahentiara qumina vaiinti nahentive tivakeha vika qoraiqama nimate variara.

Oho, are qaqi kairamanta vika vokiaka qoraiqama nimitareka tivate uvava vika nái qoraiqama nimitaarire.

³ Qora kaiqa vare vai vaiintiva, viva nai qora kaiqa varaainarara iriharo nai mahuta ti vairave.

Airaira voqavata varataa i vaiintiva, viva Nora Kotirara are vaaquqama vuane tivakeharo vira qoririma amite vairave.

⁴ Qora kaiqa vare vaiva te nora vaiintima vauro tivakeharo kia Kotirara noraiqaakero iriraitiro, kia vira rantareva auti vaira.

⁵ Mpo, qora kaiqa vare variaka koqemake variarave. Are avuqavu *ko* ti variana okarara, virara kia vika iri variara. Vika nai navutaakara naaraihama nimate variara.

⁶ Vika nariara tiha, Kiama vo haikavano tinavu qoraiqama timitaanarove. Maaravanovata tinavuqaa kiama qovaraiqianarove. Tenavu quaheha homa qaqi variqi virarave, ti variara.

⁷ Vika noqihairo qora uvaqai qovaraiqi vaimanta vika una uva vo uva vo uva ti variara. Vika vokiakara vaaquqama vuate tivakeha vika ntaihareka auti variara. Vaakama antua autivave, qora kaiqa varevave, vika noqihairo qovaraiqi vaira.

⁸ Vika vatuka tataaqa kukeqavi vaiha qumina vitare aitare i variaka arukareka auti variara.

Vika kia kempuka vai vaiintika arireka ampeqi variara.

⁹ *Raionivano* kukeqaviro vaiharo aantau tavekero viraqaa aaquviro ravaaqavu kaintemake, vika kia kempuka vai vaiintika ravaaqavuke rarau vare vuara.

¹⁰ Oho, qora kaiqa vare variaka kempukavano voqavata vaimanta vika kia kempuka vai vaiintika ruqutuke rupitaitima kaamanta vika hiqintivi variara.

¹¹ Qora kaiqa vare variaka nariara tiha, Kotiva kiama tinavu tave vaivo. Viva tenavu qora kaiqa vare vaunarara kia noraiqaakero iri vaivo, ti variarave.

¹² Mpo Noravauvo, himpuane. Kotio, are nora maaraqi variakara kia tauru karaitira, qora kaiqa vare variaka ruqutuane.

¹³ Qora kaiqa vare variaka ai tauvaqa utu amiteha tiha, Kotiva kiama tinavu qora kaiqa kaara ruqutuanarove, ti variara.

Ho nantihae vika minti ti variavo?

¹⁴ Quqaama are vika qora kaiqa vare variara tave varianarave. Are vika vaiinti nahenti qoraiqama nimite variara tavera, vika ntaihareva qeramatera varianarave.

Vaiinti nahenti kia ho nái kahaqi variaka, vika ariqaa muntuvi vaiha, ariara viva tinavu homa kahaqianarove, ti variavo. Viqa vaintive, vehi vaiinti nahentive, are vika kahaqiravama variaro.

¹⁵ Are qora kaiqa vare variaka vika kempuka taiqa kaane. Nái qora kaiqa kaara are vika ntaihairamanta vika kia qaiqaa qora kaiqa varaate, turo.

¹⁶ Noravauvo, are tinavu avuhainaava vaihara, are ekaa enta variqira vinarave. Are una variqanavu autu tuahere variaka, nena vataqaa-haira nititama kairamanta vuate.

¹⁷ Noravauvo, qoraiqama nimitaa vaiinti nahentika vaiha vika ai aare uvara irira, vika kempukaiqama nimitaane.

¹⁸ Viqa vaintive, nora maaraqí variakave, are vika uva avuqavuqama nimitaira vika ho vaimanta maa vataraqaa variakaqihairo kia vovano qaiqaa vika qetara haika nimiarire, turo.

11

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravano Kotiva ti antua timitaarire ti, te virara noraiqaake iriqi vi vaunara.

Te minturamanta ne nantihae tiriara tiha, Uvirivano qetakero vintema kera, are kantera aiqinaini viramanta ai navutaaka kia ai aruate, ti variavo?

² Ne tiha, Oho, qora kaiqa vare variaka man-taaqavi vaiha, vika náí huru vuike avuqavu ni variaka ntaihareka vikaqaa hinta utute variavo.

³ *Kamaanira* kempukavanovata taiqa viramanta „qora kaiqa vare variaka vika náí varaataa i kaiqara vare variamanta„ avuqavu ni variaka nantiakee ho vaivarave?

⁴ „Ho ne minti ti variaka iriate.„ Noravano Kotiva „kia viraitiro.„ viva nai takuqí Naavuraqí qaqima vaivo.

Noravano Kotiva naaruvaini vaiharo nai avuhainaa taintaqaa oquvi vaiharo ekaa naato vatani varia vaiinti nahentika taveharo, vika vare varia kaiqaravata kankoma kero iri tave vairave.

⁵ Noravano Kotiva vaiharo koqe vaiinti nahentivata, qora vaiinti nahentivata tuantikero tave vaira. Vokiaka ruqutiha qoraiqama nimate variakara, viva kia vikara antuqa arivaro vairo.

⁶ Viva naaruvaihairo iha auru qaqi ite vainara qora kaiqa vare variakaqaa rauru kaanaro.

Nái qora kaiqa varera kaara viva kempuka uvai vara kairaro utiharo vika tatoqa aqukaanaro.

⁷ Noravano Kotiva avuqavu kaiqa vare vaivara tiro, viva avuqavu kaiqa vare variakara antuqa arivaro vairo.

Avuqavu kaiqa vare variaka, vika homa Kotiva vainaini oru vaiha koqemake variqi vivara.

12

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, ti kahaqiane.

Koqe vaiinti vovanovata kia maini qaqi vaivo.

Ekaa maa vaiinti nahentikaqihairo kia vovanovata ariara noraiqaakero iri vaivo.

² Ekaa vika nai una tiva amite nai una tiva amite i variara.

Vika nái noqihai uqerara uva tivakeha una uvaqai ti variara.

³ Noravauvo, are vika no tinta kairamanta kia qaiqaavata uqerara uva tiate.

Nái mahuta ti varia vaiintika no tinta kaira evaara variate.

⁴ Vika tiha, Tenavu uqerara uva tivaqi viha vo haika vo haika vararerave. Tenavu uva tiataa iraqe qaqiqai tivaqi vuariraro kia ho vovano tinavu no tinta kaanarove, ti variara.

⁵ Vika minti ti variavarovata, Noravano Kotiva tiharo, Vinavuka nora maara vehi vaiinti nahentiqaa vate variamanta vika ke ke ti variara te irunarara ti, vate te himpi vika antua nimitaari vika koqemake vaimanta qora vaiintinavu kia qaiqaavata vika qoraiqama nimitaate, tiro.

⁶ Noravano Kotiva tivatai uvava vaireva, quqaa uvama vairo.

Silvaa orivano anomakero hiqama vuarire ti, ⁷ tataa ihaqohai *unta/nuta* keha hiqama taara voqaara, Kotira uvavano nai koqe uvama vairo.

⁷⁻⁸ Noravauvo, te tavauramanta qora kaiqa vare variaka vona vona tuqavaaqamake vi ani variamanta qaqi vaiinti nahenti vika taveha, vika qora kaiqara koqe kaiqave ti variara.

Mpo Noravauvo, qora vaiinti nahenti vika tinavu qoraiqama timitevorave tira, are tinavu antua timitaqi vi vairaqe tenavu ho variare.

13

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, tairentae are qaiqaa ti iri timitenarave?

Are ekaa entae tiriara tauru kehara variqira vinarave?

Are nanti nanti entae ti tivuqaa kukeqavira variqira vinarave?

² Ti muntukavano qoraiqimanta te vo enta vo enta nora maara varaqi vi vaunara.

Mpo, are taireve vi maarara taiqa timitenarave?

Tairentae are ti kahaqiramanta ti navutaaka kia qaiqaavata ti haatara kaate?

³ Noravauvo, are ti Variqavano variaro. Vo tivakera, ti tavera ti qaiqaa kempukaiqama timitaane.

Hauri are ti qaqi kairage te qutu vuarora.

⁴ Hauri ti navutaaka tiriara tiha, Tenavu vira aatarama kauro, tivakeha oqovivi autiha vora ntuva timitevora.

⁵ Ai muntukavano tiriara vainara te virara noraiqaake iriqi virera.

Quqaama are ti ruaruama timitenarara tiro, ti muntukaqihairo koqe i vairage variqi virera.

⁶ Noravauvo, are ti koqema timitaanarara ti, te ai ihi tiva amitaqi virerave, turo.

14

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kia avu aato vataaka tiha, Kia Variqavanovata vaivo, ti variara.

Vika qoraiqamavi vaiha, qora kaiqaqai vare variara. Vikaqihairo kia voqavanovata koqema kero avuqavu ni vaira.

² Noravano Kotiva naaruvaihairo maini viavi tavaivaro maa vataraqaa variakaqihairo kia voqavanovata vira okara kankoma kero tavaiva vaira.

Vikaqihairo kia voqavanovata vira okarara irireva vira rante vaira.

³ Kia voqavanovata mintimanta ekaa vataini variaka Kotira aaraqaahai tuqantaavi hampi aaraqaa vi variara.

Ekaa vataini variaka qoraiqamavi variavaro, kia vikaqihairo voqavanovata Kotira kaiqa koqema kero vare vaira. Kia voqavanovata mintirave. (Romeni 3:10-12)

⁴ Noravano Kotiva tiharo, Qora kaiqa vare variaka, kiae vika avu aato vaivo? Vaiintivano kara nama taiqa kaintemake, vika ti vaiinti nahenti aru taiqake variarave. Vika kia tiriara iriraiti, kia ti haare variarave, tiro.

⁵ Ho Kotira uva koqemake iri varia vaiinti nahentika viva vika kahaqama nimate vairara ti, naantiara qora kaiqa vare variaka aiqau kauqu ntiri ntiri i vaira voqamake aatu itaira qeteha vaivara.

⁶ Vehi vaiinti nahenti tiha, Kaiqe minti minti iare, ti variamanta qora kaiqa vare variaka vika aara kuvai nimate variara.

Ho ne qora kaiqa vare variaka iriate. Vehi vaiinti nahenti variavaro Noravano Kotiva vika antua nimate vaivama vaivo.

⁷ Mpo, Kotiva Saioni vatukaihairo vaiinti vo atitairaro viva tinavu Isareri ruaruama timitairera, te virara koqeve tiataarave.

Naantiara Noravano Kotiva nai vaiinti nahenti qaiqaa koqema nimitaaina entara vika kaiqavano ho vairamanta vika koqemake variqi vivarave. Vi entara Isareri voqamake quaheha vaivarave.

15

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, tauka taukae ai Naavu turuaraini ho vaivarave?

Tauka taukae ai takuqi vai aiqinara Saioni Aiqinaqaa vaiha, ai quahama amitevarave?

² [Maa vaiinti nahentikama ho mintivarave:]

Vika kia Kotira uva raqa karaiti, ekaa vira uva iriqi viha koqe aaraqaa niha quqaa uvaqai ti variaka, vikama Kotira Naavuqive Kotira aiqinaqaa ve ho vaivara.

³ Vika vo vaiinti autu vatani tuvi vuantorave ti, kia virara qora uva ti variara. Vika nai tonti kia qoraiqama nimate variara.

Vika nai tataaqa varia vaiinti nahentika kia qoraiqama nimitareka una uva vokiaka viti viri tiva nimi variara.

⁴ Vika Kotiva qoririma nimitai vaiinti nahentikara kia antuqa arimanta vaiha, Nora Kotira uva koqemake iri variaka nora autu nimi variara.

Vika nai kauqu aiqiqaa aqukeha tivataa uvara kia qaqira karaiti, koqe entae qora entae vi uvara avataqi vi variara.

⁵ Vika vokiaka nimia monura qaiqaa nai varareka iha, kia vitare vo monuvata naariraiti, qaqi nai nimia monura viraqai vare variara.

Vovano qutaru monu vika nimiharo tiharo, Ne vi vaiintirara una uva tivaro viva kia *ko* aatara kaarire timanta vika kia vira uva iriara.

Tauka taukae koqe kaiqa mintimake vare variaka, vika kia kuntavaivaima vare kaavu ntiraiti, koqemake variqi vivara.

16

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, are ti antua timitaane ti, te are iananaini ani vauro.

² Te Nora Kotirara tiha, Are ti Noravano variaro. Areqai ti koqema timite variaravama variaro, turo.

³ Vataini variaka vo variqara noraiqaake iriaka, vi variqauka gumina haikaqai variavaro vikara kia ti antuqavano vaimantama vauro.

⁴ Vaiinti nahenti tuqavaaqamake vi aniha una variqanavu avataqi ni variaka, vika vaivaro nora maaravano vikaqi qovaraiqianaro.

Vika ruvaaqumavi vaiha una variqara quara aantau aru nimitareka ivaqe kia te vika hampata oru vairera. Kia te vika una variqa nutu tuahera karera.

⁵ Noravauvo, kia vovano ti noravano vaivara areqaima ti noravano variaro.

Te vo haikara aavoqiarirara are homa vi haikara ti timinarave. Are tiqaa koqema kera raqiki variaramanta te kia qetaraiti, variqi vi vaunara.

⁶ Are timiara vatava koqe vata vaivaro tini kaama taara haikava koqe haikama vaivo.

⁷ Noravano Kotiva ti koqe uva maara tiva timi vaimantara ti, te vira autu tuaheraqi virera. Entaqivata Noravano Kotiva ti koqe avu aato timi vaimanta vaunara.

⁸ Te tavauraro Noravano Kotiva ti kauqu tanaraini vairara tiro, kia vo haikavanovata ti qoraiqama timite vaimanta te ho vaunara.

9 Noravano ti aaqanto vaivarora tiro, ti muntukavano koqe ivaro ti novanovata quaheharo uva ti vaimanta te kia vo haika aatu qetaraiti, variqi virera.

10 Are kia ti qutu vuaka varianaini kenarave. Are kia ti nena kaiqa vaiinti koqera qaqira kairaro ti vaatavano qumina nteraanaro. (Kaiqa Varora 13:35)

11 Tiriara viva koqema kero qaqi variqiro vuarire tira, are vi aarara ti humiqaanara.

Te ai aaqanto variariraro ti muntukavano koqe iarire.

Te ai kauqu tanaraini vaiha ekaa enta quaheha variqi virera.

17

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

1 Mpo Noravauvo, te ariara viva ti uva avuqavugama timitaarire ti, te ai aare vauro.

Te tenta noqihai kia una uva tiraiti, ai aare vaunarara tira, are ti uva iriane.

2 Avuqavu ni varia okarara are kankoma kera iriaravara tira, are *ko* tiharama tiriara kia viraqaa uva vaivo tinarave.

3 Ti avu aatoqi vaira are kankoma kera iri tavaanara. Te qora kaiqa varaarorave tivake vaurara, are entaqi ti avu aato muntukaqi tuanti taantima kera tavairera, are tavairaro kia viraqi te qora kaiqa autuarirava voqavanovata varianarove.

⁴ Te ai uva koqemake iri vaunarara ti, vo vaiintinavu tiroriha náí kenauka ruquti varia aararaqaa kia te ni vaunarave.

⁵ Te ai aaraqaa niha, kia te vi aararaqaahai vo aaraqaavata vetante verantemaqi ni vaunarave.

⁶ Kotio, quqaama are ti uva iri varianarara ti, te ai aare vauro. Ho vate are nena aato ti timiharama ti uva iriane.

⁷ Ai aumanto oru variaka are vika antua nimate variaravara tira, ai muntukavano tiriara vainara ti humiqehara tivata ruaruama timitaane.

⁸ Are nena avuqaa koqema kera raqikianan-tema kera, tiqaavata raqikiana.

Kokoraaravano aroka rairakero nai naati aqu amitaintema kera, are tiqaavata koqema kera raqikiramanta ⁹ qora kaiqa vare variaka kia ti qoraiqama timitaata.

Oho, navutaaka ti haru kareka ti ututumate variavo.

¹⁰ Aaqurihama nimate varia okarava kia vikaqi vaimanta variara.

Vika náí mahuta tivakeha náí nutuqai tuahere variara.

¹¹ Oho, vika ti aiq*u taararama*qi/*urama*qi ani, ti ututumate, ti utu vataini rutahaa karekama auti variavo.

¹² *Raion*inavu aantau aru kareka autuan-temake, vika ti haru kareka auti variara. Nora *raion*ivano aantau arukareva kukeqavi vain-temake, vika tiriara aituti variara.

¹³ Mpo Noravauvo, ani ti navutaaka hampata iqoka raquqira vihara vika naatara kaane.

Nena iqoka paipeqohaira qora kaiqa vare vari-
aka kauquqihaira ti ruaruama timitaane.

¹⁴ Noravauvo, vataihainaa haikaraqai
noraiqaake iri variakaqaahaira ti ruaruama
timitaane.

Vika nái qora kaiqa varaara kaara are nái
qoraiqama nimitihara vika vaintivaravata nain-
tivaravata qoraiqama nimitaane.

¹⁵ Te avuqavuqamake ni vauraukara ti, te naan-
tiara quqaama ai viri tavarara.

Te vaitaainaraqihai himpi, are ti vataakera
vainarara iriariraro, ti muntukaqihairo koqe
iraqe vairara.

18

*Kotiva Devitira Sorura kauquqihairo
ruaruama amito entara maa ihira qara ntuvatora
(2 Samueri 22:1-51)*

¹ Noravauvo, ti muntukavano ariara voqama
kero vaimanta vauro.

Are ti kempukaiqama timitaaravama variaro.

² Nora orivano ti antua timitaintema kero, No-
ravano Kotiva ti antua timite vaivo.

Kempuka vaantaavura voqaarama viva ti utu-
tunate vaimanta te ho vauro.

Viva navutaaka kauquqihairo ti ruaruama
timite vaivama vaivo.

Nora orivano ti antua timitaintema kero, ti
Variqavano ti antua timite vaimantara ti, te vira
vataake variari ti navutaaka kia ho ti qoraiqama
timatevarave.

Kainkevano vaiinti antua amitaintema kero,
viva tiqaa koqema kero raqiki vaimanta vaunar-
ave.

Vira kempukavano navutaaka kauquqihairo ti ruaruama timite vairave.

Kempuka vaantaavura avutaqi variaka ho vari-antemake, te viva inaini vaiha koqemake vauro.

³ Te Nora Kotira aarauro viva navutaaka kauquqihairo ti qaqini vara kaimantara ti, tenavu vira autu voqavata tuahera kaarivama vaivo.

⁴ Qutira haikavano naaqunta voqaara ti vunta vaantama kero uqurama taimanta te qutuvi ruhiqauvi vaunara.

Huvura namarivano ekaa haika qoraiqama kaintema kero, qora haika, vo haika vo haikavano ti qoraiqama timite vaimanta vaunara.

⁵ Kunavano aantau arukareva kahe kahemaqiro vintema kero, qutira haikavano ti ravaaqavu kareva auti vairave.

Vaara vuitaara voqaara matipa quvitaava ti ravaaqavu kareva auti vairave.

⁶ Te mintimake nora maaraqi vaiha Nora Kotira aare vaunara.

Ti Variqavano ti kahaqiarire ti, te vira aare vauraro viva nai naavuqihairo ti uva irira.

Te virara tiha, Mpo Noravauvo, ti kahaqiane, turaro viva aato ti timiro ti uva irira.

⁷ Viva ti uva irivaro vira voqamakero arara itaivarora tiro, vaturavano utivaro aiqina tuqaqihairo voqama kero qakaa qakaa iharo vaira.

⁸ Mintivaro vira aiqianahairo iha muravano oru vivaro noqihairovata ihavano aitarero voqama kero iteharo tatoqaqiro vivaro iha auruvanovata aitarero itaqiro vi vaira.

⁹ Viva naaruva qantuakero viraqihairo tuvi-
 varo vira aiqutaraini voqama kero konkira ari
 tonavuva vaivaro ¹⁰ viva kempuka *enseliqaa*
 oquviro vaivaro uvai vai arokava vira vita varero
 ata varero tuvi vaivaro ¹¹ viva konkira aruraqo-
 hairo nai viri vaata *navuma/naavuma* taivaro
 vankora tonavuvano vira ututuma taivaro ¹² viva
 vainaini voqamakero ataa i vaivaro vira avuni
 tonavuvano kumporaiqama taivaro *taaru/kaam-
 pura* nti vaivaro aaquakaavata uti vaira.

¹³ Mintiaqiro vi vaivaro naaruvavano uva tin-
 tema kero, Noravano Kotiva uva timanta vataini
 variaka iriavaro nai virini kantaqaini vaiva uva
 tira.

¹⁴ Vaiintivano veva tuta kaintema kero, Kotiva
 aaquakaa aquqiro viharo navutaaka raumpirima
 kaimanta vika voqamake qeteha ruqemake vi
 aniara.

¹⁵ Mpo Noravauvo, are nena navutaaka niti
 vaihara nena aiqianahaira aiho vuaqa kaararo
 nora uvaivano uti vaira voqaara ai aihovano
 nora namari raira aqukaivaro, vevanto ataaqi vai
 vatava qoqaa vaivaro vata tuqavanovata qoqaa
 vaira.

¹⁶ Noravano naaruvaihairo nai kauqu tutukero
 veva muntukaraqi vai varuvaqihairo ti utu
 mpaqi vaari qaqini kaira.

¹⁷ Ti navutaaka kempuka vaikave, ekaa ti
 navutaiqi variakave, vika ti haatara kareka auti
 variavaro Noravano Kotiva vika kauquqihairo ti
 ruaruama timitaira.

¹⁸ Te nora maaraqi vauraro ti kempukavano
 kia ho vai entara ti navutaaka ti hampata iqoka

raqireka anintaavaro Noravano Kotiva ti antua timitero ¹⁹ ti tivita varero navutaaka kia ho ti harinaini, nahainaini vuru kaira. Vira muntukavano tiriara vaivarora tiro, viva mintira.

²⁰ Te avuqavuqama keha kaiqa vare vaunarara tiro, Noravano Kotiva virara iriharo ti koqema timitero tiqaa koqema kero raqiki vaira.

Kia tiqaa uva vaivarora tiro, viva ti koqema timite vaira.

²¹ Noravano Kotiva tivatai uvara, te vi uvara iriqi vi vaunara.

Kia te tenta Variqa tauvaqa utu amiteha qora kaiqa vare vaunara.

²² Te viva vo uva vo uva tivakero vataira iriqi viha, kia vira uva voqavata raqa kaunara.

²³ Kotiva kankoma kero iri tavaivaro kia vovano vo haika kaara tiqaa uva ho vataanaro.

Viva kankoma kero iri tavaimanta te qora kaiqa varaarorave ti, te tentaqa koqemake raqiki vaunara.

²⁴ Noravano Kotiva te avuqavu ni vaunarara iriharoma viva tiqaa koqema kero raqiki vairo.

Viva kankoma kero iri tavaivaro kia vo uvanovata tiqaa vairo.

²⁵ Noravauvo, ariara noraiqaakero iriqiro vi vai vaiintirara arevata virara noraiqaakera iriqira vinarave.

Kia viraqaa uva vai vaiintiva vaivara are kia vi vaiintiraqaa uva vatenarave.

²⁶ Nai avu aatoqi kia vaaqu kaiqa varaainarara iriraitiro, takuqi vai okarara iri vai vaiintiva

vaivara, are nena takuqi vai okarara vi vaiintira umiqenara.

Qora okararaqai nai avu aatoqi iri vai vaiintiva vaivara are vira navutaiqama amitenara.

²⁷ Kia náí autu tuahere variaka variavara are vika ruaruama nimate varianara.

Náí nutu tuahere variaka variavara are vika nutu vatainiqama kenara.

²⁸ Noravauvo, are ti aara ataama timite variaravama variaro.

Konkiraiqiva tiqaa vaivara, are vira vara qaqini kera, ataama timite variaro.

²⁹ Are ti kempukaiqama timitairaqe te tenta navutaaka hampata homa iqoka raqirarave. Are ti Variqavano ti kahaqiraqe te homa ori vaantaavuraqi vaatinte navutaaka naatara kararave.

³⁰ Kotiva vare vai kaiqava vaireva, ekaa vi kaiqava koqe kaiqaqaima vairo.

Noravano Kotiva tivatai uvava quqaa uva vaivaro vaiintivano homa vi uvara iriro viraqaa muntuviro varianaro.

Tinavu mantaaga timitaane ti varia vaiinti nahentika, viva kainke voqaara vika antua nimitaanaro.

³¹ Noravano Kotiva viva Variqavano vaivaro kia variqa voqavanovata vairo.

Vivaqaima nora ori voqaara kempukavano vaiharo tinavu avuta ntuva timite vairo.

³² Kotiva vivaqaima ti kempukaiqama kaimanta te aaraini vi ani vauraro viva te nuaina aarara koqema timite vaimanta ni vaunara.

³³ *Diaa* aantauvano aiqinaini kia kuntavaivai iraitiro, koqema kero nintema kero, viva ti

aiqutanta kempukaiqama timitaimanta te onkaiqirainti niha kia kaavu ntiraiti, ni vaunara.

³⁴ Viva iqoka raqua okarara ti humige vaimanta te *baraasiqohai* aututaa hurura ho hinta uti vaunara.

³⁵ Noravauvo, are ti antua timitera, ti ru-aruama timitehara, tiriara viva hiqintuantorave tira, nena kauqu tanaraqohaira ti tuate varianara.

Are ti kahaqiararamanta te vaiinti nahenti nivuqaa nora autu vataukama vauro.

³⁶ Are koqe aara autu timitaara te vi aararaqaa niha kia kaavu nturo.

³⁷ Te tenta navutaaka ntataqi viha vika qo-raiqama nimitaunara.

Te vika ntataqi viha kia tuqantaa taqantaa iraiti, kempukaiqamake vika ntataqi vivi, oru vika aru taiqa kaunara.

³⁸ Te vika aru kauramanta vika ti aiqutaraini hiqintivi kia qaiqaavata himpuara.

³⁹ Are ti kempukaiqama timitaaramanta te tenta navutaaka hampata raquqi vivi, vika naatara kaunara.

⁴⁰ Are ti navutaaka qetara haika nimiramanta vika te unanaihai ruqemake kantama vuara.

Ti navutaiqi varia vaiintika te vika vehi autu taiqa kaunara.

⁴¹ Vika naveraitiha, Mpo, vovano tinavu kahaqiane ti variavaro, kia vovanovata vika kahaqama nimitaira.

Vika Nora Kotira aaraavaro viva kia vo tiraitiro, kia vika kahaqama nimitaira.

⁴² Uvaivano vuaqa kai konkomara voqaara te vika rukavu raakavuma kaunara.

Vaiintivano aaraqaa vai horara vi ntavake ai ntavake iantemake, te vika qoraiqama nimitaunara.

⁴³ Noravauvo, vo vaiintinavu tiriara viva tinavuqaa raqikiantorave ti, ani ti hampata iqoka raqi variakaqaahaira are ti ruaruama timitera, ti noraiqama kaaramanta, te vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqiki vaunara.

Te kia iri tavauna vatanaaka, vate te vikaqaa raqiki vauramanta ⁴⁴ vika ani ti aaqanto kankakaavi vaiha te uva ti vaunara kogemake iri variara.

⁴⁵ Vika ti aatu qeteha aiqau kauqu ntiri ntiri i vaiha nai vaantaavura ututuma taa vatukara, vo vatuka vo vatuka qaqirake, ani ti vevaaraini variara.

⁴⁶ Ho iriate. Quqaama Noravano Kotiva qaqi variqiro vi vaiva vaivo. Nora orivano vaiinti antua amitaintema kero, viva ti antua timite vaivama vaivo. Ne vira autu tuahera kaate.

Ti ruaruama timite vaira, ne vira autu noraiqama kaate.

⁴⁷ Viva ti kahaqi vaimanta te navutaaka naatarake vaunara.

Viva vo vatanaa vo vatanaaka ti vevaarainiqama kaimanta te vikaqaa raqiki vaunara.

⁴⁸ Viva navutaaka kauquqihairo ti ruaruama timite vaira.

Noravauvo, vokiaka iqoka raqiha ti haatara kaare tiavara, are vika kauquqihaira ti tivita viri qaqini kaanara.

Voqamake náí kena vaiinti ruquti variaka ti aru kaare tiavara, are vika kauquqihaira ti ruaruama timitaanara.

⁴⁹ Noravauvo, are mintianarara ti, te vo vatanaa vo vatanaaka avutana vaiha ai autu tuahera karerave.

Are kaiqa vara timitaanarara iriha, te ihi tivaqi viha ai autu tuahera karerave.

⁵⁰ Noravano Kotiva ti Devitika noraiqama kaimanta te avuhainaa vaiinti vauraro viva ti ka-haqimanta te qaiqaa qaiqaavata tenta navutaaka naatarake vaunara.

Te viva kaama tai vaiintika vauraro vira muntukavano tiriara vaira.

Viva ti Devitkaravata, te kuvuarama tauraukaravata, ekaa enta muntuka vateharo variqiro vuanaro.

19

Devitiva maa ihira gara ntuvatora

¹ Ike, naaruvavano Kotira mpeqa okaravano takuqi vaira tinavu tiva timi vaivaro virikanta viva nai kauquqohairo koqema kero autukero vatai haikava, vo haika vo haikavano qoqaa vaimanta tave vaunarave.

² Vo enta vo enta aatitairaqa naaruvavano mintima keharo Kotiva Noravano vairara tiva timiqiro vi vaivaro, vo enta vo enta entaqa naaruvaini vai haikava Kotira mpeqa okara humiqe vaimanta tave vaunarave.

³ Vi haikava vi haikava naaruvaini vaiha Kotira mpeqa okarara tiva timiha kia vaiintivano tiva timiantemake tiva timi variara. Vika tiva timi variamanta tenavu vika uva iriha kia aatoqohai vika uva iri vaunarave.

⁴ Vika mintimake tiavarovata, vika uvavano ekaa naato vataini vi ani vaimanta ekaa tenavu vataini vaurauka vika uva iri vaunarave.

Kuari avuvano naaruvaini variarire tiro, Kotiva kuarivano variaina vatukara autu kero vataivaro, ⁵ nahenti varareva i vaiintiva nai naavugihairo quaheharo veva ntaintema kero, kuari avuvano vevantero ite vaira.

Kempuka vaiintivano quaheharo vokiaka naatara kareva kantaintema kero, kuari avuvano naaruvaini uri vi vairave.

⁶ Kuari avuvano naaruva hini mantaraihairo uruntero uritarero otu ntavara hini mantaraini aqu vi vairave.

Kuari avuvano naaruvaini uriharo ite vaivaro kia vo haikavanovata viva ite vairaqaahairo kukeqaviro varianarove.

Kotiva tiva vatai uvarara tura

⁷ Noravano Kotiva tiva vatai uvava koqe uvaqai vairave. Vi uvava vaiinti kempukaiqama amite vaivaro viva koqema kero variqiro vi vairave.

Noravano Kotiva mintimake nuate ti uvava quqaa uva vairara ti, tenavu vira uvara homa noraiqaake iriqi virarave.

Vira uvavano kia koqe avu aato vatai vaiintira kahaqi vaivaro vira avu aatovano koqema virave.

⁸ Noravano Kotiva uva maara tivataiya avuqavu uva vaimanta tenavu vira uva maara iri vauraro tinavu muntutavano koqe iro vairave.

Nora Kotira uvavano vaiinti avu aato ataama amitaivaro viva kankoma kero irirave.

⁹ Nora Kotira aatu qeteha vira autu tuahere okarava koqe okara vaimanta vaiinti nahenti vi okarara avataqi vi variaka ekaa enta variqi vivara.

Noravano Kotiva ekaa uva vataiva quqaa uva vaivaro vi uvara iriqiro virava avuqavu nuanaro.

¹⁰ *Kori* oriara koqe haikave tivakeha vira varareka auti variantemake, tenavu Kotira uvara koqe uvave tivakeha vi uvara irirera autiha vau-nara.

Koqemake hiqamataa *kori* oriva koqe ori vaivarovata, Noravano Kotiva tivatai uvava vi oriravata aatarakero avunima vairo.

Noravano tivatai uvava *hanivata* aatarakero voqama kero hiakaa irave. *Bivano* nai naavuqi nkurutai *hanira* hiakaa ivarovata, Noravano Kotiva tivatai uvava viravata aatarakero voqama kero hiakaa iro vairave.

¹¹ Mpo Kotio, te ai kaiqa vaiintivano qora aaraqaa vuororave ti, te ai uva viraqai iriqi vi vaunarave.

Te vi uvara koqemake iriqi vi vaurara, are virara irihara ti koqema timite variaro.

¹² Mpo Noravauvo, te kia kankomake iriraiti, qora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vauna uvara ti nunka timitaane. Ti avu aato hiqama timitairaqe te vi kaiqara vi kaiqara kia varaare.

¹³ Te qora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa varaataa imanta vare vaunara, vi kaiqara qaiqaa varaarorave. Are ti kahaqama timitairaro vi kaiqava kia qaiqaa tiqaa raqiki vairaqe te kia ai uva raqa karaiti, koqemake variariraro kia vo uvanovata tiqaa variarire.

¹⁴ Mpo Noravauvo, arema ti antua timitera, ti ruaruama timite variaravara tira, ti kahaqama

timitairaro ti noqihairo qovaraiqiaina uvavavata, te avu aatoqi iritaaina uvavavata, koqe uvavanoqai vaiharo ai quahama amitaarire.

20

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ ʻAvuhainaaʻ, kairaro nora maaravano ariqi vaina entara Noravano Kotiva ai kahaqiarire.

Kairaro tinavu kaivaqara Iekopira Variqa nora autu vaiva viva ai antua amitaarire.

² Kairaro Saioni Aiqinaqaa Nora Naavuqi vaiva, viva ai kahaqiharo kempukaiqama amitaarire.

³ Kairaro viva are vo *ofaa* vo *ofaa* vira amite varianara, kia tauru karaitiro, viva are vo *ofaa* vo *ofaa* iha quara amitaanara viraravata ai quahama amitaarire.

⁴ Kairaro ai muntukavano vaina haikara viva ai amiro, are nana kaiqa varareva aatoqi iritenara viravata ai amiarire. ʻTe ai avuhainaarara irihama Kotira aarama amitauro.ʻ

⁵ Kotiva mintima kero ai kahaqirara are iqoka raquqira vihara nena navutaaka naatara kena entara, vi entaraqaa tenavu ai hampata vaiha voqamake quaheha naverai tivaqi viha Kotira autu tuaheraqi virerave.

Mpo, kairaro Noravano Kotiva are vira aarehara tina uvara ekaa iriarire.

⁶ Te kankomake iruraro Noravano Kotiva ti kaama tero ti noraiqama kaimanta te avuhainaa vaiinti vauraro viva ti kahaqi vaimanta vaunara.

Te vira aauraro viva naaruvaini nai takuqi viraqihairo ti uva iriro ti kempukaiqama timi-taimanta te navutaaka naatarake vaunara.

⁷ Hini kiaka tiha, Tenavu airi iqoka *kaari* vataarera, homa navutaaka naatara kararave tiamanta, hini kiaka tiha, Tenavu iqoka ohi airi-tahaa vataarera, homa navutaaka naatara kararave, ti variara.

Minti ti variamanta tenavu tentanavu Variqa Nora Kotira kempuka viraraqai noraiqaake iriqi vuariraro viva tinavu navutaaka ho naatara timi-taanarove, ti vaunara.

⁸ Vi vaiintika kuntavaivaima vare kaavu nti-vagevata, tenavu kia mintiraiti kempukaiqama make himpi vairara.

⁹ Noravauvo, are tinavu avuhainaa vaiinti kahaqiraro viva tinavu navutaaka naatara kaarire.

Tenavu ai aaraaina entara are tinavu uva irira, tinavu kahaqama timitaane, turo.

21

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, are tinavu avuhainaa vaiinti kempukaiqama amitaararo viva oru navutaaka naatara kairara tiro, viva ariara voqama kero quaheharo vairo.

² Vira muntutavano vai haikara, are vi haikara vira amianara.

Viva ai aareharo ariara ti navutaaka naatara timitaane tivara are vira uva irira vira kahaqianara.

³ Are viva inaini oru ntera vira koqema amitera, viraqaahaira are avuhainaa tovaqa

koriqohai aututaara vira qiaataqaa aqu amitaanara.

⁴ Viva ariara tiharo, Te airi enta variqi virerave, tivara are vira uva irira, airi enta qaqi variqiro vuainara vira amiararo viva variqiro vi vaira.

⁵ Are vira kahaqiararo vira autuvano ekaa vo autu vo autuvata uri aatarakero nai nora autuma vairo.

Viva ai kauquqihairo nora autuvata, nora kempuka takuqi vai kempukaravata, varaira.

⁶ Are vira koqema amitaana haikava kia taiqa viraitiro, ekaa enta ekaa enta vira vataakero variqiro vuanaro.

Are vira aaqanto varianarara tiro, vira muntukavano koqe ivaro vairave, turo.

⁷ Noravano Kotiva nai virini kantaaraqaini vai Variqara, viraraqai avuhainaa vaiintivano noraiqaakero iriharo, vivaqaima ti ho kahaqianarove, ti vaira.

Noravano Kotiva vira koqema amitaqiro vi vairara tiro, viva ho kempukaiqama kero variqiro vuanaro.

⁸ Avuhainaa vaiinti viva nai navutaaka ekaama ravaaqavu kaanaro.

Vira navutaiqi variaka, viva nai kauqu tanaraqohairo vika ekaa ravaaqavu kaanaro.

⁹ Nora ihavano iteharo ekaa haika ita kaintema kero, Noravano nai qovaraiqiaina entaraqaa vika ekaa tatoqa aqukaanaro.

Vi entara Noravano Kotiva vairaro vira arara itairaro viva avuhainaa vaiinti vira navutaaka ihaqohairo tatoqa taiqa aqu kaanaro.

10 Viva vika ekaa vehi autu taiqa kairamanta kia vika vaintivara voqavanovata vataini qaqi vaivara.

11 Vika ruvaaqumavi vaiha, avuhainaa vaiinti qoraiqama amitareka vo uva vo uva tivatava quminaiqama vuanaro.

12 Avuhainaa vaiinti viva hinta utukero vika arireva auti vairamanta vika qetake tuqantaavi aiqutute kantama vivara.

13 Noravauvo, ai kempukavano nai uri aatarakero vairara ti, tenavu ai autu tuahere vauro.

Tenavu ihi tivaqi viha are nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare varianarara tivaqi virerave, turo.

22

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

1 Mpo Kotio, Kotio, ti Variqavauvo, nantiharae ti qaqira kaaro?

Mpo, te ariara ti kahaqiane turara nantiharae are niaraini vaihara kia ti ani ruaruama timitera iaro?

2 Mpo, ti Variqavauvo, te vo enta vo enta aatitairaqaa ai aare vauraravata, are kia ti uva irira iaro.

Te vo enta vo enta entaqi ai aare vauraro ti muntutavano kia qihaaqirave.

3 Are koqe kaiqaqai vare variarava nena avuhainaa taintaqaa oquvi variaramanta Isareri vaiinti nahenti ai autu tuahere variarave.

4 Haaru tinavu kaivaqaukavara ariqaa muntuvi vauvara are vika ruaruama nimitaanarave.

⁵ Vika ariara mpo tinavu kahaqiane tuvara are navutaaka kauquqihaira vika qaqini varakaa-narave.

Vika ariqaa muntuvi vauvara are kia vika qaqira karaitira, are vika kahaqama nimitaanarave.

⁶ Mpo, kia te vaiintivauve vauro, te ahequ voqaukama vauro. Ekaa vaiinti nahenti ti nunurama timiteha kia tiriara antuqa arimanta variarave.

⁷ Vika ti taveha naaraihama timiteha, nái aru runkinkiri iha, mauru kumiki timiteha tiha,

⁸ Quqaae maa vaiintiva Kotirara tiharo, Viva ti kahaqiariravama vaivo tirave? Ho qaqi kaivaro Noravano vira kahaqiarire. Noravano Kotiva quqaa virara quahairera, vira qaqi kaivaro ru-aruama amitaarire, tiarave. (Mat 27:39)

⁹ Mpo Noravauvo, are koqema kera tiqaa raqiki variararo ti nova ti vatatairave.

Te naama ne vauna entaravata are tiqaa raqikiqira vuararo kia vo haikavanovata ti qoraiqama timitairave.

¹⁰ Ti vatatai entaraqaahai te ariqaa muntuvi vaunarave. Te vainti naatika vaurara are ti Variqavano varianarave.

¹¹ Mpo Noravauvo, ti qoraiqama timitare iaka ani ti aumanto variarara tira, kia ti qaqirakera niaraini variane.

¹² Purumakau qoranavu voqaantemake, ti navutaaka ti ututumate variarave.

Basaani vataihainaa purumakau qoranavu voqamake arara ite variaka voqaara vika ti ututuma

taamanta ʼte ruqemake vuaina aarava kia ho vaivo.

¹³ *Raionivano* aantau arukareva noraiqaakero uva tiharo no aaqaavu taintemake, ti navutaaka ti arukareka no aaqaavute variavo.

¹⁴ Mpo, namari ekaara qihia kaintema kero, ti kempukavano taiqa vivaro ekaa ti vuhaarivano aantauruma vivaro, vahavera ravita vintema kero, ti muntukavano qoraiqimantama vauro.

¹⁵ Ti huntavano aaharaiqama vivaro ti maaqirivano no virini vuruvi taatau vimantama vauro.

Mpo, te qutu vuarirava aumanto vaivara are ti qaqira kera iaro.

¹⁶ Qaakau vairinavu aantau avuta ntuva taantemake, qora kaiqa vare variaka ti ututuma teha ti qoraiqama timitareka auti variavo. Vika ti aiqau kauqu raqonta kaavo.

¹⁷ Ekaa ti vuhaarinavu qoqaa vaimanta, ti navutaaka ti taveha ti naaraihama timiteha huvigorave ti variara.

¹⁸ Vika ti utavaaqa varareka iha, *satu* arukeha ti utavaaqa rairake vare variara. (Mat 27:35)

¹⁹ Noravauvo, are ti kempukaiqama timite variaravama variaro. Mpo, kia ti qaqirakera niaraini variane. Vaaka ani ti ruaruama timitaira, ²⁰ qaakau vairi vika kia nai iqoka paipeqohai ti harukaate.

²¹ Are *raioni* noqihaira ti qaqini vara kaane. Qaakau purumakauvano nai *pomuqohairo* ti raqonta kaantorave tira, are ti ruaruama timitaane.

²² Mpo, are mintima kera ti kahaqiraqe te are ti kaiqa vara timitenarara iriha tenta qata vakaukavara tiva nimiare.

Te vaiinti nahenti ruvaaqumavi vainaini vaiha ai autu tuahera karerave.

²³ Ne iriate. Ne Nora Kotira aatu qeteha koqemake vira uva iriqi vi variaka, ne vira autu tuaheraqi vuate.

Ne Iekopira naintivara, ne Kotira autu no-raiqama kaate.

Ne Isareri vaiinti nahenti, ne Kotira quahama amitaate.

²⁴ Vehi vaiinti nahenti nora maaraqi variavaro Noravano Kotiva kia vika nunurama nimitaraitiro, viva vika vira aareha, Mpo, tinavu kahaqiane, ti varia uvara iriharo vika kahaqama nimate vaira.

²⁵ Noravauvo, te vaiinti nahenti ruvaaqumavi viraqi vaiha, te are kaiqa vara timitaanarara iriha, ai autu tuahera karerave.

Vaiinti nahenti ai autu tuahereka nivuqaa vaiha te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha tivatauna uvarara irihama, te ai *ofaa* iha quara amitaari

²⁶ vehi vaiinti nahenti vika vi karara ho nevarave.

Vaiinti nahenti are inanaini ani vaika, vika ai autu tuaheraqi vivarave. Mpo, are vika koqema nimitaira vika ekaa enta koqemake variqi vuate.

²⁷ Mpo, naantiara ekaa vo vatanaa vo vatanaaka vataini vaika, vika tuqantaavi orurante are Noravano vainanaini ani ai avuqaa kankakaamavi vaiha, ai quahama amitevarave, turo.

²⁸ Noravano Kotiva viva avuhainaava vaiharo ekaa vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqiki vaivama vairo.

²⁹ Noravano Kotiva mintima vairara ti, naantiara ekaa vataini vaika, airi airaira vateha koqe kara ne vaikave, ekaa vaiinti nahenti qutuvi taiqavi konkomaigama vikave, naantiara ekaa vika vika Kotira avuqaa kankakaamavi vaiha vira autu tuahera kevarave.

³⁰ Naantiara qovaraigika, vika Kotiva nora kaiqa varainarara tiva nimiqi vimanta ekaa vika vika vaiha Nora Kotira kaiqa vara amitaqi vivara.

³¹ Kia maa entara vatataamanta qovaraigika naantiara vika govarama vimanta, maantimake vika tiva nimivara:

Noravano avuqavu kaiqaqai vare vaiva, viva naivano vaiinti nahenti ruaruama nimate vaivama vaivo, tivarave.

23

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Sipisipi qova koqeva nai sipisipiqaa raqikintema kero, Noravano Kotiva tiqaa raqiki vaimanta kia te vo haikaravata aavoqunara.

² Viva ti qaqi kaimanta te koqe ukau kanta auraara vaunara. Viva ti tivita varero vuru koqe namarivano qihaaqama kero tuvi vainaini kaimanta te ho vaunara. (Qoqaiqama Kora 7:17)

³ Viva ti qaraaka kempuka timimanta te koqemake variqi vi vaunara.

Viva nai autu koqerara iriharo avuqavu vai aarara, vo aara vo aara ti humiqaimanta te taveha ho ni vaunara.

⁴ Noravauvo, are tintira variqira vihara nena sipisipiqaqaa raqiki variانا kaavuraqohairavata, qaqi kauruqohairavata, ti antua timite variaramantara ti,

te qora onkaiqi voqama kero konkira ari vainaini nuarera, kia te qora haika aatu qetaariraro ti muntukavano qihaaqama kero vairaqe te koqemake vairara.

⁵ Te tenta navutaaka avuqaa vaurara are kara koqera ti qerama timitera, ti quahama timitehara ti qiataqaa vahavera koqera aqu timitera, tiriara ani kara naane tivakera, namarivata ti *kaapuqi* mpiqa kaaramanta te ho ne vauro.

⁶ Te kankomake iri tavauraro ai muntukavano tiriara variqiro vi vairara are ti koqema timite vairaqe te maa vataraqaa variqi vivi, ai Nora Kotira naavuqi ekaa enta variqi virerave.

24

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Maa vatavavata, ekaa maa vataraqaa vai haikavavata, ekaa vi haikava vi haikava vaireva, Noravano Kotiva i haikavama vairo.

Maa vataraqaa variaka, ekaa vikavata viva ikama variara.

² Viva hoqarero nora namariqi vata tuqa autukero, nora namari veva muntukaraq i vata vira tuqa arakero vataira.

³ Taukae Nora Kotira aiqinaqaa ho oru vaivara? Taukae vira Naavu turuaraini ho oriqete vaivara?

⁴ Maa vaiinti nahentikama ho mintivarave; Vika náí kauquqohai kia qora kaiqa vararaiti, náí avu aatoqi kia qora kaiqa varerara iriraiti, kia una variqa nutu tuahera karaiti, kia unahaa tiha te quqaa minti mintirerave ti variaka, vikama Kotira aiqinaqaave, vira Naavu turuarainive, ho oru vaivara.

⁵ Mintimake variakama Noravano Kotiva kogema nimitaanaro.

Kotiva vika ruaruama nimitaiva vikara mintima tianaro: Kia vikaqaa uva vaimanta vika avuqavuuqamake ni varia vaiinti nahentikave, tianaro.

⁶ Mintiaka vikama quqaa Kotira rantake, Iekopira Variqa aaqanto oru vaivara.

⁷ Ne vaantaavura genti qantua kaate.

Ne haaru aututaa gentika, anomake qantua vivaro Avuhainaa Vaiinti vira mpeqa okaravano takuqi vaiva vatuka avutaqi oriqetaarire.

⁸ Avuhainaa Vaiinti vira mpeqa okaravano takuqi vaiva, viva tavave?

Viva Noravano Kotivave. Vira kempukavano uri aatarakero vairave. Noravano Kotiva iqoka raguqiro viharo navutaaka naatarake vaivama vaivo.

⁹ Ne vaantaavura genti qantua kaate.

Ne haaru aututaa gentika, anomake qantua vivaro Avuhainaa Vaiinti vira mpeqa okaravano takuqi vaiva vatuka avutaqi oriqetaarire.

¹⁰ Avuhainaa Vaiinti vira mpeqa okaravano takuqi vaiva, viva tavave?

Viva Noravano Kotivave. Viva ekaa kempuka vataava vaivaro, vira mpeqa okaravano takuqi vairave. Viva Avuhainaava avuni vaivama vaivo, turo.

25

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, te ai aareha mpoma turo.

² Mpo, are ti Variqavanoma variaro.

Te ariara viva ti kahaqiariravama vaivo tunara.

Mpo, hauri are ti navutaaka qaqi kairamanta vika ti aatarake vora ahora ntuva timitaiqe te kaurira haika varaarorave.

³ Ariara viva quqaama tinavu kahaqianarove ti variaka vika kiama kaurira haika varevarave.

Qumina haika kaara vokiaka qoraiqama nimite variaka, are vika kaurira haika niminara.

⁴ Noravauvo, are nena koqe okara, vo okara vo okara ti humiqairaqe te koqemake ai aaraqaa vuare.

⁵ Are ti Variqavano ti ruaruama timite variaravara tira, nena quqaa uva ti tiva timiraqe te vi uvara iriqi vuare.

Vo enta vo enta ariara viva ti kahaqiarire ti, te ariara noraiqaake iri vaunarave.

⁶ Noravauvo, nai haaru ai muntutavano vaiinti nahentiara vaivara are vika aaqurihama nimitaanantema kera, tivata mintima timitaane.

⁷ Mpo Noravauvo, te qaraaka vaiinti vaiha qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varauna uvara, kia iritaraitira, nunka timitaane.

Ai muntutavano vaiinti nahentiara vaivaro koqe okaravanoqai ariqi vairara tira, are tiriara iritehara ti aaqurihama timitaane.

⁸ Koqe okaravanovata avuqavu okaravanovata Nora Kotiraqi vairave. Viva qora kaiqa vare variaka aaqurihama nimitewaro vika koqemake ni okarara numiqe vaira.

⁹ Kia náí mahuta ti variaka viva vika ntita varero avuqavu aaraqaa viharo, nai antuqavano vai kaiqara vika numiqe vaira.

¹⁰ Noravano Kotiva tivatai uvara vo uva vo uva koqemake iri varia vaiinti nahentika variavaro Kotira antuqavano vikara vaivaro viva vika kia qaqira karaitiro, koqe aaraqaa ntitaqiro vi vaira.

¹¹ Noravauvo, nena nora autuara iriharama te ai uva raqa kaunara nunka timitaane. Mpo, vi uvava nora uvama vaivo.

¹² Nora Kotira aatu qeteha koqe aaraqaa nireka auti variaka, Noravano vika aara numiqairamanta ¹³ vika koqemake variqi vi vaimanta vika kuvuarama teka náí noka qoka i vatara varevara.

¹⁴ Nora Kotira aatu qeteha koqemake ni variaka variavaro Noravano kia nai tivatai uvara kukeqa taraitiro, vika tiva nimi vairo.

¹⁵ Noravano Kotiva ti kahaqiarire ti, te virara noraiqaake iri vaunara.

Ti qoraiqama timitare iaka vaara vuitaaraqihairo viva ti ruaruama timitaanaro.

¹⁶ Mpo Noravauvo, te tentaraa vauraro ti kempukavanovata taiqa vimanta vaunarara tira, are tuqantaavira tiriara mpo ike tiva timitaane.

¹⁷ Mpo, vo maara vo maaravano tiqi vaivaro ti muntukavano qoraiqivo.

Are anira vi maarara qaqini vara kaane.

¹⁸ Te nora aihaviraarave nora maarave va-raunara tavehara, ai uva, vo uva vo uva raqa kaunaravata nunka timitaane.

¹⁹ Ti navutaaka airitahaa vaiha vika anomake ti navutaigiha ti qoraiqama timitareka auti variara are tavaane.

²⁰ Mpo, te ariara viva ti kahaqiariravave tivakeha are iananaini anunara virara irihara ti antua timitehara ruaruama timitairamanta ti navutaaka kia ti aatara kaate.

²¹ Te ariara noraiqaake iriha koqemake nunarave, avuqavu nunarave, are virara virara iriharama ti kahaqiane.

²² Noravauvo, are tinavu Isareri Variqavano vaihara vo maara vo maaraqihaira tinavu ruaruama timitaane.

26

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, te ariara noraiqaake iriqi viha te kia tuqantaa taqantaa iraiti, te ai aaraqaa avuqavu ni vaunarara tira, are tiriara kia viraqaa uva vaivo tiane.

² Noravauvo, are ti okara avatama kera tavaane. Ti muntukavano nana nana haikara vainarave, ti avu aatovano nana nana haikara iri vainarave, are ekaa vira tuantikera tavaane.

³ Ai muntukavano tiriara vaira te kia tauru karaiti, te ariara noraiqaake iriha, ai quqaa uva iriqi vi vaunarave.

⁴ Kia te una uva ti variaka hampata vi ani vauraukave. Unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variaka, te kia vika ianaini oru vaunarave.

⁵ Qora kaiqa varareka ruvaaqumavi variaka, kia ti muntukavano vikara vairave.

Te qora kaiqa vare variakaqaahai niaraini vau-narave.

⁶ Noravauvo, kia tiqaa uva vaimantara ti, tenta kauqu „ai avuqaa„ hiqamake, ai *ofaa* tainta vi-rante airante ututiha, ai autu tuahere vauro.

⁷ Te mintimake ihi tivaqi viha ariara kogemave tivakeha are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaa-nara vaiinti nahenti tiva nimi vauro.

⁸ Noravauvo, are variana Naavura, virara ti muntukavano vaimantama vauro.

Vi Naavuraqi ai mpeqa okaravano takuqiro vaivara variaro.

⁹ Mpo, are qora kaiqa vare variaka vehi autu keharama, kia tivata vehi autu kaane.

Are nái kena vaiinti arukekaqaa uva vate-harama, kia tiqaa uva vataane.

¹⁰ Vi vaiintika voqamake qora kaiqa vare variakara ti, vika qutaru monu varerara iriha vaakama vaiinti arukevara.

¹¹ Vika minti variaveravata, tiqaa uva variantorave ti, te avuqavuqamake ni vaunara. Mpo, are virara irihara ti aaqurihama timitehara ruaruama timitaane.

¹² Te koqe aaraqaa vauraro kia vo haika-vanovata ti qoraiqama timitaanaro.

Te mintimake vaiha, te Kotira vaiinti nahenti ruvaaqumavi vainaini vaiha, Nora Kotira autu tuaheraqi virera.

27

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravano Kotiva viva ti aara ataama timite vaivama vairo.

Viva ti ruaruama timite vaivama vairo.

Viva minti vaimantara ti, te kia vo vaiinti aatu qeteha vairara.

Qora haikavano ti qoraigama kaantorave tiro, Noravano Kotiva tiqaa raqiki vaiva vaimantara ti, te qumina qetaarora.

² Qora kaiqa vare variaka ti haru kareka ani ti hampata iqoka raqi entara, vika náima kuntavaivaima vare kaavu ntivara.

³ Iqoka vaiinti airitahaa ani ti ututuma taivera, kia te vika aatu qetarera.

Ti navutaaka ti hampata iqoka raqireka anivera, vi entara te Kotiraraqai noraiqaake iriqi virera.

⁴ Noravano Kotiva vohaa haikaqai ti timiarire ti, te vira aare vaunara.

Ti hantuqavano vohaa haikaraqai vaimanta vaunara.

Te Nora Kotira ireha mintima ti: Te qaqi variqi vuaina entara, ekaa vi entara te hoe ai Naavuqi variqi virarave? tunara.

Te viraqi vaiha viva ti koqema timite vairara aatoqi iriqi viha, virara koqe aara ti humiqairaqe vuare tirara.

⁵ Nora maaravano tiqaa qovaraiqiaina entara viva ti tivita varero vuru nai Naavuqi kukeqa taanaro.

Vi entara viva nai vainaini turuaraini ti kukeqa taanaro.

Viva ti tivita varero vuru nora oriqaa kairamanta navutaaka kia ho ti harivara.

⁶ Noravano Kotiva mintima kero ti kahaqirage te vuruni vaiha tenta navutaaka miani ti ututumate variaka naatara keha, vika vora ahora autu nimitarerave.

Te vora ahora autuqi vivi, viraqaahai oru Kotira Naavuqi quaheha Kotira *ofaa* iha quara amitarera.

Te mintiaqi viha Nora Kotira autu tuahereha ihi tivaqi virera.

⁷ Mpo Noravauvo, te ai aaraaina entara are ti aaqurihama timitehara uva ti tiva timiane.

⁸ Noravauvo, ti muntukaqihairo ai aaqanto oru variane timanta te ai aaqanto oru vairerave.

⁹ Te mintiarirara are ti tivuqaa kia kukeqa vuane.

Hauri ai arara itairara are ti nena kaiqa vaiintiaru vuane tirora.

Are ti kahaqi variaravara tira, kia ti qoririma timitera, qaqira kaane.

Are ti Variqavano ti ruaruama timite variaravama variaro.

¹⁰ Mpo, ti noka qoka ti tauvaqa utu timitaivera, Noravano Kotiva kia mintiraitiro, viva ti tivitaanaro.

¹¹ Noravauvo, ai antuqavano vai kaiqara ti humiqairage te vi kaiqara varaqi vuare. Mpo, ti navutaaka airitahaa variarara tira, are avuqavu aaraqaa ti tivitaqira viramanta vika kia ti qoraiqama timitaate.

¹² Mpo, are kia ti navutaaka kauquqi kaane. Tiriara qetaarire ti, vika tiqaa una uva oqiteha tiha, Tenavu ai minti mintimake qoraiqama amitarerave, tivakeha ti rauqi timite variarave.

¹³ Vika minti iaveravata, te vo haikara kankomake irunara: Te maa vataraqaa qaqi variaina entara Noravano Kotiva ti koqema timitaanaro.

¹⁴ Are Nora Kotira veka vairaro viva ai kahaqiarire. Ai muntukavano qoraiqama vuan-torave tira, are Nora Kotirara kempukaiqamakera iriqira vuane.

Nora Kotira veka vairaro viva ai kahaqiarire.

28

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, are ti antua timite variaravama variaro.

Mpo, te ai aaraarirara are kia aato tinta vi vai-intira voqaara vairaitira, ti uva iriane. Hauri are evaara vairage te qutuaka vatukaini vuororave.

² Ai takuqi vai Naavuva vainaini te tenta kauqu tutuke, ariara mpo ike ti kahaqiane ti vauna uvara iriane, turo.

³ Mpo, are qora kaiqa vare variakaqaa uva vateharama kia tiqaa uva vataane.

Vika nai noqihai nai kenaukara koqe uva uqerara uva tivakeha, nai aatoqihai vika qoraiqama nimiterara iriqi vi variara.

⁴ Vika qora kaiqa varaara kaara vika nai koqaa nimiane.

Vika qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaarara irihara, vika ntaihaane.

Are vikara huviqorave tivakehara vika qo-raiqama nimitaane, turo.

⁵ Noravano Kotiva vare vai kaiqarave, viva autukero vatai haikarave, vika virara kia no-raiqaake iriara kaara Kotiva vika ntaiheharo vehi autu taiqa kaira kia qaiqaavata vaivara.

⁶ Mpo, te Nora Kotira aareha ti aaqurihama timitaane turaro viva ti uva irirara ti, kaiqenavu vira autu tuahera kaare.

⁷ Noravano Kotiva ti kempukaiqama timiteharo viva kainke voqaara ti antua timite vaivama vairo.

Viva ti kahaqama timite vaiva vaimanta te viraqaa muntuvi variqi virera.

Te tenta muntukaqihai voqamake quaheha, ihi tivaqi viha vira autu tuaheraqi virera.

⁸ Noravano Kotiva nai vaiinti nahenti kempukaiqama nimite vaiva vaiharo, viva avuhainaa vaiinti nai kaama taira, viravata kahaqiharo navutaaka kauquqihairo vira ruaruama amite vairo.

⁹ Noravauvo, nena vaiinti nahenti ruaruama nimitaqira vuane.

Nena kaama taana vaiinti nahentika koqema nimitaqira viharama, sipisipi qova nai sipisipiqaa koqema kero raqikintema kera, ekaa enta nena vaiinti nahentiqaa raqikiqira vuanerama, turo.

29

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Ne naaruvaihainaaka Nora Kotira autu tuaheraate.

Vira kempukaravata, vira mpeqa okaravano takuqiro vairaravata, irihama ne vira autu tua-heraate.

² Vira nora autuvano takuqiro vaira tuahera amitaate.

Noravano Kotiva koqe kaiqaqai vare vaiva nai turuaraini takuqinaini vairara irihama, ne kankakaavi vaiha vira quahama amitaate.

³ Noravano Kotiva uva tivaro vira uvavano oru vimanta nora namariqaa vi ani variaka ekaa vira uva iri variara.

Variqavano takuqiro vaiva naaruvavano uva tintema kero, viva uva ti vaiva nora namari vaura oru vi vaira.

⁴ Noravano Kotiva uva tivaro vira uvavano kempukaiqaakero uva ti vairara ti, vaiinti nahenti vira uva iriha gete variara.

⁵ Noravano Kotiva uva tivaro vira uvavano Lebanonini vai *sidaa* katarira, vo katari vo katari rauhaantima kaimanta ekaa raqa raaqama vuara.

⁶ Viva uva tivaro purumakau naativano ravukuvi ravukuvi intemakero, Lebanoni vataini vai aiqinava, vo aiqina vo aiqinavano qakaa qakaa i vaira.

Viva uva tivaro purumakau naati qoravano ravukuvi ravukuvi intema kero, Hemoni Aiqinavano voqama kero qakaa qakaa i vaira.

⁷ Noravano Kotiva uva tivaro vira uvavano aaquakaa qovarama kaivaro uti vaira.

⁸ Viva uva tivaro aahara vataini vai vatava, ekaa qakaa qakaa i vaira. Viva Kadesini Aahara vata qaki qakima kaira.

⁹ Noravano Kotiva uva tivaro vira uvavano nantaqi nora katari, vo katari vo katari rare raarerama kaimanta ekaa katari mare ratutu vuara.

Minti vaimanta Kotira Naavuqi ruvaaqumavi variaka naverai tiha, Kotira mpeqa okaravano takuqi vaivo, tiara.

¹⁰ Noravano Kotiva nai avuhainaa taintaqa oquviro vaiharo nora namariqaa raqiki vairave.

Noravano Kotiva Avuhainaava ekaa enta ekaa enta raqikiqiro vuanarove.

¹¹ Noravano Kotiva nai vaiinti nahenti kem-pukaiqama nimate vairave.

Noravano Kotiva nai vaiinti nahenti koqema nimate vaivaro vika muntukaqihairo paru i vaimanta variarave.

30

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, are ti ruaruama timitaaramanta ti navutaaka kia vora ntiha vira aru kauro tiav-erama, te ai autu tuahere vauro.

² Noravauvo, are ti Variqavanoma variaro.

Te ariara mpo, ti kahaqiane turara are ti uva irira, ti kahaqiararo ti tivaata rukukuqaimanta te ho vaunara.

³ Noravauvo, te qutuvi ruhiqauri vaurara are ti kahaqama timitaaramanta te qaqi vauro.

Te qutu vuaka varianaini virera urara, are ti kahaqama timitaaramanta kia qutu vuro.

⁴ Ne Kotira vaiinti nahenti ihi tivaqi viha vira autu takuqi vaira tuahera kaate. Viva koqe kaiqa,

vo kaiqa vo kaiqa ni vara nimitairara irihama, virara koqeve tivaqi vuate.

⁵ Vira arara itaiva kia vukai vairaitiro, vaaka humpama vi vaira. Viva tinavu koqema timite vaiva kia vaaka taiqa viraitiro, ekaa tenavu qaqi variqi vuaina entara variqiro vuanaro.

Entaqa tenavu iqi rataqi vuariraro auquru ntavaqiro viro, toqaqi aaharauqama viraqe tenavu quaheha vairera.

⁶ Te tentara tiha, Te homa vauro. Kia vo haikavano ti qoraiqama timitaanarove, tuna entara, ⁷ are ti koqema timite variaramanta te aiqina voqaara kempukaiqamake vaunara.

Noravauvo, te mintimake vauraravata, are ti avuqaahaira kukeqa vuararo ti muntuka qoraiqimanta qeteha vaunara.

⁸ Noravauvo, te ai aareha ariara, Mpo, ti kahaqiane. ⁹ Ti arukaiqe te qutu vuainaraqaahairo kia koqe haikavano qovaraiqianarove.

Te qutu vuaka varianaini otu vuarera, ti vaatavano konkomaqama viro nantiakeroe vi konkomava ai autu tuaheraanarove? (6:5)

Vi konkomava kia ho are ti koqema timite-narara vaiinti nahenti tiva nimianarove.

¹⁰ Mpo Noravauvo, are ti uva irihara ti aaqurihama timitehara ti kahaqiane, turo.

¹¹ Ti muntuka qoraiqimanta vaurara are tiqaa-haira kovaara utavaaqa qaqini varakera, ihi ntaaina utavaaqara nonku timitaaramanta te quaheha ihi nte vauro.

¹² Are mintima kera ti koqema timitaanarara ti, te kia evaara vairaiti, te tenta muntukaqihai ihi tivaqi virera.

Noravauvo, are ti Variqavanoma variaro.

Te ekaa enta variqi viha, ariara koqemave tivaqi virera.

31

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, vokiaka ti qoraiqama timitevorave ti, te are iananaini anunarave.

Mpo, are kia ti navutaaka qaqi kairamanta kaurira haika ti timiate. Are avuqavu kaiqa vare variaravara tira, ti ruaruama timitaane.

² Mpo, nena aato ti timira ti uva irira, vaakama ti ruaruama timitaane.

Vaiintivano ori onavuqi kukeqaviro vaintemake, te are variananaini oru variarirara are ti kukeqa timitaane.

Te ai kempuka vaantaavura avutaqi oru variarirara are ti antua timitaane.

³ Quqaama are ti ori onavu koqeva variaro.

Quqaama are ti kempuka vaantaavuravanoma variaro.

Are mintimake variaravara tira, nena nora autuara iriharama ti tivita varairaqa te koqe aaraqaa vuare.

⁴ Hauri te navutaaka vaara vuitaaraq i vuorave. Vika qoraiqama timitevorave tira, ti antua timitaane.

⁵ Te tenta qaqi variqi vuainara ai kauquqima vatauro.

Noravauvo, are Variqavano quqaa uvaqai ti variaravara tira, quqaama are ti ruaruama timitenarave, turo.

⁶ Noravauvo, una variqanavu autu tuahere variaka, vikara ti muntukavano kia vaimanta te ariqaa muntuvi vaunarave.

⁷ Te maara varaunarave, ti qoraiqama timitaarave, are virara iri tavaanarara ti, ai muntukavano tiriara vainara te virara noraiqaake iriqi viha quaheha vairerave.

⁸ Tiriara navutaaka vira ravaaqavu kevorave tira, are ti tivita varera vuru nahaikanta kaaramanta te ho vi ani vaunara.

⁹ Mpo Noravauvo, nora maaravano tiqi vaimanta vira kaara te iqi rataqi vi vauraro ti tivu noqa vivaro ti kempukavanovata taiqa vimanta vaunarara irihara are ti aaqurihama timitaane.

¹⁰ Ti muntukavano qoraiqimanta te iqi rataqi vi vaunara kaara te qaqi variqi vuaina entava iquqama vivo.

Tiqi vai maarava ti kempuka taiqa kaivaro ti vaatavano oqita vimanta vauro.

¹¹ Ti navutaaka tiriara qumina vaiintive ti variamanta ti kenaukavata ti aiqi nota timite variarave. Ti tontivata ti aatu qetake kia te vaunanaini aniarave.

Te aaraini ani vauramanta vika ti tave, ti aatu tuqantaavi kantama vuarave.

¹² Vaiintivano qutu virara tauru kaantemake, vika tiriavata tauru kaavo.

Vataqohai aututaa taveva rukavuvira qaqira kaara, vira voqaarama te vauro.

¹³ Oho, te iruramanta ti navutaaka tiriara qe-taarire ti, vika evaara evaara uva ti variavo.

Vika evaara ruvaagumavi vaiha ti harukerara nai tiva ami nai tiva ami i variavo.

¹⁴ Noravauvo, vika minti ti variamanta, te ariqaa muntuvi vairerave. Are ti Variqavano variaro.

¹⁵ Are tiqaa raqiki variaravama variaro.

Ti navutaaka ti qoraiqama timitareka auti vari-akaqihaira ti ruaruama timitaane.

¹⁶ Mpo, are ti nena kaiqa vaiinti koqema timitaane. Ai muntukavano tiriara vaivarara tira, are ti ruaruama timitaane.

¹⁷ Mpo Noravauvo, te ai aareha ariara ti ka-haqiane ti vaunarara tira, hauri are ti navutaaka qaqi kairamanta vika kaurira haika ti timivorave.

Are qaqi kairamanta vika nai kaurira haika varaate. Qaqi kairamanta vika qutu vuaka varianaini otu evaara variate.

¹⁸ Vika nai nutuqai tuahereha avuqavu ni varia vaiinti nahentika nota nimateha, vikara tauvaqa vauraa uva ti variavo.

Vira kaara are vika no tinta kairamanta kia qaiqaavata vi uvara tiate.

¹⁹ Ai aatu qeteha koqe aaraqaa ni variakara irihara, are vo haika vo haika koqe haika vika kaama nimitaanarave.

Are vi haikara kia kukeqa kera nimiraitira, ekaa vaiinti nahenti tavaate tira, ariara antua

timitaane ti varia vaiinti nahentika qoqaa nimitaane.

²⁰ Are nena vaiinti nahenti kukeqa taaramanta vika ai aqanto variavaro qora vaiinti vika arukareka tivataa uvava kia qovaraiqira.

Vika navutaaka kia ho vikaqaa uva ntuvakeha tiate tira, are nena vaiinti nahenti nena aqanto kaaramanta variara.

²¹ Ne Nora Kotira autu tuahera kaate.

Vira muntukavano tiriara voqavata vairara ti, te vatukaqi vauramanta navutaaka vatuka vira ututumate ti haru kareka auti variavaro Noravano ti kahaqama timitaira.

²² Noravauvo, vi entara te qeteha tiha, Mpo, are nena aqantohaira ti qaqirae kaaro? tivake vaurara are ti uva irira ti kahaqama timitaanarave.

²³ Ne Kotira vaiinti nahentivauvo, ne Nora Kotirara muntuka vateha variate.

Vaiinti nahenti virara noraiqaake iriqi vi variakara, viva vikaqaa koqema kero raqikiqiro vi vaira.

Nái nutu tuahere variaka, viva nái qora kaiqa kaara qoraiqama nimate vaira.

²⁴ Ne Nora Kotirara noraiqaake iriha viva tinavu ho kahaqiariravave ti variaka, ne kia qetaraiti, kempukaiqaake vira aaraqaa variqi vuate.

32

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Qora kaiqa vare vai uvara nunka amitaarira vaiintiva quaheharo varianaro. Kotiva nai uva

raqakai vaiintirara ai uva tauruma amitauro tirava quahaanaro.

² Kia vo uvavata kukeqa taraitiro, ekaa vi uvara qoqaa tiva qovarama kaaina vaiintira, Noravano Kotiva virara ariqaa kiama uva vaivo tira vaiintiva quaheharo varianaro.

³ Te tenta qora kaiqa varaunara kia tiva qovarama kauna entara, vi entara te ke ke tivaqi vi vauraro ti tivaatavano kia kempuka vaimanta vaunara.

⁴ Aatitairagaavata entaqivata are nena kauquqohaira ti ruqutuqira vuararo nora kuarivano itai entara namarivano aaharaiqama vintema kero, ti kempukavano taiqa vimanta vaunara.

⁵ Te mintiaqi vi, viraqaahai kia tenta qora kaiqa kukeqa karaiti, ekaa vi uvara ai avuqaa tiva qovarama kaunara.

Te ariara tiha, Kaiqe te tenta qora kaiqa va-rauna uvara Nora Kotira avuqaa tiva qovarama kaare, turara are ekaa vi uvara nunka timitaanarave.

⁶ Are Variqavano minti varianarara ti, vaiinti nahenti qaqi kairamanta vika maaraqi vai entara ariara noraiqaake iriha ai aaraate.

Vika ai aaraivara are vika kahaqama nimitairaro maaravano kia huvura namarivano vaiinti ravaaqavu kaintema kero, vika qoraiqama nimitaira ho variate.

⁷ Maara vaina entara te ariqi kukeqavi variararara are tiqaa kogema kera raqikinarave.

Are ti antua timitaanarara ti, te ariara ihi tivaqi viha are ti ruaruama timitaanarara tirerave.

⁸ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Te are koqe aaraqaa vinara ai umiqarerave. Are vi aararaqaa vi vairaqe te koqe uva maara ai tiva amiqi viha, ariqaa raqikiqi virelave.

⁹ Are kia ohive, donkive, voqaara variane. Vitanta avu aato kia vairave. Vitanta avuqavu vuate tiro, vaiintivano *aini* inaaraiqa vira noqi aaqu amitero naaqunta utu varero aaraqaa vi vaira. Vaiintivano kia mintirera, vitanta kia ho aaraqaa avuqavu vivara.

¹⁰ Qora kaiqa vare variaka vaivaro naantiara nora maaravano vikaqaa qovaraiqianaro.

Kotirara noraiqaake iriqi vi variaka vaivaro Nora Kotira muntukavano vikara vairava vika antua nimitaairo viramanta vika ho vaivara.

¹¹ Ne avuqavu ni varia vaiinti nahentika, Noravano Kotiva koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vairara irihama, nenta muntukaqihai quaheha variqi vuate.

Ne vira uva koqemake iriaka, ne quaheha naverai tivaqi vuate.

33

¹ Ne avuqavu ni variaka, Noravano Kotiva koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vairara irihama, nenta muntukaqihai quaheha variqi vuate.

Vira uva koqemake iri variaka, vika Kotira autu homa tuaheraqi vivarave.

² Ne *kulele* ruqutihama Kotira autu tuahera kaate.

Kitaa 10navu vaina naaquntara ruqutihama, Kotira ihi tiva amitaqi vuate.

³ Kotirara irihama ne qaraaka ihi tiva amiteha, koqemake *kitaa* ruqutiha, quaheha noraiqaake ihi tivaqi vuate.

⁴ Noravano Kotiva tivatai uvava quqaa uva vaimanta vaiinti nahenti homa viva vo kaiqa vo kaiqa varairara iriha viraqaa muntuvi vaivara.

⁵ Nana nana koge okarave, avuqavu vai okararave, Kotira muntutavano virarama vairo.

Ekaa vata maata variaka tavaavaro Kotiva vika koqema nimite vai okarava uritarakero vairo.

⁶ Noravano Kotiva ti uvava naaruva autu kero vataivaro vaira.

Kuarive, torave, opu makauve, viva tivaro ekaa vi haikava vi haikava qovarama viro vaira.

⁷ Taqu vohaiqaqi namari kaqa kaintema kero, Noravano Kotiva nora namari vohaaini ruvaaquama kero vataira.

Vaiintivano kara vatai naavuraqi kara qantukero vataintema kero, Noravano nora namari vona vona ruvaaquamakero vataira.

⁸ Kairamanta ekaa naato vatanaaka Nora Kotira aatu qeteha vira vevaaraini variate.

⁹ Viva uva tivaro maa vatava qovarama viro vairave. Viva uva tivaro ekaa haikavano qovarama viro vairave.

¹⁰ Vo vatanaa vo vatanaaka minti mintirerave tivataa uvava vaivarovata, Noravano Kotiva vi aarara kuvai kaimanta vika kia ho nai varareka ia kaiqara vare variara.

¹¹ Mintivarovata, Kotiva tivatai uvava kia taiqa viraitiro, ekaa enta qaqi variqiro vuanaro. Viva

te mintirerave ti uvava quqaa qovaraiqama viro, ekaa enta qaqi variqiro vuanaro.

¹² Nora Kotirara tinavu Variqavano vaivo tia vatanaaka, vika quaheha variqi vivara. Kotiva tinta vaiinti nahenti variate tiro, nai kaama tai vaiinti nahentika quaheha variqi vivara.

¹³ Noravano Kotiva naaruvaihairo viavi ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tave vaira. ¹⁴ Viva nai avuhainaa taintaqaa vaiharo viavi vatani variaka tave vaira.

¹⁵ Viva vaiinti nahenti avu aato autukero vataivara tiro, viva vika vo kaiqa vo kaiqa vare variara kankoma kero iri tave vaira.

¹⁶ Hauri avuhainaa vaiinti vovano tiharo, Te airi iqoka vaiinti vataurauka homa navutaaka naatara kararave, tiantora.

Hauri iqoka vaiinti vovano tiharo, Te kempuka vaiintima vauro. Kia vovano ti ho arukaanarove, tiantora.

¹⁷ Hauri iqoka vaiinti vovano tiharo, Ti ohivano kempuka vaivo. Te homa viraqaa vaiha navutaaka naatara kararave, tiantora.

¹⁸ Ho ne iriate. „Ne kia vi haikaraqaa muntuvi vairaiti, Kotiraqaa muntuvi variate.” Kotira aatu geteha vira uva koqemake iri variaka, Noravano vikaqaa koqema kero raqiki vaira.

Kotiva tinavu aaqurihama timitaanarove ti variaka, viva vikaqaa koqema kero raqikiqiro vuanaro.

¹⁹ Viva vika ruaruama nimate vaimanta kia qutuara. Kara kia vai entara viva vikaqaa raqiki vaimanta vika kia qutiraiti, qaqi variqi vi variara.

20 Noravano Kotiva tinavu kahaqiarirava vaimantara ti, tenavu viraraqai noraiqaake iriqi viha vira veka vaunara.

Navutaaka tinavu qoraiqama timitevorave tiro, Noravano Kotiva tinavu antua timiteharo tinavu kainke voqaara vaira.

21 Tenavu vira autuvano takuqi vairara noraiqaake iriqi vihara ti, tentanavu muntukaqihai quaheha variqi virera.

22 Noravauvo, kairaqe tenavu ariara viva tinavu kahaqiariravama vaivo, tiarirara are tinavu aaqurihama timitaqira vuane.

34

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

1 Te Nora Kotirara koqemave tivaqi virera. Ekaa enta te tenta noqihai vira autu tuaheraqi virera.

2 Noravano Kotiva ti koqema timitairara irihama, te vira autu tuaheraqi virera.

Te minti tivaqi vuari nora maaraqi vaika ti uva iri, vikavata quaheha vaivarave.

3 Varaiqenavu vohaaraqi vaiha Noravano Kotiva vo kaiqa vo kaiqa vare vairara iriha, vaiinti nahenti tiva nimiare.

4 Te vo haika vo haika aatu qeteha vira aarauraro Noravano Kotiva ti uva iroso, ti muntuka qihaaqama timitaira.

5 Nora maaraqi vaiha Kotirara tinavu kahaqiane ti variaka, vika kia kaurira haika vararaiti, quaheha vaivara.

⁶ Te vehiqamavi vaunaraqihai Nora Kotira aauraro viva ti uva iriro, te vo maara vo maara varaunaraqihairo ti ruaruama timitaira.

⁷ Kotira aatu geteha vira uva koqemake iri variaka variavaro Noravano Kotiva atitai *enseliva* vika aumanto tuvu vaiharo vikaqaa maimaraara raqikiharo ruaruama nimate vaira.

⁸ Quqaae Noravano Kotiva vaiinti nahenti koqema nimate vaivave vaivo?

Ne nentavano vira avateha tavaate.

Viva vainaini oru variaina vaiintiva koqemakero vaiharo quahaanaro.

⁹ Ne Kotira vaiinti nahenti, ne Nora Kotira aatu geteha vira uva koqemake iriqi vuate. Vira uva koqemake iri varia vaiinti nahentika kia vo haikaravata aavoqivara.

¹⁰ Qaraaka *raioninavu* kempuka vairi vaihavata, vika kia aantau aruke naa entara, narara variara.

Vika mintimake variamanta Nora Kotirara no-raiqaaake iri variaka, vika kia vo haika koqe haikara aavoqivara.

¹¹ Ti vaintivaravauvo, ani iri vaiqe te Nora Kotira aatu geteha vira uva koqemake iri vai okarara ni tiva nimiare.

¹² Ne airi entae maa vataraqaa qaqi variqi viha koqemake vaivarave?

¹³ Ni muntutavano mintima vairera, ho nenta noqihai kia qora uva tiraiti, kia una uvavata tiate.

¹⁴ Qora kaiqa tauvaqa utu amite, koqe kaiqagai varaqi vuate. Ne vaiinti nahenti muntuka paruma nimate vai okarara avataqi vuate.

¹⁵ Noravano Kotiva nai avuqohairo avuqavuqa-make ni varia vaiinti nahentika tavamaqiro viharo, vika ike mpo ti varia uvaravata iri vairave. ¹⁶ Viva qora kaiqa vare variaka navutaiqiharo vairo. Vika qutu vimanta vaiinti nahenti vaakama vikara tauru kevarave.

¹⁷ Avuqavu ni varia vaiinti nahentika ike mpo tiha Nora Kotira aare varia entara, Noravano Kotiva vika uva iriro, vika vo maara vo maaraqihairo ruaruama nimate vaira.

¹⁸ Muntuka qoraiqimanta variaka variavaro Noravano Kotiva vika kahaqireva vika aumanto vaira.

Mpo, airi maaravano tinavu qoraiqama timite vaivo ti variaka Noravano Kotiva vika ruaruama nimate vaira.

¹⁹ Avuqavu ni varia vaiinti nahentika variavaro vo maara vo maaravano vikaqi qovaraiqi vaimanta variara.

Vika mintimake variavarovata, Noravano Kotiva vika kahaqi vaivaro maaravano kia vika anoma kero qoraiqama nimate vaira.

²⁰ Noravano Kotiva vikaqaa koqema kero raqikiqiro vi vaivarora tiro, kia vika vuhaari voqavanovata kinta vuanaro.

²¹ Qora entavano qovaraiqama viro, qora kaiqa vare variaka arukaanaro.

Avuqavu ni varia vaiinti nahentika navutaiqi variaka, Noravano Kotiva vikaqaa nora uvama vataanaro.

²² Noravano Kotiva nai kaiqa vare variaka, ruaruama nimitaira vika koqemake variqi vivara.

Kotiva inaini orunte virara tinavu kahaqiane tiaka, viva vika kahaqama nimitaanaro.

35

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, ti navutaiqi variaka are nāvata navutaiqiane. Ti hampata iqoka raqi variaka are nāvata ntaihaane.

² Himpira nena iqoka utavaaqa nonkutera, kainkevata varera aní ti kahaqiane.

³ Nena vaantaaravata, iqoka rorivata, rauqi varera, ti harireka avataqi aniaka ntaihaane. Are tiriara, Te ai ruaruama amitarerave tiane.

⁴ Ti haru kareka auti variaka, are vika naatarakera kaurira haika nimiraro vika nutuvano vataini tuvi vuarire.

Ti qoraiqama timitareka uva tiva taatau taaka, are vika hampata raquqira viramanta vika qe-take anirante vuate.

⁵ Are *enseli* vo atitairaro viva vika ntata kairamanta vika uvaivano utiharo ahaka rapa venta venta kaintemake vinuate.

⁶ Are vika vi aarara vauriri ntava nimitera konkiraiqama kairaro ai Nora Kotira *enselivano* vika aru ntata kaarire.

⁷ Vika qumina uva kaara tiriara aru vuarire ti, vaara vuíke vataarave.

Vika qumina uva kaara tiriara viraqi aqu vuarire ti, hiqainti quvike vataarave.

⁸ Oho, naantiara vika qumimaqamake vai entara, are vika vehi autu kena haikara qovarama kaane.

Are qaqi kaira vika nái vaara vuiteraqi aru vuate. Are qaqi kaira vika nái hiqainti quvi teraqi aqu vuate.

⁹ Are vika mintima nimitairage te are Noravano Kotiva ti ruaruama timitenarara iriha qua-haare.

¹⁰ Are ti kahaqama timitenarara iriha te tenta muntukaqihai quaheha minti tirerave: Noravauvo, kia ai voqaara vovano vairave.

Voqavata kempuka vataaka uqerara vaiinti nahenti qoraiqama nimatevorave tira, are vika antua nimate varianarave.

Airi airaira vataaka vehi vaiinti nahenti qoraiqama nimitaqi vivorave tira, are vika kauquqihaira ruaruama nimate variavave, tirera.

¹¹ Mpo, qora vaiintinavu kia te iruna haikara tiqaa una uva ntuvakeha ti variara.

¹² Te vika koqema nimitauramanta vika tinta qoraiqama timite variara kaara ti muntukavano voqama kero maara ntaimantama vauro.

¹³ Vika rovara varaamanta te vikara ike mpo tiha, kara auramate kovaara utavaaqa nonkute, tenta aru kintate vikara Kotira aarama nimate vaunara.

¹⁴ Te tenta tontiarave, qatarave, vakaararave, iqi rata nimitaunantemake, te vikaravata iqi rata nimitaunara.

Vaiintivano nai nova qutu vivaro kimaara viro antura ntuvaqiro vintemake, tevata mintiaqi viha vikara iqi rata nimitaunara.

15 Te vikara minturamanta maaravano tiqaa qovaraiqi entara vika kia ti koqema timitaraiti, vika ruvaaqumavi quaheha ti naaraihama timite variara.

Kia te tavauna vaiintika enena ti qoraiqama timiteha tauvaqa vauraa uva tiva timite variara.

16 Vika ti naaraihama timiteha, ti qoraiqama timitareka nái aarai *tentiri tiha/teti aneha*, mauru nkaqe variara.

17 Mpo Noravauvo, tairentae vika minti minti i vaira are kia qaqi tavaraitira, tuvu ti kahaqinarave?

Raioni aantau arukareka iha vira nkaqa nkaaqama kaantemake, vika ti enena qoraiqama timite variara. Are tuvu ti ruaruama timitaira vika kia ti harukaate.

18 Mpo, are mintima kera ti kahaqiraqe te ai vaiinti nahenti ruvaaqumavi vainaini vaiha ariara koqeve tiare. Te vika nivuqaa vaiha ai autu tuahera karerama, turo.

19 Qumina uva kaara ti navutaiqi variaka, kia qaqi kaira vika oqovivi autiha vora ntuva timiate.

Ti iri qoraiqama timite variaka, kia qaqi kaira vika tiriara huviqorama viva nora maaraqi vaivo tiate.

20 Vika antua aantua tivaqi viha, maateraiqiha variakara tauvaqa vauraa uva tiva nimate variara.

21 Vika tiqaa una uva ntuvake tiha, Oho, are qora kaiqa vare variaramanta tenavu ai tavau-narave, ti variara.

²² Vika minti ti variavara are vika qora okara tavaanarara tira, kia evaara variane. Noravauvo, kia ti niaraini variane.

²³ Noravauvo, are ti Variqavano variaro.

Himpira tuvu ti kahaqiane.

Himpira tuvu ti mantaraini vaihara uva tivakera, ti auta ntuva timitaane.

²⁴ Are nena avuqavu okarara irihara, ti uvavata irira, viraqaa kia uva vaivo tiane. Are kia qaqi kairamanta ti navutaaka tiriara, Huviqorama, Kotiva viraqaa uva vataivo, tiate.

²⁵ Are kia qaqi kairamanta vika tiriara, Viva ekaarama taiqa vivo. Tenavu Kotiva vira minti-makero qoraigama amitaarire turaro mintivo, tiate.

²⁶ Te nora maaraqi vauramanta virara iriha quahe variaka, are vika kaurira haika nimiraro vika avu aato hampiqama viramanta vi anima vuata.

Tiriara qumina vaiintive tivakeha nai nutu tuahere variaka, are vika kaurira haika nimiramanta vika nutuvano vatani tuvi vuarire.

²⁷ Vo vaiinti nahenti tiriara tiha, Viva avuqavu vaiintivano vaivo. Viva *ko* aatara kairaqe koqemave tirerave, ti variaka, are vika qaqi kairamanta vika quaheha naverai tiha, Noravano Kotiva uritara kero nai noravanoma vaivo. Viva nai kaiqa vaiinti [Devitiva] koqemakero variainarara quaheharo vaivo, tivara.

²⁸ Vika minti tiqe tevata are avuqavu ni vaina okarara vaiinti nahenti tiva nimiqi viha aaitainaraqaavata entaqivata ai autu tuaheraqi virera.

36

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Qora kaiqavano uva tivaro qora kaiqa vare vai vaiintiva nai muntukaqihairo vira uva iriharo kia Kotira aatu qetaraitiro, vi kaiqara varaqiro vi vairo.

² Vi vaiintiva nariara noraiqaakero iriharora tiro, viva nai qora kaiqa vare vairara tiharo, Kotiva kia ho vira rantakero tiqaa uva vataanarove, tivaro ³ vira uvavano qora uva, una uva vaivaro viva haaru koqe avu aato irikeharo kaiqa varai okarara qaqirakero, kia koqe kaiqa voqavata vararaitiro vaira.

⁴ Entaqi viva nai vaitai taintaraqaa vaiharo, nai avu aatoqihairo qora kaiqa varaainarara iriqiro vi vairo.

Viva qora aaraqaa viharo kia qora kaiqa tauvaqa utu amitaraitiro, qaqiqai qora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vaira.

⁵ Noravauvo, are vaiinti nahenti aqurihama nimate variana okarava vaireva, viva uri aatarakero vata maaqaahairo oru viviro, nai vurura naaruvaini oruntairave.

Are kia nena vaiinti nahenti qaqira karaitira, are vikara noraiqaakera iriqira vi variara okarava vaireva, vivavata vata maaqaahairo nai viviro, vurura tonavuvano vairaqa oruntairave.

⁶ Nora aiqinavano kempukaiqama kero vaintema kero, ai avuqavu okaravano paama tivakero vairave.

Are avuqavuqama kera *ko* ti variara okarava vaireva, viva nora namarivano veva muntukara vai namarira voqaarama vairave.

Noravauvo, are vaiinti nahentiqaavata, ekaa aantavahigaavata, raqiki variaramanta vika koqemavi variara.

⁷ Mpo Kotio, are vaiinti nahenti aaqurihama nimate variana okarava uri aatarakero nai koqe okarama vairo.

Kokoraaravano aroka rairakero nai naati aqu nimitaintema kera, are vataini variaka antua nimate varianara.

⁸ Ai naavuqi airi kara vaivara are vi karara nena vaiinti nahenti nimiaramanta ne variara.

Koqe namarivano tuvira vaiinti nahenti ho ne variantema kera, are nena vaiinti nahenti koqema nimate variaramanta vika ho variara.

⁹ Namarivano aruvuqihairo nte vaintemakero, qaqi variqi vi varia okarava ariqihairo qovaraiqi vaira.

Are tinavu ataama timite variaramanta tenavu koqemake taveha vaunara.

¹⁰ Ai koqe okara iri tavaaka, are vikara nena muntuka qaqiqai vataqira vuane. Avuqavu ni variaka, are vika koqema nimitaqira viramanta vika ho variate.

¹¹ Mpo, nai autuara noraiqaake iri variaka, are kia vika qaqi kairamanta vika ti haruate.

Hauri qora kaiqa vare variaka ti harireka ti avataqi anivora.

¹² Ho tavaate. Qora kaiqa vare variaka ekaara vataini hiqintivi variavo. Vika kia ho qaiqaavata himpivarave.

37

Devitiva maa ihira qara ntuva teharo Hiparu ABC virara iriharo Alef, Beth, Ghimel, Daleth, vi uvara vi uvara iriqiro viharo, maa ihira raira keharo qara ntuvatora

Alef א

¹ Qora kaiqa vare variaka koqemake vairara, kia virara noraiqaakera iriane.

Qora kaiqa vare variaka vataa haikara, tavera, hauri are tevata mintimake vi haikara vataataarave tirora.

² Ukauvano aaharaiqama vinantemake, vika inaaraiqa varike taiqa vivara.

Mauravano tamunta vinantemake, vika qutu vivara.

Beth ב

³ Are Kotirara noraiqaakera iriqira vihara koqe kaiqaqai varaqira vuane.

Are mintiaqira virera, are nena vataqaa vairaro kia vo haikavano ai qoraiqama amitairara are koqemakera variqira vinara.

⁴ Noravano Kotiva ai koqema amitaarire tira, are virara noraiqaakera iriqira vihara virara qua-haane.

Are mintiaqira viraro viva ai muntukavano vaina haikara amianaro.

Ghimel ג

⁵ Qaqi kairaro Noravano Kotiva are vireva ina aarara ai umiqaarire.

Virara noraiqaakera iriqira viraro viva ai ka-haqiarire.

⁶ Viva ai kahaqiraro ovavano itaintema kero, ai koqe okaravano takuqi vairamanta vaiinti nahenti vira anomake tavevara.

Kuarivano ikaraqaa noraiqaakero itaintemake, vaiinti nahenti are avuqavu ni vaina okarara anomake tavevara.

Daleth ¶

⁷ Muntuka paruma kera oru Kotira aqanto vaihara vira veka vairaro viva ai kahaqiarira.

Qora kaiqa vareha koqemake variqi vi variakara, are kia vikara noraiqaakera iriane. Vika qora kaiqa varera nai aatoqi iriqi viha vi kaiqara vare variara, are kia virara tevata mintiataarave tiane.

He ¶

⁸ Hauri vo haika kaara ai arara itairara vairora. Arara itainaraqaahairo qora okara autirava qovaraiqianaro.

⁹ Qora kaiqa vare vaika variqi vi vuru vehi autu taiqa vimanta, Nora Kotirara noraiqaake iri vaika vika Kotiva nai kaama nimitaaina vatara varevara.

Waw ¶

¹⁰ Qora kaiqa vare variaka inaaraiqa varike taiqavi kia vaivarave. Vi entara are vika rantareva ihara kia ho vika ranta kenara.

¹¹ Tirema vaiha kia naivata qoraiqama nimite variaka, vika Kotiva nai kaama nimitai vatara vare, maateraiqamavi quaheha variqi vivara.

Zain ¶

¹² Qora kaiqa vare variaka avuqavu ni variaka qoraiqama nimiterara nai aatoqi iriqi viha vika mauru kumiki nimite variara.

¹³ Vika minti variavarovata, Noravano Kotiva vika vehi autuvi taiqavi entava aniainarara iri-haro, vika naaraihama nimate vairo.

Heth ך

¹⁴ Qora kaiqa vare variaka nái iqoka paipe utaqihai urequke qeramake tuate, nái huruvata hinta utute vehi vaiinti nahentive, airairara aavo-qiakave, arukareka auti variarave.

Vika avuqavu ni varia vaiinti nahentika arukareka auti variarave.

¹⁵ Vika mintimake vaivarovata, nái iqoka paipevano nái muntuka raqonta kairaro „Kotiva, vika huru kaavuvata rauhaantima kaanaro.

Teth ט

¹⁶⁻¹⁷ Noravano Kotiva qora kaiqa vare vari-aka kempuka taiqakero qaqini varakero, viva avuqavu ni varia vaiinti nahentika antua nimate vaira.

Mintima vairara tiro, avuqavu ni vai vaiin-tiva kia airi haika vataiva ho vairamanta, airi haika vateha qora kaiqa vare variaka vika kia ho vaivara.

Yod ך

¹⁸ Kia uvavanovata vikaqaa vaimanta variaka Noravano Kotiva vikaqaa koqema kero raqiki vairo.

Noravano vika kaama nimitai haikava kia taiqa viraitiro, ekaa enta ekaa enta qaqi variqiro vuanaro.

¹⁹ Qora entavano anintairamanta vi vaiinti nahentika kia nora maaraqi vaivara. Karara nararaiqi entara vika kia karara aavoqivara.

Kaf כ

²⁰ Qora kaiqa vare variaka, vika variqi vi taiqama vivara.

Ahakaqi vai maurava vahuqa variro tamunta vintemake, Kotira navutaaka inaaraiqa varike, taiqa vivara.

Iha muravano oru viro ruqema viro taiqa vintemake, vika variqi vi tuqaakuma vivara.

Lamed ל

²¹ Qora kaiqa vare variaka tiha, Monue, airairae ti timirage te naantiara nina amiare, tivakeha kia nai qaiqaa ami variara.

Avuqavu ni variaka paruma keha nai kenauka nai ia haikara nimi variara.

²² Noravano Kotiva koqema nimite vaika, viva vika nai kaama nimitaaina vatara varevara. Kotiva vaaquqama vuata te vaiinti nahentika, vika variqi vi vehi autu taiqa vivara.

Mem מ

²³ Vaiintivano Noravano vira umiqe vai aararaqaa viraro viva vi vaiintirara quahaanaro.

²⁴ Vi vaiintiva kuntavaivaima varero kaavu ntireva irera, Noravano Kotiva nai kauquqohairo vira totairaro viva kia kaavu ntuanaro.

Nun נ

²⁵ Te haaru qaraaka vaiintivano variqi ani, vate naampaiqama vuro.

Ho haaruvata maa entaravata te vaiha tavauraro kia Noravano Kotiva avuqavu ni variaka qaqira karaitiro, vikaqaa koqema kero raqikiqiro vi vaimanta vika ho variamanta vika vaintivaravata kia karara aavoqiraiti, kia vokiaka karara naari variara.

²⁶ Te tavauramanta avuqavu ni variaka parumake ekaa haika vokiaka nimi variamanta vika vaintivaravata vokiaka koqema nimate variara.

Samek ☽

²⁷ Are qora kaiqa vare okarara tauvaqa utu amitera, koqe kaiqagai varaqira vuane. Are mintiaqira virera, are kuvuarama terauka ekaa entama ai vataqaa qaqi variqi vivara.

²⁸ Noravano Kotiva avuqavu kaiqa vare variakara antuqa arivaro viva nai Kotirara noraiqaake iriqi vi variaka kia qaqira karaitiro, ekaa enta vika antua nimitaairo vuanaro.

Qora kaiqa vare variaka ekaara taiqa vimanta vika vaintivaravata vehi autu vivara.

Ayin ♡

²⁹ Avuqavu ni variaka Kotiva vika kaama nimitaaina vatara vare, vi vataraqaa ekaa enta qaqi variqi vivara.

Pe ☼

³⁰ Avuqavu ni vai vaiintira avu aato koqe avu aato vaivaro vira uvavanovata koqe uva vaivaro viva koqema kero uva avuqavu i vairo.

³¹ Nai vira Variqavano tivatai uvava vira avu aatoqi vaivaro viva vi uvara koqema kero iriqiro viharo kia qora kaiqavata vare vaira.

Sade ♣

³² Qora kaiqa vare variaka koqe vaiinti arukareka vaara auti variara.

³³ Vika minti variavarovata, Noravano Kotiva kia koqe vaiinti vika kauquqi kaanaro.

Vira navutaaka koqe vaiintiqaqaa uva vataivaro Noravano Kotiva kia vira navutaaka qaqi kaira vika kovano vira aatara kaanaro.

Qof 𐄂

³⁴ Are Kotirara noraiqaakera iriqira vihara vira uva koqema kera iriqira viraro viva ai koqema amiteharo nina kaama taaina vatara ai amiarire.

Naantiara are vaihara tavairaro Noravano Kotiva qora kaiqa vare vaika vehi autu taiqama kaanaro.

Resh 𐄃

³⁵ Haaru te tavauraro vo vaiintivano voqama kero nai kenauka qoraiqama nimite vau vaiintiva vaura.

Toqukeravano vo katari vo katari uri aatara kaintema kero, vi vaiintiva vukai vaiintivano vaiharo ekaa nai kena vaiinti uri aatarakero vaura.

³⁶ Vi vaiintiva qutu vumanta te virara qumina ranteha tavauraro viva kia vaura.

Shin 𐄄

³⁷ Kia viraqaa vo uvavata vaivaro avuqavu ni vai vaiintira aitutuma kera tavaane. Viva vaiintira maateraiqi vaiva vaimanta vira naintivara airitahaa variara.

³⁸ Kotira uva raqake variaka Noravano Kotiva vika nai vaintivara hampata vehi autu kairamanta taiqa vivara.

Tau 𐄅

³⁹ Noravano Kotiva avuqavu ni variaka ruaruama nimite vaivama vairo.

Vika maaraqi vaivaro Noravano Kotiva vika antua nimite vairamanta vika ho vaivara. ⁴⁰ Vika Kotirara tinavu antua timitaane tiavarora tiro,

viva vika kahaqiharo qora kaiqa vare variaka kauquqihairo ruaruama nimate vairo.

38

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, ai arara itairara, kia ti titihara haruane.

² Mpo, ai veva vo veva vo vevavano ti harimantama vauro. Are nena kauquqohaira ti ruqutu kaaramanta te hiqintivi vauro.

³ Ai arara itaira kaara te antura ntiha vauro. Te ai uva raqa kaunara kaara ekaa ti vaatavano hiha vimantama vauro.

⁴ Vaiintivano maara ntai haikara kia ho aqu varero vintemake, te tenta qora kaiqa varauna uvara kia ho vare virara.

⁵ Te hampi kaiqa varaunara kaara numuara-vano ti vaataqaa iteharo *ahiara/aquahiara* nteharo unta i vaimanta vauro.

⁶ Vira kaara ti kempukavano kia vaimanta te vautautamaqi viha, toqaqivata erainainivata qutuvi vaiintirara iqi rataantemake, iqi rataqi vi vaunara.

⁷ Ti ekaa vaata hiha viharo iha ite vaimantama vauro.

⁸ Nora maaravano tiqaa vaivaro kia ti kempuka voqavata vaimantama vauro. Ti muntukavano qoraiqimanta te keke ti vauro.

⁹ Noravauvo, te mpo ike ti vauna uvara are kankoma kera irianara.

Te keke ti vauna uvava kia kukeqavi vairaitiro, vi uvava ai avuqaa qoqaa vaivara tavaanara.

10 Ti muntukavano voqama kero nti vaivaro ekaa ti kempukavano taiqa vivaro ti tivuvanovata kia nahaimanta vaunara.

11 Ti tontinavuvata, ti hampata ni variakavata, ti numuara aatu qeteha kia te vaunanaini aniamanta, ti vohaa naare vikavata kia ti ani tavaraiti, niaraini variara.

12 Ti arukareka auti variaka tiriara vaara autute variara.

Ti autuvano vatani qiarire ti, ti qoraiqama timitareka auti variaka enena ruvaagumavi vaiha ti qoraiqama timite uvara tiva taatauke vate variara.

13 Mpo, aato tintavi vaiintiva kia uva irintemake, te kia vika uva irunara. Kia ho uva ti vaiintira voqaara, te kia uvavata tiraiti, evaara vaunara.

14 Eo, uva tiara kia ho iri vai vaiintira voqaara vaiha te kia vika uva nai tiva nimi vaunara.

15 Noravauvo, te are ti kahaqinara vekama vauro. Arema ti Variqavano variaro. Quqaama are ti uva irihara nena uva ti tiva timinarave.

16 Mpo, are ti navutaaka kia qaqi kairamanta vika tiriara, Koqemama viva qoraiqama vivo, tiate.

Kia qaqi kairamanta vika tiha, Ho tavaate. Tenavu vira ruqutu kauraroma kaavu ntivo, tiate.

17 Aihaviraava kia ti tuta karaitiro, qaqi ti tuate vaimanta te taiqaarirava aumanto vaimantama vauro.

18 Te qora kaiqa varaunara qoqaa ai tiva qovarama amirera. Te vi kaiqara varaunarara ike mpo tivakeha kia te mintiataarave turo.

¹⁹ Mpo, ti navutaaka kia aihaviraaravata vararaiti, vika kempuka vaiintima variavo. Airi vaiinti qumina haika kaara ti navutaiqi variara.

²⁰ Te vika koqema nimitauramanta vika kia tinta mintima timitaraiti, ti navutaiqiha, tauvaqa vauraa uva ti variara.

²¹ Mpo Noravauvo, kia ti qaqira kaane.

Are ti Variqavanoma variaro. Kia ti niaranto variane. ²² Noravauvo, are ti ruaruama timiteravama variaro. Vaaka ani ti kahaqiane.

39

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Te tentara mintima ti: Kaiqe te tenta vararera iaina kaiqaraqaa koqemake raqikiqi viha, tenta novata kia qaqi kaariraro qora uvavano viraqihairo qovaraiqiarire. Qora kaiqa vare variaka ti aumanto vaiqe te kia vika hampata uva tinerave, tunara.

² Te minti tivake kia qora uvave koqe uvave tiraiti, evaara vaurarovata, maaravano tiqi vaiva voqama kero maara ntaimanta vauraro ³ ti muntukavanovata voqama kero qoraiqimanta vaunara.

Te mintimake vaiha te tenta aatoqihai voqavata iriqi vi vauraro tiqi vai maarava voqavata ti maara timiqiro vi vaimanta viraqaahai te kia ho evaara vairaiti, te Kotirara mintima ti:

⁴ Mpo Noravauvo, te qaqi variqi vuaina entava nanti nantie ianarove?

Te tairentae qutu virarave?

Te qaqi variqi vuarirava tairentae taiqa vuanarove? tunara.

⁵ Mpo, are kia vukai enta ti kaama timitaana-rara tiro, te qaqi variqi vuarirava iquqama vaivo.

Are te qaqi variqi vuainara tavehara, virara qumina haikavema ti variaro. Mpo, ekaa qaqi varia vaiintika vaireka, vika uvaivano inaaraiqa utiro taiqavira voqaara variarave.

⁶ Mpo, kuarivano itaivaro vaiinti maraaura vatani vaira voqaarama, tenavu maa vataragaa vahuqa variqi vi, vuru taiqa virara.

Tenavu vi aniha nana nana vo kaiqa vo kaiqa vara taarirava, vi kaiqava vi kaiqava naantiara quminaigama vuanaro.

Tenavu qaqi variaina entara monuve airairave ruvaagumake vataainara, naantiara nai ta vaiintivave varaanaro.

⁷ Noravauvo, tenavu vatani qaqi variqi vuaina okarava mintima vaimantara ti, te nana haikarae noraiqaake iriqi vuariraro vi haikava ti kahaqianaro?

Mpo Noravauvo, te ariara noraiqaake iriqi virerave.

⁸ Te tenta qora kaiqa vare vaurava ti taiqa kaantorave tira, are ti ruaruama timitaane. Kia avu aato vataaka hauri vo haika kaara ti naaraihama timitevora.

⁹ Te qora kaiqa varaunara, kaara are ti ruquti variaramanta te nora maaraqi vaihara ti, te kia uva voqavata tiraiti, tenta no tintate vairera.

¹⁰ Mpo, kia ti qaiqaa ruqutuane. Are nena kauquqohaira ti ruqutuaravera te qutu vi ruhiqaurima vauro.

¹¹ Quqaama, ai uva raqake variaka, are vika nái nitiharama vika utetaaravama variaro.

Oqokavano tavuna nama kaivaro taiqavintema kera, are tinavu antuqa vai haikara taiqake varianara.

Mpo, ekaa qaqi varia vaiintika vaireka, vika uvaivano inaaraiqa utiro taiqavira voqaarama variara.

¹² Noravauvo, te ai aaraaina uvara iriane. Te ariara naverai tiha, mpo ti kahaqiane tiainara are aato vatehara iriane. Te iqi rate variarirara kia are qumina vairaitira, ani ti kahaqiane.

Ti kaivaqaukavara maa vataraqaa vahuqa variqi vuntemake, tevata vahuqa variqi virerave.

¹³ Mpo, kia inaara viri aratera variane. Te maa vataraqaa vahuqa vai, taiqa vuainarara irihara, are qaqi kairaro ti muntutavano qaiqaa koqe iraqe variare.

40

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravano Kotiva ti kahaqiarire ti, te tenta muntuka qihaaqamake vira veka vauraro viva aato ti timiharo te mpo ike ti vauna uvara irirave.

² Te vata vevanto quvitaaraqai vaiha kia ho vaar-intaarirava vaimanta vauraro viva viraqihairo ti kauqu raimpatama vaari qaqini kaimanta vau-nara.

Te hora kupaiqiraqi taatauvi vauraro viva viraqihairo ti mpaqi kero nora oriqaqaa himpima kaimanta te qaiqaa kempukaiqamake ni vau-nara.

³ Viva qaraaka ihi vo, tentanavu Variqa autu tuaheraaina ihira ti noqi vataimanta te vi ihira tivaqi vi vaunara.

Vaiinti nahenti airitahaa Noravano Kotiva ti kahaqama timitai kaiqarara iriha, kauqu runkinkiri iha tiha, Kotiva Noravanove, tivakeha virara noraiqaake iriqi vivara.

⁴ Kia nai nutuaraqai iri variakara ti kahaqiate tiraitiro, kia una variqa nutu tuahera karaitiro, Kotiraraqai noraiqaakero iriqiro vina vaiintira, Kotiva virama koqema amitaanaro.

⁵ Noravauvo, are ti Variqavano variararo kia ai voqara vovano vaivo.

Are tinavuara irihara koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara timitaarava airi kaiqa vaimantara ti, te kia ho vohaiqa vohaiqa vi kaiqarara vokiaka tiva nimirara.

⁶ Quara aantau aruke ai *ofaa* iha quara amiterave, naaho ai qantu amiterave, vi *ofaara* vi *ofaarara* kia ai muntutavano vaivo.

Ekaa kaintu iha quara amiterave, qora kaiqa varera nunka nimitaarire ti, vare ania *ofaarave*, vi *ofaara* vi *ofaarara* kia ai antuqa arivara are kia vi haikara timiate tianarave.

Are ti kahaqiararo ti aatovano kenko timanta te ai antuqavano vairara kankomake irunarave. Ai antuqavano vaireva, vaiinti nahenti ai uva koqemake iriqi vira, virarama vairo.

⁷ Ai antuqavano mintima vairara ti, te ariara tiha, Tavaane. Haaru ai vukuqi tiriara viva mintima ianarove tu uvava vaura, te vate virama anuro.

⁸ Ti Variqavauvo, te quaheha ai antuqavano vainara avataqi virerave. Are tiva taana uvava ti muntukaqi vaimanta te vi uvara iriqi vi vaunarave.

⁹ Noravauvo, ai vaiinti nahenti ruvaqumavi varianaini vaiha te ai koqe vakaaka vika tiva nimi tiha, Noravano Kotiva tinavu ruaruama timite vaivama vaivo, ti vaunarave.

Noravauvo, are kankoma kera irianarave. Te qaiqaa qaiqaavata vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi virerave.

¹⁰ Are ti kahaqihara ruaruama timitaana uvara kia kukeqa karaiti, te ai Naavuqi vaiha vaiinti nahenti nivuqaa vi uvara vika tiva nimi vainara.

Ai muntukavano tinavuara vaivara are tinavuara noraiqaakera iriqira vi varianara, te viraravata kia evaara karaiti, vi uvaravata vika qoqaa vutuke tiva nimiqi vi vainara.

¹¹ Mpo Noravauvo, are kia ti qaqira karaitira, are qaiqaa qaiqaavata ti aaqurihama timitaqira vuane.

Are mintiaqira vi vairaro ai muntukavano tiriara vairavavata, are tiriara noraiqaakera iriqira viravavata, tiqaa raqiki vairaqe te ho variare.

¹² Mpo, airi maaravano tiqi vaimanta te kia ho vira kaara ntirara.

Te qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaurava ti ravaaqavu kaimanta te tenta vuaina aarara kia ho tave vainara.

Ti qiata kauhi airi vaivarovata, te qora kaiqa varaurava ti qiata kaukivata aatarakero nai airi vaivaro ti kempukavano kia vaimanta vainara.

¹³ Mpo Noravauvo, ti ruaruama timitaane.

Mpo Noravauvo, vaaka tuvu ti kahaqama timitaane.

¹⁴ Ti harukareka auti variaka, are vika hampata iqoka raquqira vihara vika naatarakera kaurira haika nimiramanta vika avu aatovano hampiqama viramanta vi anima vuate.

Te nora maaraqi vaunarara iriha quahe variaka, ruqutiramanta vika anirante vivaro vika nutuvanovata vataini qiarire.

¹⁵ Vika ti naaraihama timiteha huviqorave ti variaka, are vika qoraiqama nimitairamanta vika tiha, Mpo Kotiva tinavu haatara kaimanta kaurira haika varauro tivara.

¹⁶ Noravauvo, ai rantare iaka are qaqi kairamanta vika ai aaqanto oru vaiha muntuka paru ira quaheha variate.

Ariara viva tinavu kahaqiharo ruaruama timite vaivama vaivo ti variaka, are vika qaqi kairamanta vika ekaa enta ariara tiha, Noravano Kotiva nai anomakero Noravanoma vaivo, tiate.

¹⁷ Noravauvo, quqaama te vehi vaiinti vaiha kia ho tenta kahaqiarirava vaivara, are kia tiriara tauru karaitira, tiriara noraiqaakera iri variaro.

Arema ti kahaqihara ti ruaruama timite variaravama variaro. Vaaka tuvu ti kahaqiane.

41

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Vehi vaiinti nahentiara iriha vika kahaqireka auti variaka, Kotiva vika koqema nimate vaira.

Vika nora maaraqi vai entara Noravano Kotiva vi vaiinti nahentika kahaqianaro.

² Noravano Kotiva vikaqaa koqema kero raqikiqiro viramanta vika kia vaaka qutu viraiti, koqemake variqi viha vika nái vataqaa koqemake vaivaro Noravano kia navutaaka kauquqi kaanaro.

³ Noravano Kotiva vikaqaa raqiki vairamanta vika rovara varaivera, viva vika kempukaiqama nimitaira ho vaivara.

⁴ Noravauvo, te ai uva raqa kaunarara irihama ariara mpo, ti aaqurihama timitehara, ti tivaata koqema timitairaqe te ho variare, turo.

⁵ Ti navutaaka ti qoraiqama timitareka auti vaiha tiha, Viva vaaka qutu viramanta vaiinti nahenti vira autu tauru kaiqe tenavu hove tiataarave, ti variara.

⁶ Vikaqihai vaiinti vonavu kia tiriara quqaa ike mpo tiva timitareka aniraiti, vika unaqaraiqamake ti ampegamake tave, orunte tiha, Viva vaakama qutu vuanarove tivakeha, vi uvara viti viri vaiinti nahenti tiva nimi variara.

⁷ Tiriara kia muntuka vaimanta variaka, vika nái irike tiriara tiha, Viva quqaama qutu vuanarove tivakeha, evaara vi uvara nai tiva ami nai tiva ami i variara.

⁸ Vika tiha, Viva qora rovara varaira kaara kia nai vaitaaina taintaraqahairo qaqi himpiraitiro, viva variqiro viro, vuru qutuma vuanarove, ti variara.

⁹ Ti tonti koqeva te virara kia vo haika kaara ti qoraiqama timitaanarove turava vivavata ti navutaiqi vaira. Viva ti hampata kara ne vaiva ti qaqirakero ti navutaiqi vaira.

¹⁰ Mpo Noravauvo, are ti aaqurihama timitehara ti rovara taiqa timitairaqe te kempukaiqamavi vaiha, vi vaiintika náivata qoraiqama nimitaare.

¹¹ Are ti kahaqama timitairera, vika kia ho vora ntuva timitaiqe, te are tiriara quahenarara kankomake irirara.

¹² Noravauvo, te avuqavu ni vaunarara tira, are tiqaa koqema kera raqikiqira vihara, ti tivitaqira vi vairaqe te ai aaqanto ekaa enta variqi vuare.

¹³ Noravano Kotiva tinavu Variqavano tinavu Isareriqaa raqiki vaivama vaivo.

Kaigenavu vira autu ekaa enta ekaa enta tuaheraqi vuare.

Quqaave, quqaave turo.

42

Koraara naintivaraqihairo vovano maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, *diaa* aantauvano koqemakero tuvi vai namarira naataa intemakero, ti maraquravano ai aaqanto oru variataa imantama vauro.

² Are qaqi variqira vi variana Variqava variararo ti maraquravano ai hampata variataa imantama vauro.

Mpo, tairentae te ai Naavuqi oriqete ai avuqaa vairarave?

³ Enta qive aatitairaqaave te iqi rataqi vi vauraro ti auquruvano ti kara voqaara vaimanta ti navutaaka enena tiriara tiha, Ai Variqavano taini vaiharoe kia ai kahaqivo? ti variara.

⁴ Mpo, te haaru koqemake vauna entarara qaqi iritauraro ti muntukavano qoraiqimanta vauro.

Vi entara Maara Entaqaa te airi vaiinti nahenti nivuni viha Kotira Naavuniara vi vaunara.

Tenavu miniara viha, quaheha naverai tivaqi viha ihi tivaqi viha Kotira autu tuaheraqi vi vaunara.

⁵ Mpo, vate nora maaravano tiqi vaivaro ti muntuka voqama kero qoraiqimantama vauro.

Mpo, te mintiaqi vuarorave. Kaiqe te Kotirara noraiqaake iriqi viha, virara ti kahaqiariravama vaivo tivaqi vuare.

Te mintiaqi viha qaiqaavata vira autu tuaheraqi virerave.

Viva ti Variqavano vaiharo, ti ruaruama timitaariravama vaivo.

⁶ Mpo, ti muntukavano qoraiqimantara ti, te ariara iriqi virera.

Hemoni Aiqinavanovata Misaa Aiqinavanovata vaivaro Iotani Namarivano vitantaqihairo tuvaini vaiha, te qaiqaa ariara iriqi virerave.

⁷ Mpo, nora namarivano nai naantiara nai naantiara kumpetaqiro oru vintema kero, ai kauquqihairo vo maara vo maaravano ti qoraiqama timite vaimantama vauro.

Namarivano aintaakaqaa tuviharo auva ntaintema kero, vi maarava ti qoraiqama timitaimanta vauro.

⁸ Mpo Noravauvo, are ti Variqavano variaramanta te ariqi vaiha qaqi variqi vi vaurauka ai aareha tiha, Are vo enta vo enta aatitainaraqaa ti aaqurihama timitairaqe te entaqi ihi tivaqi viha ai autu tuaheraqi virerave, turo.

⁹ Kotiva ti kempukaiqama timite vaiva vaimanta te virara mintima ti: Mpo, nantivarae ti qaqira kaaro?

Nantivarae navutaaka qaqi kaaramanta vika ti qoraiqama timite variavaro, ti muntuka qoraiqimanta vauro?

¹⁰ Mpo, navutaaka enena ti naaraihama timiteha tiha, Ai Variqavano taini vaiharoe kia ai kahaqivo? ti variavaro vika uvavano kaavugohai ti vuhaari tairi kaantema kero, ti qoraiqama timite vaivo.

¹¹ Mpo, vate nora maaravano tiqi vaivaro ti muntuka qoraiqimantama vauro.

Ho te mintiaqi vuarorave. Kaiqe te Kotirara noraiqaake iriha, virara viva ti kahaqiariravama vaivo tivaqi viha qaiqaavata vira autu tuaheraqi vuare. Vivama ti Variqavano ti ruaruama timitaariravama vaivo.

43

Koraara naintivaraqihairo vovano maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotio, kia ai uva iriaka tiqaa uva vatareka auti variavara are ti uva iriharama tiriara kia viraqaa uva vaivo tiane.

Qora kaiqa vareha una uva ti varia vaiintika kauquqihaira are ti ruaruama timitaane.

² Are ti Variqavano ti antua timite variarava vaihara, nantivarae ti qaqira kera iaro? Nantivarae are ti navutaaka qaqi kaaramanta vika ti qoraiqama timite variamanta te nora maaraqivauro?

³ Mpo Noravauvo, te virera iaina aarara ataama timitehara, nena quqaa uva tiva timi vairaqe te are variananaini Saioni Aiqina, takuqi vai aiqinaraqaa oru vuare.

⁴ Are mintiraqe te ai Naavuqi oru ai *ofaa* tainta tataaqa vaiha, ai quahama amiteha tenta *kitaa* ruqutuqi viha ai autu tuahera kaare. Kotio, are ti Variqavano vaihara are ti quahama timite variaravama variaro.

⁵ Mpo, vate nora maaravano tiqi vaimanta vuararo ti voqama kero muntuka qoraiqimantama vauro.

Mpo, te mintimake variqi vuarora. Kaiqe te Kotirara viva ti kahaqiariravama vaivo tivaqi vuare. Te mintiaqi viha qaiqaavata vira autu tuaheraqi virerave.

Vivama ti Variqavano ti ruaruama timitaari-ravama vaivo.

44

Koraara naintivaraqihairo vovano maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotio, are haaru nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tinavu kaivaqaukavara vara nimitaanara vika tinavu tiva timiamanta tentanavu aato vika nimiha vi uvara irunara.

² Vi entara are nena kempukaqohaira vo vatanaa vo vatanaaka maa vataraqaahaira aru ntata kera, vi vatara tinavu kaivaqaukavara nimianara.

Vi entara are vi vatanaa vi vatanaaka voqama kera qoraiqama nimitiharavata, tinavu kaivaqaukavara kia mintiraitira, vika koqema

nimitaaramanta tinavu kaivaqaukavara koqe-make variqi vuara.

³ Kia tinavu kaivaqaukavara iqoka raquraqaahaive, náí kempukaqohaive, vi vatanaa vi vatanaaka naatarake vi vatara varaaravauve.

Are nena kempukaqohaira vi vatanaa vi vatanaaka naatara kaaramantara ti, tinavu kaivaqaukavara vi vatara varaarave.

Ai muntukavano tinavu kaivaqaukavarara vaivarara tira, are vika hampata variqira vihara, nena kauquqohaira vika navutaaka naatara nimitaanara.

⁴ Arema ti Avuhainaava ti Variqavano variaro. Are tiaramanta tenavu Iekopira vaintivara tentanavu navutaaka naatarake vaunara.

⁵ Tenavu ai kempukaqohai tentanavu navutaaka aru ntatake vaunara. Tenavu ai autuqaa, tinavu hampata iqoka raqi variaka naatarake vaunara.

⁶ Te huruve, iqoka paipeve, vatehavata, kia te vi haikarara noraiqaake iriraiti, kia vi haikaraqohai navutaaka ho naatara kararave ti vaunara.

⁷ Tenavu ariara tiha, Kotiva tinavu kahaqirage tenavu homa navutaaka naatara kararave. Kotiva tinavu navutaaka kaurira haika nimianarove, ti vaunara.

⁸ Toqaqivata erainainivata tenavu ai mahutaqai tivaqi vi vauro. Tenavu ekaa enta ai autu tuaheraqi virera.

⁹ Mpo, tenavu minti minti ti vauraravata, are vate maa entara tinavu qoririma kera tinavu

hutu vatainiqama kaanarave. Are kia haaru ianantema kera tinavu iqoka vaiinti hampata vihara vika kahaqi variaro.

¹⁰ Are navutaaka qaqi kaaramanta vika tinavu haatara kaamanta tenavu vika naatu qetake, aiqū autute vuramanta vika tenavu una haikara, vo haika vo haika varaarave.

¹¹ Sipisipi arukaantemake, are navutaaka qaqi kaaramanta vika tinavu aruqi vuamanta tenavu qetake vo vatanaa vo vatanaaka vataini vi raumpirima vunarave.

¹² Mpo, vaiintivano vo haika amiharo in-aara koqaa varaintema kera, are vo vatanaaka kauquqi tinavu kaaro.

¹³ Are mintianara kaara, tinavu tataaqa varia vatanaaka tinavuara vehi vatanaakave tivakeha tinavu naaraihama timite variara.

¹⁴ Vo vatanaa vo vatanaaka tinavu Iutaa vatanaakara uva virera tiva timiteha, vika nái aru runkinkiri iha tinavu naaraihama timite variara.

¹⁵ Vika minti minti iha kaurira haika ti timi-avaro vo enta vo enta ti toqaavu harimantama vauro.

¹⁶ Tinavu navutaaka nái navunaakaqaa aru muntu kareka aniamanta vokiaka tinavu tauvaqa vauraa uva tiha, huviqorave ti variamanta te kaurira haika varaunara.

¹⁷ Tenavu kia ariara tauru karaiti, kia ai uva-vata raqa karaiti vaurarovata, vi haikava vi haikava qovarama vimanta tenavu qoraiqamavi vaunara.

¹⁸ Tenavu kia ai qaqira karaiti, ariaraqai no-raiqaaqe iriqi viha ai aaraqaa nuvaqi vunarave.

¹⁹ Tenavu mintiaqi vi vauraravata, are tinavu qoraiqama timitehara qaakau vairinavu varianaini kaanarave.

Are tinavu qaqira kaaramanta tenavu voqamake konkira ari vainainima vauro.

²⁰ Mpo, tenavu kia ai autu tauru karaiti, kia tentanavu kauqu tuaherake una variqa aare vunarave.

²¹ Are vaiinti avu aatoqi kukeqavi vai uvara ekaa vi uvara iri tave variarava varianarara ti, tenavu minturaitirio, are vaakama vi haikara iri tavaaraitirio.

²² Tenavu ai vaiinti nahenti vaunara kaara vo enta vo enta navutaaka tinavu harukareka auti variarave. Sipisipi arukareka auti variantemake, navutaaka tinavu arukareka auti variarave.

²³ Mpo Noravauvo, himpuane. Nantivarae are vaite variaro? Himpuane. Kia ekaa enta tinavu tauvaqa utu timitaane.

²⁴ Nantivarae are tinavu tivuqaa kukeqavira variaro?

Mpo, navutaaka tinavu qoraiqama timite variamanta tenavu nora maaraqī vaunara tavehara kia notatera variane.

²⁵ Tenavu vataini hiqintivi vauraro tinavu vaatavano konkoma kanta vaimanta vauro.

²⁶ Mpo, himpira tinavu kahaqiane.

Ai muntukavano vaiinti nahentiara vaina okararave, are vaiinti nahenti aaqurihama

nimitena okararave, virara virara iriharama, tuvu tinavu ruaruama timitaanerama turo.

45

Koraara naintivaraqihairo vovano avuhainaava nahenti varaaina ihira qara ntuvatora.

¹ Te avuhainaa vaiintiarā ihi irikeha tire uraro koqe uvavano ti avu aatoqi mpiqe vaimanta vauro.

Vaiintivano *peniqohairo* koqe uva qara nintemake, te tenta auntaqihai koqe ihi tirera.

² Avuhainaa vaiintio, ai viri vaatavano koqe viri vaata vaiharo ekaa vo vaiinti vo vaiinti viri vaata naatara kairave.

Ai noqihairo vaiinti qihaaqama nimate uvava qovaraiqi vairara tiro, Kotiva ekaa enta ai kogema amitaqiro vuanaro.

³ Mpo, are avuhainaa vaiinti kempukavano variararo ai autuvanovata nora autu vaivarama variaro.

Are nena avuhainaa utavaaqa nonkutera nena iqoka paipe teqoni nai utaqi nonku varera ⁴ are avuhainaava mpeqavano vaihara, nena ohigaa oquvi vaihara oru quqaa uva ti vai okararave, avuqavuqamake ni vai okararave, aqurihama nimate vai okararave, virara virara iriharama vi haikaraqaa maimaraara raqikiqira viharama nena kauqu tanaraqohaira nora kaiqa varaqira vuane.

⁵ Are nena veva viaru vainaraqohaira navutaaka muntuka raqonta kera oru vo vatanaa vo vatanaaka naatara kairamanta vika ai vevaaraini variate.

⁶ Kotio, are avuqavuma kera raqikiqira vi variarava vaiharama, are ekaa enta ekaa enta qaqi variqira vihara vaiinti nahentiqaa avuqavuqama kera raqikiqira vinarave.*

⁷ Avuqavuqamake ni varia okarara ai muntukavano vaivaro qora kaiqa vare varia okarara kia ai muntukavano vairave.

Are mintianarara tiro, Kotiva ai Variqavano ariqaa vahavera aquteharo ai noraiqama kaivara are nena kena vaiintinavuqihaira voqama kera quahe variaro.

⁸ *Ueri vahavera meave, kasiave, alove*, aqu amitaavaro ai utavaaqavano koqe unta ivaro *elefanti* avaiqohai aututaa haikava, vo haika vo haikavano ai avuhainaara naavu *vaheheqiro/vaataiqiro* vaimanta ariara quahaarire ti, vo *musiki* vo *musiki* ruquti variara.

⁹ Avuhainaaka raavuranavu ai naavuqi variamanta nora autu vataa nahenti vonavuvata vi-raqi variavaro ai varareva i nahentiva ai kauqu tanaraini vairo.

Kori ori koqera, Ofiri vataihai aututaava, vi nahentira utavaaqaqaa *vaheheqiro/vaataiqiro* vaivaro vairo.

¹⁰ Te vi nahentirara mintima turo: Ti raavuravauvo, te uva tiarirara nena aato ti timihara kogema kera ti uva iriane.

Nena maaqainiarave, nena navunaakarave, kia noraiqaakera iriqira vuane.

---

* **45:6:** Haarua vuku hininavu mintima ti: Kotiva ai noraiqama kaivara are avuhainaa vaiintivano vaihara are ekaa enta ekaa enta vaiinti nahentiqaa avuqavuqama kera raqikiqira vinarave.

¹¹ Avuhainaa vaiinti viva ai viri vaata tavaivaro koqe viri vaata vaivaro viva ariara antuqa ari-
varo viva ai noravano vairara tira, are virara no-
raiqakera iriqira vihara vira autu tuaheraqira
vuane.

¹² Taiaa vatukaihainaaka koqe haika vo haika
vo haika vara viri ai amivarave.

Airi airaira vataaka ariara viva tinavu qua-
hama timitaarire tivakeha are inanaini anivar-
ave, turo.

¹³ Ho avuhainara raavuravano nai naavuqi
vaivaro vira viri vaata koqe viri vaata vaivaro
viva koqe utavaaqa nonkutero vairo.

¹⁴ Vira koqe utavaaqa nonku amite vita vare
avuhainaa vaiintivano vainaini vuru kaara. Vira
vuru ke variamanta vira kena nahentinavuvata
vira avataqi vi variara.

¹⁵ Mintiaqi viha vika ekaa quahaqi viha
avuhainara naavuqi oriqetaara.

¹⁶ Ho avuhainaa vaiintio, naantiara ai
maaquvara airitahaa qovaramavi, vika ai
kaivaqaukavara vatuka vare kaiqa varaivaro,
vika autuvata nora autu vairamanta vika vo
vataini vo vataini ai vaiinti nahentiqaa raqikiqi
vivarave.

¹⁷ Ekaa naantiara kuvuaramateka vikavata ai
autu tuaheraqi viha, maa ihira ekaa enta tivaqi
vivarave.

46

*Koraara naintivaraqihairo vovano maa ihira
qara ntuvatora.*

¹ Kotiva tinavu antua timiteharo tinavu kempukaiqama timite vaivama vairo.

Maaravano tinavuqi qovaraiqivaro viva vaaka tinavu kahaqireva auti vaira.

² Viva minti vairara ti, tenavu kia vo haika aatu qetarera. Maa vatava voqamakero qaki qaki i vairaro vo aiqina vo aiqinavano nora namariqi aqu virera, tenavu kia qetarera.

³ Nora namarivano hari hari tiharo taarapara ntiharo kumpetaqiro viharo aiqinavau kauru kaaruma kairaro rapatutirera, tenavu kia qetarera.

⁴ Namari vovanovata vairo. Vi namariva Kotira vatukaqi tuvi vaimanta viraqi variaka quaheha variara. Vi vatukaraqi nai virini kantaqaini vai Variqava turuaraini tuekaama kero vairo.

⁵ Kotiva vi vatukaraqi vairara ti, kia ho vi vatukara qoraiqama kevara. Vokika vi vatukara qoraiqama kareka ivera, Kotiva aatitare inaraqaa vaakama vi vatukara kahaqianaro.

⁶ Vo vatanaa vo vatanaaka voqamake arara ite vaimanta iqoka raqi variamanta vika avuhainaaka nai vaiinti nahenti hampata qoraiqamavi variarave.

Vika minti variavaro Kotira kempukavano vika naatara kaira. Naaruvavano uva tintemakero, Kotiva uva tivaro vira uvavano vata ravita kairave.

⁷ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava, viva tinavu hampata vairo. Ti kaivaqara Iekopira Variqavano, viva tinavu antua timite vaivama vairo.

⁸ Noravano Kotiva vare vai kaiqara ne ani tavaate. Ne ani viva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vaira taveha kauqu runkinkiri iate.

⁹ Ekaa vata maata iqoka raqi variara viva taveharo taiqake vairave.

Viva vika huruve, vaantaarave, rauhaantima keharo vika kainkevata iha quarake vairave.

¹⁰ Viva tiharo, Kia qaiqaavata iqoka raquate. Ne kankomake ti tavaate. Te Kotika Noravanoma vauro.

Te Noravano variari ekaa naato vatanaaka ti hutuqai tuaheraqi vivarave. Ekaa vataini variaka ti hutuqai tuaheraqi vivarave, tiro.

¹¹ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava viva tinavu hampata vaimantama vauro.

Tinavu kaivaqara Iekopira Variqavano tinavu antua timite vaivama vaivo.

47

Koraara naintivaraqihairo vovano maa ihira qara ntuvatora

¹ Ne ekaa naato vatanaaka, nenta kauqu ruqutuqi viha quaheha variate. Ne noraiqaake ihi tivaqi viha Kotira autu tuaheraqi vuete.

² Noravano Kotiva nai virini kantaacaqaini vaiva, viva Avuhainaava ekaa maa vataraqaa raqiki vaira, ne vira aatu geteha variate.

³ Viva vo vatanaa vo vatanaaka tinavu kauquqi kaimanta vika tinavu vevaaraini variara.

⁴ Viva tinavu kaama tai vatara timimanta tenavu vare viraqaa vaiha quahe vaunara. Mpo, vira muntukavano tinavu Iekopira vaintivarara vaivaro viva mintivo.

⁵ Vaiinti nahenti quaheha naveraiti variavaro Noravano Kotiva naaruvaini oru vi vaira. Viva oru vi vaimanta vika naverai tiha aanumaaravata varake vuaqaqi vi variara.

⁶ Kaiqenavu Kotira autu tuaheraqi viha ihi tiare. Kaiqenavu tentanavu Avuhainaara Kotira autu tuaheraqi viha ihi tiva amitaare.

⁷ Kotiva maa vataraqaa Avuhainaava vairara ti, tenavu vira autu tuaheraqi viha ihi tiare.

⁸ Kotiva nai avuhainaa tainta, takuqi vairaqaqaa, oquvi vaiharo, ekaa naato vatanaakaqaa raqiki vairo.

⁹ Maa vataraqaa avuhainaaka variaka, vika Eparahaamira Variqa vira vaiinti nahenti hampata ruvaaqumavi variara.

Kotira kempukavano ekaa vataini avuhainaaka kempukavata aatara kairara tiro, viva ekaa naato vataqaa raqiki vaivama vairo.

48

Koraara naintivaraqihairo vovano maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravano Kotiva vaivaro vira autuvano nai nora autu vairara ti, kaiqenavu vira vatukaqi vira takuqi aiqinaraqaa oru vaiha, vira autu tuahera kaare.

² Kotira aiqinavano vaireva, viva koqe aiqina veraraqaa vaira. Ekaa naato vatanaaka vi aiqinarara quaheha variara.

Saioni Aiqinavano vaivaro tinavu Avuhainaava Noravano virara ti vatukave tivakeharo, mini variqiro vi vaira.

³ Kotiva vi vatukaraqı vaiharo koqema kero viraqaa raqikiharo viraqi varia vaiinti nahentika antua nimate vaira.

⁴ Avuhainaa vaiinti vonavu ruvaaqumavi vi vatukara aatara karare ti, ⁵ uru vi vatukara tave, vika voqamake aatu itaimanta qaqirake ururante kantama vuara.

⁶ Vika vi vatukara tavaavaro aiqı kauqu ntiri ntiri i vaimanta, nahentivano vainti vataveva iharo antura ntintemake, vika qeteha oi aai ti variara.

⁷ Aaronavano utiharo Taasisihainaa *votunavu* qoraiqama kaintema kera, are vi entara vika vehi autu taiqa kaanara.

⁸ Tota tenavu Kotira vatuka kia tavaraiti, aatoqihai irunarave. Ho vate tenavu tentanavu tivuqohai tavauro.

Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava i vatukara, vi vatukaraqaa Kotiva ekaa enta koqema kero maimaraara raqikiqiro vuanaro.

⁹ Mpo Kotio, tenavu ai Naavuqi vaiha are tinavu kia qaqira kaararo ai muntukavano tinavuara vaira, virara tenavu aatoqi iriqi viha vauro.

¹⁰ Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka ai autu tuaheraqı vi variarave.

Are vaiinti nahentiqaa avuqavuqama kehara raqiki varianarara ti, ekaa naato vatanaaka ai nora autuara ho iriarave.

¹¹ Are mintimakera raqiki varianarara ti, ekaa vaiinti nahenti Saioni Aiqinaqaa variakave, ekaa

Iutaini variakave, vika vika muntukaqihai quaheha variara.

¹² Kaiqenavu Saioni vatukaqi niha vaantaavuraqaa vo *tauaa* vo *tauaa* kaara ntuvake tavaare.

¹³ Tenavu Saioni kempuka vaantaavuravata tuantike tavamaqi viha, vaantaavuraqi kempuka naavu, vo naavu vo naavu kaqataaravata tavaare.

Tenavu vi haikara vi haikara tavamake, tentanavu vaintivarave naintivarave maantimake tiva nimirera:

¹⁴ Kotiva tinavu Variqavano tinavuqaa koqema kero ekaa enta ekaa enta raqikiqiro vuanarove.

Viva ekaa enta koqe aara tinavu humiqe vairaqe tenavu koqe aaraqaa vuare.

49

Koraara naintivaraqihairo vovano maa ihira qara ntuvatora

¹ Ne ekaa vatanaaka iriate.

Ne ekaa vata maata variaka, te uva tiari ne nenta aato ti timiha iriate.

² Ne nora nutu vataakave, qumina vaiinti nahentive, airi airaira vataakave, vehi vaiinti nahentive, ne ekaa nenta aato te uva tiainaraqaa vataiqe te uva tiare.

³ Te tenta noqihai koqe avu aato iri vai okarara ni tiva nimirera.

Te tenta avu aatoqihai iritauna uvara tiariraro, vi uvava ni avu aato ho kahaqianaro.

⁴ Te uva vo tenta aatoqihai irike, *kitaa* ruqutuqi viha, vi uvara okara kukeqavira ni tiva nimirera.

⁵ Vo haikavano ti qoraiqama timitaaina entava qovaraiqiraqe kia te vira aatu qetarera. Navutaaka ti ututumate entara kia te qetarerave.

⁶ Vika náí airi airaira vataarara noraiqaake iriha, vi haikava tinavu homa kahaqianarove ti variara.

⁷ Ho iriate. Vaiintivano qutu viraro kia vovano monu aqukeharo vi vaiintira kahaqiraro viva qaiqaa qaqi himpuanaro.

Kia ho vovano Kotira koqaa amiraro viva vi vaiintira qaiqaa qaqi vara himpima kaanaro.

⁸⁻⁹ Tenavu nana koqaae aqu kaariraro Kotiva tinavu qaqi kairaqe tenavu kia qutuvi ntera viraiti, qaqi variqi virarave? Vi koqaava nai uritarakero vairara ti, tinavu koqaavano kia ho varianaro.

¹⁰ Tenavu tavauramanta koqe avu aato vataakavata, kia avu aato vataakavata, quti variara. Vika qutu vuamanta qaqi variaka vika vataa onaanave, monuve, vare variara.

¹¹ Qaqi varia entara vika vata qoka variara. Ho vika qutuvi, náí quntama te vataraqi ekaa enta vaivara.

¹² Tenavu qutu vuaina entara tinavu nora autuvano kiama ho tinavu kahaqianaro.

Ekaa aantauvahivano qutintemake tenavuvata qutu virara.

¹³ Ho tavaate. Nariara noraiqaake iri variakavata, vika avataqi viha vika uvara quahe variakavata, vika maantimake taiqa vivara:

¹⁴ Sipisipi qova nai sipisipi ruhaaqikero arukaintema kero, Qutira Haikavano vika ntita

varero muntu qutu vuaka varianaini kaira vaivara.

Vika naavu koqeva qumina vairamanta, voki-aka vika vaata vare muntu vataqi quntama taivaro ntere vairamanta, avuqavu ni vari-aka quaheha *ahaa vuvukai/ehe mpumpukai* tiva nimatevara.

¹⁵ Ho vika mintimake taiqa vivarovata, Kotiva ti quntama teraqihairo ti ruaruama timitaanaro.

¹⁶ Ne virara virara irihama tavaivaro vaiinti vovano airi airaira ruvaqumaqi viharo koqe naavu kaqakero viraqi vairera, kia ne tiha, Mpo, tenavuvata mintiataarave, tiate.

¹⁷ Vi vaiintiva qutu viro nai iaina haikaraqi-hairo kia vo haikavata varero vuanarove. Viva vatai airairava kia ho vira vataakero qutu vuaka varianaini otu vuanaro.

¹⁸ Vi vaiintiva qaqi vai entara te koqemake vauro ti vaimanta vaiinti nahenti viva i haikara taveha virara koqe vaiintive ti variarave.

¹⁹ Ho vi vaiintiva qutu viro nai kaivaqaukavara qutuvi varianaini otu vaiharo, viva vika aanan-tero kia qaiqaavata kuarivano itaainara tavaa-naro.

²⁰ Tenavu qutu vuaina entara tenavu nora autu vataarirava kia ho tinavu kahaqianaro.

Ekaa aantauvahi qutintemake tenavuvata quti-rarave.

50

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Ekaa kempuka vatai Variqava, Noravano Kotiva uva tiro.

Ekaa naato vatanaaka kuari avu
urinaihainaakave, kuari avu ruhunku
vinaihainaakave, vika vika naare vairave.

² Saioni vatuka voqaraa vatukavano vaivaro
viraqaahairo Kotiva ataama nimite vairo.

³ Mpo, ti Variqavano tuvi vaivo. Viva kia
evaara tuviritiro, viva tuvi vaivaro voqama kero
tatoqake vai ihava vira avuni otu vi vaivaro,
aaronaa noravano vira ututuma tero vairo.

⁴ Viva tuviharo naveraitiharo, Naaruva-
vanovata vatavanovata tave vaiqe te tenta vaiinti
nahenti uva avuqavu qiare.

⁵ Te tenta [Isareri] vaiinti nahenti hampata
uva tiva taatau taunara kempukaiqama vuarire
ti, quara aantau ti iha quara timitaaka, ne ani
ruvaaqumavi vaiqe uva tiare, tiro.

⁶ Kotiva minti tivaro naaruvavano tiharo, Ko-
tiva naima *ko* avuqavu ti vaivara tiro, viva
avuqavuqama keharo uva avuqavu i vairave,
tiro.

⁷ Minti tivaro Kotiva tiharo, Ho ti vaiinti nahen-
tivauvo, te uva tiari iriate.

Ne Isareri vatanaakao, te Kotika ni Variqavano
vaurauka niqaa uva vatarerave.

⁸ Ne quara aantau arukeha iha quara timite
varia *ofaarave*, ne ekaara iha quara timite varia
ofaarave, te kia vira kaara niqaa uva vataraiti, te
vo haika kaara niqaa uva vatarerave.

⁹ Ne nenta avutaqihai purumakauve memer-
aave vare gumina ti timivorave.

¹⁰ Ne kiae iriavo? Ekaa aantauvahi nantaqi
variaka te uraukaqaima variavo.

Ekaa vo aiqina vo aiqinaqaa varia purumakauka, te uraukaqaima variavo.

¹¹ Aiqina vainaini vai uvirirave, ekaa aantauvahi toveqive, ekaa vi haikara vi haikara te uraukaqaima variavo.

¹² Ti hantuqa haritirio, te kiama ni karara naariraiti, „te tentama kara varake nauraitirio,„ Maa vataravata, ekaa viraqaa vai haikaravata, ekaa vi haikava vi haikava te una haikavaqaima vaivo.

¹³ Te purumakau qora vira mati naunarae? Te memeraa naare naunarae? Kiavuue.

¹⁴ Te nai virini kantaqaini vaura Variqaukama vauro.

„Ni avu aato qora avu aatoqai vaira kaara ne quara aantau iha quara timite variara kia ti virara hantuqa harivo.„

Ne maa haikararaqai irihama ti quahama timitaate: Ne tiriara koqeve tivaqi vuate.

Ne kauqu aiqiqaa aqukeha tiriara tivate uvara „kia qaqira karaiti,„ vi uvara avataate.

¹⁵ Maaravano niqi govaraiqiaina entara tiqai haaraate. Ne mintiaqi viqe te ni ruaruama nimitaari ne ti hutu tuaheraqi vivarave, tiro.

¹⁶ Viva minti tivakero Kotiva qora kaiqa vare variakara tiharo, „Ne qora kaiqa vare variara kaara,„ hauri ne nenta noqihai te tiva tauna uvara tivaqi vivorave.

Ne unahaa tiha, Kotiva tinavu hampata vohaa vaiharo uva tiva taatautaira tenavu iriqi vi vau narave, ti variarave.

¹⁷ Te uva maara tiva taunarara kia ni antuqavano vaimanta ne ti uva qoririmake variarave.

18 Ne muara vaiinti taveha, vika tontiқи variarave.

Naata vaati varaa okarara raqake variaka, ne vikara quaheha variarave.

19 Ne nenta noqihai qora kaiqa vareraraqai ti variarave.

Ni maaqirivano una uvaqai ti vairave.

20 Ne nenta qata vakaqaa una uva oqikeha ti variarave. Ne nenta nora vira maaquara tauvaqa vauraa uvaqai ti variarave.

21 Ne vi kaiqara vi kaiqara qora kaiqa varaa-manta te Kotika kia uvavata tiraiti, evaara vauramanta viraqaahai ne tiha, Kotiva vaireva, viva tinavu voqaavama vaivo, ti variarave. Ho vate te ni nivuqaa qoqaa vaiha niqaa uva vatarerave.

22 Ne ti Kotika tauvaqa utu timite variaka, ne iri vaiqe te tiare.

Ne kia ti uva irivera, raionivano aantau rapepaama kaintemake, te ni qoraiqama nimitaariraro kia vovanovata ni ho ruaruama nimitaanarove.

23 Tiriara koqeve tivaqi vi varia vaiinti nahentika, vikama ti hutu noraiqama timite variavo.

Ti uva koqemake iri varia vaiinti nahentika, te vikama ruaruama nimateha ntitararave turo.

51

Devitiva Basebaara vataakero muara nuvakero vauvaro paropeti vaiinti Nataaniva Devitira oru tavo entaraqaahairo Devitiva nai qora kaiqa varorara mpo ike tiharo maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, nena vaiinti nahentiara muntuka vatena okarara iriharama, tiriara ike mpo tiva timitaane.

Nena vaiinti nahentiara aaqurihama nimitena okarara iriharama, te ai uva raqa kaunara nunka timitaane.

² Mpo, are ti hiqama timitairaro are tiqaa vataana uvava taiqa vuarire.

Are ti hiqama timitairaro te qora kaiqa autuna uvava kia variarire.

³ Te tenta qora kaiqa autunarara kankomake irunarave.

Te vira kia ho tauru kauraro viva ti tivuqaa qoqaa vaimantama vauro.

⁴ Mpo, te qora kaiqa vira autiha ai uvaqaima raqa kaunarave.

Te qora kaiqa vira autiha ariqai qoraiqama amitaunarave.

Are vi kaiqarara nai qora kaiqave ti variana kaiqara, te vi kaiqara autu kaunara kaara are avuqavuuqama kera tiqaa uva vataanarave.

⁵ Mpo, ti vatatai entaraqaahai te ai no raqaqi vi vaunarave.

Ti nova vainti taiqa vimanta te auhaqi vauna entaraqaahai ai no raqaqi vi vaunarave.

⁶ Quqaama, vaiintivano nai muntukaqihairo quqaa uva ti vai okarara, virara ai antuqavano vairave.

Nena koqe avu aatoqohaira ti avu aato kahaqiraro ho variarire.

⁷ Mpo, are ti uva nunka timitairaqe te anomake hiqamavi variare.

Are ti hiqama timitairaro ti avu aato muntukavano kia konkira ariraitiro, anoma kero uromura voqaara hantaiqama vuarire.

⁸ Mpo, are ti qaqi kairaqe te qaiqaa quaheha variare. Tinta qora kaiqa kaara are ti ruqutuararo ti muntukavano voqama kero qoraiqimanta vauro.

Mpo, qaqi kairaro ti muntukavano qaiqaa kogema viraqe te quaheha variare.

⁹ Are nena viri tuqantaakera, kia te qora kaiqa varaunara tavaane. Te ekaa ai uva, vo uva vo uva raqakaunara nunka timitaane.

¹⁰ Mpo Kotio, qaraaka muntuka, takuqiro vainara ti autu timitaane.

Ti maraqura qaraakaiqama timitairaqe te araraqai noraiqaake iriqi vuare.

¹¹ Mpo, kia nena aaqantohaira ti tititama kaane. Kia nena Maraqura takuqi vaira tiqihaira qaqini vara kaane.

¹² Haaru are ti ruaruama timitaaramanta te quaheha vaunarave.

Ho are ti qaqi kairaqe te haaru vaunantemake, vatevata qaiqaa quaheha variare.

Are ti kahaqiraro ti maraquravano ai uva iriqi vuataa iraqe iriqi vuare.

¹³ Are mintiraqe te ai uva raqake variaka kahaqiha, ai koqe okara, vo okara vo okara numiqaqi vuari vika tuqantaavi orurante ai aaraqaa aniate.

¹⁴ Are ti ruaruama timite variaravara tira, te vaiinti arukauna uvava tiqaa vaira qaqini vara kaane.

Are mintiraqe te ai avuqavu okarara iriha tenta noqihai ihi tivaqi vuare.

¹⁵ Noravauvo, are ti maaqiri kahaqi vairaqe te tenta noqihai ai autu tuaheraqi vuare.

¹⁶ Quara aantau aruke iha quara amite *ofaarara* ai antuqavano vaitirio, te quara aantau ai iha quara amitauroaitirio.

Eka kaintu ai iha quara amite *ofaarara* kia are quahe varianarave.

¹⁷ Te mpo ike tiha, kia qora kaiqa varaataarave tivakeha, ai vevaarainiqamake variaina *ofaara*, virarama ai antuqavano vaivo.

Te vi *ofaara* ai amitaarirara are kia virara nunurama timitenara.

¹⁸ Mpo Kotio, are Saioni vatuka quahama amitaaramanta viraqi variaka koqemake variqi vu-ate.

Are vika kahaqiramanta vika qaiqaa Ieruharemi vaantaavura autuate.

¹⁹ Are mintima kera vika kahaqiramanta vika naitaramake ai *ofaa* iha quara amiterave, ekaara kaintu *ofaa* iha quara amiterave, vira tavehara quahenarave.

Vi entara vika purumakau qora vonavu ai *ofaa* taintaqaa iha quara amitevarave.

52

Devitiva maa ihira qara ntuvatora. Soruva Devitira arukareva auti vau entara, Idomu

vatanaava Doekiva Soruva unaini oruntero, vira tiva amiro tiharo, Devitiva Ahimerekira naavuqima oru vaivo, tura.

(1 Samueri 22:9)

¹ Oho, kempuka vaiintio, nantiharae are nena qora kaiqa varaanarara viti viri vaiinti nahenti tiva nimi variaro?

Nantiharae are toqaqihaira nena mahuta tivaqira vivira, entama kaaro? Are mintiharama Kotira kaurira haikama amiara.

² Vehi autu taiqa keravaqaima ai aatoqi vaivo. Ori hakare vaihaiva teqa taaqama kaintema kero, ai una uvavano vaiinti qoraiqama nimate vaivara variaro.

³ Ai muntutavano kia koqe kaiqara vairaitiro, qora kaiqaraqaima vaivo.

Ai muntutavano kia quqaa uva tirara vairaitiro, una uva tiraraqai vaivo.

⁴ Una uva inaara ti variara vaiintio, nana uvarae ai antuqavano vaivo? Vaiinti qoraiqama nimitena uvararama ai antuqavano vaivo.

⁵ Ho iriane. Kotiva ai ekaara vehi autu taiqa kareva, nina naavuqihairo kempukaiqama kero rarau veva aqu kaanaro.

Katari tuqa vataakero vataqihairo ravau kaintema kero, viva maa vataraqaa qaqi variakaqihairo ai rarau aqu kaanaro.

⁶ Kotiva ai mintima kaira avuqavu ni variaka are qoraiqama vinara tave, vika vira aatu qeteha vaivara.

Vika qeteha, ai naaraihama amiteha tiha,
⁷ Huviqorave. Maa vaiintiva kia Kotirara noraiqaakero iriraitiro, nai airi airaira vataira viraraqai noraiqaakero irirave. Viva te qora kaiqa

vare vaunaraqaahai koqemake variqi virerave, ti vairave. Vika ariara mintima tivarave.

⁸ Kia te ai aanantamake vauro. *Orivi* katari-vano Kotira Naavuqi koqema kero qampiqain-temake, te koqemake variqi virera. Kotira muntukavano tiriara enena vaira, te virara ekaa enta noraiqaake iriqi virera.

⁹ Kotio, are ti kahaqama timitaanarara irihama te ariara kogeve tivaqi virerave.

Ai vaiinti nahenti ruvaaqumavi vainaini vaiha te are ti koqema timitenarara vika tiva nimiha ai autu tuahera karerave, turo.

53

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kia avu aato vataaka tiha, Kia Variqavano vaivo, ti variara.

Vika qora vaiinti vaiha qora kaiqagai vare variara. Vikaqihairo kia vovanovata koqema kero avuqavu ni vaira.

² Kotiva naaruvaihairo viavi maini taveharo tiharo, Maa vataraqaa variakaqihairo koqe avu aato vataava vovano ti okara kankoma kero tavareva autie vaivo, kiae auti vaivo? tivakero tavaivaro kia vikaqihairo voqavanovata vaira.

³ Kia voqavanovata vaimanta ekaa vataini vari-aka Kotira aara qaqirake hampi aaraqaaqai vi variara.

Ekaa vataini variaka qoraiqamavi variavaro kia vikaqihairo voqavanovata Kotira kaiqa koqema kero vare vaira. Kia voqavanovata minti-rave. (Romeni 3:10-12)

⁴ Kotiva tiharo, Qora kaiqa vare variaka, vika avu aato kiae vaivo? Kara nama taiqa kaintemake, vika ti vaiinti nahenti taiqake variarave. Vika kia tiriara iriraiti, kia ti haare variarave, tira.

⁵ Ho vate kia qetaraiti qora kaiqa vare variaka, vika naantiara voqamake aiqū kauqu ntiri ntiri i vairamanta qeteha vaivarave.

Kotira vaiinti nahenti hampata iqoka raqi variaka, viva vika arukero vika vuhaantaari raumpirima kaanarove.

Kotiva vika qoririma kairara ti, Isareri vika naatara kevarave.

⁶ Mpo Kotiva Saioni vatukaihairo vaiinti vo atitairaro viva tinavu Isareri ruaruama timitairera, te virara koqevema tirara.

Naantiara Kotiva nai vaiinti nahenti qaiqaa koqema nimitairaro vi entara vika kaiqavano ho vaira vika koqemake variqi vivara. Vi entara Isareri vika voqamake quaheha vaivara.

54

Devitiva maa ihira qara ntuvatora. Soruva Devitira arukareva auti vau entara, Sifhainaaka vuru Sorura tiva ami tiha, Devitiva tinavu vatukaqi kukeqavi vaivo, tura.

(1 Samueri 23:19)

¹ Mpo Kotio, nena nora autuara iriharama ti ruaruama timitaane.

Nena kempukaqohaira ti kahaqiramanta vaiinti nahenti te avuqavu nuainarara anomake tavaate.

² Mpo Kotio, te ai aaraarirara are ti uva iriane. Nena aato ti timihara te tiaina uvara iriane.

³ Kia vo vaiintiarara noraiqaake iri variaka ti hampata iqoka raqireka auti variavo.

Kia vokiakara mpo ike tiva nimitaraiti, vika qoraiqama nimite varia vaiintika tivata haru kareka auti variavo. Vi vaiintika Kotira qoririma amiteha vira uva kia iri variarave.

⁴ Ho tavaate. Kotiva ti kahaqi vaivama vaivo. Noravano Kotiva vivama tiqaa raqiki vaimanta te koqemake qaqi variqi vi vauro.

⁵ Mpo Kotio, are qaqi kairaro ti qoraiqama timitareka auti vaiva, viva vika ná qoraiqama nimitaarire, turo.

Are tiriara noraiqaakera iriqira vihara vika vehi autu taiqa kaane.

⁶ Noravauvo, are mintiraqe te quaheha *ofaa* vo ai iha quara amitaare.

Ai okaravano vaireva, koqe okaravano vaimantara ti, te ariara koqeve tivaqi virerave.

⁷ Nora maara, vo maara vo maaravano tiqi vaimanta vaurara are ti ruaruama timitaaravera te tenta avuqohai tavaurara are ti navutaaka naatara kaanarave, turo.

55

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotio, te ai aaraarirara kia nena aato tintataraitira, te ariara ike mpo tiaina uvara iriane.

² Mpo, are ti uva irira, tinta tiva timiane.

Vo maara vo maaravano tiqi vaiva ti qoraiqama timite vaivaro ti avu aatovano hampiqi vaimanta vauro.

³ Ti navutaaka naverai tiha, Tenavu ai arukar-erave, ti variavaro ti voqamakero haatu ite vaimantama vauro.

Vira kaara vo maara vo maaravano ti qoraiqama timite vaivo. Ti navutaaka nirara itaimanta vika tiriara qora uva, vo uva vo uva ti variavo.

⁴ Ti muntukavano voqamakero nti vaimanta te qeteha mpo te qutu vuarorave ti vauro.

⁵ Ti haatu itaivaro aiqū kauqu ntiri ntiri i vaivaro qetara haikavano ti ravaaqavu kaimantama vauro.

⁶ Mpo, te mirura aanante aroka vatauraitirio, te ata vare niaraini oru koqemake auraara vairera vuraitirio. ⁷ Te ata vare niaraini qumina kanta kia vaiintivanovata varianaini oru vairera vuraitirio.

⁸ Mpo, aaronavano utiharo vo haika vo haika qoraiqama kaintemake, navutaaka ti qoraiqama kareka auti variavo. Te aroka vataurauka vauraitirio, te homa ata vare vuramanta vika kia ti qoraiqama timitaatirio.

⁹ Mpo Noravauvo, are qora kaiqa vare variaka avu aato hampiqama kairamanta vika uva tireka iha, kia ho uva vutuke tiate.

Te tavauramanta vokiaka qoraiqama nimate variakave, vokiaka ruquti variakave, vika nora vatukaqi ni variarave.

10 Entaqive aatitairaqaave vika ori vaantaavuraqaavata *tauniqivata* vi aniha, vaiinti qoraiqama nimate variara.

11 Nora vatukaqi vaiinti vonavu vi aniha vaiinti nahenti ntaihe variamanta *maaketiqi* vonavu un-aqaraiqama keha koqaa kaiqa vare variarave.

12 Ho vaiinti vovano ti voqama kero qoraiqama timite vaira. Vi vaiintiva ti navutaava vaitirio, viva tiriara qora uva timanta te vi maarara homa varauraitirio.

Ti navutaava vovano ti harireva auti vairaqe te homa vira aatu kukeqavi vairara.

13 Mpo, vi vaiintiva ti kena vaiintivano ti tonti taruva vaimanta ¹⁴tetanta aaraini viha nai kauqu nai kauqu tuataqi viha koqe uva tivaqi viha vaiinti nahenti hampata Kotira Naavuqi vi vau-narave.

15 Ti navutaaka variavaro qora kaiqavano vikaqaa raqiki vaimanta variara. Vira kaara are qaqi kairaro qutira haikavano vika vaaka ravaaqavu kaira vika ravukuvi qaqi vairerave tihavata, vika qutu vuaka varianaini otu vuate.

16 Ho te Kotira aareha ti kahaqiane ti vauraro viva ti ruaruama timite vaira.

17 Toqaqive, ikarave, entaqive, te Kotirara ike mpo tiha vira aare vauraro viva ti uva iri vaira.

18 Hihai hihai navutaaka ti hampata iqoka raqi variavarovata, Kotiva ti ruaruama timite vaimanta te ho vaunara.

19 Ti navutaaka kia qora aara qaqira karaiti, kia Kotira aatu qete variara. Vira kaara Kotiva

tota avuni hoqaramatai entaraqaaahairo raqik-iqiro ani vaiva, viva ti uva iriro, ti navutaaka naatara kaanaro.

²⁰ Mpo, ti tonti viva ti navutaiqiharo, haaru nai kauqu aiqiqaa aqukero tivatai uvara qaqirakero kia avataira.

²¹ Vira uvavano koqe uva uqerara uva vaivarovata, vira avu aatoqi iqoka raquariravaqai vaira.

Vira uvavano *orivi* vahavera voqaara vaiharovata, iqoka paipe voqaara vaiinti teqa taaqamake vaira.

²² Ho, kia qumina vo maara vo maarara noraiqaake iriqi vivaro ni muntukavano qoraiqiarira.

Ne ekaa vi maarara Nora Kotira tiva amivaro viva ni kahaqiharo ni kempukaiqama nimitaira ne ho variqi vuate.

Avuqavu ni variaka variavaro Noravano kia vika qaqi kaira vika hiqintivi qoraiqama vivara.

²³ Kotio, quqaama are qora kaiqa vare variaka nai vevanto vaina *ruvuraqi/mpumpiraqi* aqukenarave.

Vaiinti aruke variakave, una uva ti variakave, vika kia naampaiqama viraiti, vaakama qutu vuaka varianaini vivarave.

Mpo Kotio, te ariara noraiqaake iriqi virerave, turo.

56

*Pirisia vatanaaka Geti vatukaqi Devitira
ravaaqavuko entara viva maa ihira qara
ntuvafora*

(1 Samueri 21:10)

¹ Mpo Kotio, ti aaqurihama timitaane. Ti navutaaka ti harukareka ti avataqi ani variavo.

Vika toqaqihai hoqaramate ti hampata raquqi vivi vuru entamake variavo.

² Ti navutaiqi variaka airitahaa toqaqi ti avataqi vivi, vuru entamake variavo.

³ Mpo Kotio, te qete variaina entara te ariara noraiqaake iriqi virerave, turo.

⁴ Te Kotiraqaa muntuvi vaiha, viva tivatai uvara iriha vira autu tuaherake tiha, Qumina vaiinti vika kia ho ti qoraiqama timitevarave, tirerave.

⁵ Ti navutaaka náí aatoqi ti qoraiqama timiteva vaimanta vika enena te ti vauna uvara tuqantaake unahaa tiha, Viva maa uvarama ti vaivo, ti variara.

⁶ Vika ruvaaqumavi kukeqavi vaiha ti haru kareka autiha te vi anunara ampeqamake tave variara. ⁷ Oho, Kotio, kia qaqi kaira vika ruqemake vuate. Ai arara ite vairara vika ntaihaane.

⁸ Mpo, maaravano tiqi vairara are irianarave. Te iqi rate vauraro ti auguruvano nte vaira, are vira kaara ntuva kehara, nanti nantie vaivo tivakehara, vira nena vukuqi qara ntuva taane.

⁹ O Kotio, te irunarave. Te ai aareha ti kahaqiane tiaina entara, ti navutaaka mintima

tivarave: Oho, Kotiva vira mantarainima vaivo tivakeha, qetake anirante vivarave, turo.

¹⁰ Te Kotiva tivatai uvara irihama vira autu tuaherake, ¹¹ virara noraiqaake iriqi viha tiha, Qumina vaiinti vika kia ho ti qoraiqama timitevarave, tirerave.

¹²⁻¹³ Kotio, are tiriara viva ti avuqaa niharo, tinta ataa i vainaini qaqi variqiro vuarire tira, are ti ruaruama timitaaramanta te kia kaavunti qutu vunarave.

Are mintianarara ti, te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha ariara te mintirerave tuna uvara kia tauru karaiti, te ariara koqeve tiaina *ofaara* iha quara amitarerave, turo.

57

Sorura aatu Devitiva oru ori onavuqi kuke-qaviro vau entara maa ihira qara ntuvatora
(1 Samueri 22:1; 24:4)

¹ Mpo Kotio, are ti aaqurihama timitaane.

Te are iananaini oru vaunarara tira, are ti antua timitehara ti aaqurihama timitaane.

Kokoraaravano nai naati aroka rairakero aqu amitaintema kera, are ti antua timitairaro ti qoraiqama timitareva i haikava taiqa vuarire.

² Noravano Kotiva nai virini kantaaqaini vai Variqava, ti koqema timite vaiva vaimanta te vira aare vauro.

³ Te vira aare vauraro viva ti uva iriro naaru-vaihairo ti ruaruama timitaanaro.

Viva kia ti qaqira karaitiro, viva tiriara no-raiqaakero iriharo ti harukareka tivataqi ani variaka ntaihama kaanaro.

⁴ Mpo, *raioni* voqamake karara antuqa arimanta variantemake, navutaaka ti arukareka ututumavi variavo. Vika aaraivano vaantaarave vevave voqaara vaivaro, vika maaqirivano iqoka paipe voqaara vaimanta variara.

⁵ O Kotio, naaruvaihaira nena mpeqa okara vaiinti nahenti numiqairamanta tavaate. Nena takuqi vaina okarara qoqaiqama kaira vataini variaka tavaate.

⁶ Tiriara viraqi ntuva vuarire ti, ti navutaaka vahe vuqitaarave. Ho vika náima viraqi ntuva vuavo. Vika te virera una aararaqaa hiqainti quvi taara viraqi náí aqu vuavo.

⁷ O Kotio, ti muntukavano paru imantama vauro. Ti muntukaqihairo paru i vaimanta te ihi tiha ai autu tuahera karerave.

⁸ Ho ti maraquravauvo, himpuane. Ho ti *ki-taa kulelevauvo*, aniqenavu himpi vaiha aatitare inaraqaahai ihi tivaqi vuare.

⁹ Noravauvo, te vo vatanaa vo vatanaaka nivutaini vaiha ai autu tuaheraqi virerave. Te vaiinti nahenti vainaini oru vaiha ariara ihi tivaqi virerave.

¹⁰ Are vaiinti nahenti aaqurihama nimite variarava nai uri aatarakero voqavatama vaivo. Viva

maaqaahairo oru viviro, vurura naaruvaini oru ntairave.

Are nena vaiinti nahentiara noraiqaakera iriqira vi variara okarava, vivavata maaqaahairo oru viviro, vurura tonavuvano vairaqa oru ntairave.

¹¹ O Kotio, virira naaruvaihaira nena mpeqa okara vaiinti nahenti numiqaira tavaate. Nena takuqi vai okarara qoqaa qovarama kaira ekaa vatani variaka tavaate.

58

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Ne qiata vaiinti *ko* tiha avuqavuqamakee uva rairake variavo? Ne vaiinti autuara irihae *ko* rairake variavo?

² Kiave, ne nenta avu aatoqihai qora kaiqa vareraraqai iriqi vi variarave.

Ne kia avuqavu *ko* tiara kaara vaiinti nahenti ntaihe varia okarava ekaa vatani qovaraiqi vairave.

³ Oho, qora kaiqa vare variaka, nai vatataa entaraqaahai koqe aara qaqirake, qora aaraqaa vi variara. Nai nokavara auhaqihai qovaraiqia entaraqaahai vika una uva tivaqi ani variara.

⁴ Vika una uvavano vaireva, memaru uhi voqaarama vairo. *Kobra* memaruvano nai qova ti uvara kia irintemake, vika kia uva iri variara.

⁵ Vira qova koqema kero aanumaara vuaqaivarovata, vi memaruva aato tintatero kia nai qora uva iri vaira. «Vira voqaara vi vaiintika koqe uva ti variara kia iri variara.»

⁶ Kotio, vika qaakau vairi *raioni* voqaara variavo. Are vika aarai nkui kaane. Noravauvo, are vika aarai nkui kairaro vika kempukavano kia variarire.

⁷ Namari qihia kaivaro aahara vataqaa taiqa vintema kera, are qaqi kairamanta vika ekaara taiqa vuate. Are qaqi kairaro vika aquke vevava qaqini vitaraaire.

⁸ Ovikaara tatavano aaharauqama vivaro qutu vintema kera, are vika qaqi kairamanta qutu vuate.

Vainti naatiruvano nai nora auhaqi qutu viro kia kuarivata tavaintema kera, are vika qaqi kairamanta vaaka qutu vuate.

⁹ Ihavano namari kia anoma tutoqama kaintema kera, are qora kaiqa vare variaka qaraaka vaiinti vai entara vehi autu taiqa kaane, turo.

¹⁰ Avuqavu ni variaka tavaivaro Kotiva vikaqaa muntu keharo qora kaiqa vare variaka qoraiqama nimitaaina entara, vika quaheha vikara huviqorave, tivara.

Qora kaiqa vare variaka naare nte vainaraqi avuqavu ni variaka nai aiqumantama teha hiqevava.

¹¹ Vika mintimanta vaiinti nahenti vira taveha mintima tivara: Quqaama, Kotiva avuqavu ni variaka koqe koqaa nimi vaivama vaivo. Vatani variaka uva avuqavu i vai Variqava, quqaama vaivo, tivara.

59

Soruva vaiinti vonavu nititero Devitira naavu

ampeqiate tu entara, Devitiva maa ihira qara ntu-vatora

(1 Samueri 19:11)

¹ Mpo Kotio, navutaaka kauquqihaira ti ru-aruama timitaane. Ti arireka auti variakaqihaira ti antua timitaane.

² Qora kaiqa vare variaka kauquqihaira ti qaqini varakaane. Vaiinti aruke variaka tivata haru kevorave tira, ti ruaruama timitaane, turo.

³ Oho, tavaane. Kia vaiintiarā mpo ike tiva nimate variaka, vika vaara vuike ti haru kareka auti variavo.

Kia te ai uva voqavata raqa karaiti, qaqi vauramanta guminama vika ruvaqumavi ti haru kerara nai tiva ami nai tiva ami i variavo.

⁴ Te kia qora kaiqa voqavata varauramanta, guminama vika qeramate ti harireka auti variavo. Ho vaaka himpira, tuvu ti tavera kahaqiane.

⁵ Mpo Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro. Are tinavu Isareri Variqavano tinavuqaa raqiki variaravama variaro. Are himpira vo vatanaa vo vatanaaka ntaihaane.

Qora vaiinti nái kenauka ntita vare vuru navutaaka kauquqi ke variaka, are kia vika aaqurihama nimitaane, turo.

⁶ Oho, ti navutaaka vo enta vo enta, entaqi orurante, vairinavu *taunikanta* vi aniha rau rau tiantema keha, vika vi ani variara.

⁷ Vika náí noqihai qora uva ti variara. Vika maaqirivano iqoka paipe voqaara vaiinti qoraiqama nimate vaimanta vika tiha, Kia vovanovata tinavu uva iriharo tinavu qoraiqama timitaanarove, ti variara.

⁸ Noravauvo, vika minti ti variavara, are vika naaraihama nimate variaro. Are ekaa minti varia vatanaaka nunurama nimate variaro.

⁹ Kotio, te ai kempukara noraiqaake iriqi virera. Are ti ori onavu koqevama variaro, turo.

¹⁰ Kotira muntukavano tiriara vaivaro viva ani ti kahaqianaro. Viva ti qaqi kairaqa te tenta navutaaka naatarake vora ntuva nimitarera.

¹¹ Kotio, navutaaka ti vaiinti nahenti qora kaiqa vara nimate variara tauru kevorave tira, are kia vika aaqurihama nimitaane.

Nena kempukaqohaira vika ntaihairamanta vika aiqo popareta ira hiqintuate.

Mpo Noravauvo, arema tinavu antua timite variaravama variaro.

¹² Ti navutaaka náí noqihai ti varia uvava qora uvaqai vairave.

Oho, vaara vuitaava aantau ravaaqavu kaintema kera, are qaqi kairaro vika una tiha náí mahuta ti vaiva náí ravaaqavu kero qoraiqama nimitaarire.

¹³ Ai arara itairara are vika vehi autu taiqa kairamanta kia qaiqaavata variate. Are mintiramanta ekaa naato vatanaaka are Kotiva Isareriqa koqemakera raqiki vainarara kankomake irivarave.

¹⁴ Oho, ti navutaaka vo enta vo enta, entaqi orurante, vairinavu *taunikanta* vi aniha rau rau tiantema keha, vika vi ani variara.

¹⁵ Vairinavu vo haika aruke nareka vi aniha kia ranta karaiti, qaqi rau rau tiantemake, vikavata qumina vi ani variara.

¹⁶ Vika minti variamanta te ai nora kempukara iriha ihi tivaqi virera. Te toqaqi ai muntutavano tiriara vairara iriha ihi tivaqi virera. Are ti ori onavu koqeva varianarara ti, nora maaravano tiqaa qovaraiqiraqe te are inanaini oru vuarirara ti antua timitaane.

¹⁷ Are ti kempukaiqama timite variarava varianarara ti, te ai ihi tiva amiteha ai autu tuaheraqi virera.

Are ti antua timite variara Variqava variararo ai muntutavano tiriara voqavata vaivarama variaro.

60

Devitiva maa ihira qara ntuvatora. Viva Siria vatanaaka hampata iqoka raqiharo Mesopotemia vatainivata Soba vatainivata vauvaro Ioaapiva anirantero, oru Hore Uqitaini raqiharo Idomu vatanaaka 12,000 arukora.

(2 Samueri 8:3-13)

¹ Mpo Kotio, ai arara ite vaivara are tinavu qoririma kehara tinavu kempuka rauha kaaramanta tenavu kia navutaaka naatara kauro.

Mpo, are qaiqaa tinavu kahaqiraqe tenavu qaiqaa kempukaiqamake variare.

² Vaturavano noraiqaakero utiharo vata qaki qaki ivaro qantuara vintema kera, are tinavu Isareri qoraigama timitaaro.

Mpo, tinavu koqema timitairage kia ntiri ntiri iraiti, qaiqaa ho variare.

³ Mpo, are tinavu nena vaiinti nahentiqaa nora maara vataaramanta vauro.

Uainivano vaiinti vueraiqaa kaivaro vira aiqo poparetara intema kera, are tinavu ruqutu kaararo tinavu aiqo kauqu poparetara imantama vauro.

⁴ Mpo Kotio, tenavu ai aatu qeteha ni vauraukave. Navutaaka vevavano tinavu haruantorave tira, are nena vutora virini hiritairage tenavu vira taveha, mini oru ho variare.

⁵ Tenavu ai muntukavano vaika, ai aaraaina uvara irihara, nena kempukaqohaira tinavu ruaruama timitaane.

⁶ Mpo Kotio, are nena turuaraini vaihara maa uvara tianarave: Te Kotika navutaaka naatarake Sekemi vatukavata, Sukoti Uqitaini vai vatara-vata, rairake tenta vaiinti nahenti nimirave.

⁷ Gileaativata Manasevata te una vatatantama vaivo.

Efaraimu vatavano vaireva, ti iqoka tovaqa voqaara vaivaro, lutaa vatavano vaireva, ti avuhainaa kauru voqaara vaivo.

⁸ Moapi vatavano vaireva, te namari tunti vauna tanura voqaara vaivo.

Idomu vatavano vaireva, tenta *su* rahunkuke aqu kauna vatavama vaivo.

Te Pirisia vataini vaiha vora ntuvaqi virerave, tianarave. Kotio, are minti tianarave.

⁹ Mpo Kotio, tavave ti tivita varairaqe te vaan-taavuravano ututumatai vatukaraqi oru virarave? Tavave ti tivita varairaqe te oru Idomu vatanaaka naatara kararave?

¹⁰ Ho are mintiataarave. Vate maa entara are kia mintiraitira, tinavu tauvaqa utu timitera, kia tinavu iqoka vaiinti hampata vuaro.

¹¹ Qaqi vaiintivano kahaqiarirava kia ho vairara tira, are tinavu kahaqiraqe tenavu homa navutaaka naatara kararave, turo.

¹² Kotiva tinavu kahaqirera, tenavu homa navutaaka naatara kaariraro viva vikaqaa aiku ntavaqiro vuanarove.

61

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotio, te ariara mpo ike ti kahaqiane ti vauna uvara iriane. ² Ti maaqa niaraini vaivaro ti muntukavano qoraiqimanta te nantie irarave tivakeha ai aare vauro.

Are ti tivita varera verera nora oriqaqaa vuru kairamanta navutaaka kia ti haruate. ³ Mpo, are ti antua timite variarava variaramanta te are iananaini oru vaiha ho vairarave. Ori vaantaavuravano vaiinti mantaqaa amitaintema kera, are ti antua timite variaravama variaro.

⁴ Mpo, are ti qaqi kairaqe te ekaa enta ai Naavuqi variqi vuare.

Kokoraaravano aroka rairakero nai naati mantaqaa nimitaintema kera, are ti antua timitairaqe ho variare.

⁵ Kotio, te tenta kauqu aiqigaa aqukeha ariara te minti mintirerave tiva tauna uvara, are vi uvara vi uvara irianarave.

Ai vaiinti nahenti ai autuara noraiqaake iri variakara irihara, are vo haika vo haika vika kaama nimitaanara tivata timianarave.

⁶ Mpo, are ti nena avuhainaa vaiinti qaqi kairage te kia vaaka qutu viraiti, vukaiqamake maa vataragaa variqi vuare.

⁷ Are qaqi kairage te ai aaqanto vaiha ekaa enta vaiinti nahentiqaa koqemake raqikiqi vuare.

Are qaqi kairaro ai muntukavano tiriara vairavavata, tiriara noraiqaakera iriqira viravavata, ti antua timitaairo vi viraage te ho variare.

⁸ Are minti minti irage te ekaa enta ai autu tuaheraqi viha, tenta kauqu aiqigaa aquke tivatauna uvara avateha, vo *ofaa* vo *ofaa* ai iha quara amitaqi vuare.

62

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Te Kotira veka qihaaqamake vauro.

Vivama ti ruaruama timite vaivama vairo.

² Vivaqaima ti antua timiteharo navutaaka kauquqihairo ti vara qaqini kuvantu timite vaivama vairo.

Ori vaantaavuravano vaiinti antua amitaintema kero, viva ti antua timite vaimanta navutaaka kia ti aatara kaarave.

³ _└ Ti navutaaka, ne tairentae qaqirake kia ti harireka anivarave?

Hohaa vaiqatavira venta kaantemake, ne tiriara viva ekaara taiqa vuarire ti, ti hampata raqi variavo.

⁴ Ne te nora autu vataunara vira vatainiqama kareka auti variavo.

Ne quaheha una uva tivaqi vi variarave.

Ne nenta noqihai vaiintiaru koqema kera variane tivakeha, nenta aatoqihai vi vaiintiva qoraiqama vuataarave ti variarave, turo.

⁵ Te Kotira veka qihaaqamake vauro. Te vira veka vaiha virara noraiqaake iriqi virelave.

⁶ Vivaqaima ti antua timiteharo navutaaka kauquqihairo ti vara qaqini kuvantu timite vaivama vairo.

Ori vaantaavuravano vaiinti antua amitaintema kero, viva ti antua timite vaimanta navutaaka kia ti aatara kaarave.

⁷ Kotiva vivaqai ti ruaruama timiteharo, nora autuvata ti timirave.

Viva kempukaiqama kero ti antua timite vaimantama vauro. Vaiintivano ori onavuqi mantaaqaviro ho vaintemake, te viva inaini oru vaunara.

⁸ Ti vaiinti nahentivauvo, ne ekaa enta Kotiraqaa muntuvi vaiha virara noraiqaake iriqi vuata.

Kotiva tinavu antua timite vaiva vairara ti, maaravano niqi vaina entara ne vira tiva amivaro viva ni kahaqiarire.

⁹ Tenavu vaiinti nahenti vairera, noqihairo aiho uritaraira voqaarama vauro.

Nora vaiintive, vehi vaiintive, tenavu ekaa qumina haika voqaarama vauro.

Vovano tinavu maara *sikeriqaa* hirikero tavairera, tinavu maaravano kiama varianaro.

¹⁰ Vaiinti ruqutiha vira airaira vare varia okarara qora okarave tivakera kia vira autuane. Vo haika varareva ihara kia muara autukera vi haikara varaane.

Are airi airaira vatairera, kia vi haikaraqaa muntuvi variane.

¹¹ Kotiva kia vohaa tataa maa uvara tiraitiro, viva qaiqaavata mintima tiro: Te kempukavano vauraro ¹² ti muntutavano vaiinti nahentiara vaimantama vauro, ti vaira.

Noravano Kotiva ekaa vaiinti nahenti kaiqara iriharo nái koqaa nimi vaivama vaivo, turo.

63

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, are ti Variqavanoma variaro. Te ai vataake vairerave tivakehama ai rante vauro.

Ti maraquravano ariara voqama kero hantuqa harimantama vauro.

Vaiintivano aahara vataini, kia namarivata vainaini niharo namari naataa ivaro vaintemake, te ai tavaataa imantama vauro.

² Mpo, are ti qaqi kairaqe te ai Naavuqi turuaraini vaiha ai mpeqa okaravano takuqi vainara ho tavaare.

³ Te tenta qaqi variqi vuainarara kia noraiqaake iriraiti, ai muntutavano tiriara vaira virara te noraiqaake iriqi virerave.

Te mintimake iriqi viha ai autu tuaheraqi virerave.

⁴ Te maa vatarāqaa qaqi variqi vuaina entara ariara koqeve tivaqi virera.

Te tenta kauqu tuaherakeha, ai aararerave.

⁵ Vaiintivano koqe kara nero ho vaintemakero, ti maraquravano quahe viraqe te ihi tiha ai autu tuaheraqi virera.

⁶ Te tenta vaite vauna taintaraqaa vaiha, ariara kia tauru karaiti, qaqi iriqi vi vaunara.

Enta tavaarave, kokoraaravano uva tiraqaave, te ariara iriqi vi vaunara.

⁷ Are ti kahaqama timite variarava varianarara ti, kokoraara naativano nai nora arokaqi vaintemake, te ai aaqanto vaiha, ai quahama amitaaina ihira tivaqi virera.

⁸ Te ai aaqanto vauraro ai kauqu tanaravano ti tuataimanta vaunarave.

⁹ Oho, ti haru kareka auti variaka, vika vehiqamavi, qutu vuaka varianaini otu vaivara.

¹⁰ Iqoka paipevano vika aru kairamanta qaakau vairivano vika vaata nevarave, turo.

¹¹ O Kotio, are ti avuhainaa vaiinti kahaqi variaramanta te nayutaaka naatarake vaunarara ti, te quaheha variqi virerave.

Vika nái aiqiqaa kauqu aqukeha ai avataqi virerave ti variaka, vika ai autu tuaheraqi vivarave.

Una uva ti variaka, naantiara are vika no tinta kairamanta vika kia ho uva tivarave.

64

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotio, nora maaravano tiqi vaimanta vauro. Mpo, te ai aaraaina uvara iriane.

Te navutaaka aatu qetehama vauro. Are ti antua timitairaqe te qaqi variare.

² Qora kaiqa vare variaka ruvaqumavi vaiha ti haruke aarara rante variakaqihaira are ti kukeqa timitaane.

³ Vika maaqirivano iqoka paipe vaihaira voqaara vaivaro, vevavano vaiinti arukaintemake, vika qora uvaqohai vaiinti qoraiqama nimate variara.

⁴ Vika vaara autute variaraqihai kia qetaraiti, quming vaiinti kia qora kaiqa vare variaka vaaka ntaihe variara.

⁵ Vika qora kaiqa varareka iha, nariara vihi vaahi tiha, Kaiqe vaiintivano kia tavenaini vuru vaara vui taare, ti variara.

⁶ Vika qora kaiqa varareka auti vaiha tiha, Kaiqenavu qora kaiqa vo autuariraro kia vovanovata tinavuara vi kaiqara varaavo tianarove, ti variara.

Vika minti ti variavarovata, Kotiva vaiinti avu aatoqi kankoma kero iri tave vaiva, viva vika qora kaiqa tave vairave, turo.

⁷ Kotiva kia vikara rauruate tiraitiro, viva vaakama nai vevaqohairo vika ntaihaanaro.

⁸ Kotiva qaqi kairaro vika qora uva ti vaiva nai qoraiqama nimitero vehi autu kaarire.

Vika taiqa vimanta ekaa vaiinti nahenti vika taveha, nai qiata runkinkiri iha vikara huviqorave tivara.

⁹ Vi entara ekaa vataini vaika Kotira aatu qeteha viva varai kaiqara viti viri tiva nimiqi viha, virara nái aatoqi iriqi vivarave.

¹⁰ Kairamanta avuqavu ni variaka Nora Kotira kaiqara iriha quahaqi viha, viva inaini oru vivaro viva vika antua nimitaarire.

Kairamanta ekaa avuqavu kaiqa vare variaka Kotira autu tuahera kaate.

65

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotio, tenavu Saionini oru vaiha tentanavu kauqu aiqiqaa aquke tiva tauna uvarara iriha, ai autu tuahera karerave.

² Are tenavu ai aare vauna uvara iri variarara ti, ekaa vaiinti nahenti are iananaini oru vivarave.

³ Tenavu ai uva raqa kaunara kaara tinavu muntukavano qoraiqimanta vauraravata, are tinavu uva nunka timitaanara.

⁴ Are nena kaama taana vaiinti nahentika quaheha vaivara. Vika ai Naavu takuqi vairaqi quaheha variqi vivara.

Tenavu ai Naavu takuqi vairaqi oru variararo are tinavu koqema timitera haikava tinavu muntuka paruma timitaanaro.

⁵ Kotio, are ti ruaruama timite variaravama variaro.

Tenavu ai aare vauna uvara irihara, are tinavu nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara timitaanara taveha voqamake kauqu runkinkiri i vaunara.

Ekaa maa vataraqaa variakave, nora namari hini mantaraini variakave, vika ariara noraiqaake iriqi vivera, vika koqemake vaivara.

6 Ai kempukavano uri aatarakero vairara tira, are nena kempukaqohaira ekaa aiqina nai vatuka nai vatukaqaa variate tira arataanara.

7 Nora namarivano noraiqaakero auva nte vaivara are vira qioqama kaararo kia qaiqaavata auva ntaira.

Vo vatanaa vo vatanaaka naveraitiha iqoka raqi variavara are vika qioqama kaaramanta vika evaara variara.

8 Niaraini variakavata are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare varianara taveha, voqamake qeteha variara.

Kuari urinaini variakave, kuari ruhunkinaini variakave, vika vika are nora kaiqa vare varianara taveha, ihi tivaqi viha ai quahama amite variara.

9 Are maa vataraqaa koqema kera raqikihara aaqu varake variararo vatavano koqe iro vaivaro karavanovata koqema kero qampiqe vaira.

Are namari tuvaini mpiqake vataararo namarivano koqemakero tuvi vaira. Are vata koqemakera vataararo viraqihairo vo kara vo karavano koqema kero qampiqe vaira.

10 Are aaqu koqemake varake variararo aaquvano vata korataara putama kaivaro vatavano uqera vivaro karavano qampiqe vaira.

11 Are mintima kehara vata vira koqemake variaramanta vaiinti nahenti vata viraqaahai airi kara qantuke vare variara.

Are vi ani variana vataraqahairo koqe karavano qampiqe vaira.

12 Qumina vataini koqe ukau qampiqe vaimanta purumakauve sipisipive mini mpiqavi variara.

Aiqinaini koqe naaho vo naaho vo naahovano vaimanta vaiinti nahenti quaheha variara.

13 Ukau vainaini airi sipisipive, memeraave vi aniha ukau ne variamanta uqitaini *uiti* ututaavaro koqema kero qampiqeharo vi vatara mpiqe vaimanta vaiinti nahenti quaheha ihi tivaqi vi variara.

66

1 Qaqi kairamanta ekaa vataini variaka quaheha naverai tiha Kotira autu tuaheraqi vuate.

2 Ne vira nora autuara irihama ihi tivaqi vuate. Vira autuvano nora autuma vaivo tivaqi vuate.

3 Ne Kotirara tiha, Are nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare varianara taveha, tenavu kauqu runkinkiri iha vauro.

Ai kempukavano uri aatarakero vaimantara ti, ai navutaaka ai aatu qeteha ai avuqaa vevu vevu iha variavo.

4 Mpo, ekaa vataini variaka ai avuqaa kankakaamavi vaiha, ai ihi tiva amite variara. Vika ai nora autuara iriha, ihi tivaqi vi variara.

5 Ho aniqenavu Kotiva nora kaiqa varainara tavaare. Viva tinavu vaiinti nahentiara iriharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara timitaira taveha, tenavu kauqu runkinkiri i vauro.

6 Viva tinavu kaivaqaukavara nora namari aaharaiqama nimitaimanta vika aahara vatavau taqa vare hini mantaraini vuarave.

Kaiqenavu virara irihama tenavu quahaqi viha, vira quahama amitaare.

⁷ Viva nai kempukaqohairo ekaa enta naato vatanaakaqaa raqiki vairo.

Viva vika aitutumakero tave vaimanta variarara ti, hauri vika kia vira vevaraini vairaiti, vira hampata raqivora.

⁸ Ne ekaa naato vatanaaka ani tinavu Variqa autu tuahera keha, vi uvara naverai ti vaimanta ekaa iriate.

⁹ Viva tinavu antua timite vaimanta tenavu kia qutu viraiti, qaqi variqi vi vaunara. Viva kia tinavu qaqira kaimanta tenavu kaavunti qoraiqama vunara.

¹⁰ O Kotio, are tenavu autuna okarara avatama kera tavaanara.

Vaiintivano *silvaa* ori ihaqohairo untakero hiqama kaintema kera, are tinavu Isareri avatama kehara tavaanara.

¹¹ Are qaqi kaaramanta vo vatanaaka tinavu Isareri ravaaqavuke nora maara tinavuqaa vataamanta tenavu vira aqu vare vaunara.

¹² Are qaqi kaaramanta navutaaka iqoka raqiha tinavu qiata rukavu kaarave.

Mpo, ihavanove, huvuravanove, vaiinti qoraiqama nimite vaintema kero, vo maara vo maaravano tinavu qoraiqama timite vaimanta vaunara.

Mintivara viraqaahaira are tinavu [Isareri] tivita varera vuru koqe vataini kaanarara ti, vate maa entara tenavu kia vo haikara aavoqiraiti, kogemake vaunara.

¹³⁻¹⁴ Ho nora maaravano tiqi vai entara te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha tuna uvara iriha, te vo

ofaa vo *ofaa* vare vuru ai Naavuni ekaara kaintu iha quara amitaaina *ofaara* ai autu amitarerave.

¹⁵ Te *ofaa* ai iha quara amiteha, sipisipi qora koqenavuvata, purumakau qora vonavuvata, memeraa vonavuvata, ai iha quara amitarerave, turo.

¹⁶ Ne Kotira aatu qeteha vira autu tuahere variaka, ne ani ti uva iri vaiqe te viva vo kaiqa vo kaiqa vara timitairara ni tiva nimiare.

¹⁷ Te Nora Kotira tenta noqihai aauraro „viva ti uva irirara ti,„ te tenta maaqiriqohai vira autu tuahera kauro.

¹⁸ Vi entara tenta qora kaiqa varaunarara kia nora haikave turaitirio, Noravano Kotiva kiama ti uva iritirio.

¹⁹ Ho Kotiva te vira aarauna uvara iriro, ti kahaqama timitaira.

²⁰ Ho kaiqenavu Kotira autu tuaheraqi vuare.

Viva te vira aarauna uvara kia qoririma karaitiro, ti uva iriharo vira muntukavano tiriara vaira kia qaqira kairarama turo.

67

¹ Mpo Kotio, tinavu aaqurihama timitehara koqema timitaane.

Are koqe viri vatehara tinavu quahama timitaane.

² Are tinavu Isareri mintimakera koqema timitairamanta, ekaa naato vatanaaka ai koqe okara kankomake tave, are vaiinti nahenti ruaruama nimate vaina okararavata kankomake tavaate.

³ Kotio, are qaqi kairamanta vo vatanaa vo vatanaaka ai autuqai tuaheraqi vuate.

Are qaqi kairamanta ekaa naato vatanaaka ai autuqai tuaheraqi vuate.

⁴ Are avuqavuqama kera vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqikihara koqe aaraqai vika numiqe variaravara tira, are qaqi kairamanta vika quaheha ihi tivaqi vuate.

⁵ Kotio, are qaqi kairamanta vo vatanaa vo vatanaaka ai autuqai tuaheraqi vuate.

Are qaqi kairamanta ekaa naato vatanaaka ai autuqai tuaheraqi vuate, turo.

⁶ Kotiva tinavu Variqavano tinavu koqema timite vaivarora tiro, tinavu vataqihairo koqe kara qampiqaimita tenavu airi kara qantuke vare vaunara.

⁷ Mpo, Kotiva tinavu koqema timitaqi vuarire.

Mpo, ekaa naato vatanaaka Kotira aatuqai qeteha variqi vuate.

68

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, himpira nena navutaaka ntaihehara vika raumpirima kaane.

Ai navutaiqi varia vaiintika, are vika ntaihairamanta vika qetake kantama vuate.

² Uvaivano iha mura raumpirima kaintema kera, are vika vona vona raumpirima kaane.

Are vika ruqutu kairamanta vika ai avuqaa vahavera *taakamavira/kaakamavira* ihavano ravita kaintemake, taiqa vuate.

³ Are mintiharama avuqavu ni varia vaiinti nahentika qaqi kairamanta vika ai avuqaa vaiha quaheha variate. Are vika qaqi kairamanta vika nái muntukaqihai quaheha variqi vuate.

⁴ Kaiqenavu ihi tiha Kotira autu tuaheraqi vuare.

Tonavuqaa oquviro vaiharo vi ani vaira, virara irihama ne ihi tivaqi vuate. Vira autu Nora Kotirave. Kaiqenavu vira avuqaa vaiha quaheha variqi vuare.

⁵ Kotiva nai turuaraini vaiharo koqema kero *iqa/viqa* vaintiqaa raqiki vaimanta vika ho variara.

Viva tentoqa nahenti kahaqi vaimanta vika *ko* ho aatarake variara.

⁶ Kia tontivanovata vai vaiintiva vaivaro Kotiva vira qaqi kaivaro viva koqe vaiinti nahenti ranta kaimanta vika viraqaa kogemake raqiki variarave.

Viva karapuhiqi variaka kuvantuke vaimanta vika quaheha ihi tivaqi viha karapuhiqihai vevanteha vi variarave.

Vira qoririma kaaka viva nititama kairamanta vika kuarivano tatoqe vai vataraqaa oru variqi vivarave.

⁷ O Kotio, haaru are nena vaiinti nahenti *Isipihaira* ntita varera, vika avuni aahara vatani vi variararo ⁸ naaruvaihairo aaqu hiqinti hiqinti i vairave.

Vi entara are Isareri Variqavano Sainai Aiqinaqaa tuvu variararo vatavano qaki qaki i vairave.

⁹ Are nena vaiinti nahenti kaama nimitaana vatara qaiqaa koqema vuarire tira, aaqu varakaararo ntirave.

¹⁰ Ai vaiinti nahenti vi vataraqaa vaireka, oru mini variavara are koqe Variqavano vaiharara tira, are vehi vaiinti nahentiqaavata koqema kera raqikiqira vi variaramanta vika kia vo haikara aavoqiarave.

¹¹ Ho Noravano Kotiva timanta tinavu navutaaka qetake kantama vuamanta nahentinavu vi uvara vare vuru vaiinti nahenti tiva nimi tiha,
¹² Navutaaka nái avuhainaa vaiintinavu hampata qetake kantama vuavo. Vika ekaa vuamanta nahenti vonavu vika ke vua airairara rairake vare variavo, tiara. (1 Sam 18:6)

¹³ Vehi nahenti vinavuka sipisipi naavu avutaqi variaka *silvaa* orive, *kori* orive, varake viraqohai nái vaata *vaahehema/vaataiqama* teha variara.

Mirura arokavano nai vaata naavuma taintemake, vika vi haikara varakeha nái vaata *vahehema/vaataiqama* taavaro takuqiharo vaira. (Ves 13 Hiparu uva kia kankoma kero vairo.)

¹⁴ Kotiva ekaa kempuka vataava *taaruvano/kaampuravano* Salamoni Aiqinaqaa ntintema kero, avuhainauka vonavu raumpirima kaimanta qetake vuara.

¹⁵ Basaani Aiqinavano nai nora aiqinavano vaivaro vi aiqinaraqaa airi onkaivano vaira.

¹⁶ Basaani Aiqinao, are airi onkai vataava vaihara nantiharae are Saioni Aiqina tavehara tihara, Tevata vi aiqinara voqaara variataarave, tiaro?

Noravano Kotiva nai Saioni Aiqina vira kaama tero tiharo, Te vi aiqinaraqaa ekaa enta variqi virerave, tirave.

¹⁷ Noravano Kotiva Sainai Aiqina mini kero „Saionini„ nai naavuqiara vi vaimanta vira iqoka vaiinti nai airitahaa nai iqoka *kaariki* vaiha vira ututumate vira hampata oru vi variavaro viva nai naavuqi turuaraini oru vaira.

¹⁸ Are verara kantaagaini vihara, airitahaa rumpataaka ntita varaaramanta vika ai hampata vuara. (Epasaasi 4:8)

Are mini vuaramanta ai qoririmake variaka, vika „ai aatu qeteha„, vo haika vo haika ai ami variara.

Noravano Kotiva Saionini „tinavu hampata„ variqiro vuanaro.

¹⁹ Kaiqenavu Noravano Kotiva tinavu ruaruama timite vaira vira autu tuaheraqi vuare. Viva vo enta vo enta tinavu maara qaqini varakeharo naiqaa aqu vare vairave.

²⁰ Tinavu Variqavano viva tinavu ruaruama timite vai Variqavama vaivo.

Noravano Kotiva ekaa haikaqaa raqiki vaiva, viva tinavu kahaqi vaimanta tenavu kia qutiraiti, qaqi variqi vi vaunara.

²¹ Vira navutaaka qora kaiqa kia qaqira karaiti, qaqiqai vare variaka Kotiva quqaama vika qiata rukavuma kaanaro.

²² Noravano Kotiva tiharo, Te ni navutaaka Basaanihaive, nora namari vevaihaive, ntita vare vuru ne vainaini kaari ²³ ne vika naareqi nenta

aiqu quntama taimanta ni vairi vika naare nevarave.

²⁴ Tinavu Avuhainaao, Kotio, vaiinti nahenti tavaavara, are navutaaka naatara kaarava airi vaiinti ntita varera vika avuni vora ntuvaqira vihara nena Naavuqira oru vuanarave.

²⁵ Ihi ti variaka avuni oru vuamanta vika naantiaraini *musiki* ruquti variaka oru vuamanta vika avutana varaatanavu *tamparini* rintatimaqi vuarave.

²⁶ Ne airi vaiinti nahenti ruvaaqumavi variaka, ne Kotira autu tuahera kaate.

Ne ekaa Isareri Nora Kotira autu tuahera kaate.

²⁷ Tavaate. Benaminira anku inaara ankuvano avuni vi variamanta vika naantiara Iutaara ankuqihai qiata vaiinti airitahaa vi variamanta, vika naantiara Sebulunika Napataarika ankuqihai vika qiata vaiintivata vi variara.

²⁸ O Kotio, nena kempuka okara vaiinti nahenti numiqairamanta vika tavaate.

Are haaru autuanantema kera qaiqaavata nena kempukaqohaira tinavu kahaqiramanta

²⁹ vo vatanaa vo vatanaa avuhainaaka ai aatu qeteha vo koqaa vo koqaa vare vuru Ieruharemini ai naavuqi kaate.

³⁰ Qaakau aantau vovano* kiara noruvaqi vaira, are vira atiane.

Qaakau purumakau qoranavu nai naati hampata variaka, are vi vatanaakavata nitiane. Are vika nitiramanta vika ai aatu qeteha tori kauru aravi vaiha airi *silvaa* ori ai vuru amiate.

---

* **68:30:** Uva tuqantaakero Isipiara tiro.

Quaheha iqoka raqi varia vatanaaka, are vika vika ntaihehara raumpirima kaira vi anima vu-ate.

³¹ Naantiara Isipi avuhainaava nititaika Ieruharemini anivarave. Itiopia vatanaaka Kotira vevaaraini vaireka, vika nai kauqu tuaherakeha vira aarevarave.

³² Ho ekaa naato vatanaaka, ne Kotirara iriha ihi tivaqi vuate.

Ne Nora Kotira autu tuaheraqi vuate.

³³ Haaru naaruva autukero vataiva viva tonavugaa oquviro vaiharo vi ani vai Variqara, ne virara ihi tivaqi vuate.

Naaruvavano uva tintema kero, uva ti vai Variqarara irihama ³⁴ ne vaiinti nahenti tiva nimi tiha, Vira kempukavano uritarakero vairave, tiate. Viva tinavu Isareri Avuhainaavama vaivo. Tenavu naaruvaini vira mpeqa okara tave vau-narave.

³⁵ Mpo Kotio, are nena turuaraini variaramanta tenavu ai aatu voqamake qeteha vauro.

Isareri Variqavano tinavu nai vaiinti nahenti kempukaiqama timite vaimanta tenavu ho vau-nara.

Kaiqenavu Kotira autu tuaheraqi vuare.

69

Devitiva maa ihira qara ntuvatora.

¹ Mpo Kotio, ti ruaruama timitaane.

Namarivano ti vara nampiqama kareva aunta-tana uru vaimantama vauro.

² Te kapoqi rupeqavi vauraro ti aiquvano kempuka vataqaa ntava taarirava kia vaivo.

Mpo, te varuvaqi vauraro huvuravano ti nampiqama kareva auti vaimanta vauro.

³ Mpo, te airi tataa naverai tiha, Ti kahaqiane ti vauraro ti kempuka taiqa vivaro huntavanovata aaharaiqimantama vauro.

Te ai viriara qumina aitutumaqi vuraro ti avuantaiha itaivo.

⁴ Mpo, ti qumina navutaiqi variaka airitahaa variavo. Ti qiata kauhi airitahaa vaira viravata aatarake nai airitahaa variavo.

Ti navutaaka tiqaa uva vateva kia vaimanta, qumina ti vehi autu kareka auti variavo. Te kia vika ia haikara vo haikavata muara varauramanta, vika qumina kempukaiqamake tiha, Vi haikara tintanavu timiane ti variara.

⁵ Mpo Kotio, te ai uva, vo uva vo uva raqa kaunara, are kankoma kera iri tavaanarara ti, kia te vi uvara ho kukeqa kararave.

⁶ Are Noravano Kotiva ekaa kempuka vataavama variaro. Hauri ti qora okara kaara ariara noraiqaake iri variaka kaurira haika varevorave.

Mpo, are tinavu Isareri Variqavanoma variaro.

Hauri ti qora okara kaara ai rantareka auti variaka toqaavu ntaihaantorave.

⁷ Te ariarao ti, qaqi kauramanta ti navutaiqi variaka ti naaraihama timiteha tiriara qora uva ti variara. Vika mintiavaro ti voqamakero toqaavu harimanta vauro.

⁸ Te vo vatanaaka voqaara, tenta qata vakaukavara nivutaini vauro.

Ti nora maaqunavu, vo vataihainaara nunura amitaantemake, ti nunurama timite variara.

⁹ Mpo, ai Naavuara ti voqama kero hantuqa harimanta vaurava, ihavano itaintema kero, tiqi vaivo. (Ioni 2:17)

Ai Naavuara noraiqaake iriqi vi vaunara kaara vokiaka ariara qora uva ti variava tivata qoraiqama timite vaivo.

¹⁰ Mpo, te iqi rataqi viha karavata aurumate vauramanta, vika tiriara qora uva qaqiqai tivaqi vi variara.

¹¹ Te kovaara utavaaqavata nonkute vauramanta, vika qaqiqai ti naaraihama timite variara.

¹² Vaantaavura qentiana ruvaaqumavi variaka, vika ti tauvaqa vuraa uva ti variara.

Uaini neha vueraiqi variaka, vika ti naaraihama timiteha vo ihi vo ihi tiriara ti variara.

¹³ Vika mintiaveravata, te ai aareha tiha, Noravauvo, are nena kaama tena entaraqaa ti uva irihara ti kahaqama timitaane.

Kotio, ai muntutavano tiriara voqama kero vairara irihara, vo tivakera ti ruaruama timitaane.

¹⁴ Mpo, te kapoqi rupeqa vunaraqihaira ti ruaruama timitaane. Kia ti qaqi kairaqe te ekaara viraqi rupeqa vuare.

Ti navutaiqi variaka kauquqihaira ti qaqini vara kaane. Varuva namariqihaira ti qaqini vara kairaqe ho variare.

¹⁵ Mpo, kia qaqi kairaro huvura namarivano ekaara ti aqu ravaaqavu kaarire.

Kia qaqi kairaro varuva namarivano ti nampiqama kaarire.

Kia qaqi kairaro hiqainti novano ti ekaara tinta kaarire.

¹⁶ Noravauvo, ai muntukavano tiriara enena vairara irihara, vo tivakera ti uva iriane. Tuqantaavira ti aaqurihama timitaane.

¹⁷ Mpo, te ai kaiqa vaiinti vaurara kia kukeqavira variiane. Nora maaravano tiqi vaimanta vaunarara tira, vaaka vo tivakera ti kahaqama timitaane.

¹⁸ Te unanaini anintera ti ruaruama timitaane. Ti navutaaka kauquqihaira qaqini vara kairaqe te ho variare.

¹⁹ Ti navutaaka qora uva tiriara ti variarave, ti naaraihama timite variarave, vika ti hutu vatainiqamake variarave, are ekaa virara virara irira tavaanarave.

²⁰ Mpo, vika ti naaraihama timiteha tiriara qora uva tiava, ti muntuka qoraiqama kaivaro tiqi vai maarava ti kempuka taiqama kaivo.

Vaiinti vonavu ti aaqurihama timitevarave, turaro, kia voqavanovata mintivo. Vokiaka ti muntuka kukuqama timitevarave turaro, kia voqavanovata mintivo.

²¹ Ti karara hantuqa harimanta vauramanta vika hunkavi karara ti timiavo.

Ti namari naataa imanta vauramanta vika hunka vi *uainira* ti timiavo.

²² Oho, vika ruvaaqumavi kara ne vaivaro vi karava vika qoraiqama kairaqe te vikara huviqorave tiataarave.

Are vika ntaihaira kaavuntiqe te vikara hu-
viqorave tiataarave.

²³ Are kairaro vika nivu qimpa viramanta vika
kia ho qaiqaavata tavaate.

Are kairamanta vika kia koqemake himpi vi-
raitu, varuvarumaqi vuata.

²⁴ Are nena arara ite vaina okarara vika nu-
miqaane. Kairaro ai arara ite vairava ntaihaira-
manta qoraiqama vuata.

²⁵ Are vika naavu maaqa vehi autu kairaro
kia vovanovata ho viraqi variarire. Ekaa aru
kairaro kia vovano vika *seri* naavu kaqataaraqi
qaqi variarire.

²⁶ Are ntaihaana vaiintika, vika vikavata
ntataqi viha qoraiqama nimate variavo.

Are teqa taaqama kaana vaiintika, vika vi
vaiintikavata voqavata qoraiqama nimate varia-
manta vika voqavata aihavira haika varaavo.

²⁷ Kia vika qora kaiqa varaara tauru karaitira,
vikaqaa vo uva vo uva vataane. Kia vika kuvantu
nimitaane.

²⁸ Qaqi variqi vi vaika nutu vukuqi qara ntuva
taanaraqihaira vika nutu nunka kaane. Hauri
vika nutuvano avuqavu ni vaika nutu vataakero
vi vukuraqi variantorave.

²⁹ Ti navutaaka ti qoraiqama timite variavera
te nora maaraqi vauraro aiha vimantama vauro.
Mpo Kotio, ti ruaruama timitera, ti antua timi-
taane.

³⁰ Kotiva mintiraqe te ihi tivaqi viha vira autu tuahereha virara kogeve tivaqi vuariraro vira autuvano noraiqama vuarire.

³¹ Purumakau qoravano noruqama vira aruke Kotira iha quara amiterara Kotiva kia vi *ofaarara* noraiqaakero iriraitiro, viva te mintimake Kotirara kogeve tiainarara noraiqaakero iriharo quahaanaro.

³² Nora maaraqi variaka tavaivaro Kotiva ti ruaruama timitaira vikavata quaheha vaivara. Kotira rantareka auti variaka, vikavata qaiqaa kempukaiqamavi ho variqi vivara.

³³ Vo haika vo haikara aavoqiaka vira aare variavaro Noravano Kotiva vika uva iri vairave. Vira vaiinti nahenti rumpataaka, viva kia nunurama nimitaanaro.

³⁴ Ho kairamanta naaruvaini variakavata, maa vataraqaa variakavata, nora namariqi vi ani variakavata, ekaa vika Kotira autu tuaheraqi vuata.

³⁵ Kotiva Saioni vatukaqi varia vaiinti nahentika ruaruama nimitaira vika ho variate.

Viva lutaa vataini vo vatuka vo vatuka qaiqaa autu nimitaira vaiinti nahenti qaiqaa oru vi vatukaraqi vaiha tiha, Maa tinavu vatama vaivo, tivarave.

³⁶ Kotira kaiqa vaiinti nahenti minti tivake vaimanta vika vaintivaravata vi vatarara tinavu vatama vaivo tivakeha mini vaivara.

Kotirara muntuka vaika vi vataraqaa variqi vivarave.

70

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, vaakama tuvu ti kahaqiane. Mpo Kotio, kia varikera ti ruaruama timitaane.

² Ti haru kareka auti variaka, are vika hampata iqoka raquqira vihara vika naatarakera kaurira haika nimiramanta hampiqama vuate.

Te nora maaraqī vaunarara iriha quahe variaka, are vika ruqutu kairamanta vika tiqaahai anirante vivaro vika autuvanovata vataini tuvi vuarire.

³ Vika ti naaraihama timiteha huviqorave ti variaka, are vika qoraiqama nimitaira vika kaurira qaquirake vuate.

⁴ Noravauvo, ai rante variaka are qaqi kairamanta vika ai aaqanto oru vaiha muntuka paru i vaira quaheha variate.

Ariara viva ti kahaqiharo ruaruama timite vaivama vaivo ti variaka, are vika qaqi kairamanta vika ariara tiha, Kotiva nai Noravanoma vaivo, tivaqi vuate.

⁵ Noravauvo, quqaama te vehi vaiinti vaiha kia te tenta ho kahaqiarirava vaimantama vauro.

Mpo Kotio, vaakama tuvu ti kahaqiane.

Areqaima ti kahaqihara ruaruama timite variaravama variaro. Noravauvo, kia varikera tuvanerama turo.

71

¹ Noravauvo, vokiaka ti qoraiqama timitevorave ti, te are iananaini anuro.

Mpo, kia ti navutaaka qaqi kairamanta vika kaurira haika ti timiate.

² Are avuqavuqama kera kaiqa vare variaravara tira, ti ruaruama timitaane.

Mpo, nena aato ti timira ti uva irihara, vaaka ti ruaruama timitaane.

³ Vaiintivano ori onavuqi kukeqareva oru vaintema kera, are ti qaqi kairaqe te are variananaini oru vaiha ho variare.

Arema ti ori onavu kogevea variaro.

Arema ti kempuka vaantaavura variaro.

Are mintima variaravara tira, are ti kahaqina uvava tiraqe te ho variare.

⁴ Mpo, ti Variqavauvo, qora vaiinti kauquqihaira ti ruaruama timitaane.

Qora kaiqa vareha voqamake nai kena vaiinti qoraiqama nimite variaka tivata ravaaqavu kevorave.

⁵ Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki variaravama variaro.

Te qaraaka vaiinti vaunaraqaahai ariara viva ti kahaqiariravave tivakeha, ariaraqai noraiqaake iriqi anima naampaiqama vuro.

⁶ Ti vatatai entaraqaahai te ariqaa muntuvi variqi anunarave.

Te tenta nora auhaqi vauna entaraqaahaira are tiqaa koqemakera raqikiqira anianarara ti, te ekaa enta ai autu tuaheraqi virerave.

⁷ Are tiqaa koqema kera raqikihara ti kempukaiqama kera antua timite varianarara ti, airi vaiinti nahenti are ti kaiqa vara timitaanara taveha kauqu runkinkiri i variara.

⁸ Te aatitainaraqaaavata entaqivata ai autu tuaheraqi viha ai takuqi vaina okarara vaiinti nahenti tiva nimiqi virerave.

⁹ Mpo, te naampaiqama vuro. Kia ti qoririma kaane. Ti kempukavano taiqa vimanta vauro. Kia ti tauvaqa utu timitaane.

¹⁰ Ti navutaaka ti haruke uvara nai tiva ami nai tiva ami i variavo. Ti haru kareka auti variaka, vika ruvaaqumavi vaiha uva tiva taatauke vataavo.

¹¹ Vika tiha, Kotiva vira qoririma kaivaro vira ruaruama amitaarirava vovano kiama vaivo. Ho kaiqenavu vira avataqi viha vira ravaaqavu kaare, ti variarave.

¹² Mpo Kotio, kia ti qaqirakera niaraini variane. Mpo, ti Variqavauvo, vaaka tuvu ti kahaqiane.

¹³ Oho, qumina tiqaa oqike una uva ti variaka qaqi kaira vika vehi autuvi taiqa vuate.

Ti qoraiqama timitareka auti variaka, are qaqi kaira vika kaurira haika varaivaro vika autuvano vataini tuvi vuarire.

¹⁴ Ho te ai veka vaiha ariara noraiqaake iriqi viha, ai autu qaiqaa qaiqaavata tuaheraqi virerave.

¹⁵ Te tenta noqihai are avuqavu kaiqa vara timitaanarave, nena kempukaqohaira ti ruaruama timitaanarave, te virara virara aatitainaraqaaavata entaqivata vaiinti nahenti tiva nimiqi virerave.

Mpo, are airi tataa ti kahaqianarara ti, te virara vika tiva nimiqi vivi, kia ho vi uvara tiva vuru taiqa kararave.

16 Noravauvo, are ti Variqavano ekaa kempuka vataavama variaro.

Are nena kempukaqohaira nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varenarara te vika tiva nimi tiha, Noravano Kotiva vivaqaima avuqavu vaivama vaivo, tirera.

17 Kotio, te qaraaka vaiinti vauna entaraqaa-haira are nena koqe okara ti humiqaqira vihara, vate maa entaravata are ti koqema timitaanarara te qaiqai vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vauro.

18 Mpo Kotio, te naampaiqama vi, erera kauki vataaka vaurara, kia ti qaqira kaane.

Are tintira vairamanta naantiara kuvuarama tekavata qovarama viqe te ekaa vikavata ai kempuka okarara tiva nimiare.

19 Are avuqavuqama kera raqiki varianana okarava nai uri aatarakero naaruvaini vairave.

Ike, are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variarava nai noraiqama kero vairave.

Mpo Kotio, tavave ai voqaara vaivo? „Kiama voqavanovata vaivo.“

20 Are tiqaa nora maara, vo maara vo maara vateharavata, naantiara ti qaiqaa koqema timitehara ti kempukaiqama timitenarave.

Te inaaraiqakaa qutu vuaka varianaini virera uraravata, are ti qaiqaa kahaqama timitairaqe kia te qutu vuare.

21 Vi entara are qaiqaa ti nora autu timihara ti muntuka kukuqama timitenarave.

²² Ti Variqavauvo, are kia ti qaqira karaitira, tiriara noraiqaakera iriqira vi varianarara ti, te *kitaa* ruqutiha ai autu tuahera karerave.

Are takuqukera variara Variqava tinavu Is- areriqaa raqiki varianarara ti, te *musiki* ruqutiha ai autu tuaheraqi virerave.

²³ Te quaheha naverai tiha ai autu tuaheraqi virerave.

Are ti kuvantu timitaanarara ti, te tenta avu aato muntukaqihai quaheha, ai autu tuaheraqi virerave.

²⁴ Ti qoraiqama timitareka auti variaka, are vika naatara kaaramanta vika kaurira haika vare ruqemake hampiqama vuarara ti, te are avuqavu kaiqa vara timitaanarara iriha, aatitairaqavata, entaqivata vaiinti nahenti tiva nimiqi virerave.

72

Soromonuva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotio, are koqe okara tinavu avuhainaa vai- inti umiqairaro viva ai aanantero vaiinti nahenti uva avuqavuqama keharo avuqavu iarire.

Are vira kahaqiraro viva are tiva taana uvara iriharo koqema kero vika uva avuqavuqama nimitaarire.

² Are mintima kehara vira kahaqiraro viva avuqavuqama keharo ai vaiinti nahentiqaa raqikiharo, vika qoraiqama nimite vaika uvavata koqema kero avuqavuqama nimitaarire.

³ Avuhainaa vaiinti viva mintima keharo vai- inti nahentiqaa raqiki vairaro, koqe entavano

vairamanta vaiinti nahenti aiqinainive, uqi-tainive, variaka muntuka paru i vaira koqemake variqi vuate.

⁴ Qoraiqama nimate vaika vaivaro avuhainaa vaiinti viva vika antua nimitaarire.

Vo haika vo haikara aavoqi vaiinti nahentika vaivaro viva vika vaintivaravata kahaqama nimitaarire.

Vaiinti nahenti qoraiqama nimateha vikaqaa nora maara vate vaika, viva vi vaiintika ntaiheharo naatara kaarire.

⁵ Kuarivanove, toravanove, ekaa enta itaqiro vinantema kera, are avuhainaa vaiinti vira qaqi kairaro viva ekaa enta ai vaiinti nahenti naantiara kuvuarama teka, ekaa vikaqaavata raqikiqiro vuarire.

⁶ Koqe aaquvano naahoqive, qaqi vataqaave, ntuva kaintema kero, avuhainaa vaiinti viva vaiinti nahenti koqema nimitaarire.

⁷ Viva mintima kero vaiinti nahentiqaa raqiki vairaro avuqavu ni vai okarava koqema kero variqiro vuarire.

Toravano kia qimpa viraitiro, qaqi itaqiro vi vaintema kero, vaiinti nahenti koqe kaiqa vareraqihairo koqe haikavano qovaraqiarire.

⁸ Avuhainaa vaiinti viva vaiinti nahentiqaa raqikiharoma, viva nora namari hini hini mantaraini variakaqaave, Iufaretisi Namari tuvinaini variakaqaave, maa vatara hini viti hini vitini variakaqaave, raqikiqiro vuarire.

⁹ Vo vatanaa vo vatanaaka aahara vataini vari-aka, vika vika avuhainaa vaiinti vira vevaarain-ima vaivarave.

Vira navutaaka vata kanta vaiha konkoma nevarave.

¹⁰ Avuhainaa vaiintinavu Speni vataini vari-akave, nora namari avutaqi vai vataraqaa vari-akave, vika vikama vira *takisi* vuru amivarave.

Arebia vataqaa raqiki vaivavata, Sebaa vataqaa raqiki vaivavata, vitantavata vo haika vo haika vare vuru vira amivarave.

¹¹ Ekaa avuhainaa vaiinti vika oru vira avuqaa kankakaamavi vaivarave.

Ekaa naato vatanaaka vira kaiqa vara amite-varave.

¹² Vehi vaiinti nahenti vira aare variaka, viva vika uva iriro, vika ruaruama nimitaanaro.

Vika kahaqama nimiteka kia vaimanta nora maaraqi variaka, avuhainaa vaiinti viva vikavata kahaqama nimitaanaro.

¹³ Vika kempukavano kia vaikave, vo haika vo haikara aavoqikave, viva vika aagurihama nimateharo kahaqiramanta vika kia qutu viraiti, qaqi variqi vivara.

¹⁴ Avuhainaa vaiinti viva vika qaqi variqi virara noraiqaakero iriharora tiro, viva nora maara vikaqaa vate vaika kauquqihairo qaqini vara kaanaro.

Vika ruqutiha qoraiqama nimate vaika kauquqihairo vika ruaruama nimitaanaro.

¹⁵ Mpo, avuhainaa vaiinti viva vukaiqama kero variqiro vuarire. Kaira Arebia vatanaaka *kori* ori vare vuru vira amiate.

Kaira vaiinti nahenti avuhainaa vaiinti virara iriha, vo enta vo enta Kotira aaraivaro viva vira koqema amitaarire.

¹⁶ Kairaro *uitive*, *baalive*, ekaa maa vataragaa koqema kero qampiqaarire. Vi karava aiqinainivata koqema kero qampiqaarire.

Kairaro Lebanoni vataini airi kara qampiqaaintema kero, maa vataragaavata kara koqema kero qampiqaarire.

Kairaro ukauvano koqe vataqaa koqema kero qampiqaaintemake, vo vatuka vo vatukaqi variakavata koqemake variqi viha, airiqamavi variate.

¹⁷ Kairamanta vaiinti nahenti avuhainaa vaiinti vira autu kia tauru karaiti vaivaro, kuari avuvano koqema kero itaqiro vintema kero, avuhainaa vaiinti vira nora autuvano ekaa enta takuqukero variqiro vuarire.

Avuhainaa vaiinti viva ekaa naato vatanaaka koqema nimitairamanta, vika virara viva tinavu koqema timite vaivama vaivo tivarave.

¹⁸ Ho kaiqenavu Nora Kotira, tinavu Isareri Variqa autu tuahera kaare.

Vivaqaima nora kaiqa vara timite vaimanta tenavu vi kaiqara taveha, kauqu runkinkiri i vauro.

¹⁹ Kaiqenavu vira autuvano takuqi vaira ekaa enta ekaa enta tuaheraqi vuare.

Kairamanta ekaa naato vatanaaka vira mpeqa okaravano takuqi vaira tavaate. Quqaave. Quqaave.

²⁰ (Ho te Iesira maaqu Devitika Kotira aarauna uvara taiqama kauro.)

73

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Isareri hini kiaka muntukavano Kotirara vaimanta vira aaraqaa ni variaka quqaama Kotiva vika koqema nimate vaira.

² Mpo, vika mintiaveravata, te Kotira aaraqaa niha, vo haika kaara vauriri ntava vare kaavunti ruhiqau vunara.

³ Te tavauramanta qora kaiqa vareha nai nutu tuahere variaka, vo haika vo haika koqe haika vateha variavera te taveha taara tuqu ne tiha, Oho, tevata vika aanante mintimake variataarave, tunara.

⁴ Qora kaiqa vare variaka kia aihaviraara vararaiti variavaro, vika vaatavano kempuka vaimanta ho variara.

⁵ Nora maaravano kia vikaqi vaimanta vika ho variavaro vaiinti nahenti qoraiqama nimate vai haikava kia vikaqaa qovaraqimanta variara.

⁶ Vika mintimake vaiha, nai mahuta tivaqi viha, vika qaqi vaiinti nahenti voqamake ruqutiha qoraiqama nimate variara.

⁷ Qora kaiqa vareva vika avu aatoqi mpige vaimanta vika qora kaiqa varera viraraqai iriqi vi variara.

⁸ Vika vo vaiinti nahenti naarahama nimateha, vikara qora uva ti variara.

Vika náí autuara noraiqaake iriha vo vaiinti nahentiara tiha, Ne rauriha variate. Ni qoraiqama nimitaarorave, ti variara.

⁹ Vika náí noqihai Kotiva naaruvaini vairara qora uva ti variara.

Vika ekaa vataini variaka vihi vaahi tiha tinavu uvaqai iriate ti variara.

¹⁰ Vika minti ti variarara ti, qaqi vaiinti nahenti vika avataqi viha vika una uvara quqaa uvave ti variara.

¹¹ Vika tiha, Kotiva tenavu qora kaiqa vare vaunara kia ho tave vairave. Nai virini kantaqaini vaiva viva kia ekaa haikara ho iri tave vairave. ¹² Tenavu qora kaiqa vareha, koqemake variqi viha vo airaira vo airaira varaqi virelave, ti variara.

¹³ Qora kaiqa vare variaka mintimake variqi vuamanta, te vo, quminae Kotira aaraqaa koqemake ni vauro?

Te kia qora kaiqa vararaiti, koqemake vaunaraqaahairo kia koqe haikavata tiqaa govaraiqivo.

¹⁴ Mpo, qora haikavano entaqivata aatitairaqaavata ti qoraiqama timate vaimantama vauro.

Ekaa enta toqai are ti ruquti variaro.

¹⁵ Mpo, te qora kaiqa vare variaka tiantemake uva turaitirio, te ai vaiinti nahenti qoraiqamama nimitauraitirio.

¹⁶ Te qora kaiqa vare variaka koqemake variarara kankomake iriare turarovata, kia ti aatovano kanko irave.

17 Te mintimake vaiha oru Kotira Naavuqi oriqete vauraro ti aatovano kenko tiro iri vīmanta te qora kaiqa vare variaka taiqa virara kankomake irunara.

18 Vika kaavu ntuate tira, are vika ntita varera vuru vauriri ntaaina aararaqaa kenarave.

Are vika aqu kairamanta vika vehiqamavi taiqa vivarave.

19 Vika voqamake aatu ite vairamanta huvuravano vo haika raaqu varaivaro taiqa vintemake, vika vaakama vehi autuvi taiqa vivarave.

20 Vaiintivano entaqi tavai tairara toqaqi tauru kaintemakera, are qora kaiqa vare variaka tauru kairamanta vika taiqavi kia vaivara.

21 Ti aatovano kia kankomake iri entara ti muntukavano qoraiqivaro ti avu aatovanovata qoraiqimanta te kia koqemake irunara.

22 Vi entara te kia avu aato vataaka vaiha, quara vairi voqaara ai avuqaa ni vaunara.

23 Te mintimake ni vaihavata, kia te ai ke niaraini viraiti, te ai aaqanto vaurara are nena kauqu tanaraqohaira ti tuate varianarave.

24 Ai uva maaravano koqe aara ti humiqe vaimanta te vi aararaqaa vi vaunara.

Te mintiaqi vi variarirara are naantiara ti tivita varera vuru koqema kero takuqi vainanaini kenarave.

25 Mpo, tavave naaruvaini vaiharo tiqaa koqema kero raqikianarove?

Are vohaiqavano tiqaa koqema kera raqiki variaravama variaro.

²⁶ Ti vaatave, avu aatove, vitanta kempukavano taiqairera, Kotivama ti kempukaiqama timitairage te ekaa enta virara noraiqaake iriqi virera.

²⁷ Oho, ai qaqirake vua vaiinti nahentika taiqama vivara. Kia ariara noraiqaake iriaka are vika vehi autu taiqa kenara.

²⁸ Mpo, koqemama te Kotira aaqanto variqi vi vaunara. Noravano Kotiva ekaa haikaqaa raqiki vaiva vaimanta te viva vainaini kukeqavi variariraro viva ti antua timitaanarove.

Ho Kotio, are ti kahaqihara vo kaiqa vo kaiqa vara timitaanara, te virara iriha vaiinti nahenti viti viri tiva nimiqi virerave.

74

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, nana kaarae are tinavu qaqira kaaro? Are ekaa entae tinavu qaqira kenarave?

Mpo, nana kaarae tenavu ai sipisipi vauraukara arara itaivara variaro?

² Ho iritaane. Haaru Isipi vatanaaka tinavu Isareri rumpa taamanta vaurara are tinavu ruaruama timitera, tinavu Isareriara vika tinta vaiinti nahenti variate tivakera tinavu kaama taanarave.

Saioni Aiqinaravata iritaane. Haaru are tinavu hampata vaireva, Saioni Aiqinaqaa variqira vuararave.

³ Mpo, are vi vatukaraqi nihara tavaane. Navutaaka ai Naavu ekaama ravantiaqa aqu kaavo.

⁴ Haaru tenavu ai vataake ruvaaqumavi vau-nanaini ai navutaaka vora ntuvaqi viha, vika nai *vutora/qarareqa* voqi voqi arataarave.

⁵ Mpo, vaiintinavu roriqohai nantaqi vo katari vo katari teqa taaqama kaantemake, navutaaka ai Naavuqi *vahehema/vaataiqama* taa katarira, vo katari vo katari teqa taaqama kaarave.

⁶ Vika nora roriqohaive, inaara roriqohaive, ai Naavuqi koqemake nkauruke qara ntuvataa katarira teqa taaqamake ⁷ viraqaahai vika ai Naavu viravata qumpiarama taavaro ekaa ita taiqa virave.

Mpo, vika mintima keha are tinavu Isareri hampata variana Naavura qoraiqama kaarave.

⁸ Navutaaka tinavuara tiha, Tenavu vika ekaa ruqutu taiqa karerave tivakeha, tinavu vataini vi aniha ekaa ai maara naavu qumpiarama taiqa kaarave.

⁹ Maa entara are nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa varaarava kia qaiqaavata qovaraiqivo. Ekaa ai paropeti vaiintinavu taiqa vuavaro kia voqavanovata vaivo. Mpo, tairentae qora enta viva taiqa vuanarove?

¹⁰ Mpo Kotio, navutaaka nanti nanti entae ai naaraihama amitaqi vivarave? Vika ekaa entae ai autuara qora uva tivaqi vivarave?

¹¹ Mpo, nana kaarae are tinavu qaqira kera kia nena kauqu tanaraqohaira tuvu tinavu ka-haqiario? Nantiharae are nena kauqu kia tuti-raitira, qaqi variaro?

¹² O Kotio, nai haaru are tinavu Isareri Avuhainaava vaihara tinavuqaa raqikiqira vuanarave. Are airi tataa tinavu Isareri ruaruama timitaanarave.

¹³ Are nena kempukaqohaira nora namari raira kaanarave.

Qaakau haika airi qiata vataava nora namariqi vaira are vira qiatanavu rukavu kaanarave. (Vi uvara okara: Isipi iqoka vaiinti namariqi aru taiqa kairara tura.)

¹⁴ Are qaakau haika airi qiata vataara vira qiatanavu rukavu kera, vira vaata qaakau vairinavu aahara vataini variaka nimiamanta naarave.

¹⁵ Arema vata qantua kaararo viraqihairo aruvu namarivano qovaramaviro tuvi vaira.

Arema namari tuvi vaira vo namari vo namari aaharaiqama kaanara.

¹⁶ Arema aatitairavata enta iravata autu kera vataanara. Arema kuarivata, toravata naaruvaini nai vatukaini vataanara.

¹⁷ Arema vi vatava vi vatava mini mini mintimakero varianarove tivakera vataanara.

Arema nora kuari itaaina entarave, aaqu ntuaina entarave, autukera vataanara.

¹⁸ Noravauvo, are mintiarava variaramantavata, ai navutaaka ai naaraihama amite variarave.

Kia avu aato vataa vaiinti nahenti vika ai autu vatainiqamake variarave.

Ho virara virara iritaane.

¹⁹ Tinavu navutaaka qaakau vairinavu voqaara variamanta tenavu qaqi mirura voqaara vau-nara. Are virara iriharama tinavu navutaaka kauquqi kerora.

Vika tinavu ai vaiinti nahenti qoraiqama timite variara. Mpo, tinavuara irihara tinavu kahaqirage tenavu kia qutu viraiti, qaqi variqi vuare.

²⁰ Vaiinti nahenti ntaiheha qoraiqama nimate variaka mantaaqainaini voqi voqi kukeqavi variarara tira, haaru are tinavu Isarereri vataakera vaihara uva tiva taatau taanara irihara tinavu kahaqiane.

²¹ Hauri qora kaiqa vare variaka vaiinti nahenti qoraiqama nimateha nora maara vikaqaa vataqi vivora. Are vi vaiinti nahentika ike mpo tiva nimatehara, vika kahaqira kia kaurira haika varaate.

Are vehi vaiinti nahentive, ekaa haikara aavoqiakave, kahaqira vika vika ai autu tuahera kaate.

²² Mpo Kotio, kia avu aato vataaka vo enta vo enta ariara mometa ti varia uvara iriharama, himpira nena auta ntina uvara tiramanta ai navutaaka kia ai *ko* ho aatara kaate.

²³ Ai navutaaka naverai tiha ariara qora uva ti variarave, vika vo enta vo enta qora uva no-raiqaake ti variarave, kia vi uvara vi uvara tauru kaane.

75

Asापiva maa ihira qara ntuvatora

¹ O Kotio, ai autu nora autu vaimanta tenavu ariara koqeve tivakema qaiqaavata koqeve turo.

Are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tinavu vara timitaanarara irihama, tenavu vaiinti nahenti vi uvara viti viri tiva nimi vauro, turo.

² Ho Kotiva mintima tiro: Te kaama taura entava qovaraigirage vi entaraqaa *ko* tihama avuqavuqama keha vaiinti nahenti uva irirerave.

³ Vi entara vatavano qaki qaki i vairamanta ekaa vaiinti nahenti aiqū kauquvano ntiri ntiri i vairage te maa vatara tuqa kempukaiqamake tuataariraro qaqi varianarove.

⁴ Nora vaiintima vauro ti variaka te Kotika niara mintima ti: Kia qaiqaavata nenta autu tuahera kaate, turo.

Te qora kaiqa vare variakara mintima ti: Kia nenta mahuta tiate, turo.

⁵ Kia ne tiha, Tinavu kempukavano uri aatarakero vaimantama vauro, tiate.

Kia ne nentara tiha, Te nora vaiintima vauro tivakeha qora uva tiate. Kotiva minti tira.

⁶⁻⁷ Kotivama vaiinti nahenti uva avuqavu i vaiva vairara tiro, kia vaiinti vovano vevai-hairoe, veraihairoe, vetaihairoe, vaiinti nahenti uva avuqavu ianaro.

Kotivama vaiinti nahentiqaa raqikiharo vo vaiinti autu vatainiqama kero, vo vaiinti autu no-raiqamake vaivama vairo.

⁸ *„Nora Kotira arara ite vaiva vaireva, kempuka uaini kaapuqi vaira voqaarama vairo.„* Oho, Noravano Kotiva nai kauquqi vi *kaapura* tuate vaivaro *uaini* viva voqamakero taarapara nti vairave.

Ho Noravano Kotiva maa vataraqaa vi *uainira* qihia kairamanta vaiinti nahenti qora kaiqa vare vaika vi namarira namaqi viha ekaa nama taiqa kevaravema turo.

⁹ Ho te kia vika inte irera. Te Iekopira Variqara noraiqaake iriqi viha, vira autu tuaheraqi viha ihi tivaqi virera.

¹⁰ Noravano Kotiva qora kaiqa vare vaika kempuka taiqa keharo, avuqavu ni vaika kahaqiraro vika kempukavano voqavata vairamanta vaivara.

76

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Iutaa vika Kotira autuara nora autuma vaivo ti variamanta Isareri vika Kotira autu tuaherake variarave.

² Vira Naavuvano Ieruharemini vairave.

Saioni Aiqinaqaa viva variqiro vi vairave.

³ Viva mini vaiharo navutaaka auvihehavaa, iha itaaina vevarave, kainkeve, iqoka paipeve, vira vira varakero rauhaantima kaira.

⁴ Mpo Kotio, are aiqinaini nena navutaaka naatara kaananaihaira orurantera tuvi variararo ai mpeqa okaravano voqama kero takuqi vaivara tuvuarō.

⁵ Navutaaka vika iqoka vaiinti taruka, vataini hiqintivi ekaara qutu vuamanta vikaqihairo kia voqavanovata qaki irave. Vika ia haikara, vo haika vo haika, vokiaka ani rahunku keha varaarave.

⁶ Kotio, are Iekopira Variqavanoma variaro. Are navutaaka rauqi nimitaaramanta vika ohivata, iqoka *kaariqi* variakavata, vataini hiqintivi qutu vuarave.

⁷ Noravauvo, ekaa vaiinti nahenti ai aatu qeteha variara. Oho, ai arara itaaina entara, tavave ai avuqaa ho himpitero varianaro?

⁸⁻⁹ Nora maara vaiinti nahentiqaa vate variaka kauquqihaira kuvantu nimitareva ihara, are naaruvaini vi *kora* tiva taiqa kera, vi uvara vatani variaka tiva nimiaramanta, vika voqamake qeteha kia uvavata tiraiti, evaara variara.

¹⁰ Ai arara itairara are qora kaiqa vare vaika ntaihena entara, nora maaraqi vai vaiinti nahentika ai autu tuaherevarave, turo.

¹¹ Noravano Kotiva ni Variqavano vairara ti, ne nenta kauqu aiqiqaa aqukeha minti minti irerave tivata uvara avataate.

Kairamanta tinavu Isareri tataaqa variaka vikavata koge haika vare vuru tenavu voqamake qete vauna Variqara amitaate.

¹² Viva Nora autu vataaka kempuka taiqake vaiva vaimanta avuhainaaka maa vataraqaa variaka vira aatu voqamake qete variara.

77

Asapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Te noraiqaake Kotira aareha, Mpo, ti ka-haqiane, turo. Te noraiqaake Kotira aareha, Mpo, ti uva iriane, turo.

² Nora maaravano tiqi vai entara Noravano Kotiva ti uva iriarire ti, te vira aare vaunara.

Entaqi tenta kauqutanta tuahera keha Kotira aaramaqi vurarovata, Kotiva kia ti muntuka kukuqama timitaimanta vauro.

³ Te aatoqi Kotirara iriqi vuraro ti maraquravano maara ntaimanta te ke ke tivaqi vi vaunara.

Te Kotirara iriqi vuraro ti kempukavano taiqa vimanta vaunara.

⁴ Te entaqi qaqi varikauraukama vaite vauro. Nora maaravano tiqi vaira kaara te kia ho uva tiraiti vaunara.

⁵ Te haaru aitarai entarave, aitarai ihirave, virara virara iriqi ani vaunara.

⁶ Mpo, vi entara te entaqi quaheha ihi tivaqi vuavaunara. Ho te mintimake iriqi viha, tenta ireha mintima ti:

⁷ Noravano Kotiva ekaa entae tinavu qoririma timitaairo vuanarove? Viva kiae qaiqaa tinavu quahama timitaanarove?

⁸ Mpo, Kotira muntutavano tinavuara enena vaiva taiqa vivaroe kia qaiqaavata tinavuara antuqa arivo? Viva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo tivatai uvara qaqirae kaivo?

⁹ Kotiva tinavuara tauru keharoe kia qaiqaavata tinavu aaqurihama timitaivo? Vira arara ite vaiva tinavuara ike mpo tiva timite vai vatukarae varaivo?

Te mintimake tenta ire vaunara.

¹⁰ Te maa haikarara iriqi vuraro vira kaara ti muntutavano qoraiqimantama vauro. Kotiva nai virini kantaaqaini vaiva nai kauqu tanaraqohairo kia tinavu qaiqaa kahaqireva auti vaivo.

¹¹ Mpo Noravauvo, haaru are tinavu Isareri kaiqa vara timitaanara, virara iriqi virerave.

Are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tinavu vara timitaanara, virara qaiqaa iriqi virerave.

¹² Are tinavu vara timitaana kaiqara, ekaa vi kaiqara vi kaiqara te tenta aatoqi iriqi viha ariara tiha, Mpo, vi entara Kotiva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara timite vairave, tirerave.

¹³ Mpo Kotio, are vare variara kaiqava, ekaa vi kaiqava koqe kaiqa takuqi vai kaiqavama vaivo. Kia variqa vovano ai aatarakero vaivara, areqaima Variqa noravano variaro.

¹⁴ Are Variqavano vaihara nora kaiqa vare variaramanta vaiinti nahenti ekaa vi kaiqara taveha, kauqu runkinkiri i variara. Are vi kaiqara vare variaramanta vaiinti nahenti ai kempuka okara kankomake tave variara.

¹⁵ Are nena kempukaqohaira nena vaiinti nahenti, Iekopika Iohepika naintivara ruaruama nimitaanara.

¹⁶ O Kotio, haaru nora namarivano ai taverovoqama kero qete vaivaro, nai veva muntukaraqivaivavata voqama kero ntiri ntiri i vairave.

¹⁷ Tonavuuqihairo nora aaqu ntivaro naaruvavano qaiqaa qaiqaavata uva tivaqiro vivaro veva hini hini aruante kero, aaquakaavano uti vairave.

¹⁸ Iqoka *kaari* aiquvano noraiqama kero harara harara tintema kera, are qaqi kaararo naaruvavano voqama kero auvante vaivaro aaquakaavano utiharo ekaa vata maata ataama kaivaro vatavano qaki qaki i vaira.

¹⁹ Are ni variana aarava nora namariqi vaivaro kia vaiinti vovanovata are aiqum ntavataanara tavaira.

²⁰ Sipisipi qova nai sipisipi aara numiqaintema kera, are nena vaiinti nahenti ntita varera vi aarara vika numiqaanara.

Are Mosika Eronika noraigama kaaramanta vitanta qiata vaiinti vaiha, ai vaiinti nahenti ntita vare vi aararaqaa vuara.

78

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Ti vaiinti nahentivauvo, te uva maara ni tiva nimiari iriate. Ne nenta aato ti timiqe te uva ni tiva nimiare.

² Te uva ni tiva nimirera iha, vi uvara tuqantaake tiva nimirera. Haaru enta variaka kia kankomake iria uvara, te vi uvara okara ni tiva nimirera.

³ Vi uvara tinavu kaivaqaukavara tinavu tiva timiamanta irunara, vi uvara okara ni tiva nimirera.

⁴ Tenavu vi uvara okara kia kukeqa karaiti, tentanavu vaintivaravata tiva nimirera.

Tenavu tentanavu vaintivara tiva nimiqi viha, Noravano Kotiva tinavu kaivaqaukavara vara nimitai kaiqarave, viva kempukaiqama keharo vika kahaqirave, nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara nimitairave, te virara virara vika tiva nimirera.

⁵ Kotiva tivatai uvara, vi uvara viva Iekopiva kuvuarama taika, Isareri vatanaaka nimitaira.

Viva tinavu kaivaqaukavara vi uvara nimitero tiharo, Ne nenta vaintivaravata vi uvara tiva nimiqi vuate.

⁶ Ne mintimanta ni vaintivara noruqamavi, nái vaintivaravata tiva nimiqi vimanta vika vaintivaravata mintiaqi viqata viqata ti, ekaa naantiara kuvuarama teka vikavata vi uvara ho irivarave, tura.

⁷ Vika Kotiva tivatai uvara mintima keha tiva nimiqi viha, ekaa naantiara kuvuarama teka Kotirara tinavu kahaqi vaivama vaivo tivakeha virara noraiqaake iriqi viha, vika Kotiva tinavu kaivaqaukavara kahaqiharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara nimitairara kia tauru karaiti, vira uva koqemake iriqi vivara.

⁸ Vika mintimake Kotira uva koqemake iriqi viha, kia nái kaivaqaukavara aanante Kotira uva raqaqi vivara.

Vika kaivaqaukavara kempukaiqamake qora aaraqaa vireka auti vaiha Kotira uva raqaqi viha, kia virara noraiqaake iriraiti, vaaka vira qaquirake una variqa quahama nimite variara.

⁹ Efaraimura ankuqihai iqoka vaiinti huru veva tote variaka variavaro iqoka enta qovaraiqimanta, vika navutaaka aatu qetake vuara.

¹⁰ Vika Kotiva tinavu kaivaqaukavara hampata uva tiva taatau taira qaquirake, vira uva maara-vata kia iriqi vuara.

¹¹ Kotiva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vika vara nimitairara kia iriraiti, taurukaara.

¹² Ho tinavu kaivaqaukavara Isipini, Soaa Uqitaini varia entara, Kotiva vikara iriharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara nimitaimanta tavaara.

13 Kotiva Naare Namari rairakero tinavu kaivaqaukavara ntita varero vuru hini mantaraini kaira. Viva vika ntitero vi vaivaro namarivano hini hini vaaviarama viro, vaantaavura voqaara vaira.

14 Vi entara aatitairaqa Kotiva uromura tonavuqi vaiharo, tinavu kaivaqaukavara avuni viharo aara numiqaimanta vi variara.

Entaqa Kotiva ihavano viavi ite vairaqa vaiharo aara ataama nimate vaimanta vika ho taveha vi variara.

15 Vika aahara vataini varia entara namari naate tiro, Kotiva nora ori nkahi kaivaro namarivano koqema kero nte vaimanta naara.

16 Kotiva mintima kero namari qovarama kaivaro nora namarivano tuvintemakero, origi-hairo airi namari tuvi vaira.

17 Kotiva nai virini kantaqaqaini vai Variqava vika mintima kero kahaqa vaimantavata, vika aahara vataini vaiha, Kotira uva qaqiqai raqaqi viha kia vira antuqa avataraiti, nai antuqa avate variara.

18 Vika Kotira avatareka iha, vira naariha tiha, Are hiakaa i karara tinavu timiraqe naare, tiara.

19 Vika Kotirara nuntu nauntu tiha, Viva hoe tinavu aahara vataini kara timianarove?
20 Quqaama viva ori ruqutu kaivaro airi namarivano viraqihairo tuvirave.

Ho vate maa entara viva kara tinavu timiari-rava vairoe, kiae vaivo?

Viva hoe karave mative tinavu timiraqe naainarave? ti variara.

21-22 Vira kaara Nora Kotira voqama kero vikara arara itaivaro vaira.

Iekopira vaintivara Isareri vika kia Kotirara noraiqaake iriraiti, virara kia ho tinavu kahaqianarove tiara kaara Kotira arara itaivaro viva vika hininavu ihaqohairo tatoqa kaira.

23 Kotiva mintiharovata, viva naaruvara qantua vuane, tivaro qantua vivaro 24 aaquvano nintema kero, naaruvaihairo vo kara, *manaavano* hiqinti hiqinti i vaira.

25 Kotiva *enseli* ne varia karara vaiinti nahenti nimimanta vika varake ho ne variara.

26 Vika mativata naate tiro, Kotiva uvai vara kaivaro kuari urinaihairove, *sautihairove*, uvaivano uti vaimanta muavu voqaa uviri airitahaa uvai hampata aniara.

27 Kotiva mintima kero uviri airitahaa vara kaimanta vika ata vare tonavu voqaara hihipaa-maqi aniara. Nora namari auvahini nuqa airitahaa vaintemake, vi uvirika airitahaavano ata vare aniavaro 28 Kotiva uviri vika qaqi kaimanta vika ani Isareri *seri* naavu maaqa kaqataanaini vo naavu vo naavu naanteqaraini unutete variara.

29 Vi entara Isareri vika matiara voqamakero antuqa arimanta vi karara naari variavaro Kotiva qaqi kaimanta vika uviri airitahaa varake ne variara.

30 Ho vika nái antuqa vai karara qaqiqai ne variavaro 31 ihavano vaaka auruma vintema kero, Kotira arara itaivaro viva Isareri kempuka vaiintive, qaraaka vaiinti avuni variakave, aruqiro viharo vika aru vehi autu kaira.

³² Kotiva vika mintimantavata, Isareri kia qora kaiqa qaqira karaiti, Kotira uva qaqiqai raqaqi vi variara.

Kotiva vika nivuqaa nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara nimitaimanta vika kia virara noraiqaake iriraiti tiha, Viva kia tinavu ho kahaqi-aina Variqavama vaivo, ti variara.

³³ Vika minti tiara kaara uvaivano inaraiqa utiro taiqa vintema kero, Kotiva vika qaqi variqi vi entara iquqama kaimanta vaaka qutu vuara.

³⁴ Kotiva mintima keharo tinavu kaivaqaukavara hininavu aru kaimanta hininavu qaqi variaka nai qora kaiqa vare variaraqaaha tuqantaavi qaiqaa Kotirara mpo tinavu kahaqiane ti variara.

³⁵ Kotiva nai virini kantaqaqaini vaiva vika antua nimate vairave, viva vika ruaruama nimate vairave, virara virara vika qaiqaa iriteha variara.

³⁶ Vika mintihavata, kia Kotirara quqaa uva tiraiti, virara una uvaqai ti variara.

³⁷ Vika kia Kotirara noraiqaake iriqi viraiti, „una variqanavuara noraiqaake iriqi viha,„ Kotiva vika hampata vaiharo tivatai uvara raqaqi vi variara.

³⁸ Vika mintimake Kotira qoraiqama amite variavarovata, Kotiva vika qaqiqai aaqurihama nimate vaira.

Viva vika qora kaiqa varaara kaara kia vika vehi autu taiqa karaitiro, vi uvara qaqi nunka nimate vaira.

Qaiqaa qaiqaavata viva nai arara itaira nanta muntuvi keharo kia vikara voqama kero arara itaivaro vaira.

39 Viva vikara tiharo, Vika qaqi qumina vaiinti nahentima variarave. Uvaivano utiharo vuru taiqa vintemake, vika variqi vi vuru taiqa vivarave, tira.

40 Oho, tinavu kaivaqaukavara aahara vataini nuvaqi viha, airi tataa vika kia Kotira uva iriraiti, vira qoririmake variara kaara Kotira muntuka qoraiqivaro vaira.

41 Kotiva takuqu kero vai Variqava tinavu Isareriqaa raqiki vaiva vaimanta, vika qaiqaa qaiqaavata vira avateha qoraiqama amite variara.

42 [Isipi vatanaaka] vika qoraiqama nimitaha nora maara Isareriqaa vataavaro Kotiva nai kempukaqohairo Isipi kauquqihairo vika ruaruama nimitaira qaqi iritaataara vaimanta vika viravata tauru kaara.

43 Tinavu kaivaqaukavara Isipini Soaa Uqitaini varia entara, Kotiva vikara iriharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara nimitaimanta vika tavaara.

44 Vi entara Kotiva Isipini vai namarira, vo namari vo namari qoraiqama kaivaro naareqama vira kaara Isipi vatanaaka kia ho naara.

45 Vi entara Kotiva vauvaari airitahaa nimitaimanta vika Isipi vatanaakaqaa hihipaamavi vaiha vika qoraiqama nimitaara.

Kotiva eqavoka nititaimanta vika airitahaa Isipi vataqaa mpiqavi vaiha vika vata maata qoraiqama nimitaara.

46 Kotiva kaintaqa vara kaimanta vika airitahaa qovarama vi, Isipini naahoqi vai karara nama taiqa kaara.

⁴⁷ Viva nora aaqu vara kaivaro *taaruvano/kaampuravano* ntiharo vika *uaini* ututaarave, *fiki* katari ututaarave, vehi autu taiqakaira.

⁴⁸ Viva qaqi kaivaro nora *taaruvano/kaampuravano* ntiharo vika purumakau ruqutu taiqa kaivaro, aaquakaavano utiharo vika sipisipive, vo quarave, aru taiqa kaira.

⁴⁹ Kotira nai voqama kero arara itaivarora tiro, viva *enselinavu* nititaimanta vika Isipi vatanaaka vainti arukareka tuvuaara.

⁵⁰ Kotiva nai arara itaira kia nanta muntuvi karaitiro, viva kia Isipi vatanaaka vehakuma nimitaraitiro, viva qaqi kaivaro nora rovaravano Isipi vokiaka arukaira.

⁵¹ Mintima keharo Kotiva Isipi vatanaaka vo naavu vo naavuqirauka qorainti vainti kara hunka, ekaa arukaira.

⁵² Viraqaahairo sipisipi qova nai sipisipi nti-taintema kero, Kotiva Isipiqihairo nai vaiinti nahenti ntita varero, vika avuni viharo aahara vatani vika aara numiqaqiro vimanta vuara.

⁵³ Kotiva vikaqaa koqema kero raqikiqiro vi vaimanta vika kia qetaraiti, vi variavaro nora namarivano vika navutaaka raqutu kaira.

⁵⁴ Vika qutu vuavaro Kotiva nai vaiinti nahenti ntita varero, vuru nai kaama nimitai vatara, aiqinaini kaira. Kotiva nai kempukaqohairo vi vatara vika vara nimira.

⁵⁵ Kotiva vo vatanaa vo vatanaaka mini variaka nititama kaimanta vika Isareri naatu qetake kantama vuara.

Vika vuavaro Kotiva Isareri vo anku vo ankuara iriharo kaama nimitai vatara raira

kero nimimanta vika vi vatarāqaa náí naavu maaqa kaqate koqemake variara.

⁵⁶ Kotiva nai virini kantaāqaini vai Variqava minti mintima keharo Isareri koqema nimitaimantavata, vika qaḡiqai vira avateha, viva tivatai uvaravata kia iriraiti, vira qoririma amite variara.

⁵⁷ Náí kaivaqaukavara voqaantemake, vika kia Kotirara noraiqaake iriraiti, una variqara noraiqaake iriqi vi variara.

Qora huruvano kia koqemakero veva arintemake, vi vaiinti nahentika Kotira uva kia koqemake avataqi vi variara.

⁵⁸ Vika una variqara iriha *ofaa* tainta, vo tainta vo tainta voqaa voqaa autuke vataara kaara Kotira arara itaivaro vaira.

Vika Kotiraqai quahama amitaataara vaimanta vika una variqanavuvata quahama nimite variara kaara Kotira arara itaira.

⁵⁹ Kotiva tavaimanta vika minti mintima keha vira qoraiqama amitaqi vuavaro, vira kaara viva voqama kero arara itaivaro nai vaiinti nahenti Isareri vika ekaara qoririma kero qaḡira kaira.

⁶⁰ Viva vika qoririma keharo Silo vatukaini nai *Seri* Naavuqi vairavata qaḡirakero vira.

Tota Kotiva Isareri hampata vaireva, vi *Seri* Naavuraqi vaira qaḡira kero, ⁶¹ navutaaka qaḡi kaimanta vika viva uva tiva taatautai *Vokisera*, vira mpeqa okaravano viraqaa takuqiro vai *Vokisera*, Siloqihai vare vuru náí maaqaini kaara. (1 Sam 4:4-22)

⁶² Kotira voqama kero arara itaivaro vika navutaaka qaqi kaimanta iqoka paipeqohai Kotiva kaamatai vaiinti nahentika arukaara.

⁶³ Ihavano ita taiqa kaintemake, navutaaka iqoka raquqi viha Isareri qaraaka vaiinti aru taiqa kaara. Mintima kaamanta Isareri varaata vika qorainti vareva kia vaira.

⁶⁴ Navutaaka Kotira Naavuqi vira kaiqa vara amite variaka iqoka paipeqohai aruke, vika nahenti tentoqanavu qioqama taamanta kia vikara iqi rata nimitaara.

⁶⁵ Navutaaka mintima keha Isareri qoraiqama nimitaqi vuavaro, airi *uaini* namakai vaiintiva vaitainaihairo himpintema kero, Noravano Kotiva himpiro ⁶⁶ Isareri navutaaka ntaihamaqiro viharo vika vataqaahairo navutaaka ruqutu ntata kero, kaurira haika nimimanta vika kia ho qaiqaavata raquara.

⁶⁷ Vika naatarakero viraqaahairo viva Isareri hampata qaiqaa vaireva, viva kia qaiqaa Iohep-ira ankuve, Efaraimura ankuve kaama taraitiro, ⁶⁸ Iutaara anku kaama tero oru Saioni Aiqlinaini, nai muntukavano vainainiara vira.

⁶⁹ Viva mini vaiharo nai Naavu kaqeharo naaruvaini vai Naavura voqaara vi Naavura kaqa taira. Vira Naavuvano maahota variarire tiro, viva maa vatara kempukaiqama kaintema kero, vi naavuravata kaqa taira.

⁷⁰ Devitiva vira kaiqa vaiinti variarire tiro, Kotiva Devitiva sipisipiqaqa raqiki vai entara vira kaama taira.

⁷¹ Devitiva sipisipiqaa raqiki vaiva vaivaro Kotiva vira vita kero noraiqama kaivaro Devitiva avuhainaa vaiinti vaiharo Kotira vaiinti nahenti Isareriqaa raqiki vaira.

⁷² Devitiva Isareriqaa raqikiharo viva kia nariara noraiqaakero iriraitiro, viva Kotira vaiinti nahentiara iriharo, vika ntita varero koqe aara numiqe vaira.

79

Asापiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, vo vatanaa vo vatanaaka are iana vatara maini iqoka raquqi aniha, vika ai takuqira Naavu qoraiqamake, Ieruharemi vaantaavuravata, viraqi vai naavu maaqaravata, ekaa vehi autu taiqa kaarave.

² Vika ai kaiqa vaiinti nahenti aruqi viha, nterai matira ne varia uvirika vika vaata naate ti, vika vaata nimitaarave. Qaakau vairivata vika vaata naate ti, nimitaarave.

³ Mpo, navutaaka Ieruharemiqi ai vaiinti nahenti aruqi vuavaro vika naarevano namarivano tuvintema kero, tuvi vaivaro kia vovano vika vaata quntama taarirava vairave.

⁴ Vo vatanaa vo vatanaaka tinavu Isareri tataaqa variaka, vika tinavu naaraihama timateha tinavuara qora uva tivakeha, tauvaqa vauraa uva ti variarave.

⁵ Mpo Noravauvo, tairentae tinavuara ai arara itairava taiqaanarove? Are ekaa entae tinavuara arara itairara vainarave?

Ihavano kia qimpa viraitiro, qaqi itaqiro vintema keroe, viva qaqi itaqiro vuanarove?

⁶ Mpo, kia tinavu mintiraitira, are vo vatanaa vo vatanaaka kia ai quahama amite variaka niti-hara, vikara ai arara itairara variane. Vika kia ai aararaiti, una variqanavu naare variarave.

⁷ Vika tinavu Iekopiva kuvuarama taika harukeha, tinavu vatavata qoraiqama kaarave.

⁸ Mpo, tinavu kaivaqaukavara ai uva raqakaara vi uvara kia tinavuqaa vataane.

Tenavu anomake qoraiqamavi vaunarara tira, are tinavu aaqurihama timitehara vaaka tuvu tinavu kahaqama timitaane.

⁹ Mpo Kotio, are tinavu ruaruama timite variarava nena takuqi vai auturara irihara, tuvu navutaaka kauquqihaira tinavu qaqini vara kaane.

Are nena nora autuara irihara, tenavu ai no raqa kauna uvara nunka timitaane.

¹⁰ Hauri vo vatanaa vo vatanaaka tinavuara, Ni Variqavano tainie vaivo? tivora.

Vika ai kaiqa vaiinti nahenti arukaavaro vika naarevano ntairara irihara, are tinavu qaqi kairage tenavu tave variarirara are vikaqaa aru muntukena okarara vo vatanaa vo vatanaaka tavaate.

¹¹ Mpo, iqoka raqiha Isareri ravaaqavu vare vuru rumpataaka ke ke ti varia uvara irihara vika kahaqiane.

Navutaaka vikaqaa uva vateha vika arukareka ia vaiintikara irihara, nena kempukaqohaira vika ruaruama nimitaane.

¹² Mpo Noravauvo, ekaa vi vatanaaka ai qoraiqama amiteha ai naaraihama amitaarara irihara, kia vohaa tataa vika qoraiqama nimitaraitira, airi tataa vika qoraiqama nimitaane.

¹³ Are mintiraqe tenavu ai vaiinti nahenti ai sipisipi vaurauka, ekaa enta ariara koqeve tiha ai autu tuaheraқи vuare.

Are mintiramanta ai vaiinti nahenti naantiara qovaraиqika, vikavata ai autu tuaheraқи viha, are tinavu nora kaiqa vara timitenarara tiva nimiqi vuate.

80

Asaapiva maa ihira qara ntuвatora

¹ Mpo Kotio, nena aato tinavu timihara tinavu uva iriane.

Tenavu ai sipisipinavu vaurara are tinavu Is-areri sipisipi qova vaihara tinavu Iohepira vainti-vara koqe aara humiqe variaravama variaro. Are nena avuhainaa taintaqaa oquvi vaihara *enseli* aroka vataukaqaa raqiki varianarave.

² Are nena mpeqa okaravano takuqi vaira goqaiqama kehara, tinavu Efaraimura ankuve, Benaminira ankuve, Manasera ankuve, ataama timitehara nena kempukaqohaira tuvu navu-taaka kauquqihaira tinavu qaqini vara kaane.

³ Mpo Kotio, are tinavu kahaqama timitairaqe tenavu haaru kogemake vaunantemake, vatevata qaiqaa mintimake variare.

Are tinavu aaqurihama timitehara tinavu ru-aruama timitaane.

⁴ Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro.

Mpo, nanti nanti entae ai arara ite vaiva qaqi itaqiro vi vairara, ai vaiinti nahenti ai aare uvara kia iriraitira vainarave?

⁵ Are kia koqe kara tinavu timiraitira, muntuka qoraiqi haikara tinavu timiaramanta tenavu tentanavu auquruqai neha vauro.

⁶ Are tinavu qoririma kaanara kaara vo vatanaa vo vatanaaka tinavu vata varareka iha, vika nai ari nai ari i variara.

Are tinavu qoririma kaanara kaara navutaaka tinavu naaraihama timite variara.

⁷ Mpo Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro. Are tinavu kahaqama timitairaqe tenavu haaru koqemake vaunantemake, vatevata qaiqaa mintimake variare.

Are tinavu aaqurihama timitehara tinavu ruaruama timitaane.

⁸ Haaru are Isipiqihaira *uaini* kuvu ntava varera ani vo vatanaa vo vatanaaka maini variaka nititama kera, *uaini* kuvu vira vika vataqaa ututaanarave.

⁹ *Uaini* kuvu vira utireva ihara, are koqema kera vata ruhiqaukera vira ututaararo viva tuqa aratero koqema kero qampiqeharo maa vatara mpiqa kairave.

¹⁰ *Uaini* viva qampiqeharo maa vatara mpiqa kaivaro vira kaaravano aiqinanavu aumaqaaraiqama nimatehoro, nora *sidaa* katarivata uri aatarakero aumaqaaraiqama nimitaira.

¹¹ *Uaini* viva qampiqaqiro vivaro vira kantakaara hinivano nora namari, Meditarenia Namari auvahini vivaro vira kantakaara hinivano Iufaretisi Namari tuvinaini virave.

12 *Uaini* viva mintima kero qampiqaivara, are nana kaarae vira hohaa ravantiaqa kaaro?

Are mintianara kaara aaraini vi ani variaka *uaini* tava vira muara hiqike vare variavo.

13 Mpo, nantaqihai qaakau quara ani *uaini* tanta taantamake vataamanta aantauvahi ani *uaini* tava vira ne variavo.

14 Mpo Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro. Are qaiqaa tinavuara noraiqaakera iriane.

Are naaruvaihaira viavi tenavu qoraiqama vi vauraukara ike mpo tiva timitaane.

Tenavu are ututaara *uainikama* vauro. Are tinavu nena vaiinti nahentiqaa koqema kera raqikiane.

15 Are nena kauqu tanaraqohaira *uaini* vira ututera, tinta *uaini* variarire tira, vira kempukaiqama kaararo koqema kero qampiqaivave.

16 Mpo, vate navutaaka *uaini* vira teqa taaqamake, ihaqohai vira tatoqa aqu kaavo.

Oho, vira kaara ai arara itairara vika vehi autu taiqa kaane.

17 O Kotio, are tinavu nena kaama taana vaiinti nahentika antua timatehara, tinavuqaa koqema kera raqikiqira vuane.

Tinavuara vika tinta vaiinti nahenti variate tira, are haaru tinavuqaa koqema kera raqikiqira vuaramanta tenavu noruqama vunarave.

¹⁸ Are qaiqaa tinavuqaa koqema kera raqiki vairage tenavu kia qaiqaa ai tauvaqa utu amitaare. Are tinavu qaraakaiqama kera kempukaiqama timitairage tenavu ai autu tuaheraqi vuare.

¹⁹ Mpo Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro. Are tinavu kahaqama timitairage tenavu haaru koqemake vaunantemake, vatevata qaiqaa mintimake variare.

Are tinavu aaqurihama timitehara ruaruama timitaane.

81

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kaiqenavu Kotiva tinavu kempukaiqama timite vairara quaheha vira ihi tiva amitaqi vuare.

Kaiqenavu Iekopira Variqara iriha, naverai tiha ihi tivaqi vuare.

² Ne ihi tivaqi viha *tamparini* rintatimaqi viha, *kitaavata*, *ukulelevata*, ruqutuqi vuate.

³ Qaraaka tora ani ntainaraqaavata, nora tora itainaraqaavata, *aanumaara/noma* vuaqa kaimanta ekaa vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha ovata naate.

⁴ Ne Isareri mintimake ruvaaquma vuate tiro, tinavu kaivaqara Iekopira Variqavano vi uvara tiva taira.

⁵ Kotiva Isipiqihairo tinavu kaivaqaukavara Iohepira vaintivara ntita varero vuru kai entara viva vi uvara tiva taira.

Isipi vatanaaka vo uvaqihai tiamanta tinavu kaivaqaukavara kia kankomake vika uva iriara.

⁶ ʻKotiva ʻ tiharo, Nora maara nenta kururuqaa aqu vare variara, te vira qaqini vara kaunarave.

Te ni kauquqihai maara ntai haikara qaqini vara nimitaunarave.

⁷ Ne nora maaraqi vaiha ti haaraa entara, te ni uva iri, ni ruaruama nimitaunarave.

Ne ti haaraamanta te kumpora ari tonavuraqi vaiha, ni uva iriha ni kahaqama nimitaunarave.

Ne Meribaini vaiha nuntu nauntu ti varia entara te ni okara avatamake tavaunarave.

⁸ Ho ne ti vaiinti nahenti iriate. Te niara rauriha variate turo. Mpo, ne ti uva iriqi vuataarave. Ne Isareri ti uva iriqi viqe te hove tiataarave.

⁹ Te ni qioqamateha mintima turo: Kia vo vatanaaka una variqanavu quahama nimitaate.

Kia vo vatanaaka *maraqura/varaha* aututera vika nivuqaa kankakaavi vaiha virara tinavu variqave tivakeha quahama nimitaate, turo.

¹⁰ Ne kiae iriavo? Te Noravano Kotika ni Variqavano ni Isareri Isipiqihai ntita vare viri kauraukama vauro.

Ne nenta no aqaavute vaiqe te ni kara nimiare.

¹¹ Te mintirerave turamanta, ne ti qoririmake kia ti uva irireka auti variara.

Ne Isareri ti vevaaraini variataara vaimanta kia mintiara.

¹² Ne kia mintiara kaara te ni Isareri qaqi kauramanta ne hampi aaraqaa vuataa imanta vuara.

¹³ Mpo, ne Isareri ti uva koqemake iriha, ti aaraqaa vuatirio, ¹⁴ te vaakama tenta kauquqohai ni navutaaka naatarakeha, vika vehi autu taiqa kauraitirio.

¹⁵ Oho, te Noravano Kotika vauro. Naantiara ti navutaiqi variaka ti tivuqaa vaivaro vika naatu ite vaira aiku kauqu ntiri ntiri i vairamanta vaivarave.

Te vika ruqutuqi vuarirava kia taiqa viraitiro, ekaa enta qaqi variqiro vuanarove.

¹⁶ Te vika mintimake qoraigama nimatehavata, ni Isareri koqe karaqai nimiqi viha, nantaqi *bivano* kurutai *hanira*, ni nimiari neha ho vaivarave, tiro. Kotiva tinavu Isareriara minti tura.

82

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Kotiva naaruvaini vaiharo vaiinti noranavu naarama kaimanta vika vira avuqaa ruvaqumavi variavaro Kotiva vikaqaa uva vatero tiharo,

² Nanti nanti entae nenavu *ko* iriha kia koqemake uva avuqavu iraiti, qora kaiqa vare variaka uva iriha vikaqai kahaqi variavo?

³ Nenavu kia mintiraiti, vehi vaiinti nahentive, *iq/viqa* vaintive, qaqi vika kahaqiataarave.

Kia airaira vataa vaiinti nahentive, nora maaravano vikaqi vaimanta variakave, nenavu vika uva iriha koqemake vika uva avuqavu iate.

⁴ Uqerara vaiinti nahentive, vo haika vo haikara aavoqiakave, ne vika vika qora vaiintinavu kauquqihai ruaruama nimitaate.

⁵ Oho, ne kia vo okaravata kankomake iriraiti variavaro, ni avu aatovanovata kia vaimanta ne konkiraqi ni variamanta vira kaara vaiinti nahenti kia koqe aaraqaa ni variavo.

⁶ Tota te ni tiva nimi tiha, Ne variqanavuma variavo. Te nai virini kantaqaiini vaura Variqauka vauramanta ne ti maaqunavu variavo, tunarave. (Ioni 10:34)

⁷ Te minti turauka, vate te vo uvavata ni tiva nimiari iriate.

Qaqi vaiinti qutintemake, nevata qutivarave. Ekaa avuhainauka qutintemake, nevata variqi vi, vuru qutu vivarave, turo. Kotiva minti tura.

⁸ Mpo Kotio, himpira maa vataraqaa variaka uva avuqavu iane.

Ekaa naato vatanaaka vaireka, vika are ia-raukama variavo.

83

Asaapiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, kia qaqi variane.

Kia evaara vairaitira, uva tiane.

² Ho tavaane. Ai navutaaka iqoka raqireka auti vaiha nora uva ti variavo.

Vika ai navutaiqiha ai tauvaqa utu amite variavo.

³ Vika evaara ruvaaqumavi vaiha, tinavu ai vaiinti nahenti haru kerara nai tiva ami nai tiva ami i variavo.

Vika tinavu ai muntutavano vai vaiinti nahentika qoraiqama timiterara nai tiva ami nai tiva ami i variavo.

⁴ Vika tiha, Aniqe Isareri aru vehi autu kaari ekaa vo vatanaa vo vatanaaka vika autu tauru kaate, ti variavo.

⁵ Vo vatanaa vo vatanaaka vohaaraqi avitumavi vaiha, uva tiva taatauke ai qoraigama amitareka auti variavo.

⁶ Idomuve, Isamairive, Moapive, Hakarive, ⁷ Gebaarive, Amonive, Amarekive, Pirisiave, Taaave, ekaa vika ai qoraigama amitareka auti vaiha, vohaaraqi avitumavi variavo.

⁸ Kempuka vatanaaka Asiriavata Rotira naintivara kahaqireka vikavata vohaaraqi avitumavi ai qoraigama amitareka auti variavo.

⁹ Oho, haaru are Midiani vatanaaka ntaihama kaanantema kera, vika ntaihaane. (Kaarantura 31:7)

Siseraaka Jabinika Kisoni Namari tuvinaini variavara are vitanta aru kaanantema kera, vikavata arukaane. (Qiata Vaiinti 4:15, 24)

¹⁰ Vi entara vika Ento vatukaini variavara are vika naatara kaararo, vika vaatavano qaqi vata kanta vaiharo ntera virave.

¹¹ Are Orepika Sepika qoraigama nimitaanantema kera, vika qiata vaiintivata qoraigama nimitaane. (Hetman 7:25)

Sebaaka, Salmunaaka nora vaiintitanta aru kaanantema kera, vika nora vaiintivata aru taiqa kaane. (Hetman 8.21)

¹² Vi vaiintika tiha, Tenavu Kotiva i vatara oru varaariraro vi vatava tinavuni variarire tiara kaara are vika aru kaanara.

¹³ O Kotio, are ti Variqavano variaro.

Uvaivano konkomave, ahaka rapave, vuaqa kaintema kera, are vi vatanaa vi vatanaaka ekaa raantaupirima kaane.

¹⁴ Ihavano itaqiro viharo nantave aiqinave tatoqa kaintema kera, ¹⁵ are nena aaronaaqo-haira vika avataqira viramanta vika voqamake qetaate.

¹⁶ Noravauvo, are vika naatarakera, kaurira haika nimiramanta vika anomake ai kempuka tavaate.

¹⁷ Ho kaira vika kaurira haika varaivaro vika autu vatainiqama viramanta vika voqamake qeteha variqi vi vuru gutu vuate.

¹⁸ Qaqi kaira vika kankomake maa uvara iriate: Arema Noravano Kotiva variaro.

Arema nai virini kantaaqaini variara Variqava vaihara, ekaa maa vataraqaa raqiki variarava variaro.

84

Koraara ankuqihainauka maa ihira qara ntu-vatora

¹ Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro.

Ike, are [Jeruharemini] variana Naavuva nai voqaraa Naavuvanoma vaivo.

² Mpo, vi Naavuraqi ti maraquravano voqama kero vuataa ivaro vireva auti vaivo.

Mpo, are qaqi variqira vi variara Variqava variaramantara ti, te ekaa tenta vaataqohaive, tenta avu aatoqihaive, tenta muntukaqihaive, quaheha ariara ihi tiva amitaqi virerave.

³ Noravauvo, are ekaa kempuka vataava vaihara are ti Avuhainaava, ti Variqavanoma variaro.

Ho tavaane. Tavivirave vo uvirive ai takuqira Naavuara antuqa arimanta viraqi náí naavu kaqe variarave.

Ai *ofaa* tainta tataaqa vika naativano variarire ti, ai Naavu naanteqaraini náí naavu kaqateha variarave.

⁴ Ai Naavuqi variaka, vika ekaa enta ihi tiha ai autu tuahere variaka, vika quaheha variavara are vika koqema nimate variaro.

⁵ Ariqaahai vika kempuka vareha, Saionini ai Naavuqi vireka auti variaka, vika quaheha vaivara.

⁶ Vika aahara vata Baka Uqitaini vitare vi variavaro aruvu airitahaa voqi voqi vaivaro aaquvano ntiharó akantunavu mpiqa kaimanta vika aitareha vi variarave.

⁷ Vika vi variavaro vika kempukavano voqavata voqavata oru vi vaimanta Saioni Aiqinaqaa orunte, Kotira avuqaa oru variara.

⁸ Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro. Are Iekopira tinavu kaivaqara Variqavanoma variaro.

Mpo, are te ai aaraaina uvara iriane.

⁹ Kotio, are tinavu avuhainaa vaiinti nena kaama taanara koqema amitaane.

¹⁰ Te vo naavuqi 1,000 enta variainarara kia noraiqaake iriraiti, ai Naavuqi vohaa enta variainara virara noraiqaake irirera.

Qora kaiqa vare variaka naavu kaqataaraqi kia ti viraqi variataa imantama vauro. Te tenta

Variqa Naavu qentiana variarera, te virara hove tirera.

¹¹ Noravano Kotiva tinavu antua timite vaivama vairo. Viva tinavu Avuhainaava takuqukero vaiva vaiharo tinavu koqema timitaairo viharo, nora autuvata timi vaira.

Vira avuqaa avuqavuqamake ni variakara iriharo, viva kia vo haika nai tuataraitiro, ekaa koqe haika parumakero vika nimi vaira.

¹² Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro. Ariara noraiqaakero irihiro vi vai vai-intira, virama are koqema amitaqira vinarave, turo.

85

Koraara ankuqihainauka maa ihira qara ntu-vatora

¹ Noravauvo, are nena vata koqema kera vatera, tinavu kahaqama timitaaramanta tenavu Iekopira anku qaiqaa koqemake variqi vi vau-nara.

² Are tinavu nena vaiinti nahenti qora kaiqa varauna uvara nunka timitaanarave. Are tenavu ai uva raqakaunara kaara kia tinavuqaa uva vataraitira, tauru timitauro tianarave.

³ Are tinavuara arara ite vaira qaqira kaararo ai arara itaiva vaahama vivara variaro.

⁴ Mpo Kotio, areqaima tinavu ruaruama timite variaravama variaro. Are qaiqaa tinavu tivita varera, nena variananaini vuru kaane. Hauri are kia tinavuara quahehara variqira virora.

⁵ Mpo, ekaa entae tinavuara ai arara itaqiro vuanarove? Tinavu naantiara qovaraiqika vikaravatae, ai arara itaqiro vuanarove?

⁶ Mpo, are kiae tinavu qaiqaa kempukaiqama timitairaqe tenavu ariara quaheha variqi virarave?

⁷ Noravauvo, ai muntukavano tinavuara vainara tinavu humiqehara, tinavu kahaqiraqe tenavu ho variare.

⁸ Ho Noravano Kotiva viva tinavu Variqavano vaimanta te aato vira amiha vira uva irirerave.

Viva tinavu nai kaama taikara tiharo, Vika muntuka paru i vaira qihaaqamake variqi vivarave, tirara ti, hauri tenavu anirante qaiqaa hampi aaraqaa vuarora.

⁹ Vira aatu qeteha koqemake ni variaka viva vika ruaruama nimitaarirava aumantoma vairo. Vira mpeqa okara takuqi vaiva tinavu vataqaa-hairo kia viraitiro, qaqi variqiro vuanaro.

¹⁰ Vi entara vaiinti nahenti Kotirara kempukaiqaake iriqi viha, vika nariara nariara muntuka vateha variqi vivara. Vi entara vika avuqavuqamake niha muntuka qihaaqamake vaivara.

¹¹ Vi entara vatani vaika Kotirara kempukaiqamake iriqi vivaro vira avuqavu okaravano naaru-vaihiro vaiinti nahenti ataama nimitaanaro.

¹² Quqaama, Noravano Kotiva tinavu koqema timitairaqe tenavu airi kara qantuke varaainara.

¹³ Noravano vaiinti nahenti avuqavu ni aarara qerama nimitaira vika vi aararaqaa qihaaqamake vivara.

86

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, te vehi vaiinti vaiha tenta ka-haqiarirava kia vaimantara tira, are ti uva irira tinta tiva timiane.

² Te ariara kempukaiqaake iri vaunarara tira, are tiqaa raqiki vairaqe te kia qutu vuare.

Ti Variqavauvo, te ai kaiqa vaiintivano ariara noraiqaake iri vaunarara tira, are ti ruaruama timitaane.

³ Mpo, te aatitairaqavata, entaqivata, ai aaramaqi vi vaunarara tira, are ti uva irira ti aaqurihama timitaane.

⁴ Mpo Noravauvo, te aiqai aare vaunarara tira, are ti nena kaiqa vaiinti koqema timitairaqe te quaheha variare.

⁵ Noravauvo, are vaiinti nahenti koqema nimatehara vika qora kaiqa vare varia uvara nunka nimate variaravama variaro.

Ai aareha tinavu kahaqiane ti variakara ai muntukavano voqamakero vikara vaivarama variaro.

⁶ Mpo Noravauvo, are minti variaravara tira, te ariara ike mpo ti kahaqiane ti vauna uvara iriane.

⁷ Are te ai aare vauna uvara irianarara ti, nora maaravano tiqi qovaraiqina entara te ai aararera.

⁸ Noravauvo, kia ai voqaara variqa vovano vaivo. Are vare variara kaiqava nai uritarakero vaivaro, kia vovano ai aantantema kero kaiqa varaanaro.

⁹ Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka are autukera vataarauka, vika naantiara ani ai avuqaa tori

kauru aravi vaiha ai autu tuahereha noraiqama kevarave.

¹⁰ Are kempukavano vaihara nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variaravama variaro. Are-qaima Variqavano variaro.

¹¹ Mpo Noravauvo, nena antuqavano vai kaiqara ti humiqairaqe te ai quqaa uva avataqi viha koge aaraqaa vuare.

Are ti kahaqiraqe te ariara noraiqaake iriqi viha, ai aatu qeteha koqemake variqi vuare.

¹² Noravauvo, are ti Variqavano variaramanta te ekaa tenta muntukaqihai ai autu tuahera kar-erave.

Ekaa enta te ai autuvano takuqi vairara iriha vira tuaheraqi virelave.

¹³ Te tavauraro ai muntukavano noraiqaakero tiriara vaivo.

Te qutu vuaka varianaini aumakaa otu vuari-rava vaivara are ti ruaruama timitaanara.

¹⁴ Oho Noravauvo, kia vo vaiintiara noraiqaake iri variaka ti hampata iqoka raqireka auti vari-avo.

Kia vokiakara mpo ike tiva nimitaraiti, vika qoraiqama nimate variaka tivata haru kareka auti variavo.

Vika kia ariara noraiqaake iri varia vaiin-tikama variavo.

¹⁵ Noravauvo, vika minti variavaravata, are vaiinti nahentiara aaqurihama nimate variara Variqavave.

Ai muntukavano voqamakero vaiinti nahen-tiara vaivo.

Ai araravano kia vaaka itaivara are vaiinti nahenti koqema nimatehara, vikara noraiqaakera iri variaravama variaro.

¹⁶ Are minti variaravara tira, tuqantaavira tivata aaqurihama timitaane.

Are ti nena kaiqa nahenti maaquara irihara kempukaiqama timitera, ti ruaruama timitaane.

¹⁷ Noravauvo, are ti kahaqihara ti muntuka kukuqama timite variaravara tira, are vo haika ti humiqairage te vi haikara tave, ariara quqaama viva ti koqema timitaanarove tiari, navutaakavata vi haikara taveha, kaurira haika varaate, turo.

87

Koraara ankuqirauka maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravano Kotiva autukero vatai vatukava nai kaamatai aiqinaraqaama vairo.

² Vo vatuka vo vatukavano Isarerini vaivarovata, Noravano Kotiva Saioniara naane avuni antuqa arivaro vaira.

³ Kotira vatuka Saionio, are iri vairage Kotiva ariara koge uva tiva taira ai tiva amiare. Viva tiharo, ⁴ Isipive, Babironive, Pirisiave, Taiaave, Itiopiave, mini mini ti hutu tuahereka vaivarave. Te vikara tenta kaama tauna vaiinti nahentika, Saionihainaakave tirerave. ⁵ Naantiara airi vaiinti nahenti Saioniara vi vatukava tinavu nova vaivo tivarave. Kotiva ariara mintima tivo.

Nai virini kantaagaini vai Variqava, viva naima naantiara vi vatukara koqema amiteharo kempukaiqama kaanaro.

⁶ Viva vo vatanaa vo vatanaaka nutu qara ntuva teharo mintima tianaro: Maa vaiinti nahentika quqaa Saionihainaaka variavo, ⁷ tiramanta vika ihi tivaqi viha mintima tivara: Kotiva tinavu koqema timite vai haikava, vo haika vo haikavano Saioni vatukaqihairo govaraiqi vaivo, tivarave, turo.

88

Koraara ankuqirauka maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, are ti Variqavano ti ruaruama timite variarava variaro. Te aatitairaqaavata entaqivata ai aareha ike mpo tivaqi vi vaunara.

²⁻³ Nora maaravano tiqi vaimanta te qutuari-rava aumanto vaimantama vauro. Are ti uva irira ti kahaqiane.

⁴ Ti kempuka taiqa vimanta vokiaka tiriara tiha, Viva vaakama qutuaka varianaini vuanarove, ti variara.

⁵ Mpo, qutu vi vaiintira qaqirake vuantemake, vaiinti nahenti ti qaqirake vuavo.

Iqokaqi arukaa vaiintira vata quvitaaraqi qaqira aqukaantema kera, are ti taurukera kia ti kahaqiamanta vauro.

⁶ Mpo, maiqa veva muntukaraqi are ti aqu kaaramanta te voqamake konkira ariraqima vauro.

⁷ Ai arara ite vaiva ti vara vatainiqama kaivo. Huvura namarivano vukuqiro aniharo vaiinti aqu ravaaqavu kaintemake, te qoraiqamavi vauro.

8 Are ti tonti koqeka qaqini vara kaaramanta vika ti taveha nunurama timite variavo.

Te muaqeraqi vaiha viraqihai ruqemake vuarira aarava kia ho vaimantama vauro.

9 Ti muntuka qoraiqivaro auquruvano ti tivu mpiqe vaimanta te kia koqemake tave vauro.

Mpo Noravauvo, te vo enta vo enta tenta kauqutanta virini tuaherakeha ai aare vaunarave.

10 Mpo, qutu vuaka are nora kaiqa vare vainara hoe tavevarave?

Vika hoe himpi ai autu tuahera kevarave?

11 Qutu vuaka varianaini variaka ai muntukavano vai okarara hoe vaiinti nahenti tiva nimivarave?

Vehi autuvi taiqa vuanaini variaka, vikae ariara noraiqaake iriqi vi variavo?

12 Voqama kero konkira ari vainaini variaka, vikae are nora kaiqa vare varianarara nai tiva ami nai tiva amivarave?

Avu aato qumimaqama keha varianaini variaka, vika hoe are avuqavuqama kera ni varianarara tivaqi vivarave?

13 Noravauvo, vika kia ho mintiaveravata, te ai aareha ti kahaqiane ti vaunarave. Vo enta vo enta toqaqi te mintima keha ai aare vaunara.

14 Mpo Noravauvo, te minti vauraravata, nantiharae are ti qoririma kera kukeqavira variaro?

15 Te qaraaka vaiinti vauna entaraqaahairo vo haika vo haikavano ti qoraiqama timitaqiro ani vaira kaara te qutu vuarirava aumanto vaimantama vauro.

Are qaiqaa qaiqaa ti ruquti variararo ti kempuka taiqa vimantama vauro.

¹⁶ Huvura namarivano vuku varero tuvintema kero, ai arara ite vaiva ti qoraiqama timite vaimantama vauro.

Are vo haika vo haika, aatu ite vai haikara tiqaa qovarama kaararo vi haikava ti vehiqama kaimantama vauro.

¹⁷ Vi haikava aatitairaqaavata entaqivata huvura namarivano raqutu kareva autintema kero, ti ututuma taimantama vauro.

¹⁸ Mpo, are ti tonti koqeka qaqini vara kaararo konkira ari vai haikavaqai ti airuqiamantama vauro.

89

Esraara ankuqihairo Etaaniva maa ihira qara ntuvatora
(1 King 4:31)

¹ Te ekaa enta Noravano Kotiva vaiinti nahentiara muntuka vate vai okarara iriha, ihi tivaqi virera.

Noravauvo, te tenta noqihai are vaiinti nahentiara noraiqaakera iriqira vi variana okarara tivaqi vuari qaraaka vaiinti nahentive, konta naampaive, vi uvara iriate.

² Te kankomake iruraro ai muntukavano tinavuara vaiva kia taiqa viraitiro, qaqi variqiro vuanaro.

Naaruvavano ekaa enta vaintema kero, are tinavuara noraiqama kera iri variarava qaqi variqiro vuanaro.

³ Noravauvo, are tihara, Te Devitira tenta kaama tauna vaiintira vataake vaiha, uva tiva

taatauke virara tiha, Are ti kaiqa vaiintima variaro. ⁴ Ai ankuvano kia taiqa viraitiro, ekaa enta vairamanta viraqihai avuhainauka, vo vaiinti vo vaiinti noraiqamavi raqikiqi vivarave, tianara.

⁵ Noravauvo, naaruvaini variaka are nora kaiqa vare varianarara iriha, vika ai autu tuahere variara.

Naaruvaihainaaka ruvaaqumavi vaiha are vikara noraiqaakera iri varianarara iriha, ihi ti variara.

⁶ Nai tavave Nora Kotira voqaara naaruvaini vaivo?

Naaruvaini variakaqihairo kia vovano Nora Kotira uri aatarakero vaivo.

⁷ Naaruvaini variaka qiata vaiintinavu Kotira aatu qeteha ruvaaqumavi variara. Vika vira mpeqa okara taveha ututumate vaiha kauqu runkinkiri i variara.

⁸ Ike, Noravauvo, are ekaa kempuka vataavama variaro. Tavave ai voqaara vaivo?

Ai kempukavano uri aatarakero vaivara are nena kauqu aiqiqaa aqukera tiva taana uvara kia qaqira kera vo uva tiraitira, vi uvara koqema kera iriqira vi variaravama variaro.

⁹ Are nena kempukaqohaira nora namariqaa raqiki varianara. Nora namarivano kumpetaqiro uri vaivara are virara tirema kera variane tiararo tirema vaira.

¹⁰ Qaakau haika arukaintema kera, are nena kempukaqohaira Isipi ntaihama kaanarave.

Are nena kempuka kauquqohaira navutaaka raantaumpirima kaaramanta vika qetake vi anima vuara.

¹¹ Naaruvavano are iarava vaivaro vatavanovata are iarava vaira. Arema maa vatara tuqa aratera, ekaa viraqaa vai haikaravata qovarama kaanara.

¹² Ekaa mantaraini vai haikara, are vi haikara vi haikara autukera vataanara.

Nora aiqinatanta Tabovata Hemonivata, vitanta ariara quaheha ai autu tuahere variavo.

¹³ Ike, are kempukavanoma variaro. Ai kempukavano nai uri aatarakero vaivo.

¹⁴ Kempuka naaquratanta arataava naavu kempukaiqama taintemake, are avuqavu ni variana okaravavata, are avuqavuqama kera *ko* ti variana okaravavata, are raqiki variana taintara kempukaiqama taivara, are viraqaa oquvi vaihara vaiinti nahentiqaa koqema kera raqiki varianara.

Kaiqa vaiintitanta nai nora vaiinti avuni viha vira kahaqi variantemake, ai muntukavano vaiinti nahentiara vai okaravavata, are vaiinti nahentiara noraiqaakera iri variana okaravavata, vitanta ai kahaqi variavara are vaiinti nahentiqaa koqema kera raqiki varianara.

¹⁵ Maara tiha ai autu tuahereha ihi ti variaka, are vika koqema nimate variaramanta vika quaheha variara.

¹⁶ Vika ai nora autuara iriha aatitairaqaavata entaqivata quaheha variqi viha, are avuqavu ni variana okararavata iriha, ai autu tuaheraqi vi variara.

17 Are vi vaiinti nahentika kempukavanoma variaro. Are tinavu kempukaiqama timite variaramanta tenavu navutaaka naatarake vauro.

18 Noravauvo, are tinavu Isareri Variqavano takuqu kera variaravama variaro. Are avuhainaa vaiinti kaama timitaararo viva tinavuqaa raqiki vaira.

Kotiva kauqu aiqiqaa aqukeharo Devitirara tu uvara

19 Are haaru ariara noraiqaake iri variakara tairakaa tihara,

Igoka vaiinti taruka variaveravata, te qaraaka vaiinti vo rantate, vi vaiintirama kaama tauro.

20 Vi vaiintiva ti kaiqa vaiinti Devitiva ni avuhainaa vaiintivano variarire ti, te vira kaamate, vira qiataqaa vahavera aqu amitaunarave.

21 Viva niqaa raqiki viraqeqe te tenta kempukaqohai vira kempukaiqama amitaari
22 navutaaka kia ho vira aatara kaimanta, qora kaiqa vareka kia ho vira kaurira haika amivara.

23 Te vira navutaaka vehi autu amitarera. Vira navutaiqi vaika tema vika ruqutu kaari hiqintivara.

24 Te kia vira qaqira karaiti, virara noraiqaake iriqi viha, vira koqema amitaqi vuariraro, viva ti hutuara iriharo kempuka vaiinti nora autu vataavama varianaro.

25 Nora varuva Meditarenia Namarive tianai-hairo viva raqikiqiro viviro, Iufaretisi Namari tuvainini vo vata vo vataqaa raqikiqiro vuanaro.

26 Mintiaqiro viharoma viva tiriara tiharo, Are ti Qovama variaro. Are ti Variqavano vaihara kempuka orivano vaiinti antua amite vaintema

kera, are ti antua timite variaro. Are ti ruaruama timite variaravama variaro, tianaro.

²⁷ Viva minti tirage te vira noraiqamake virara tiha, Are ti maaqu kara hunkavano variaro, tiariraro viva ekaa avuhainaaka naatarakero nai noravanoma varianaro.

²⁸ Te aiqiqaa kauqu aqukeha virara tiva taaina uvava vi vauma varianaro. Te vikanti vaiha tiva taatau tauna uvara, kia tauru karaiti, vi uvara ekaa enta iriqi virera.

²⁹ Naaruvavano maahota vaintema kero, vira ankuvano maahota variqiro viraro vira ankuqihairo avuhainaa vaiinti, vo vaiinti vo vaiinti Isareriqaa raqikiqi vivara.

³⁰⁻³² Viva kuvuarama tairauka te tivatauna uvarave, uva maara tiva taunarave, minti minti iate tuna uvarave, vi uvara vi uvara vika kia avataqi viraiti, hampi aaraqaa vivera, vira kaara te vika voqamake kaavu numiqa karera.

³³ Te vika mintima nimateha, Devitira kia qoririma karaiti, te virara muntuka vateha virara noraiqaake iriqi viha ³⁴ vikanti vaiha tiva taatau tauna uvaravata, kauqu aiqiqaa aqukeha tiva tauna uvaravata, kia tauru karaiti, ekaa vi uvara qaqi iriqi virera.

³⁵ Te quqaama turo: Tinta takuqi vai auturaqaa te tiha, Kia te Devitirara una uva tirerave, turo.

³⁶ Vira ankuvano ekaa entama variqiro vuanaro. Kuarivano ekaa enta itaqiro vintemake, vira ankuqihai avuhainaa vaiinti, vovano vovano Isareriqaa raqikiqi vivara.

37 Toravano maahota vaiharo itaqiro virara iriha, vaiinti nahenti mintima tivara: Devitira ankuvanovata mintiaqiro vuanarove, tivara. Kotiono, haaru are vi uvara vi uvara minti tianara.

38 Are minti tiaravavata, vate nana kaarae nena kaama taana vaiintirara arara itaivara vira qoririma kaaro?

39 Are vikantira vaihara tiva taatau taana uvara nunkakera vira avuhainaa tovaqa qaqini varakera horaqi aqu kaaro.

40 Vira vatuka ututumataa ori vaantaavurara ravantiaqa raavantiaqama aqu kera, vira iqoka naavu, vo naavu vo naavuvata rampairi raampairima kaaro.

41 Are mintianara kaara aaraqaa vitare aitare i variaka viva i haikara muara varaamanta, vo vatanaa vo vatanaaka Isareri tataaqa variaka vira naaraihama amite variavo.

42 Are vira navutaaka qaqi kaaramanta vika avuhainaa vaiinti vira hampata iqoka raqiha vira aatarake, vora ntuva amitaavo.

43 Vira navutaaka vira aatara kaate tira, are vira auvihehavaa qoraiqama kaanara.

44 Are vira kauquqihaira avuhainaa kauru qaqini varakera, Isareriqaa raqiki vaira taiqa kera, vira avuhainaa taintavata vatani vara aqukera iaro.

45 Are viva vatani qaqi variqiro vuaina ihira iquqama kaararo viva vaaka vakaqoraiqama viro, vira kaara viva nora kaurira haika varaivo.

46 Mpo Noravauvo, are ekaa entae tinavu tivuqaa kukeqavira vainarave?

Mpo, nanti nanti entae nora ihavano itaqiro vi vaintema kero, ai arara ite vaiva qaqi itaqiro vuanarove?

⁴⁷ Mpo, are tenavu maa vataraqaa vahuqa variqi vuainarara irihara variane.

Tinavuara vika variqi vi, qumina vuru gutu vuate tirae, are tinavu maa vataraqaa autu kera vataanarave?

⁴⁸ Mpo, tavave tinavuqihairo kia qutiraitiro, qaqi variqiro vuanarove?

Tavave kempukaiqama kero qutira haika aatara keharo kia qutuanarove?

⁴⁹ Mpo Noravauvo, ai muntukavano tinavuara vaiva taiqae vivo?

Are nena kauqu aiqiqaa aqu kehara Devitirara tiva taana uvara vo? Vi uvara qaqirae kera iaro?

⁵⁰ Mpo Noravauvo, vo vatanaa vo vatanaaka ti ai kaiqa vaiintiara tauvaqa vuraa uva ti variara kaara ti muntukavano qoraiqimantama vauro.

Are kia vika qora uva ti variara tauru karaitira, qaqi iritehara variane.

⁵¹ Noravauvo, te are kaama taana vaiintikama vauro.

Ai navutaaka te taini tainie vi ani vauramanta vika ti avataqi viha, tiriara tauvaqa vuraa uva tivaqi viha, ti naaraihama timite variavo.

⁵² Ho kaiqenavu ekaa enta Nora Kotira autu tu-aheraqi vuare. Quqaave, qaiqaavata quqaavema turo.

¹ Noravauvo, tinavu noka qokave, naaqu taa-tokave, tinavu kaivaqaukavarave, vika vika ari-ara tinavu antua timite vaivama vaivo ti variarave.

² Haaru kia aiqinavano qovaraiqi entarave, kia maa vatara autukera vataana entarave, nai haaru, are Variqavano qaqi variqira vi variaravave. Are kia taiqa viraitira, ekaa enta qaqi variqira vinarave.

³ Are vaiinti nahentiara tihara, Ne qaqi variqi vi vuru qutu vuate, tiaramanta, vika variqi vi vuru qutu vi, qaiqaa vataiqama vi variarave.

⁴ Tenavu 1,000 ihiaara, airi ihima vaivo turaravata, are vi ihirara vohaa enta voqaara, 1,000 ihi vaivo, tianarave. (2 Pitaa 3:8)

Vaiintivano entaqi inaaraiqakaa maimaraara raqikiqiro vintemakera, are 1,000 ihiaara iqu entave tianarave.

⁵ Huvura namarivano vaiinti raaqu varero vira raqutu kaintema kera, are tinavu vaiinti nahenti vaaka taiqake varianarave.

Tenavu maa vataraqaa qaqi variqi vuarirava vaireva, taira tavaiva inaaraiqa variro taiqa vintema kero vairo.

Ukauvano toqaqi qaraaka ⁶ variqiro viro enta ire inaini tamunta vintemakero, tenavu maa vataraqaa qaqi variaina entava iqu entaqaima vairo.

⁷ Ai arara ite vaiva tinavu vehi autu taiqake vairave. Ai arara ite vaira aatu tenavu voqamake qeteha vauro.

⁸ Tenavu qora kaiqa vare vaurava ai avuqaa qoqaa vairave.

Tenavu kukeqavi vaiha ai uva raqakaunara are vira vare vuru ataa inaini kehara tave varianarave.

⁹ Ai arara ite vaira kaara tenavu maa vataraqaa qaqi variqi vuairava iquqama vaivo. Tenavu mintiaqi viha ke ke tivaqi viha qutuvi vaunarave.

¹⁰ Tenavu maa vataraqaa qaqi variqi vuaina entava 70 ihi vairave.

Tinavu kempuka qaqi voqavata vairera, tenavu 80 ihi varakehae vuru qutu vuainarave.

Mpo, tenavu vi ihinavura varaqi viha, vukaari utiha kaiqa vareha, nora maaraqivata variqi vi vauraro vi ihinavuva vaaka aitaraimanta qutuvi vaunarave.

¹¹ Oho, ai arara ite vai kempukava nai uritarakero vaivaro nai tavave vi kempukara aatarakero ho varianarove?

Vi kempukava uritarakero vaimantara ti, tenavu ai aatu getaarirava vohaa qaramakero uritarakero vaimanta vaunara.

¹² Mpo, are tinavu koqe okara humiqairaqe tenavu maa vataraqaa inaara entaqai qaqi variqi viha kia qumina vairaiti, koqe kaiqa vare variarararo tinavu avu aatovano koqe iarire.

¹³ Mpo Noravauvo, tairentae tinavuara ai arara ite vairava vaahaanarove?

Mpo, are tinavu nena kaiqa vaiinti nahentiara aaqurihama timitaane.

¹⁴ Ai muntukavano ekaa enta tinavuara vainara are vo enta vo enta toqaqi tinavu

humiqairaqe tenavu quaheha ihi tivaqi viha maa vataraqaa variqi vuare.

¹⁵ Mpo, are nantima ihinavuara nora maara tinavuqaa vatehara tinavu qoraiqama timitaqira vuanarara irihara, are qaiqaa mintima ihinavuara kia tinavu qoraiqama timitaraitira, koqema timitaqira viraqe tenavu quaheha variqi vuare.

¹⁶ Are tinavu nena kaiqa vaiinti nahenti qaqi kairaqe tenavu are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varenara tavaare.

Are tenavu kuvuarama taarirauka nena takuqi vai okarara numiqaira vikavata vira tavaate, turo.

¹⁷ Noravauvo, arema tinavu Variqavano variaro. Mpo, are tinavu koqema timite vairaqe tenavu vo kaiqa vo kaiqa varaarirava ho variarire.

91

¹ Navutaara aatu qetakero, nai virini kantaqaini vai Variqara aaqanto oru vai vaiintiva koqema kero vairaro ekaa kempuka vataava vi vaiintiraqaa koqema kero raqikiqiro vuanaro.

² Te Nora Kotirara mintima tirara:

Vivama ti antua timite vaivama vaivo.

Kempuka vaantaavuravano vaiinti antua amitaintema kero, viva ti antua timite vaivo.

Viva ti Variqavano vaimanta te viraqaa muntuvi vairerave, turo.

³ Uvirivano vaara vuitaara kia tavaintema kero, kukeqavi vai haikava ai qoraiqama kaantorave tiro, Noravano ai ruaruama amitaqiro vuanaro.

Nora rovaravano ai arukaantorave tiro, viva ariqaa koqema kero raqikiqiro vuanaro.

⁴ Uvirivano nai aroka rairakero nai naati aqu amitaintema kero, viva ai antua amitaqiro viraro navutaava kia ho ai aruanaro.

Viva ariara noraiqaakero iri vairara tiro, viva kainke voqaara ai antua amitaqiro viramanta navutaaka kia ho ai arivara.

⁵ Noravano ariqaa koqema kero raqikiqiro vi vairara tira, are qumina entaqi qora haika aatu qeterora.

Aatitairaqaqa are qumina navutaaka veva aatu qetaqi nirora. ⁶ Aatitairaqaave entaqive are qumina uhiakaa aatu qeterora.

⁷ Are tavairamanta 1,000 vaiinti ai kauqu kaanaaqaini qutu vimanta ai kauqu tanaraini 10,000 qutu vivera, kia virara qetaane. Vi haikava kiana ho ai arukaanaro.

⁸ Vi entara are nena avuqohaira Noravano Kotiva qora kaiqa vare vaika ntaihama kaainara tavenara.

⁹ Are nai virini kantaaqaini vai Variqarara tihara, Noravauvo, navutaaka ti harivorave ti, te ai aaqanto oru vairerave. Arema ti antua timite variaravave, tirera, ¹⁰ kia vo haikavano ai qoraigama amitairaro, vaiinti aruke vai rovaravavata kia ai naavu aumanto ho anianarove.

¹¹ Vi entara Kotiva nai *enselinavu* nititairamanta vinavuka ariqaa koqemake maimaraara raqikiqi vi vaivara are homa vi aninara.

¹² Are nena aiqū oriqaā ruteqa kerorave ti, vinavuka ai tuate vaivara are koqemakera nuvaqira vinara.

¹³ Are *raioniqaave*, *uqahiqaave/quaihaqaave*, nena aiqū ntava tairamanta vika kia ho ai qo-raiqama amitevarave.

¹⁴ Noravano Kotiva mintima tiro: Tiriara muntuka vate vaiinti nahentika, te vika ru-aruama nimitaainarave. Ti hutuara noraiqaake iriqi vi vai vaiinti nahentika, te vika antua nimitaqi virerave.

¹⁵ Mintimake vai vaiinti nahentika ti haareha tinavu kahaqiane tiqe te vika uva iriha vika kahaqirerave.

Nora maaravano vikaqi vairaqe te vika hampata vaiha vika kahaqiha nora autuvata vika nimirerave.

¹⁶ Te vi vaiinti nahentika kahaqama nimitaari vika koqemake vaiha maa vataraqaa vukaiqamake variqi vivarave.

Te vika «Sataanira kauquqihai qaqini» kuvantu karerave, tiro.

«Noravano Kotiva nariara muntuka vai vaiinti nahentikara vi uvara turave.»

92

Maara Entara iriharo maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, are virini kantaaqaini variara Variqavama variaro. Koqemama te ariara koqeve tivakeha ihi tivaqi viha ai autu tuahera kaare.

2-3 Koqemama te *kitaave* vo *musikive* ruqutiha, ai muntukavano tiriara vairara toqaqi vaiinti nahenti tiva nimiqi vi, entaqi are tiriara noraiqaakera iriqira vi varianararavata vaiinti nahenti tiva nimiqi vuare.

4 Noravauvo, are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare varianarara tiro, ti muntukavano koqe imantama vauro.

Are nena kauquqohaira koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare varianara tavehama, te voqamake quaheha ihi tivaqi vi vauro.

5 Ike, are vare variana kaiqava vo kaiqa vo kaiqavano, nai nora kaiqa kempuka kaiqama vaivo. Nena avu aatoqi iritaana uvava, nai nora uvama vaivo.

6 Oho, kia avu aato vataakave, hampi avu aato iri variakave, vika qora kaiqa vare variaka taiqe okarara kia kankomake iriara.

7 Ukauvano vaaka qampiqaintemake, qora kaiqa vare variaka vo haika vo haika vare, koqemake variqi vi variarave.

Vika mintimake variqi vi vaivarovata, vo enta Kotiva vika vehi autu kairamanta vika kia qaiqaavata vaivarave.

8 Noravauvo, vika mintimake taiqa vivara, are kia taiqa viraitira, ekaa enta Avuhainaava vaihara tinavuqaa raqikiqira vinarave.

9 Noravauvo, te maa haikarara kankomake irunara. Naantiara ai navutaaka ekaa vehi autuvi taiqa vimanta qora kaiqa vare vaikavata ekaa raumpirimavi taiqa vivara.

¹⁰ Are ti kempukaiqama kaararo ti kempukavano qaakau purumakau qora kempuka voqaarama vaivo.

Are ti koqema timitaaramanta te quaheha vauro.

¹¹ Te tenta avuqohai tavaurara are ti navutaaka naatara kaanarave. Qora kaiqa vareha ti navutaiqi variaka, are vika aru ntataqi vuaramanta vika oi aai ti varia uvara tenta aatoqihai irunarave.

¹² *Deti* katarivano koqema kero qampiqaaintemake, avuqavu ni variaka koqemake variqi vivara.

Vika Lebanoni vataini *sidaa* katarivano koqemakero qampiqaaintemake, koqemake variqi vivara.

¹³ Nora Kotira Naavu vainaini ututaa katarira voqaara, vika koqemake variqi vivara.

¹⁴ Koqe katarivano airi ihiara variqiro viharo qaqiqai koqe tava ire vaintemake, vika koqe kaiqa varaqi vivi, konta naampaiqamavi, qaraaka vaiinti nahenti voqaara vaivara.

¹⁵ Vika mintima tivara: Noravano Kotiva vaiinti nahenti avuqavuqama nimate vaivave. Viva ti antua timite vaiva vaivaro kia qora okara voqavanovata viraqi vairave, tivara.

93

¹ Noravano Kotiva Avuhainaava vaiharo ekaa haikaqaa raqiki vaivaro vira nora autuvanovata vira kempuka okaravanovata nai vira avuhainaa utavaaqa voqaara vairave.

Viva maa vatara tuqa kempukaiqama kero aratairara tiro, kia ho vovano vira qaki qaki iariravama vaivo.

² Ike, Noravauvo, are nai haaru kia vo haikavanovata vai entara are raqikiqira ani varianarave. Are kia vo entavata kia vairaitira, are ekaa enta variqira ani variaravama variaro.

³ Noravauvo, nora namarivano voqama kero auva nteharo vukuqiro aniharo paama tivakero vata ruquti vairave.

⁴ Mintimakero kumpetaqiro uri vaivarovata, ai kempukavano viravata uri aatarakero nai voqavatama vaivo.

Are kempukavano nai virini kantaaqaini Variaravama variaro.

⁵ Are uva tiva taarava kempuka uva vaivaro kia vovanovata vi uvara nunka kero vo uva tianarove.

Noravauvo, ai Naavuvano ekaa enta ekaa enta takuqu kero variqiro vuanarove, turo.

94

¹ Noravauvo, qora kaiqa vare variaka, are vika nãivata qoraiqama nimate variara Variqavama variaro.

Are mintima kehara aru vuntuke variara Variqavara tira, qora kaiqa vare variaka nena arara ite vai okarara numiqaane.

² Are vataini variaka uva avuqavu i variaravara tira, himpira vika nãi autuaraqai noraiqaake iri variaka qoraiqama nimitairaqe tenavu vikara huviqorave tiare.

³ Mpo Noravauvo, qora kaiqa vare variaka nanti nanti entae qaqi quaheha variqi vivarave? Are tarentae vika quahe vaira taiqa kenarave?

⁴ Vika nai mahuta tivaqi viha, airi qora uva ti variavo.

⁵ Noravauvo, vika ai vaiinti nahenti qoraiqama nimate variavaro vika nutuvano vatainiqama vivo.

Qora kaiqa vare variaka are kaama taana vaiinti nahentikaqaa nora maara vate variavo.

⁶ Vika tentoqa nahentivata *iqa/viqa* vaintivata arukeha, vo vataihai maini ani variakavata aruke variavo.

⁷ Vika arukeha tiha, Noravano Kotiva tenavu vare vauna kaiqara kiama tave vaivo. Iekopira Variqavano tinavu kaiqara kia noraiqaakero iriraitiro, kia virara tianarove, ti variara.

⁸ Oho, ne vaiinti nahenti qoraiqama nimate variaka, rauriha variate. Ni avu aato kiae vaivo?

Tairentae ni avu aatovano kanko ira ne Kotira okarara irivarave?

⁹ Te ni irama nimitarerave. Kotiva tinavu aato autukero timitaiva, viva nai kiae iri vaivo? Tinavu avu autukero timitaiva, viva nai kiae tave vaivo?

¹⁰ Kotiva vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqikiharo vo haika kaara vika ruqutuke vaiva, viva tinavu Isareri nora vaiintivata kiae ruqutu kaanarove?

Kotiva vo okara vo okara tinavu vaiinti nahenti humiqe vaiva vaivaro, vira avu aatovano kiae vi okarara vi okarara kankoma kero iri tave vairave?

¹¹ Ho iriate. Noravano Kotiva ekaa vaiinti avu aatoqi vai uvara kankoma kero iri vaivama vairo.

Viva tavaivaro tinavu vaiinti nahenti avu aatoqi vai uvava qumina uvaqai vaira.

¹² Noravauvo, koqe aaraqaa vuata tira, are vika uva maara tiva nimi variana vaiinti nahentika, vika vi uvara avataqi viha quaheha variqi vivara.

¹³ Maaravano qovaraiqiaina entaraqaa vika muntukavano paru ira variqi vi vaivara, are qora kaiqa vare variaka ntaihena entava qovaraiqiarire.

¹⁴ Noravano Kotiva kia nai vaiinti nahenti qoririma karaitiro, kia vo enta vika qaqira kaanaro.

¹⁵ Naantiara qovaraiqiaina entaraqaa, *ko* rahe vaika kia qaiqaa hampi *ko* tiraiti, avuqavuqama *ko* timanta avuqavu ni vaikavata vika uvara koqe uvave tivara.

¹⁶ Qora kaiqa vare variaka tiqaa una uva vatera tavave ti kahaqiharo vi uvara vara qaqini kaanaro?

Qora kaiqa vare variaka ti qoraiqama timitevorave tiro, tavave ti mantaraini vaiharo ti kahaqianaro?

¹⁷ Ho Noravano Kotiva vivaqai ti kahaqi vaira. Viva kia ti kahaqitirio, te vaakama qutuvi, kia uva tiaka varianaini otu vauraitirio.

¹⁸ Noravauvo, ti aiqavano vauriri ntimanta te kaavunti ruhiqau vuraro, ai muntukavano tiriara vaiva ti tuataira.

¹⁹ Nora maaravano tiqi vai entara are ti muntuka kukuqama timitaaravera te quaheha vauro.

²⁰ Qiata vaiinti qora kaiqa vareha, hoe vika tiha, Kotiva tinavu kahaqi vaivo, tivarave? Vika qora uva tiava vaiinti nahenti qoraiqama nimate vaimanta vika nora maaraqi variara.

²¹ Vi vaiintika ruvaagumavi vaiha, avuqavu ni variaka qoraiqama nimateha, koqe vaiintiqa qumina una uva vateha vika aruke variara.

²² Vika mintimake variamanta te Noravano Kotiva vainaini oru vuraro viva kempuka vaantaavura voqaara ti antua timite vaira.

²³ Viva vika nai qora kaiqa varera kaara ntaihaanaro. Vika vira uva raqakera kaara vika vehi autu taiqa kaanaro.

Noravano Kotiva vika ekaa vehi autu taiqa kaanarovema, turo.

95

¹ Aniqenavu ihi tivaqi viha Nora Kotira autu tuaheraqi vuare.

Viva tinavu antua timiteharo tinavu ruaruama timite vaiva vairara ti, kaiqenavu quaheha noraiqaake ihi tivaqi vuare.

² Aniqenavu viva inaini oru vaiha virara koqeve tivaqi viha, *musiki* ruqutiha vira autu tuaheraqi vuare.

³ „Ne kiae iriavo?„ Noravano Kotiva nai Variqa noravanoma vaivo.

Una variqa, vo variqa vo variqa variavaro Noravano Kotiva vika uri aatarakero avuni vaivo.

⁴ Maa vatara veva muntukaraqive, vo aiqina vo aiqinave, ekaa vi haikava vi haikava viva i haikavama vaivo.

⁵ Viva nora namari autukero vatairara tiro, vi namariva viva i haikavama vaivo.

Vira kauquvano aahara vatavata autu kero vatairave.

⁶ Mintima vaimantara ti, aniqenavu oru hiqintivi vaiha vira autu tuahera kaare.

Kaiqenavu oru Noravano Kotiva tinavu autu kero vataira avuqaa tori kauru aravi variare.

⁷ Vivama tinavu Variqavano vaimanta tenavu vira sipisipi vauraro viva tinavuqaa koqema kero raqiki vaivo.

Vate ne Kotira uva iriate. Viva mintima tivo:

⁸ Ni kaivaqaukavara aahara vata Masainive Meribainive vaiha, tiriara viva tinavuqaa kiama ho raqikianarove tivakeha, náí avu aato kem-pukaiqamate vira uva kia iriraiti, variqi vuan-temake, nevata mintivorave.

⁹ Te ni kaivaqaukavara nora kaiqa vara nimita-qi vi vauramanta, vika kia virara noraiqaake iriraiti, vika ti avatamake tavarekaqai auti vari-ara.

¹⁰ Vika mintiaqi vi variara kaara ti arara itaiva 40 ihi variqiromo vimanta vaunarave. Te vikara tiha, Maa vaiinti nahentika inaara hampi aaraqaa ni variakave. Vika ti uva raqakeha kia ti aaraqaa ni variarave.

¹¹ Vira kaara ti arara itaimanta te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Te vo vata nimitaainaraqaa vika kiama ho oru auraara vaivarave, tiro. Kotiva minti tura.

96

¹ Ne qaraaka ihi Nora Kotira tiva amitaate. Ne ekaa maa vataraga variaka, ne Kotira ihi tiva amitaate.

² Ne Kotira ihi tiva amiteha vira autu tuaherakeha viva ni kuvantu nimitaainarara vo enta vo enta vaiinti nahenti viti viri tiva nimiqi vuate.

³ Vira mpeqa okaravano takuqi vaira ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi vuate. Viva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa ni vara nimitairara iriha, vika tiva nimiqi vuate.

⁴ Noravano Kotiva nai uritarakero avuni vaimantara ti, tenavu vira autu tuahera kaariravama vaivo. Vo variqa vo variqa variamantavata, tenavu Nora Kotira aatuqai getaariravama vaivo.

⁵ Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka variqa vaireka, una variqagai variavaro Noravano Kotiva vivaqaima naaruvave, naaruvaini vai haikarave, autu kero vataivama vaivo.

⁶ Vira mpeqa okaravanove, viva takuqi vai okaravave, vira Naavu turuaraini mpiqe vaimantara ti, ne Nora Kotira autu noraiqaake tuahera kaate.

⁷ Ne ekaa vo vatanaa vo vatanaaka, Kotirara mintima tiate: Vira autuvano nora autu vaivaro vira kempukavanovata uritarakero vaivo, tiate.

⁸ Ne vira nora autuara irihama vira autu tuahereha, *ofaa* vo vare vira Naavuni vuate.

⁹ Viva koqe kaiqagai vare vaiva nai turuara takuqi vainaini vairara irihama, ne kankakaavi vaiha vira quahama amitaate.

Ne ekaa maa vataraqaa variaka Nora Kotira avuqaa vaiha aiqū kauqu ntiri ntiri i vaiha variate.

¹⁰ Ne Kotira vaiinti nahenti ekaa vo vatanaa vo vatanaaka mintima tiva nimiate: Noravano Kotiva Avuhainaava vaiharo ekaa haikaqaa raqiki vairave.

Vivama maa vatara tuqa aratairara tiro, vovano kia ho vira qaki qaki ianarove.

Viva maa vataraqaa variaka uva iriharo avuqavu *ko* tianarove, tiate.

¹¹ Kairamanta naaruvavanovata vatavanovata quaheha variate.

Kairamanta nora namarivanovata ekaa viraqi vaikavavata noraiqaake quaheha auva ntaate.

¹² Kairamanta naahovanovata ekaa viraqi vai naaho maatavavata quahaate.

Nantaqiraa katari vo katari vo katarivano quaheha ihi tivaqi vuate.

¹³ Vika mintimake Nora Kotira avuqaa ihi tivaqi vivara.

Ho tavaate. Noravano Kotiva vataini tuvireva auti vaivo. Viva maa vataraqaahainaa uva avuqavu ireva tuvirevave.

Viva nai quqaa okarara iriharo ekaa vataini variaka uva avuqavuqiharo vohaa qaramakero rairanaro.

97

¹ Maa vatavao, Noravano Kotiva Avuhainaava vaiharo ekaa haikaqaa raqiki vairara tira, are quahehara variane.

Nora namari avuta kanta varia vataukao, nevata quaheha variate.

² Tonavuvanovata voqama kero konkira ari vaivavata vira ututumatero vaivaro, kempuka naaauratanta arataava naavu kempukaiqama amitaintemake, viva avuqavu ni vai okaravavata, viva avuqavuqama kero ko ti vai okaravavata, vira avuhainaa tainta kempukaiqama amitaavaro viva viraqaa oquvi vaiharo vaiinti nahentiqaa koqema kero raqikiqiro vi vaira.

³ Ihavano vira avuni viharo, vira navutaaka hini hini variaka tatoqaqiro vi vaivaro ⁴ vira aaquakaavano utuqiro viharo, ekaa vata ataa-make vaimanta vataini variaka vira taveha, voqamake aiq u kauqu ntiri ntiri i vaimanta variara.

⁵ Noravano Kotiva ekaa maa vatara raqiki vaiva vataini vi ani vaimanta, vahaveravano ravita vintemake, aiqina vika vira taveha ravita vi variara.

⁶ Naaruvavano tiharo, Kotiva avuqavu kaiqa vare vaivave, ti vaimanta ekaa vo vatanaa vo vatanaaka Kotira mpeqa okaravano takuqi vaira tave variara.

⁷ Una variqa nutu tuahereha vika mahuta ti variaka kaurira haika varevara. Oho, naantiara ekaa vi haikava vi haikava Kotira aiqutaraini hiqintivi vaivarave.

⁸ Noravauvo, are avuqavuqama kera ko ti varianarara ti, Saioniqi variakavata, ekaa Iutaini vo vatuka vo vatukaqi variakavata, quahe variara.

⁹ Noravauvo, are nai virini kantaqaini variaravama variaro. Ai autuvano ekaa una variqa autuvata uri aatarakero vairave.

¹⁰ Nora Kotirara muntuka vaimanta variaka, ne qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqara kia antuqa arira variate.

Noravano Kotiva nariara noraiqaake iri vari-akaqaa koqema kero raqiki vaiharo, navutaaka kauquqihairo vika ruaruama nimate vaira.

¹¹ Viva avuqavu ni variaka avu aato ataama nimate vaira. Koqemake variqi vi variaka quaheha variara.

¹² Ne avuqavu ni variaka, Noravano Kotiva ni koqema nimate vairara iriha quaheha vira autuvano takuqi vaira tuaheraqi vuate.

98

¹ Noravano Kotiva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tinavu vara timitairara ti, kaiqenavu qaraaka ihi Nora Kotira tiva amitaare.

Viva avuqavu ni vaiva nai kempuka kauqu takuqi vaira qohairo navutaaka naatara timitairave.

² Ekaa vatanaaka tavaavaro Noravano Kotiva tinavu nai vaiinti nahentiqaa *muntu/vuntu* keharo navutaaka naatara timitairave.

³ Viva tinavuara noraiqaakero irivaro vira muntukavano tinavuara voqavata vaivarora tiro, viva kia tinavu Isareriara tauru karaitiro, tinavu Variqavano vaiharo navutaaka kauquqihairo tinavu Isareri qaqini varakaimanta ekaa naato vatanaaka iri tavaarave.

⁴ Virara virara irihama ne ekaa vataini variaka naverai tiha Nora Kotira quahama amitaate. Ne quaheha *musiki* ruqutiha noraiqaake ihi tivaqi vuate.

⁵ Naaquntaqohai taaqimataa *musikira*, vo *musiki* vo *musiki* varake vira vira ruqutiha ihi tivaqi viha Nora Kotira quahama amitaate.

⁶ Ne *aanumaarave/nomave*, sipisipi *pomuve*, vi haikara vi haikara varake vuaqaqi viha, Avuhainaara Nora Kotira avuqaa vaiha, quaheha naverai tivaqi vuate.

⁷ Kairamanta nora namarivanovata ekaa viraqi vaikavata noraiqaake quaheha auva ntaate. Maa vatavavata ekaa viraqaa vaikavata noraiqaake uva tivaqi viha Kotira quahama amitaate.

⁸ Nora namarivauvo, inaara namarivauvo, nenta kauqu ruqutiha quaheha variate.

Aiqinavauvo, nevata ihi tivaqi vuate.

⁹ Ne ekaa vi haikava vi haikava Nora Kotira avuqaa ihi tivaqi vi vaivaro viva vataini tuvu vaiinti nahenti uva avuqavu iarire.

Viva nai quqaa okarara iriharo ekaa vataini variaka uva avuqavu qiharo vohaa qaramakero rairaanaro.

99

¹ Noravano Kotiva Avuhainaava ekaa haikaqaa raqiki vaiva vairara ti, ne ekaa vo vatanaa vo vatanaaka aiq u kauqu ntiri ntiri iramanta variate.

Noravano Kotiva nai avuhainaa taintaqaa oquvi vaimanta nora *enseli* aroka vataaka vira hini hini variarave. Kairaro vatavano qaki qaki iarire.

² Noravano Kotiva kempukavano Saionini vaiharo viva uritarakero ekaa naato vatanaaka Avuhainaava vaivo.

³ Naantiara ekaa naato vatanaaka vira nora autuara iriha náí kauqu runkinkiri ivarave.

Noravano Kotiva vivaqaima takuqu kero vaivama vaivo.

⁴ Mpo Noravauvo, are Avuhainaava kempukavano variararo ai muntukavano avuqavu ni varia okararaqai vaivara, are vi okarara tinavu Isareri humiqaaramanta tenavu vira avataqi viha vaiinti nahentiqaa raqiki vaunarave.

⁵ Ho ne ekaa Nora Kotira autu tuahera keha vira aiqutaraini vaiha vira quahama amitaate.

Noravano Kotiva vivaqaima takuqukero vaivama vaivo.

⁶ Mosika Eronika Kotira kaiqa vara amitaa vaiintianta variavaro Samuerivavata Kotira aare vai vaiintiva vaira.

Vinavuka Nora Kotira aaraavaro viva vinavuka uva iriharo náí tiva nimirave.

⁷ Viva uromuravano vaavi viraqi vaiharo nai vaiinti nahenti tiva nimimanta vika viva tivatai uvara vo uva vo uva iriqi vuarave.

⁸ Mpo Noravauvo, are tinavu Variqavanoma variaro.

Are ai vaiinti nahenti ai aaraa uvara iri varianarave. Vika tavaavara are vika qora kaiqa varaa uvara nunka nimate variaravama variaro.

Are vika náí qora kaiqa kaara qoraiqama nimateharavata, vika uva nunka nimate varianarave.

⁹ Virara virara iriha kaiqenavu Nora Kotira nora autu amiha, vira takuqina aiqinaraqaa vaiha vira quahama amitaare.

Noravano Kotiva vivaqaima takuqukero vaivama vaivo.

100

Kotirara koqeve tia ihira

¹ Ekaa naato vatanaaka, ne quaheha naverai tiha Nora Kotira autu tuaheraqi vuate.

² Ne quaheha vira avuqaa oru vaiha ihi tiva amitaate. ³ Maa uvara kankomake iriate: Noravano Kotiva vivaqaima Variqavano vaivo.

Viva tinavu autukero vataimanta tenavu viva ikama vauro.

Tenavu viva i sipisipika vauraro viva tinavuqaa raqiki vaimantama vauro.

⁴ Aniqlenavu vira Naavuvano vai vatukara qentiana oru vaiha, virara koqeve tivaqi viha vira autu tuahera kaare.

Viva nora kaiqa tinavu vara timate vairara iriha, virara koqeve tivaqi viha vira nora autu tuahera kaare.

⁵ Vira okaravano koqe okara vaivaro vira muntukavano nai vaiinti nahentiara ekaa entama variqiro vuanarove.

Viva kia vika qaqira karaitiro, ekaa vika kuvuarama tekaravata noraiqamakerero iriqiro vuanarovema turo.

101

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, ai muntukavano vaiinti nahentiara vai okararavata, are avuqavuqama kehara raqiki variana okararavata iriha te ihi tiha ai autu tuahera karera.

² Tiqaa uva variantorave ti, te avuqavuqamake ai aaraqaa nirera. Mpo, te mintiarirara tairentae are tuvu ti kahaqinarave?

Vovano tiqaa uva vataantorave ti, te tenta naavuqi variakaqaa koqemake raqikirera.

³ Te tenta tivuqohai kia vaaqu okara vo okara vo okara autira tavarera.

Ai tauvaqa utu amite variakara kia ti hantuqa vaimanta, te kia vika tontiqamake vika hampata vairera.

⁴ Kia tenta avu aatoqi unaqaraiqama keha kaiqa varaainarara iriqi virera.

Te qora kaiqa tauvaqa utu amitarera.

⁵ Te tavaari vokiaka evaara evaara nai kena vaiintiara tauvaqa vauraa uva tivera, te vika qioqama karera.

Vokiaka nai nutu tuaherakeha, nai kena vaiinti nahenti toma nimate vaivera, te vika qioqama karerave.

⁶ Te Kotirara noraiqaake iri variaka quahama nimitaari vika homa ti hampata avuhainaara naavuqi vaivara.

Kia vikaqaa uva vaimanta avuqavuqamake ni vaika, vikaqaima ti kaiqa vara timitevara.

⁷ Una uva ti variaka kiama ti avuhainaara naavuqi ho vaivara.

Unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variaka kiama ho ti aaqanto himpi vaivara.

⁸ Te vo enta vo enta qora kaiqa vare variaka aru ntata kaari vika kia ho Nora Kotira vatukaqive, maa vataragaave, vaivara.

102

Vaiintivano nora maaraqi vaiharo Kotira aaro uvara

¹ Mpo Noravauvo, te ai aaraaina uvara iriane. Mpo, are qaqi kairaro te ai aareha ti kahaqiane tiaina uvava are inanaini oru vuarire.

² Mpo, te nora maaraqi variaina entara are kia ti tivuqaa kukeqavi vairaitira, nena aato ti timihara te ai aaraaina uvara irira vaaka vo tiane.

³ Iha muravano oru viharo vaaka ruqema vintema kero, te vataini variqi vuarirava vaakama taiqa vuanaro.

Iha ite vaintema kero, ti vaatavanovata voqamakero iha ite vaimantama vauro.

⁴ Ahakavano tamunta vintema kero, ti muntukavano qoraiqimanta vauraro kia ti karavata naataa imantama vauro.

⁵ Te ke ke tivaqi vi vauraro ti vaatavano oqita viro vuhaariru aqu vimantama vauro.

⁶ Uvirivano aahara vataini nariaraa vaintemake, te tentaraa vaiha kia koqemake vauro.

Haarua nuqihiqi maromarivano nariaraa vaintemake, te tentaraa vauro.

⁷ Uvirivano naavu qiataqaa nariaraa vaintemake, tevata tentaraa vauro.

Entaqi te kia vaitaraiti, qaqiqai avu rampaiteha variqi vi vaunara.

⁸ Ti navutaaka toqaqihai hoqaramate ti naarahama timitaqi vivi vuru entamake variara.

Vokiakara qoraiqama vuata te, vika ti autuqaa qora uva tiva nimite variara.

⁹⁻¹⁰ Ai voqamakero tiriara arara ite vaivo. Vaintivano vo haika vara aqu kaintema kera, are ti qaqini vara kaaro.

Mintianara kaara hantavano ti kara vaivaro, auquruvano ti *kaapuqi* hiqinti vaimanta namari vataake ne vaunara.

¹¹ Kuarivano erainaini vaaka ruhunku vintemake, te inaaraiqa varike taiqa virara.

Ukau teqa kaavaro vaaka aaharauqama vintemake, tevata vaakama taiqa virara.

¹² Noravauvo, te mintimake variariraravata, are Avuhainaava ekaa enta raqikiqira vinarave.

Ai nora autuvano kia taiqa viraitiro, ekaa enta qaqi variqiro vi vaira ekaa naantiara qovaraiqika, vikavata ai autuara iriha vira tuheraqi vivara.

¹³ Quqaama are vo enta Saioniqi variaka aaqurihama nimitenara. Ho, vate vi entava anintaivo. Are Saioniqi variakara mpo ike tihara vika quahama nimitaane.

¹⁴ Saioni vatukavano qoraiqama viro vaimantavata, tenavu ai kaiqa vaiinti nahenti qaqiqaima vi vatukarara muntuka vatauro.

Vaantaavura ori qaqini vara aqu aquuma kaava kiri kairiro vaimantavata, tenavu virara qaqiqai mpo ike ti vauro.

¹⁵⁻¹⁶ Ho naantiara Noravano Kotiva Saioni vatuka qaiqaa autu kaira vi entara ekaa vo vatanaa vo vatanaaka vira mpeqa okara taveha qetevara.

Vi entara ekaa avuhainauka vataini vaika, vika Nora Kotira kempuka aatu qeteha, aiqiu kauqu ntiri ntiri i vaira vaivara.

¹⁷ Vi entara vehi vaiinti nahenti Kotira aaraivaro viva vika kia qoririma nimitaraitiro, vika uva irianaro.

¹⁸ Ho naantiara tenavu kuvuarama taarirauka Noravano Kotiva vare vai kaiqara kankomake iri taveha vira autu tuahera kaate ti, kaiqenavu vi uvara qara ntuva taari vikavata vi uvara tavaate.

¹⁹ [Tenavu maantimake uva qara ntirera:]

Noravano Kotiva naaruvaini nai turuaraini vaiharo maa vatara viavi tave vairave.

²⁰ Viva viavi taveharo rumpataa vaiinti nahentika ke ke ti varia uvara iriro, vikaqaa uva vateha arukaate ti variaka kuvantu nimite vairave.

²¹ Tenavu vi uvara mintimake qara ntuva taari Saioniqi vai vaiinti nahentika Nora Kotira autu tiva qoqaiqama keha, vira autu tuaheraqi vuate.

²² Vi entara hihai hihai vo vatanaa vo vatanaaka nai avuhainauka hampata Kotira quahama amitareka Ieruharemiqi ani ruvaaqivarave.

²³ Mpo, te qaraaka vaiinti vauna entara, Noravano Kotiva ti kempuka taiqa kero, te variaina entaravata iquqama kairave.

²⁴ Viva mintima kaimanta te virara tiha, Ti Variqavauvo, are ekaa enta ekaa enta variaravave. Mpo, te kia naampaiqiraiti, qaraaka vaiinti vaiha qutu vuarorave. Kia ti vaaka vitaane.

²⁵ Haaruqama kera are maa vatara tuqa autukera arataanarave. Are nena kauquqohaira naaruvavata autukero vataanarave.

²⁶ Vatavanovata naaruvavanovata variqi vi vuru taiqa vivaravata, are ekaa entama qaqi variqira vinarave. Utavaaqavano nihiqama viro qunahi vinantemake, vitanta taiqa vivara. Qaraaka utavaaqa nonkireva iharo, haaruara

qaqini vara kaintema kera, are vitanta taiqa kenara.

²⁷ Vitanta taiqa vivaravata, are kia taiqa viraivaitira, haaru varianantema kera, ekaa enta qaqi variqira vinarave.

²⁸ Are mintiaqira viramanta tinavu vaintivara, vikavata ai aaqanto koqemake variqi vivara, are vika kuvuarama tekavata antua nimitaqira viramanta vikavata koqemake variqi vivarave.

103

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo, kaiqe te Nora Kotira autu tuahera kaare.

Kaiqe ekaa tenta avu aato muntukaqihave, tivaata maraquraqohaive, Nora Kotira autuvano takuqi vaira tuahera kaare.

² Noravano Kotiva qaiqaa qaiqaavata ti koqema timite vairara kia tauru karaiti, te ekaa virara iriqi viha vira autu tuaheraqi virerave.

³ Viva te qora kaiqa varauna uvara ekaa nunka timitero, ekaa ti aihaviraaravata koqema timite vaira.

⁴ Viva tiriara viva qutu vuaka varianaini vaaka vuantorave tiro, ti ruaruama timite vaimanta qaqi vauro.

Vira muntukavano tiriara vaivavata, viva aaqurihama timite vaivavata, vitanta ti koqemake timite variamantama vauro.

⁵ Te vataini variqi vi vauraro viva ti koqema timitaqiro viharo ti qaraakaiqama timite vaimantama vauro.

Viva mintima timite vaivarora tiro, ti kempukavano memora kempuka voqaara, kia taiqa viraitiro, qaraakaiqama viro vaimantama vauro.

⁶ Qora vaiintinavu vaiinti nahentiqaa maara voqavata vatevorave tiro, Noravano Kotiva vika kahaqiharo vika uva avuqavuqama nimate vaivaro vika maaravano taiqa vi vaira.

⁷ Haaru Noravano Kotiva nai varareva i kaiqara Mosira tiva amiro, viva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa Isareri vaiinti nahenti vara nim-itaimitanta vika tavaara.

⁸ Noravano Kotiva tinavu kogema timiteharo tinavu aaqurihama timite vaivaro kia vaaka vira arara ite vaira. Vira muntutavano tinavuara voqama kero vaira.

⁹ Viva kiama enena tinavu titianaro. Viva tinavuara arara ite vaiva kiama vukaiqama kero varianaro.

¹⁰ Tenavu vira uva raqake vaunara kaara viva tinavu noraiqaakero ruqutuataara vaivaro, qi-haaqama kero tinavu ruquti vaira. Tenavu qora kaiqa autunara kaara viva tinavu qoraiqama timitaataara vaivaro, kia minti vaira.

¹¹ Vira aatu qeteha virara noraiqaake iri variakara vira muntutavano voqama kero vikara vaira.

Vatavano miani vaivaro naaruvavano virini vaira vira voqaantema kero, vira muntutavano vikara vaiva nai uri aatarakero voqavata vaira.

¹² Viva tenavu qora kaiqa varauna uvara taiqa kero, vi uvara nai niaraini vara aqu kaira. Kuari avu urinaihairo viviro yuru kuari avu ruhunku vinaini vaintemakero, viva vi uvara nai niaraini vara aqu kaira.

¹³ Vika qova nai vaintivarara mpo ike tiharo koqema nimitaintema kero, Noravano Kotiva vira aatu qeteha virara noraiqaake iri variaka koqema nimate vaira.

¹⁴ Viva kia tauru karaitiro, kankoma kero iri tavaimanta tenavu uqerara vaiinti nahenti vataqohairo aututaikama vauro.

¹⁵⁻¹⁶ Ahakavano vaaka tamunta viro taiqa vin-temake, tenavu maa vataraqaa variqi vi taiqa virara.

Maura tavavano vaaka iratero vaivaro uvaivano utivaro tava viva vaaka aaharauqama vimanta kia vira qaiqaavata tavaarave. Vira voqaantemake tenavuvata variqi vi, taiqa virara.

¹⁷⁻¹⁸ Mintimantavata, vaiinti nahenti Nora Kotira aatu qeteha, viva tivakero taatautai uvara kia tauru karaiti, ekaa vi uvara koqemake iriqi vivera, viva vikara noraiqaakero iriqiro viraro, vira muntutavano ekaa enta vikara vairaro, viva vikavata, vika naintivara naantiara qovaraiqika-vata, koqema nimitaqiro vuanaro.

¹⁹ Nora Kotira avuhainaa taintavano naaru-vaini vaivaro viva viraqaa vaiharo ekaa haikaqaa raqiki vaira.

²⁰ Ne *enseli* kempuka voqavata vataaka, ne vira no iriha vira kaiqa vara amite variaka, ne ekaa Nora Kotira autu tuahera kaate.

²¹ Ne vira iqoka vaiinti naaruvaini vaiha vira antuqa avataqi ni variaka, ne ekaa Nora Kotira autu tuahera kaate.

²² Noravano Kotiva ni ekaa haika autu kero vataimanta ne ekaa vata maata variaka, viva niqaa raqiki vaiva vairara ti, ne vira autu tuahera kaate.

Mpo, kaiqe tevata Nora Kotira autu tuahera kaare.

104

¹ Mpo, kaiqe te Nora Kotira autu tuahera kaare.

Noravauvo, are ti Variqavano vaihara are nai noravanoma variaro.

Are Avuhainaava variararo ai nora autu-
vanovata, ai takuqi vai okaravavata, vitanta ai
naavumataavarama variaro.

² Vaiintivano nai tavaarana tavuna rumpa
taintema kera, are ataa ira haikaqohaira nena
naavuma taanara.

Vaiintivano *seri* rairakero aqutaintema kera,
are naaruva rairakera vataanara.

³ Are verara tonavuuqaa nena naavu kaqa taa-
nara.

Tonavuvano ai iqoka *kaari* vaivara, are uvai
arokaqaa variararo viva ai vita varero vi vaira.

⁴ Are uvai atitaararo uvaivano ai vakaaka
varero vi ani vaira.

Aaquakaavano utiharo ai kaiqa vara amite
vairave.

⁵ Are maa vatara tuqa kempukaiqama kera
arataararo kia ho qakianaro.

⁶ Tavunaqohai naavuma kaantemakera, are
nora namariqohaira ekaa maa vatara apuqama
kaararo namarivano ekaa aiqinavata mantaqqa
kaira.

⁷ Viraqaahaira are nora namari vira atiararo
viva qetakero virave.

Naaruvavano karara tintema kera, are tiararo
nora namarivano qetakero ⁸ aiqina kero oti
vaiqiro, are virara mini variane tiananaini uqi-
taini otu vaira.

⁹ Nora namarivano mini otiniro vaivara, are viva qaiqaa *auvuteharo/ruaqairiharo* vata maata naavuma kaantorave tira, vira qioqama taanara.

¹⁰ Are tiararo aiqinaihairo aruvu namari, vo namari vo namarivano nteharo uqitaini otu vi vaira.

¹¹ Namari viva mintimakero tuvi vaimanta ekaa aantauvahi ne variavaro qaakau donkivata namari naataa imanta vira ne variara.

¹² Vi namarira auvahini vo uviri vo uvirivano katari kaaraqi *navu/naavu* kaqate vaiha, ihi ti variara.

¹³ Are nena maaqa vuruni vaihara aaqu varake variararo aaquvano aiqinaini nti vaira.

Are aaqu vara kaanaraqahairo vataini vo kara vo karavano koqemakero qampiqe vaira.

¹⁴ Are qaqi kaararo purumakauvano ne ukauva koqema kero qampiqe vaivaro, vaiinti nahenti utuke ne karava vo kara vo karavano koqema kero qampiqe vaira.

¹⁵ Vataqihairo *uaini* naaunta qampiqe vaimanta tenavu vira tava tatike, vi namarira neha quaheha vaunara.

Tenavu *orivi* tava tatike vira vahavera viriqaa aqutauraro tinavu virivano takuqi vaira.

Tenavu *uiti* varake mpareti autuke ne vauraro tinavu vaata kempukaiqama timite vaira.

¹⁶ Noravauvo, are aaqu vara kaararo nti vaivaro Lebanonini are ututaana *sidaa* katarika koqemake qampiqe variamanta ¹⁷ vika kaaraqi vo uviri vo uviri nái *navu/naavu* kaqate variara.

Hevikavano toqukera kaaraqi nai *navu/naavu* kaqatero vaira.

18 Mini aiqina uritarakero vainaini qaakau memeraara ni variamanta, vo aantau iroka vo-qaaka oriqi kukeqavi variara.

19 Quara tiraro karakaaqa utute, qantuke varaate tira, are tora autukera vataanara. ʻAre kuari autu kera vataararo,ʼ iteharo naitarama kero ruhunki vaira.

20 Are tiararo entama vivaro nantaqi varia aantaauhika himpi vi ani variara.

21 Qaraaka *raioninavu* entaqi are vika kara nimirara rantaqi niha, vika naverai tiha aantau aruke ne variara.

22 Vika entaqi mintiaqi vivi aatitake, anirante nai vaite variaraqi oru vaite variara.

23 Vaiinti nahenti toqaqi himpi oru kaiqa varaqi vivi, entamake variara.

24 Noravauvo, are nai vo haika vo haika airi haika autu kera vataaarave.

Mpo Noravauvo, ai avu aatovano koqe avu aato vaivara are ekaa okara tave variarava vaihara, are ekaa vi haikara vi haikara autukera vataaramanta vika maa vataraqaa mpiqavi variara.

25 Nora namarivano nai noraiqamakero vaimanta viraqi airi vo haika vo haika mpiqavi variamantara ti, tenavu kia ho vika kaara ntirara.

26 Vo *sipi* vo *sipivano* nora namariqaa vi ani variamanta, nora havuka are autukera vataarauka, vikavata nora namariqi niha otiqete urunte i variara.

27 Ekaa vi haikava vi haikava karara antuqa arimanta vika ai veka variavara are avuqavumakera vika náí ne karara nimi varianara.

28 Are vika kara nimiamanta vika vira ne variarave. Are nena kauquqihaira vika kara nimiamanta vika kara vira ho ne variara.

29 Are vika qioqama tehara kia kara nimiana entara, vika voqamake qete variara.

Are vikaqihaira aiho qaqini vara kaana entara, vika vaaka qutuvi qaiqaa vataiqama vi variara.

30 Vika mintimake taiqa vuavara, are vika kuvuarama taaka, qaiqaa aiho nimiamanta vi haikava vi haikava maa vataraqaa vi ani variara.

31 Ho kairaro Nora Kotira mpeqa okara takuqi vaiva ekaa enta ekaa enta variqiro vuarire.

Kairaro Noravano Kotiva ekaa haika nai autu kero vatairara quaheharo variqiro vuarire.

32 Viva kempukavano vairara tiro, viva vataini viavi tavai entara vaturavano utirave. Viva aiqinaqaa nai kauqu vatai entara aiqinaqihairo iha muravano oru vi vairave.

33 Noravano Kotiva mintimakero vairara ti, te qaqi variqi vuaina entara, Kotira autu tuaheraqi virera.

Te qaqi variqi vuaina entara, ekaa vi entanavura te tenta Variqa autu tuaheraaina ihira tivaqi virera.

34 Mpo, kairaro Noravano Kotiva te mintimake ihi tivaqi viha vira quahama amitaainarara iriharo, ti quahama timitaarire.

35 Noravauvo, are kairamanta qora okara auti variaka vehi autu taiqavi, kia qaiqaavata maa vataraqaa variate.

Ho kaiqe te Nora Kotira autu tuahera kaare.

Ne ekaa Nora Kotira autu tuahera kaaterama turo.

105

¹ Kaiqenavu Nora Kotirara koqeve tivaqi viha, vira autu tuahereha, viva nora kaiqa tinavu vara timitairara iriha, ekaa vata maata variaka virara tiva qoqaiqama nimiare.

² Vira autu noraiqama keha *musiki* ruqutiha virara ihi tiate.

Viva nora kaiqa tinavu vara timite vaira, ne ekaa vi kaiqara vi kaiqarara irihama vaiinti nahenti tiva nimiate.

³ Vira nora autuvano takuqi vairara irihama tenavu quaheha variqi vuare.

Ne Kotira aaraqaa koqemake nireka auti variaka quahaate.

⁴ Ne Nora Kotira kempukara noraiqaake iriha, viva inaini vivaro viva ni kahaqiarire. Ekaa enta vira aaqanto oru vaiha vira aaraate.

⁵⁻⁶ Ne Isareri kiae iritaavo? Ne Kotira kaiqa vaiinti Eparahaamira vaintivarama variavo. Ne nenta kaivaqara Iekopira vaintivarama variavo. Ne Kotiva ni kaama taikama variavo.

Ne mintimake variakara ti, ne Noravano Kotiva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa ni Isareri vara nimitairara iriteha variate. Viva ni navutaakaqaa uva vatero vika qoraiqama nimitairaravata iriteha variate.

⁷ Noravano Kotiva viva tinavu Variqavano vaiharo, viva ekaa naato vatanaakaqaa raqiki vaiivama vaivo.

⁸ Viva tinavu Isareri hampata vaiharo uva tiva taatautairave, viva kauqu aiqiqaa aqukero uva

tivatairave, viva vi uvara kia tauru karaitiro, ekaa enta iriqiro vuanaro.

⁹ Haaru viva Eparahaamikantiro uva tiva taatau tero varikero, qaiqaa vi uvarara iriharo vo enta Aisaakikantiro vaiharo viva kauqu aiqiqaa aqukero te vi uvara qaqi iriqi virerave tira.

¹⁰ Viva minti tivakero qaiqaa vo enta Iekopirara te quqaa mintirerave tira.

Noravano Kotiva mintima keharo qaiqaa qaiqaa tinavu Isareri kaivaqaukavara hampata vaiharo vi uvara tiva taatau kero vataira. Ho vi uvava kia taiqaraitiro, ekaa entama varianaro.

¹¹ Viva vinavuka tiva nimiro tiharo, Te Kenaani vata ni nimiariraro vi vatava ne kuvuarama teka vika vatama varianarove tira.

¹² Vi entara Isareri vika kia airi vaiinti nahenti vairaiti, taaraiqaqai vaiha vika naavuru vaiinti nahenti Kenaanini vahuqa variara.

¹³ Vi entara vika katu vare vo vataini vahuqa oru varike, viraqaahai qaiqaa katu vare vo vataini oru vahuqa varike mintiaqi vi variara.

Vika avuhainaa vaiinti vovano raqiki vataraqaa oru inaaraiqa varike, qaiqaa avuhainaa vaiinti vovano raqiki vataraqaa oru inaaraiqa varike i variara.

¹⁴ Vika mintiake vi ani variavaro Noravano Kotiva kia qaqi kaimanta vokiaka vika qoraiqama nimitaara.

Viva Isareriara iriharo vo vatanaa vo vatanaaka avuhainaaka qioqama teharo tiharo, ¹⁵ Te kaama tauna vaiinti nahentika ne qoraiqama nimatevorave. Paropeti vaiinti ti uva qoqaiqamake variaka ne ravaaqavu kevorave, tira.

¹⁶ Vo enta Noravano Kotiva qaqi kaivaro karara aavoqi entava Kenaanini qovaraqivaro viva vi vataraqaa vai karara ekaa taiqa kaira.

¹⁷ Ho Noravano Kotiva nai vaiinti nahentiara vi entara ho variate tiro, viva Iohepira naane avuni vara kaivaro Isipini oru vaira.

Vira vakaukavara monu varareka iha vira vo vatanaaka nimiamanta vika vira vita vare Isipini vuru ke koqaa varaavaro viva qaqi qumina kaiqa vaiinti vaira.

¹⁸ Iohepiva Isipini vaimanta vika vira karapuhigamate *seniqohai* vira aiku rumpate, vira auntaqivata kantaruma taavaro vaira.

¹⁹ Iohepiva karapuhiqi vaivaro Noravano Kotiva naantiara vi haikava vi haikavama qovaraqianarove ti uvava vivau vaira.

Noravano Kotiva Iohepira tiva ami uvava quqaa vaivaro ²⁰ avuhainaa vaiintivano Isipi vatanaakaqaa raqiki vaiva Iohepira karapuhiqi vaira aaraivaro anivaro vira kuvantu kaira.

²¹ Avuhainaava Iohepira nora autu amiro vira tiharo, Are ekaa ti kaiqaqaavata te una haikaraqaavata raqikiane, tivakero ²² vira noraiqama kaivaro Iohepiva nai antuqaqaa ekaa Isipi nora vaiintiqaa raqiki vaira. Avuhainaa vaiinti avu aato ami variakavata viva kahaqiharo koqe okarara tiva nimi vaira.

²³ Iohepiva mintima kero noraiqamaviro vaivaro vira qova Iekopivavata katu varero oru Isipi vatanaaka vataqaa vaira.

²⁴ Oru mini vaivaro Noravano Kotiva vira vaiinti nahenti kahaqimanta vika airi vainti vataqi

viha airitahaa variamanta Isipi vika Isareri naatu qeteha variara.

²⁵ Noravano Kotiva Isipi qaqi kaimanta vika Kotira kaiqa vaiinti nahenti Isareri navutaiqiha, vika qoraiqama nimite aarara, vo aara vo aara rante variara.

²⁶ Isipi vika mintiavaro Noravano Kotiva Mosika Eronika nai kaiqa vaiintitanta kaama tero vitanta vara kaimanta ²⁷ vitanta Isipini vaiha Kotira kaiqa kempukaiqamake vareha aahuva kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara.

²⁸ Kotiva Isipiara ne ti vaiinti nahenti qaqi kaimanta vuate timanta Isipi vika kia vira uva irireka auti variara kaara Noravano Kotiva konki-raiqi haikara vara kaivaro vi vataraqaa entama tero vaira.

²⁹ Mintivaro qaiqaa Kotiva Isipini vai namarira tuqantaa kaivaro namarivano naareqama vimanta viraqi varia havukauka qutu vuara.

³⁰ Eqavoka airitahaa qovaramavi, Isipi vata maata mpiqa keha avuhainaara naavuqivata mpiqa vuara.

³¹ Mintiavaro Kotiva qaiqaa tivaro vauvaarivata aaquqavata airitahaa qovaramavi ekaa vata maata mpiqake variara.

³² Viva kia qaqi aaqu vara karaitiro, *taaru/kaampura* aaqu varakero aaquakaavata varakaivaro ³³ *taaruvano/kaampuravano* ntiharo Isipi *uaini* ututaarave, *fiki* ututorave, qoraiqama kaivaro aaronaavano ekaa katari rauhaantima kero vataira.

³⁴ Viva qaiqaa timanta kaintaaqa airitahaa qo-varamavi ³⁵ ekaa vi vataraaqa mare vai haikarave, ekaa naaho maata ututaarave, nama taiqa kaara.

³⁶ Mintima kaavaro Noravano Kotiva ekaa Isipi vatanaaka qorainti vainti kara hunka avuni vatataaka aru taiqa kaira.

³⁷ Vika aru taiqa kero viraqaahairo viva Isareri ntita varero vireva iharo, vika qaqi kaimanta Isipi vika vo haika vo haika, *koriqohai* aututaa haikarave, *silvaqohai* aututaa haikarave, nimiamanta vare Isipi ke vuara.

Isareri vuavaro vikaqihairo kia voqavanovata kakakima vimanta ekaa koqemake vuara.

³⁸ Isipi vika Isareri aatu qete variarara ti, vika Isareri vuarara quahe variara.

³⁹ Ho Kotiva Isareri antua nimitewaro aaitairaqa tonavuuqohairo vika aqu nimitero, entaqa ihaqohairo vika ataama nimate vaira.

⁴⁰ Vika *matiaara* naaruavaro viva muavu vara kaivaro tuvimanta varake naara.

Qaiqaa viva naaruvaihainaa kara vara kaivaro tuvimanta vika ho ne variara.

⁴¹ Viva tivaro nora orivano nkahi vivaro viraqihairo namarivano noraiqaakero tuviharo aahara vata vaura otu vi vaira.

⁴² Haaru Kotiva nai kaiqa vaiinti Eparahaamirara kempukaiqama kero tivatai uvarara iriharo, viva minti mintima keharo Isareri koqema nimate vaira.

⁴³ Ho mintima kero viva nai kaamatai vaiinti nahentika ntita varero vimanta vika ihi tiha, quaheha naverai ti variara.

⁴⁴ Viva vika ntita varero vuru vo vatanaa vo vatanaaka ia vatara nimiharo, vika qaqi kaimanta vi vatanaaka naaho maata ututaara-vata varaara.

⁴⁵ Ho Isareri vika viva tivatai uvarave, viva minti minti iate ti uvarave, koqemake iriqi vuate tiro, viva vi vatara vika nimira. Ho kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

106

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare. Vira okaravano koqe okaraqai vaivaro vira muntukavano tinavuara ekaa enta vairara ti, tenavu virara koqeve tivaqi virerave.

² Tavave Noravano Kotiva nora haika autinara ekaa vi haikara ho tiva qoqaiqama kaanarove?

Tavave vira autu ho tuahera kaanarove?

³ Vira uva koqemake iriha, nai kena vaiinti nahenti avuqavuqamake kahaqama nimate variaka, vika quaheha vaivara.

⁴ Noravauvo, are nena vaiinti nahenti koqema nimatehara tiriaravata iriane.

Are vika kuvantu kera ntitehara, tivatama ru-aruama timitaane.

⁵ Are ti qaqi kairaqe te are kaama taana vaiinti nahentika hampata vaiha, vika aanante koqemake variqi viha quaheha variqi vuare.

Are ti qaqi kairaqe tevata ai vaintima vauro tivakeha ai vaiinti nahenti hampata vaiha, ai autu tuaheraqa vuare.

⁶ Mpo, tinavu kaivaqaukavara haaru qora kaiqa varaantemake, tenavuvata qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vareha, qora okara, vo okara vo okara autu kauro.

⁷ Tinavu kaivaqaukavara Isipini varia entara, are aahuva kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vara kaaramanta vika kia virara noraiqaake iriara.

Are airi tataa vika koqema nimitaaramanta vika vaaka virara tauruke variara. Naare Namari* vainaini aninte, vika kia ai uva iriraiti, kia ai aaraqaa vireka auti variara.

⁸ Vika mintiavaro Noravano Kotiva kia vika qaqira karaitiro, viva nai nora autuara iriharo, nai nora kempukavata tavaate tiro, vika ruaruama nimitaira.

⁹ Viva namariara tivaro Naare Namari viva ruqe iro hini hini orinivaro aahara vata vaivaro, vika ntita kaimanta aahara vataqaa hini mantaraini vuara.

¹⁰ Mintima kero Noravano Kotiva tinavu kaivaqaukavara navutaiqi variaka kauquqihairo ruaruama nimitaira.

Viva navutaaka kauquqihairo vika qaqini vara kaivaro, ¹¹ namarivano ihai ihairo tuviro navutaaka aqu ravaaqavu kaimanta vika namariqi qutu taiqa vuavaro kia voqavanovata qaqi vaira.

¹² Noravano Kotiva mintima kero vika kahaqimanta vika tiha, Noravano te mintirerave ti uvava quqaa uvama vaivo, tivakeha, vika ihi tivaqi viha vira autu tuahera kaara.

¹³ Vika mintiaqi vi, viraqaahai vika Noravano vara nimitai kaiqara vaaka tauruke, qaiqaa kia

---

* **106:7:** Naare Namari – vo autu: Kiaravano Vai Namarira

Kotira antuqa avataraiti, nái antuqaqaa vireka auti variara.

¹⁴ Vika aahara vataini vaiha voqamake matiara antuqa arimanta vika Kotira avateha mativata tinavu timiataarave ti variara.

¹⁵ Vika minti tivakeha Kotira avataavaro viva vika naarumataa karara nimiharo, nora rovaravata vara kaivaro vika ntaihama kaira. (Kaarantura 11:31-34)

¹⁶ Ho mintimanta tinavu kaivaqaukavara aahara vataini nái *seri* naavuqi vaiha, Mosika Eronika Kotira kaiqa vara amite variatanta kaiqara taara neha tiha, Vitanta kia tinavuqaa raqikiataarave, ti variara.

¹⁷ Vika minti ti variara kaara „Noravano tivaro„ vatavano qantua vimanta Dataanika Abiraamuka náitanta vainti nahentiaravata vata viraqi ekaa aqu vuavaro vatavano vika aqu ravaaqavu kaira. (Kaarantura 16:31-32)

¹⁸ Ihavano naaruvaihairo tuvuntero, vitanta avataqi vuaka qora vaiintinavu tatoqa aqu kaira. (Kaarantura 16:35)

¹⁹ Tinavu kaivaqaukavara Horepi Aiqinaqi vaiha *koriqohai* purumakau naati *maraqura/varaha* vo autukaara.

Vika *koriqohai* aututaa haikara vo haika vo haika varake, vi haikara ihaqi ravitake viraqohai purumakau autuke, vi haikara quahama amiteha tinavu variqave ti variara.

²⁰ Vika Noravano takuqi vai Variqara tauvaqa utu amite, purumakauvano ukau ne vaira vira *maraqura/varaha* autuke, virara tinavu variqave ti variara.

21 Noravano Kotiva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tinavu kaivaqaukavara vara nimitaharo Isipi kauquqihairo vika ruaruama nimitaira, vi-raravata tauru kaara.

22 Vika Isipiqi variavaro Noravano Kotiva vi kaiqara vi kaiqara vara nimitero, viraqaahairo viva vika ntita varero Naare Namari vainaini anintero, vo qara i kaiqara vara nimitaimanta vaiinti nahenti vi kaiqara tave voqamake ravuku vuara.

23 Ho vika una variqa aututaara kaara Kotiva vika vehi autu kareva auti vaivaro nai kaamatai vaiintiva Mosiva himpiro, tinavu kaivaqaukavara auta ntuva nimitaivaro Kotira arara itaiva vaahama vivaro kia vika vehi autu taiqa kaira.

24 Ho tinavu kaivaqaukavara Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero vi vatara ni nimirave ti uvarara kia quqaave tivake, vika vi vatarara kia antuqa arimanta qeteha kia vi vataraqaa vireka auti variara.

25 Vi entara vika nai *seri* naavuqi vaiha Kotirara nuntu nauntu tivaqi viha kia Nora Kotira uva avatareka auti variara.

26 Tinavu kaivaqaukavara kia vira uva iriara kaara Kotiva nai kauqu vika avuana vatero ti-haro, Ne variqi vi vuru aahara vatainima qutu vivarave.

27 Te vo vatanaa vo vatanaaka qaqi kaari vika ne kuvuarama teka naatarakeha vika rumpa vare, vo vataini vo vataini vuru raumpirima kevarave, tira.

²⁸ Ho tinavu kaivaqaukavara Nora Kotirara kia noraiqaake iriraiti, oru Peora Aiqinaini vaiha una variqa Baalira quahama amite variara.

Vika qumina haika, kia qaqi variqiro vi vai haikara, virara variqave tivakeha quahama amiteha, vo *ofaa vo ofaa* vira amitaa kararavata ne variara.

²⁹ Vika vi okarara qora okara autuara kaara Nora Kotira arara itaivaro viva nora rovava vara kaivaro vi rovarava vikaqi qovaramaviro aruqiro vi vaira.

³⁰ Aruqiro vivaro, viraqaahairo Finiaasiva himpiro oru qora kaiqa vare variatanta arukaivaro nora rovava viva taiqa vira. (Kaarantura 25:6-9)

³¹ Finiaasiva mintirara ti, tenavu Isareri vatavata virara quaheha tiha, Viva avuqavuqama kero mintima kairave.

Ekaa naantiara kuvuarama tekavata Finiaasirara tenavu tiainantemake tivarave, turo.

³² Ho tinavu kaivaqaukavara Meriba Namari vainaini oru vaiha qaiqaa Kotira qoraiqama amitaara kaara Kotira arara itaivaro Mosiraqaavata uva vataira.

³³ Vika qora okara auti variara kaara Mo-siva popohaivaro vika nitiharo kia uva avuqavu tiraitiro, hampi uva tira kaara Kotiva Mosiraqaavata uva vataira.

³⁴ Ho tinavu kaivaqaukavara Kotiva vika kaama nimitai vataraqaa oru vaiha, vika Kotira uva raqakeha kia vi vatanaa vi vatanaaka mini variaka ekaa aru taiqa karaiti, ³⁵ vika hampata naata vaati varateha, vi vatanaaka qora okara

auti variantemake, vikavata qora okara autuqi vi variara.

³⁶ Vika vi vatanaaka una variqa *maraqura/varaha* quahama nimate variara kaara vika qoraiqama vuara.

³⁷ Tinavu kaivaqaukavara nai maaquve raavurave arukeha, una variqa vikara iha quara nimate variara. (Lo 32:17)

³⁸ Mpo, vika vaintivara kia qora okara autuamanta, tinavu kaivaqaukavara Kenaani una variqara iriha qumina vika aruke iha quara nimate variarave.

Vira kaara vika vaintivara naarevano maa vatara qoraiqama kaira.

³⁹ Vika nai qora okara autura kaara vika qoraiqamake variara. Hampi nariro ni vai nahentiva nai vaati qoraiqama amitaintemake, vika Nora Kotira qoraiqama amite variara.

⁴⁰ Ho vika mintiara kaara Nora Kotira arara itaivaro nai vaiinti nahentiara tiharo, Te tenta kaama tauna vaiinti nahentikara kia ti hantuqa harimantama vauro, tira.

⁴¹ Viva vo vatanaa vo vatanaaka qaqi kaimanta vika iqoka raquqi viha tinavu kaivaqaukavara naatarakeha vikaqaa raqiki variara.

⁴² Vika navutaaka kempukaiqama keha vikaqaa raqikiha, airi maara vikaqaa vate variamanta vika qoraiqamavi variara.

⁴³ Vika mintimake variavaro airi tataa Noravano Kotiva tinavu kaivaqaukavara ruaruama nimate vaimantavata, vika qaqiqai vira tauvaqa utu amiteha qora okara auti variara kaara vika anomake qoraiqamavi variara.

⁴⁴ Vika mintimake variqi vivi,
viraqaahai vika Nora Kotirara ike mpo tiha vira
aaraavaro viva kia vika qaqira karaitiro, vika ike
mpo tia uvara iri vaira.

⁴⁵ Viva aaqurihama nimate vaivara tiro, vika
uva iriro, nai haaru tivakero taatau tai uvarara
iriteharo, vika vehakuma nimitaira.

⁴⁶ Mintiharoma viva navutaaka tinavu
kaivaqaukavara rumpataaka vo avu aato
nimimanta vika tinavu kaivaqaukavarara mpo
ike tiva nimate variara.

⁴⁷ Mpo Noravauvo, are tinavu Variqavanoma
variaro. Are haaru tinavu kaivaqaukavara
kahaqianantema kera, qaiqaa vo vatanaa vo
vatanaaka vataihaira tinavu ruvaaquma kera
tivita varera tintanavu maaqaini vuru kaane.

Are mintiraqe tenavu ariara koqeve tiha, ai
autuvano takuqi vaira tuahera kaare.

⁴⁸ Noravano Kotiva tinavu Isareri Variqavano
vairara ti, kaiqenavu vira autu vatevata naan-
tiara ekaa entavata tuaheraqi vuare.

Kairamanta ekaa vaiinti nahenti vi uvarara
quqaave tiate. Ne ekaa Nora Kotira autu tuahera
kaaterama turo.

107

¹ Nora Kotira okaravano koqe okaraqai vaivaro
vira muntukavano tinavuara ekaa enta variqiro
vuainarara ti, kaiqenavu virara koqeve tivaqi
vuare.

² Ekaa vaiinti nahenti Noravano Kotiva ni ku-
vantu nimitaika, ne ekaa Kotirara koqeve tiate.

Viva navutaaka kauquqihairo ni ruaruama nimateharo ³ vo vataihairo kuari avu urinai-hairove, kuari avu aqu vinaihairove, *notihairove*, ni ntita varairave.

⁴ Niqihai vokiaka haaru aahara vataini vi aniha, nora vatuka voqi oru variare ti, kia ho vi vatukara rantakaara.

⁵ Vika voqama kero kararavata namariara-vata antuqa arimanta tiha, Mpo, ⁶ tenavu qo-raiqamama virarave tivake variaraqihai Nora Kotira aaraavaro viva vika qoraiqamavi variaraqihairo ruaruama nimitero ⁷ vika ntita varero avuqavu aaraqaa viviro, vo vatuka vika vaireka ia vatukaraqi vuru kaira.

⁸ Noravano Kotiva mintima keharo vika koqema nimateharo nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vara nimitairara iriha, vika Nora Kotirara koqeve tiate.

⁹ Namari naataa imanta variavaro viva vika namari nimimanta ho ne variara.

Vika karara antuqa arimanta variavaro viva vika kara nimimanta ho ne variara.

¹⁰⁻¹¹ Niqihai vokiaka haaru Noravano Kotiva nai virini kantaagaini vaira uva raqakeha vira uva maara kia irireka auti variara kaara, Kotiva qaqi kaimanta navutaaka vika karapuhiqi *seniqohai* rumpa taamanta vika voqama kero konkira ariraqi vaiha, ke ke tivaqi vi variara.

¹² Kotiva qaqi kaimanta vika rumpataaka vukaari utiha navutaaka kaiqa vara nimate variavaro, vika kempukavano taiqa vimanta vataini

hiqintuavaro kia vika kahaqiarirava vovanovata vaira.

¹³ Vika mintimake variaraqihai Nora Kotira aaraavaro viva vika qoraiqamavi variaraqihairo ruaruama nimitoharo, ¹⁴ *seniqohai* rumpataara ruqema kero, voqama kero konkira ariraqihairo vika ntita varaira.

¹⁵ Noravano Kotiva mintima keharo vika koqema nimitoharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara nimitairara iriha, vika Nora Kotirara koqeve tiate.

¹⁶ Viva *baraasi* oriqohai vaantaavura qenti aututaara ravantiaqa aqukero, qenti rutaqute varia *ainiravata* kinta kaantama kero aquke vaivama vaivo.

¹⁷ Niqihai haaru vokiaka Kotira uva raqakaara kaara nora rovaravano vika ntaihaira.

Vika qora okara autuara kaara aihaviraara vare antura ntiha ¹⁸ kia karavata naataa imanta aumakaa qutireka auti variara.

¹⁹ Vika mintimake variaraqihai Nora Kotira aaraavaro viva vika qoraiqamavi variaraqihairo ruaruama nimitaira.

²⁰ Viva uva tivaro vira uvavano vika vaata koqema nimitaimanta vika kia qutu viraiti, qaqi koqemake variara.

²¹ Noravano Kotiva mintima kero vika koqema nimitoharo nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vara nimitairara iriha, vika Nora Kotirara koqeve tiate.

²² Kaira vika Kotirara koqeve ti *ofaara* autu amiteha, quaheha ihi tivaqi viha, viva nora kaiqa,

vo kaiqa vo kaiqa vika vara nimitairara, vaiinti nahenti tiva nimiate.

²³ Niqihai vokiaka *sipi*qi nora namariqaa vo vatani vo vatani vi aniha, monu kaiqa vareha airaira vuru keha vaiinti nahenti nimi variara.

²⁴ Vika *sipi*qi nora namariqaa vi aniha, Noravano Kotiva vo kaiqa vo kaiqa, kempuka kaiqa vare vaira tavaara.

²⁵ Vika tavaavaro Noravano tivaro aaronavano qovarama viro nora namari vira venta venta i vaivaro namarivano voqama kero kumpetaqiro viharo ²⁶ *sipi* muntuvi aquke vuruvi aqukero i vaivaro *sipivano* otunte uruntemaqiro vi vaira.

Minti vaimanta *sipi*qi kaiqa varaaka, Mpo, tenavu raqutu vuarorave tivakeha, voqamake qete variara.

²⁷ Iha namari naaka vueraiqiantemake, vika tventu vauntumaqi niha, Mpo, tenavu nana haika autukee kahaqira haika varaainarave? ti variara. ²⁸ Vika mintimake variaraqihai Nora Kotira aaraavaro viva vika qoraiqamavi variaraqihairo ruaruama nimitaira.

²⁹ Viva tivaro aaronaa utiva taiqa vivaro namarivanovata kia kumpetaraitiro, tiremakero vaira.

³⁰ Nora namarivano tirema kero vaimanta vika vira tave, quahake variavaro viva vika ntita varero vika nai vireka ianaini koqema kero vuru kaira.

³¹ Noravano Kotiva mintima kero vika koqema nimateharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara

nimitairara iriha, vika Nora Kotirara koqeve tiate.

³² Vika Kotira vaiinti nahenti hampata ruvaqumavi vaiha, vira nora autuara tiva qoqaiqama kaate.

Vika qiata vaiinti nivutana ruvaqumavi vaiha, vira autu tuahera kaate.

³³⁻³⁴ Vaiinti nahenti qora kaiqa vare variara kaara Noravano tivaro taatika namarivanove, inaara namarivanove, aaharaiqama vivaro aruvu namarivanovata taiqa vivaro vatavano aaharaiqama viro vaira.

Karavano koqema keharo qampiqe vai vatara viva qoraiqama kaivaro vi vataraqi kia karavano qaiqaavata qampiqaira.

³⁵ Ho Noravano qaiqaa tivaro aahara vataqaa namarivano voqi voqi tuvi vaira.

³⁶ Namarivano koqema kero tuvi vaivaro, viva karara aavoqiaka ntita varero vuru mini kaimanta vika mini vatuka autuke variara.

³⁷ Vika mini vaiha naahoqi karavata *uaini* naaquntavata utukeha, koqemake varakeha ne variara.

³⁸ Noravano nai vaiinti nahenti koqema nimitaimanta vika airi vainti vatake vataavaro viva vika purumakauvata airiqama kaimanta variara.

³⁹ Navutaaka vika hampata raqiha vika naatarake kaurira haika nimiha nora maara vikaqaa vataamanta qoraiqamavi varia entara,

⁴⁰ Noravano Kotiva vika navutaaka nora autu vataakara kia noraiqaakero iriraitiro, viva vika autu vatainiqama kero nititama kaimanta vika

aahara vataini kia aaravata vainaini hampi vi ani variara. (ves 39-40 Hiparu uvavano kia kankomakero vaira.)

⁴¹ Vehi vaiinti nahenti vo haika vo haikara aavoqiha qoraiqamavi variaka, Noravano vika ruaruama nimateharo koqema nimitaira. Viva vika vaintivaravata airiqama kaimanta vika airi sipisipi voqaara variara.

⁴² Noravano Kotiva mintima kero vehi vaiinti nahenti kahaqi vaimanta avuqavu ni variaka vira kaiqa taveha, quahe variamanta, qora okara auti variaka kia uvavata tiraiti, evaara variara.

⁴³ Ho koqe avu aato vataaka ne koqemake te qara ntuva tauna uvara aatoqi iriteha, Nora Kotira muntukavano tinavuara vairara noraiqaake iriqi vuata.

108

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ O Kotio, te ariqaa muntuvi vauraro ti muntukaqihairo paru i vaimanta te ihi tivaqi viha ai autu tuahera karerave.

² Ho ti maraquravauvo, himpuane.

Ti *kitaa kulelevauvo*, himpuate. Himpiqenavu ihi tivaqi viha kuari vauraqama kaariraro uru ntaarire.

³ Noravauvo, te vo vatanaa vo vatanaaka nivutaini vaiha ai autu tuaheraqi virelave.

Te vo vaiinti nahenti vainaini oru vaiha ariara ihi tivaqi virelave.

⁴ Are vaiinti nahenti aaqurihama nimate variarava nai uri aatarakero voqavatama vaivo. Viva maaqaahairo oru viviro, vurura naaruvaini oru ntairave.

Are nena vaiinti nahentiara noraiqaakera iriqira vi variara okarava, vivavata maaqaahairo oru viviro, vurura tonavuvano vairaqa oru ntairave.

⁵ O Kotio, naaruvaihaira nena mpeqa okara vaiinti nahenti numiqairamanta tavaate.

Nena takuqi vai okarara qoqaa qovarama kaira ekaa vataini variaka tavaate.

⁶ Mpo, are te ai aarauna uvara irihara, tinavu ai muntukavano vai vaiinti nahentika nena kempukaqohaira ruaruama timitairaqe ho variare.

⁷ Mpo Kotio, are nena turuaraini vaihara maa uvara tianarave:

Te Kotika te navutaaka naatarake Sekemi vatukavata, Sukoti Uqitaini vai vataravata, rairake tenta vaiinti nahenti nimirave.

⁸ Gileaativata Manasevata te una vatatantama vaivo.

Efaraimu vatavano vaireva, ti iqoka tovaqa voqaara vaivaro, Iutaa vatavano vaireva, ti avuhainaa kauru voqaarama vaivo.

⁹ Moapi vatavano vaireva, te namari tunti vauna tanura voqaarama vaivo.

Idomu vatavano vaireva, tenta *su* rahunkuke aqu kauna vatavama vaivo.

Te Pirisia vataini vaiha vora ntuvaqi virerave, tianarave. Kotio, are minti tianarave.

¹⁰ Mpo Kotio, tavave ti tivita varairaqe te vaantaavuravano ututuma tai vatukaraqi ho oru virarave?

Tavave ti tivita varairaqe te oru Idomu vatanaaka naatara kararave?

¹¹ Ho are mintiataarave. Vate maa entara are kia mintiraitira, tinavu tauvaqa utu timitera, kia tinavu iqoka vaiinti hampata vuaro.

¹² Vaiintivano tinavu kahaqiarirava kia ho vairara tira, arema tinavu kahaqiraqe tenavu navutaaka ho naatara kararave, turo.

¹³ Kotiva tinavu mantaraini vairera, tenavu homa navutaaka naatara kaariraro viva vikaqaa aiqū ntava taanaro.

109

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Kotio, te ai autu tuahere vauraukama vauro. Virara iriharama are kia evaara vairaitira, te ai aare vauna uvara irihara ti kahaqiane, turo.

² «Are kiae iriaro?» Qora okara auti variaka tiriara tauvaqa vauraa uva ti variavo.

Vika una uva tiqaa ntuvakeha ti variavo.

³ Vika ti qoraiqama timitareka ti ututuma teha qora uva, vo uva vo uva ti variavo.

Oho, qumina uva kaara vika minti ti variavo.

⁴ Te vikara muntuka vateha vikara iriha ai aarama nimitauramanta vika kia virara iriraiti, tiqaa uva vatareka auti variavo.

⁵ Te koqe okara autu nimitauramanta vika qora okaraqai tinta autu timitaavo.

Te vikara antuqa vaimanta vauramanta vika kiama tiriara antuqa arimanta variavo.

⁶ Oho, are kia koqe *ko* ti vai vaiintira vo kaama tairaro vi vaiintiva ti navutaara uva iriarire. Nai navutaava nai vira *ko* iriarire. ⁷ Are qaqi kairaro

viva vira *ko* iri taiqakero, virara quqaama ariqaa uva vaivo tiarire.

Ti navutaava ai aaraaina entara are vira uvara qora uvama vaivo tiane.

⁸ Are viva qaqi variaina entara qiquqama kairaro viva vaaka qutu viraro vovano viva raqikiaina kaiqara varaarire. (Kaiqa Varora 1:20)

⁹ Are kairaro viva vaaka qutu viramanta vira vaintinavu viqa vainti kia qovavata vaika vaivaro vira naatavanovata tentoqa variarire.

¹⁰ Are qaqi kairamanta vira vaintivara vehiqa-mavi qumina vi aniha karara naarumaqi nuate.

Are qaqi kairamanta vinavuka naavuvata rampai aquke vika nititama kaimanta kia naavuqivata variate.

¹¹ Are ti navutaara qoraiqama amitehara, qaqi kairamanta viraqi viqateka aninte, viva iaina haikara, vatave airairave ekaa vi haikara vi haikara raqiake varaate. Are qaqi kairamanta vo vatanaaka aninte, viva kaiqa vareharo vukaari utukero vara vatai haikara, ekaa vi haikara muara varaate.

¹² Are qaqi kairaro kia vo vaiintivanovata vi vaiintira aaqurihama amitaarire.

Viva qutu virara are qaqi kairaro kia vovanovata vira viqa vaintinavuara mpoqama nimitaarire.

¹³ Are qaqi kairamanta viva kuvuarama taika vaaka qutu vimanta, naantiara vai vaiinti nahentika vika nutu kia iritaraiti, ekaara tauru kaate.

¹⁴ Oho, Noravano Kotiva ti navutaara kaivaqaukavara qora okara autuara kia tauru karaitiro, qaqi iritaarire.

Vira nova qora kaiqa varai uvaravata kia nunka amitairaqe te hove tiataarave.

¹⁵ Ho Noravauvo, are vi vaiintira ankuvano qora okara autua uvara ekaa enta qaqi iritehara kia nunka nimitaraitira, are qaqi kairamanta ekaa vaiinti nahenti vikara tauruke qumi-maqama kaate.

¹⁶ Vi vaiintiva kia vo vaiintiara kaiqe te vira koqema amitaare tiraitiro, viva vehi vaiinti nahentive, vo haika vo haikara aavoqiakave, nora maaraqi variakave, viva vika qoraiqama nimitaairo vira kaara vika qutu vuarave.

¹⁷ Vi vaiintiva kia koqe uvara quaharaitiro, viva qora uvaraqa quahararo vo vaiinti vo vaiintiara ne vaaquqama vuata ti vaivama vairave. Oho, vi uvara tirava nai vaaquqama vuarire.

Vi vaiintiva kia Kotira aareharo vo vaiintivata koqema amitaane tiraitiro vairave. Vira kaara Kotiva naivata kia koqema amitaarire.

¹⁸ Vaiintivano utavaaqa nonku taintemakero, vi vaiintiva vaiinti nahentiara vaaquqama vuata tivaairo vi vairave.

Oho, namari naavaro vaataqi viqetaintema kero, vira qora uvavano vira vaataqi oriqetero nai qoraiqama amitairaqe te hove tiataarave.

Vahavera vaataqaa tutiqama kaivaro vuhaariqi viqetaintema kero, vira qora uvavano nai vuhaari qoraiqama kairaqe te hove tiataarave.

¹⁹ Oho, vira qora uvavano nai qoraiqama amiteharo kia vira tuta karaitiro, utavaaqa nonkutaira voqaara vira naavuma tairaro,

tavaarana *reti* rumpa taira voqaara ekaa enta vira ututuma teharo vairaqe te hove tiataarave.

²⁰ Tiriara qora uva ti variakave, tiqaa una uva ntuvakeha ti variakave, Noravano Kotiva mintimakero náí qoraiqama nimitairaqe te hove tiataarave.

²¹ Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki vari-aravama variaro. Are nena nora autu koqer-ara irihara, ti koqema timitaane. Ekaa enta ai muntukavano tiriara vairara tira, are navutaaka kauquqihaira ti qaqini vara kaane.

²² Mpo, te vehi vaiintivano vaiha te tenta ka-haqiarirava kia vaimanta vauraro ti muntukavanovata qoraiqimantama vauro.

²³ Erainaini kuarivano aqu vireva ivaro maraquravano vukaiqama viro taiqa vintemake, te inaaraiqaqai varike taiqa virerave. Kaintaqa ruqutu venta kaantemakero, ti qaqira kaivo.

²⁴ Te kara aurama tauraro ti torivano kia kem-pukaiqivaro ti vaatavano oqita vivaro vuhaariru aqu vimantama vauro.

²⁵ Vaiinti nahenti ti tauvaqa vuraa uva tiavo. Vika ti taveha náí qiata runkinkiri iha naarai-hama timite variavo.

²⁶ Mpo Noravauvo, are ti Variqavano variararo ai muntukavano tiriara vairara tira, are ti ru-aruama timitaane.

²⁷ Are mintiramanta ti navutaaka kankomake iri tave tiha, Oho, Noravano Kotiva vira ru-aruama amite vaivama vaivo, tivarave.

²⁸ Vika tiriara tiha, Kotiva vira qoraiqama amitairaro vaaquqama vuarire, tivara are kia mintiraitira, ti koqema timitenara.

Are ti qoraiqama timite variaka náivata qoraiqama nimatehara vika vara muntuvi kairaqe te ai kaiqa vaiintivano virara quahaare.

²⁹ Are qaqi kairamanta ti navutaaka anomake kauruate.

Are qaqi kairaro vukai tavunavano vaiinti naavuma taintema kero, kaurira haikavano vika naavuma taarire.

³⁰⁻³¹ Kia ho náí kahaqika variamanta hauri navutaaka vikaqaa uva vateha vika arukevorave tiro, Noravano Kotiva vika tataaqa himpi vaiharo vika kahaqirara ti, te naverai tivaqi viha Nora Kotira autu nora ami, virara koqeve tirera. Te vaiinti nahenti ruvaaqumavi vainaini vaiha, vira autu tuahera kareravema turo.

110

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravano Kotiva ti Nora Vaiintiara tiharo, Are uritarera tinta kauqu tanaraini oquvi vairaqe te ai navutaaka aru naatara amitaarirara are vikaqaata nena aiqumava taane, tirave. (Mat 22:44; Maaki 12:36; Ruki 20:42-43; Kaiqa Va 2:34-35; 1 Korinti 15:25; Epa 1:20-22; Ko 3:1; Hiparu 1:13, 8:1, 10:12-13)

² Noravano Kotiva ai voqavata noraiqama kairara are Saioni vatukaihaira airi vataqaa raqikiqira vihara nena navutaakaqaavata raqikinave.

³ Are nena navutaaka hampata raqireva ina entara ai iqoka vaiinti iqoka raquataa iramanta raqivarave.

Toqaqi varavuvano ukau qaraakaiqama amitaintema kera, are vo enta vo enta qaraaka kempuka varenarave.

⁴ Noravano Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo ariara mintima tivo: Merikisitekira voqaan-tema kera, are ekaa entama Kotira kaiqa vara amitena vaiintiva vainarave, tirave. Ho Noravano Kotiva kiama vi uvara qaquirakero vo uva tianarove. (Okara 14:18)

⁵ Noravano ai kauqu tanaraini vaiharo ai kempukaiqama amitaqiro vuanaro. Vira arara itaaina entara viva avuhainauka hampata raquqiro viharo vika kempuka taiqa kaanaro.

⁶ Naantiara viva vo vatanaa vo vatanaaka qora okara autira kaara vika qiata rukavu raakavuma kairaro vika vaatavano vata maata mpiqa viro varianaro.

⁷ Avuhainaava namarivano aara auvahini tuvina nairaro vi namariva vira kempukaiqama kairaro viva navutaaka naataraqiro vuanaro.

111

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

Te vira vaiinti nahenti ruvaaqumavi vainaini vaiha, ekaa tenta muntukaqihai Nora Kotira autu noraiqama keha, viva varai kaiqara vika tiva nimiqi virera.

² Noravano Kotiva tinavu vara timite vai kaiqava, nai nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vaimantara ti, virara voqamake quaheha variaka vira okara irireka aato tara iha variarave.

³ Viva vo kaiqa vo kaiqa vare vaiva, vi kaiqava vira mpeqa okaravano takuqi vairavata, viva

uritarero avuhainaava vairaravata, tinavu humiqe vaira.

Mpo, viva avuqavuqama keharo vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vi vairava kia taiqa viraitiro, ekaa enta qaqi variqiro vuanarove. ⁴Viva aahuva kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tinavu vara timite vaiva nora kaiqa vairara ti, tenavu virara kia tauru karaiti, qaqi iriqi virerave.

Mpo, Noravano Kotiva tinavu koqema timiteharo tinavuara aaqurihama timite vaivama vaivo.

⁵ Vira aatu qeteha koqemake vira uva iriqi vi variakaqaa viva raqikiharo kara nimi vairave.

Viva nai vaiinti nahenti hampata uva tiva taatau taira kia tauru karaitiro, ekaa enta vi uvara iriqiro vi vairave.

⁶ Viva tinavu nai vaiinti nahenti nai kempuka humiqeharo, vo vatanaa vo vatanaaka ia vatara tinavu timimanta varaunara.

⁷ Viva vare vai kaiqava, ekaa vi kaiqava avuqavu vai kaiqava vaivaro, viva uva maara tiva taivavata tinavu kahaqiaina uvava vaimanta tenavu homa vi uvaraqaa muntuvi vairara.

⁸ Noravano Kotiva tinavuara noraiqaakero iriharo tinavu avuqavuqama timi tareva nai uva maara tivataiva kia taiqa viraitiro, ekaa enta variqiro vuanaro.

⁹ Viva nai vaiinti nahenti kuvantu nimitero, vika hampata vaiharo uva tiva taatau kero vataira. Viva vi uvara kia qaqira kairaro ekaa entama qaqi varianaro.

Mpo, tenavu vira mpeqa okara takuqi vairara iriha, voqamake qeteha vauro.

¹⁰ Vaiintivano koqe avu aato varareva irera, viva hoqare Kotira aatu qeteharo variarire.

Vira uva maara iriqi vi variaka variavaro viva vika koqe avu aato nimimanta variara.

Ho kaiqenavu vira autu ekaa enta ekaa enta tuaheraare.

112

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

Nora Kotira aatu qeteharo vira uva avataqiro vi vai vaiintira Noravano Kotiva vira koqema amite vaira.

² Kotiva vira vaintivaravata koqema nimitaira vaiinti nahenti vinavuka nora autu nimimanta vinavuka nora kempuka vatekama vaivara.

³ Vira vaintivara airi monu airaira vataimanta vaiinti nahenti vinavuka parumakeha nimirara kia tauru karaiti, qaqi iritevara.

⁴ Noravano vaiinti nahenti koqema nimateharo aaqurihama nimite vaiva vairara ti, avuqavu ni vai vaiinti nahentika konkira ariraqi vaivaro viva vika ataama nimitaanaro.

⁵ Paruma keharo nai kenauka kahaqiharo *dinau* monuvata nimi vai vaiintira Kotiva vira koqema amitairaro quahaanaro.

⁶ Vi vaiintiva kia qoraiqama viraitiro, koqema kero variqiro viramanta vaiinti nahenti viva avuqavu kaiqa varainarara qaqi iritevara.

⁷ Vi vaiintiva Nora Kotirara noraiqaakero iriqiro vivaro vira muntukavano paru ivaro vaiharo, qora vakaakavano qovaraiqiaina entaraqaa viva kia qetaanaro.

⁸ Vira muntukavano Kotirara noraiqaakero vaivarora tiro, viva kia vo haikara noraiqaakero iriharo vira aatu qetaraitiro, Kotiva ti navutaaka naatarama timitaanarove, ti vaira.

⁹ Vi vaiintiva paruma kero vehi vaiinti nahenti airaira viti viri nimi vaimanta, vika nora autu vira amivaro viva nora vaiinti varianaro. Vika vira avuqavu okarara kia tauru karaiti, qaqi iritevara.

¹⁰ Qora okara auti vaika vi vaiintira taveha arara itairamanta vaivara. Vika nai aarai *tentiri tiha/teti ane*ha variqi vi, vuru taiqa vivara.

Qora kaiqa vare vaika vika antuqavano vaina haikava kia qovaraiqiraitiro, quminaiqama vuanaro.

113

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

Ne Nora Kotira kaiqa vaiinti nahenti, vira autu tuahera kaate.

Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera karerama turo.

² Kaiqenavu vatevata, naantiara ekaa entavata, Nora Kotira autu tuaheraqi vuare.

³ Ne kuari avu urinaini variakavata, uritarero aquvinaini variakavata, ekaa ne Nora Kotira autu tuahera kaate.

⁴ Noravano Kotiva ekaa vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqiki vaiva vaivaro, vira mpeqa okaravano takuqi vaiva naaruvavata uri aatarakero vaira.

⁵ Nai tavave tinavu Variqa Nora Kotira voqaara vaivo?

Viva nai virini kantaaqaini vaiharo
nai avuhainaa taintaqaqaa oquvi vaiharo
⁶ naaruvavata vatavata viavi tave vaira.

⁷ Vehi vaiinti nahenti qoraiqamavi konkomaqi
variakave, vo haika vo haikara aavoqiha nora
maaraq i variakave, viva vika vika ntita varero,
⁸ qiata vaiintinavu varianaini vuru kaimanta ko-
qemake variara.

⁹ Viva *naahiara/qururaiqama* vua nahentika
koqema nimitaimanta vika airi vainti vatate qua-
heha variara.

Ho kaiqenavu qaiqaavata Nora Kotira autu
tuaheha kaare.

114

¹ Haaru tinavu kaivaqaukavara Isareri vika
Isipi mini ke aniaara. Iekopira vaintivara vo
uvaqihai ti varia vatanaaka mini ke aniaara.

² Vi entara Noravano Kotiva Iutaa vikara tinta
vaiinti nahentima variavo tivakero, Isareriara,
Vika tenta kaama tauna vaiinti nahentikama
variavo, tira.

³ Ho Isareri vika Isipi ke vuavaro, Naare Na-
marivano vika taverero qetakero vivaro Iotani Na-
marivanovata kia tuviraaitiro, tuvurantero vira.

⁴ Namarivano mintivaro vo aiqina vo aiqi-
navano memeraavano ravukuvi ravukuvi in-
temake, qaki qaki i variavaro, inaara aiqina-
vanovata sipisipi naativano ravukuvi ravukuvi
intemake, qaki qaki i variara.

⁵ Naare Namarivauvo, vi entara nana haika-
vano qovaraiqivarae are qetakera vuanarave?

Iotani Namarivauvo, nantivarae are kia tuviraitira, tuvurantera vuanarave?

⁶ Aiqinataario, vi entara ne nana kaarae memeraavano ravukuvi ravukuvi intemake, qaki qaki i variarave?

Ne inaara aiqinavauvo, nana kaarae sipisipi naativano ravukuvi ravukuvi intemake, qaki qaki i variarave?

⁷ Vatavauvo, vate Noravano Kotiva tuvirara are qetehara qaki qaki iane. Iekopira Variqavano tuvirara are qetehara ntiri ntiri iane.

⁸ Viva nora ori tuqantaa kaivaro orivano varuva namari kuquviro vairave.

Viva tivaro kempuka oriqihairo ruvu namarivano noraiqaakero tuvi vairarama turo.

115

¹ Noravauvo, tenavu tentanavu hutu tuahera kaarorave.

Ai muntukavano tinavuara vaivara are tinavuara noraiqaakera iriqira vi varianarara ti, tenavu tentanavu hutu kia tuahera karaiti, ai nora autu tuaheraqi virerave.

² Oho, vo vatanaa vo vatanaaka nantihae tinavu ireha tiha, Tantoe ni Variqavano vaivo? ti variara.

³ Tinavu Variqavano naaruvaini vaiharo, nai nana nana kaiqa varaataa ira vare vaira.

⁴ Tinavu Variqavano mintimakero vaimanta vo vatanaa vo vatanaaka variqa vaireka, vaiintivano kauquqohai aututaaka variara. Vaiintivano *korive silvaave* varake, vi haikaraqohai una variqa autukeha vate variara.

⁵ Ike, una variqa vika no vaimantavata, kia ho uva tivara.

Vika avu vaimantavata, kia ho tavevara.

⁶ Vika aato vaimantavata, kia ho uva irivara.

Vika aiqi vaimantavata, kia ho uhirevara.

⁷ Vika kauqu vaimantavata, kia ho auteha tavevara.

Vika aiqvu vaimantavata, kia ho nivara.

Vika noqihai kia ho uva voqavata tivara.

⁸ Oho, una variqa auti variaka variqi vi, naantiara vika nái aututaa haikara vira voqaantemake vaivara.

Qaqi vaiinti nahenti una variqara noraiqaake iri variaka, vikavata vohaa qaramake vira voqaara vaivara.

⁹ Ne Isareri, Nora Kotiraqaa kempukaiqamake muntuvi variate.

Vivama ni kahaqiharo, kainkevano vaiinti antua amitaintema kero, ni antua nimate vairave.

¹⁰ Eronira anku Kotira kaiqa vara amite variaka, ne Kotiraqaa kempukaiqamake muntuvi variate. Vivama ni kahaqiharo, kainkevano vaiinti antua amitaintema kero, ni antua nimate vairave.

¹¹ Nora Kotira aatu qeteha koqemake ni variaka, nevata Kotiraqaa kempukaiqamake muntuvi variate.

Vivama ni kahaqiharo, kainkevano vaiinti antua amitaintema kero, ni antua nimate vairave.

¹² Noravano Kotiva kia tinavuara tauru karaitiro, viva tinavuara iriharo tinavu koqema timitaanaro.

Viva tinavu Isareri koqema timiteharo, Eronira anku Kotira kaiqa vara amite variakavata koqema nimitaanaro.

¹³ Nora autu vataakave, inaara autu vataakave, Nora Kotira aatu qeteha koqemake ni variaka, viva ekaa vika koqema nimitaanaro.

¹⁴ Mpo, kairaro Noravano Kotiva airi vainti ni nimiro, ni vaintivaravata airiqama kaarire.

¹⁵ Kairaro Noravano Kotiva naaruvavata vata-vata autu kero vataiva, viva ni koqema nimitaarire.

¹⁶ Naaruvavano nai Noravano Kotiva iva vaivaro, vatavano tinavu vaiinti nahenti timitaivama vaivo.

¹⁷ Qutu vuaka evaara varianaini otu variarara ti, vika kiana ho Nora Kotira autu tuahera kevara.

¹⁸ Tenavu qaqi vaurauka vatevata naantiara ekaa entavata Nora Kotirara koqeve tivaqi virera.

Ho kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

116

¹ Te Nora Kotirara ti aaqurihama timitaane turaro viva te vira aaraunara irirara tiro, ti muntukavano voqamakero virara vaimantama vauro.

² Te vira aauraro viva nai aato ti timi vairara ti, te tenta qaqi variqi vuaina entara vira aaramaqi virera.

³ Mpo, qutira haikavano naaqunta voqara tiqaa vunta vaantama kero uqurama taimanta te qutuvi ruhiqauvi vaunara.

Te qutu vuaka varianaini vuarirava aumanto vaimanta te voqamake qeteha vauraro vi maarava ti taiqa kareva auti vaimanta vaunara.

⁴ Te mintimake vaiha viraqaahai Nora Kotira aareha tiha, Mpo Noravauvo, ti ruaruama timitaira te kia qutu vuare, tunara.

⁵ Noravano Kotiva tinavu aaqurihama timiteharo tinavu koqema timite vaivama vairo. Tinavu Variqavano tinavuara mpo ike ti vaivama vairo.

⁶ Kia ho ná kahaqi varia vaiinti nahentika variavaro Noravano Kotiva vika antua nimate vaimanta vika ho variara.

Tevata mintimake qoraiqamavi vauraro viva ti ruaruama timitaira.

⁷ Noravano Kotiva mintima kero ti koqema timitaivaro ti muntukavano paru i vaimanta vauro.

⁸ Noravauvo, te qutuvi ruhiqauvi vaurara are ti ruaruama timitera, ti auquru aaharaiqama timitera, tiriara hiqintuantorave tira, are tiqaa koqema kera raqikiqira vuanararama turo.

⁹ Noravano Kotiva mintima kero ti kahaqirara ti, te maa vataraqaa qaqi variqi vuaina entara vira avuqaa koqemake nuvaqi virera.

¹⁰ Te Kotirara viva quqaama ti kahaqianarove tivakeha vira aareha tiha, Mpo Noravauvo, nora maaravano tiqaa vaivo, tunara.

11 Vi entara ti muntukavano qoraiqimanta vaiha te tiha, Ike, ekaa vaiintivano ti varia uvava una uvaqaima vaivo, tunara.

12 [Te mintimake iriha vauraro Noravano Kotiva ti koqema timitaira.] Ike, viva ti koqema timitairara iriha te nana *ofaa* vira nai amirarave?

13 [Ho te maa *ofaara* vira amirerave.]

Te *uaini* kaqa vare oru Nora Kotira avuqaa vaiha, viva ti ruaruama timitairara iriha virara koqeve tivakeha, vi *uainira* qihiara amitarera.

14 Mintimake viraqaahai te vira vaiinti nahenti ruvaqumavi vainaini vaiha, te tenta kauqu aiqigaa aqukeha vo uva vo uva tiva taunantemake autirera.

15 Noravano Kotiva nai vaiinti nahentiara no-raiqaakero iri vairara tiro, vikaqihairo vovano qutiraro viva kiama virara qumina haikave tianaro.

16 Noravauvo, te ai kaiqa vaiintima vauro. Haaru ti nova ai kaiqa nahenti vaiharo ai kaiqa varaintemake, tevata vate ai kaiqa vare vauro.

Seni naaquntavano ti rumpa taivara are ti qantu timitaaramanta te qaqini kuvantuvi ho vauro.

17 Are ti mintima timitaanarara ti, te ariara koqeve tiaina *ofaara* iha quara amiteha ai aararera.

18 Mintimake viraqaahai te ai vaiinti nahenti ruvaqumavi vainaini vaiha, te tenta kauqu aiqigaa aqukeha vo uva vo uva tiva taunantemake autirera.

19 Noravauvo, te vi *ofaara* Ieruharemini ai Naavu vainaini vaiha autu amitarerave.

Ho aniqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

117

¹ Ne ekaa vo vatanaa vo vatanaaka Nora Kotira autu tuahera kaate.

Ne naato vata maata variaka vira autu noraiqa-make tuahera kaate.

² Vira muntukavano tinavuara voqamakero vaivaro viva tinavuara noraiqaakero iriqiro vi vairava kia taiqa viraitiro, ekaa enta variqiro vi variainarara ti, aniqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

118

¹ Kaiqenavu Nora Kotirara koqeve tiare.

Vira okaravano koqe okaraqai vaivaro, vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

² Kaiqe tenavu ekaa Isareri virara minti tiare:

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove, tiare.

³ Kairamanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintikavata minti tiate:

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove, tiate.

⁴ Ho kairamanta ekaa vaiinti nahenti Nora Kotira aatu qeteha vira uva koqemake iri variakavata minti tiate:

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove, tiate.

⁵ Tiqi nora maaravano vaimanta te Nora Kotira aauraro viva ti uva iriro ti kuvantu timitaira.

⁶ Noravano Kotiva ti hampata vairara ti, te kia qetarerave. Vaiintivano ti qoraiqama timi-taainara aatu kia te qetarerave.

⁷ Noravano Kotiva ti hampata vaiharo ti kahaqi vaimantara ti, te tenta navutaaka naatarakeha, vika vora ntuva nimitarerave.

⁸ Koqemama tenavu kia vaiintiqa muntuvi vairaiti, Nora Kotirara noraiqaake iriqi vuare.

⁹ Koqemama tenavu kia avuhainaa vaiintive, qiata vaiintive, vikaqaa muntuvi vairaiti, Nora Kotirara noraiqaake iriqi vuare.

¹⁰ Airi vo vatanaa vo vatanaaka ti navutaiqiha ti ututuma taamanta, te Nora Kotira kempukaqohai vika vehi autu taiqa kaunara.

¹¹ Vika hihai hihai ani ti ututuma taamanta te Nora Kotira kempukaqohai vika vehi autu taiqa kaunara.

¹² Mpora airitahaavano vaiinti arireva vira ututuma taintemake, vika ti ututuma taavaro, ihavano ukau itaqi viro vuru vaaka qimpa vintemake, vika vaaka qutu vuarave.

Te Nora Kotira kempukaqohai vika vehi autu taiqa kaunarave.

¹³ Oho, vika ti hampata kempukaiqamake raquqi vuamanta te aumakaa hiqintivi ruhiqau vuraro, Noravano Kotiva ti kahaqama timitaira.

¹⁴ Ho Noravano Kotiva ti kempukaiqama timite vaiva vaimanta te vira ihi tiva amitarera. Viva ti ruaruama timitaimanta te ho vauro.

15 Kotira vaiinti nahenti vika náí naavuqihai naverai tiha, Noravano Kotiva nai kempuka kauquqohairo navutaaka naatarama kaivo.

16 Vira kempukavano navutaaka naatara timitaivo. Noravano Kotiva nai kempukaqohairo iqoka aatara kaivo.

17 Mpo, te kia qutiraiti, qaqi variqi viha Noravano Kotiva ti kahaqama timitairara vaiinti nahenti tiva nimiqi virera.

18 Noravano Kotiva tiriara viva avuqavu aaraqaa vuarire tiro, ti noraiqamakero ruqutimanta te qoraiqamavi vaurarovata, viva kia ti qaqi kaimanta qutu vunara.

19 Ho Nora Kotira Naavuni tutuka arataa gentinavura qantua timitaiqe te viraqi oriqete vaiha virara koqeve tiare.

20 Maa virama Nora Kotira Naavu genti vaivo. Avuqavu ni variakaqaima viraqi oriqetevarave.

21 Noravauvo, are te ai aarauna uvara irira, ti ruaruama timitaanarara ti, te ariara koqevema turo.

22 Naavu kageha vo oriara qora orive tivake qaqirakaa oriva, vate vi oriva naaquraiqama vivo. (Matiu 21:42)

23 Noravano Kotiva vi haikara autukero vataimanta tenavu tavauraro nai koqe iro vairave.

24 Noravano Kotiva vate maa entara koqe enta tinavu timimantara ti, kaiqenavu tinavu muntukaqihairo koqe iraqe quahaare.

²⁵ Mpo Noravauvo, tinavu ruaruama timitaane. Noravauvo, tinavu kahaqiraqe tenavu ekaa haika autuarirava koqe iro variarire.

²⁶ Noravano Kotiva nai autuqaa ani vai vaiintira koqema amitaanaro. (Mat 21:9)

Aniqenavu Nora Kotira Naavuni vaiha vira quahama amitaare.

²⁷ Noravano Kotiva viva Variqavanoma vaivo. Viva tinavu koqema timitaimanta vauro. Virara irihama kaiqenavu katari mare kauquqi tuata vare oru *ofaa* tainta tataaqa variare.

²⁸ Mpo Noravauvo, are ti Variqavano variaravera te ariara koqemave turo.

Are ti Variqavano variaravera te ai autu no-raigama karerave.

²⁹ Ho ne Nora Kotirara koqeve tiate.

Vira okaravano koqe okara vaivaro vira muntukavano tinavuara ekaa enta variqiro vuanarovema turo.

119

Alef 8

¹ Kia vo uvavanovata vikaqi vaimanta vika Noravano Kotiva tivatai uvara koqemake iriha ni variaka, Kotiva vika koqema nimate vaimanta vika quaheha variqi vi variara.

² Vika Kotiva tivatai uvara koqemake iriqi viha, ekaa nai muntukaqihai vira rantareka auti variaka Kotiva vika koqema nimitaanaro.

³ Vika kia qora okara voqavata autiraiti, Nora Kotira aaraqaa koqemake ni variara.

⁴ Noravauvo, are tinavuara ti uva kia raqa karaiti, ekaa vi uvara koqemake raqikiha iriqi vuate tira, vo uva vo uva tiva taanarave.

⁵ Mpo, are uva maara tiva taanara te kempukaiqamake iriqi vuarera, te virara hove tiataara.

⁶ Are minti minti iate tiana uvara te koqemake iriqi vuarera, te kia kaurira haika varaainarave.

⁷ Are tiva taana uvava avuqavu uvaqai vaimanta te vi uvara vo enta vo enta kankomake iriqi viha, te tenta muntukaqihai quqaiqamake ai autu tuaheraqi virerave.

⁸ Mpo Noravauvo, te ekaa are tiva taatau taana uvara iriqi virerave. Are kia ti qaqira kaane.

Beth ☐

⁹ Quvaaraa vaintive varaata vaintive, vika nantiakee kia hampi kaiqa vararaiti, koqemake vaivara? Ho vika ai uva iriha, vi uvara koqemake avataqi vivera, vika homa mintiake vaivara.

¹⁰ Mpo, te ekaa tenta avu aato muntukaqihai ai kaiqa vararerave. Are ti kahaqirage te kia ai uva voqavata raqa karaiti, ekaa vi uvara iriqi vuare.

¹¹ Te ai uva raqa kaarorave ti, are tiva taana uvara tenta avu aatoqi vataunara.

¹² Mpo Noravauvo, te ai autu tuahera karerave. Are nena koqe okara, vo okara vo okara ti humiqairage te vira avataare.

¹³ Are uva tiva taanara, ekaa vi uvara te tenta noqihai vaiinti nahenti tiva nimi vaunara.

¹⁴ Vaiintivano airi monuarave airairarave quahaintemake, te ai uva iriha avataainarara voqamake quaheha vairera.

¹⁵ Are uva maara tiva taanarave, koqe aaraqaa ni uvara tiva taanarave, te tenta aatoqi iriqi vi vaunara.

¹⁶ Mpo, are uva tivakera vataanarara ti han-tuqa harimanta, te kia vi uvara tauru karerave.

Ghimel ǀ

¹⁷ Mpo, are ti nena kaiqa vaiinti koqema timitairaqe ǀte kia qutiraiti,ǀ qaqi variqi viha ai uva iriqi vuare.

¹⁸ Are ti avu aato qantua timitairaqe te are uva tiva taanara iriqi viha, vi uvara voqaraa uva vira okara, vo okara vo okara anomake iri tavaare.

¹⁹ Mpo, kia te vukai enta maa vataraqaa vari-ainarara tira, are kiama nena tivakera vataana uvara kukeqa karaitira, vira okara humiqaane.

²⁰ Mpo, ti muntutavano ekaa enta are uva tiva taanara voqamakero iriataa ivaro vaira.

²¹ Nái nutuaraqai iri variaka are vika nitinara. Vika are uva tivakera vataanara tauvaqa utu amitaara kaara, are vika qoraiqama nimitaira vaaquqama vivarave.

²² Te are tivakera vataana uvara iriqi vunara kaara vika ti turoqareha naaraihama timite vari-arave. Are kia qaqi kaira vika mintina uvara tiriara tiate.

²³ Mpo, qiata vaiintinavu ti hutu vataini tuvi vuarire ti, ruvaaqumavi variaveravata, te ai kaiqa vaiinti vaiha ai uva maara tenta aatoqi iriqi virerave.

²⁴ Are uva maara tiva taarava ti muntuka paruma timitaimanta te quaheha vauro. Vi uvava ekaa enta avuqavu aara ti humiqe vaira.

Daleth 7

²⁵ Oho, ti kempuka taiqaimanta te konkoma kanta hiqintivi vauro. Are nena tiva taana uvara iriharama, ti qaiqaa kempukaiqama timitairaqe ho variare.

²⁶ Mpo, te tenta varauna kaiqara ekaa ai tiva amurara are vira irira, tinta tiva timianarave.

Are nena koqe okara, vo okara vo okara ti humiqairaqe te vira avataare.

²⁷ Are ti kahaqairaqe te are tiva taana uvara okara kankomake iriare.

Are mintairaqe te are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varenarara aatoqi iriqi vuare.

²⁸ Mpo, ti muntukavano qoraiqivaro ti kempukavano kia vaimantama vauro.

Are nena kauqu aiqiqaa aqu kera tiva taana uvara iriharama, ti kempukaiqama timitairaqe te ho variare.

²⁹ Mpo, are kia ti qaqi kairaqe te hampi aaraqaa viha una kaiqa varaare.

Tiriara viva vi aararaqaa vuantorave tira, are ti koqema timitehara nena uva tiva taanara ti humiqaqira vuane.

³⁰ Ti muntukavano avuqavuqamake ni varia aarara vaimanta, te are tiva taana uvara viraqai iriqi virera.

³¹ Noravauvo, te ai uva maara kempukaiqamake iriqi vi vaunarara tira, are kia ti qaqi kairaqe te vo haika kaara kaurira haika varaare.

³² Are koqe avu aato voqavata ti timi varianarara ti, te kia rumokamake viraiti, te tuqavaaqamake ai aaraqaa viha, ai uva iriqi virerave.

33 Noravauvo, are nena uva tiva taanara ti humiqairaqe te ekaa enta vi uvara koqemake iriqi vuare.

34 Nena uva okara kankoma kera ti humiqairaqe te tenta muntukaqihai kempukaiqa-make vira avataqi vuare.

35 Are minti mintimake nuate tiana uvara ti humiqairaqe te quahake vi aararaqaa nuvaqi vuare.

36 Are ti kahaqiraqe te monu airaira varaainarara kia noraiqaake iriraiti, ai uva iriqi vuainarara noraiqaake iriqi vuare.

37 Te qumina vo haika vo haikara avu autuarorave tira, are ti kahaqiraqe te ekaa vi haikara tauvaqa utu amitaare.

Are nena tianantema kera, ti koqema timitairaqe te ho variqi vuare.

38 Are nena tiva taana uvara irihara, ti nena kaiqa vaiinti koqema timitairaqe te ai aatu qeteha ai uva iriqi vuare.

39 Mpo, te qaiqaa kaurira haika varaarorave tira, are ti kahaqiraqe te ai uva koqera „iriqi vuare„.

40 Mpo, ekaa enta te are uva tiva taanara iriataa imantama vauro. Are nena avuqavu okarara irihara, ti qaqi kairaqe te kia qutiraiti, qaqi variqi vuare.

Waw ʻ

41 Noravauvo, ai muntukavano tiriara enena vaira qaiqaavata ti humiqaane.

Are nena kauqu aiqiqaa aqu kera tiana uvara irihara, ti ruaruama timitaane.

⁴² Are mintiraqe te tiriara qora uva ti variaka náivata tiva nimiare. Te are tiva taana uvaraqaqa muntuvi vauraukave.

⁴³ Are tiva taana uvava vivaqai ti ho kahaqianarove tunarara tira, kia ti qioqama tairaqe te ai quqaa uva qaqiqai tivaqi vuare.

⁴⁴ Te ekaa enta are uva tiva taanara koqemake iriqi virerave.

⁴⁵ Te ai uva maarara noraiqaake iriqi vihara ti, te kia vo haika aatu qetaraiti, nahainaini qaqi nuvaqi virera.

⁴⁶ Te avuhainaa vaiinti nivuqaa oru vaiha kia kauriraiti, ai uva qaqi tiva nimirera.

⁴⁷ Are uva tiva taanarara ti voqama kero han-tuqa harimanta, te quaheha vi uvara iriqi virera.

⁴⁸ Mpo, ti muntukavano voqamakero are uva tiva taanarara vaimanta, te vi uvarara voqaraa uvavema turo.

Are vaiinti nahentiara maantimake ti aaraqaa nuate tiana uvara, te vi uvara vo enta vo enta tenta avu aatoqi iriqi virerave.

Zain †

⁴⁹ Are haaru nena kauqu aiqiqaa aqu kehara ti nena kaiqa vaiintiara tivataana uvara qaiqaa iritaane.

Te vi uvara iriha ariara viva quqaama ti kahaqianarove, tunara.

⁵⁰ Te nora maaraqi vauna entara are nena kauqu aiqiqaa aqu kera tiva taara uvava ti muntuka qihaaqama timitaira.

Te vi uvara iri tiha, Quqaama, te kia qutu viraiti, qaqi variqi virarave, tunara.

⁵¹ Nariaraqai noraiqaake iri variaka, enena tiriara qoriri qaariri tiha naaraihama timite variamantavata, te kia are tiva taana uvara qaqira kaunarave.

⁵² Noravauvo, are haaru vo uva vo uva tiva taanara, te kia tauru karaiti, qaqi irite vauraro vi uvava ti muntuka paruma timite vaira.

⁵³ Oho, qora vaiinti vika are uva tiva taanara raqake variara kaara ti voqamakerō arara ite vaimanta vaunara.

⁵⁴ Te maa vataraqaa vona vona variqi viha, are uva tiva taanara viraqaa te ihi arakeha ti vaunara.

⁵⁵ Noravauvo, te entaqi vaiha kia ai tauru karaiti, ariara qaqi iriteha are uva tiva taanaravata koqemake avataqi vi vaunara.

⁵⁶ Te are tiva taana uvara iriqi vuraro vi uvava ti muntuka paruma timite vaimanta vaunarave.

Heth ▯

⁵⁷ Noravauvo, te variqi viha ariaraqai noraiqaake iriqi virerave.

Te tenta kauqu aiqiqaa aquke tiha, Te ekaa ai uva iriqi virerave, turo.

⁵⁸ Ekaa tenta muntukaqihai ariara ike mpo tiha, Are nena kauqu aiqiqaa aqu kera tianan-tema kera, ti aaqurihama timitaane, turo.

⁵⁹ Te tenta qaqi variqi vuainarara aatoqi iriqi viha tiha, Mpo, te ai aaraqaa viha ai uva maara iriqi virerave, tunara.

⁶⁰ Kia te varike mintirerave, te vaaka are minti minti iate tiana uvara avataqi virera.

⁶¹ Qora vaiinti vika qora kaiqa varareka ti rarau vare viqevata, te kia are tiva taana uvara tauru karaiti, qaqi vira iriqi virera.

⁶² Are tiva taana uvava avuqavu uva vaimantara ti, te vo enta vo enta, enta tavaara himpi vaiha ariara koqeve ti vaunara.

⁶³ Ai aatu qeteha koqemake ai uva iriqi vi variaka, te vikara ti qata vakaa, aura nakaama variavo tunara.

⁶⁴ Noravauvo, ekaa naato vata maata variaka ai muntukavano vikara vaira tave variara.

Are nena koqe okara, vo okara vo okara ti humiqairaqe te vira avataare.

Teth

⁶⁵ Noravauvo, are nena tiva taana uvarara irihara, ti nena kaiqa vaiinti koqema timite variaro.

⁶⁶ Are uva tivakera vataanarara te kempukaiqamake iriqi vi vaunarara tira, are ti avu aato kahaqiraqe te ai uva okara kankomake iriare.

⁶⁷ Te koqe aara qaqirake hampi aaraqaa vurara are ti ruqutihara utetaanarara ti, te vate ai uva iriqi vi vaunara.

⁶⁸ Mpo, ai okaravano koqe okara vaivaro ai kaiqavanovata koqe kaiqa vairara tira, are vira vira ti humiqairaqe te avataare.

⁶⁹ Nái autuaraqai iri variaka una uva tiriara viti viri tiva nimi variamantavata, te ekaa tenta avu aatoqihai are tivakera vataana uvara iriqi vi vaunara.

⁷⁰ Vo vaiintiara ike mpo tiva nimateva kia vikaqi vaimantavata, te are tiva taana uvarara hantuqa harimantama vauro.

⁷¹ Mpo, koqemama are haaru ti ruqutihara utetaanarave.

Are kia mintima timitaaraitirio, te kiama ai uva okara avataqi vuraitirio.

⁷² Are nena noqihaira tivatanaa uvara irihama te tiha, Airi *korive*, *silvaave*, vi haikava vi haikava qumina haikaqai vaivaro, ai uvavano nai nora haikama vaivo, turo.

Yod ˆ

⁷³ Are nena kauquqohaira ti autu kera vataanarara tira, ti avu aato kahaqi vairaqe te vo uva vo uva are tiva taanara kogemake iriqi vuare.

⁷⁴ Ai uvavano quqaa vivauma varianarove ti vaunarara tira, are qaqi kaira ai aatu qeteha ai autu tuahere vaika ti taveha quaheha variate.

⁷⁵ Noravauvo, te kankomake iruraro are tiva taana uvava avuqavu uvaqai vairave. Are tiriara noraiqaakera iri variaravara tira, are ti utetehara tiqaa maara vataaro.

⁷⁶ Are kauqu aiqiqaa aqu kehara ti nena kaiqa vaiintiara tiva taana uvara irihara, qaqi kairaro ai muntukavano tiriara enena vaiva ti muntuka paruma timite vairaqe te ho variqi vuare.

⁷⁷ Are tiva taana uvarara te voqamake quaheha vaunarara tira, are ti aaqurihama timitehara qaqi kairaqe te kia qutu viraiti, qaqi variqi vuare.

⁷⁸ Oho, nai autuaraqai iri variaka una uva tiqaa oqike ti variara kaara are qaqi kairamanta vika kaurira haika varaate.

Ai uva maara, vo uva vo uva tenta aatoqi qaqi iriqi virera.

⁷⁹ Are qaqi kairamanta ai aatu qeteha ai uva iriqi vi variaka, vika te iainanaini ani ti hampata variate.

⁸⁰ Mpo, are ti kahaqiraqe te are ekaa uva tivakera vataanara iriqi viha, kia te tenta autuaina okarara iriha kauruare.

Kaf ➤

⁸¹ Are ti ruaruama timitenara veka vauraro ti muntukavano maara ntaimantama vauro.

Te mintimake vaihavata, te are tiva taana uvava quqaa vivauma varianarove tivakehama, vi uvarara noraiqaake iri vauro.

⁸² Mpo, are kauqu aiqiqaa aqu kera tiva taarava qovaraiqiaina entarara te qumina aitutumaqi vuraro ti tivuantaiha itaivo. Mintimanta te ariara tiha, Mpo, tairentae viva ti muntuka qihaaqama timitaanarove? turo.

⁸³ Memeraa pahiqi *uaini* vataavaro qunahi vimanta qaqirakaara, te vira voqaarama qoraiqamavi vauro.

Te mintimake vaihavata, kia te are uva maara tianara tauru karaiti, qaqi iriqi vi vauro.

⁸⁴ Mpo, te ai kaiqa vaiintivano nora maaraqi vauro. Are nanti nanti enta varikeræ ani ti kahaqinarave?

Are tairentae ti qoraiqama timite variakaqaa uva vatehara nãivata ntaihenara?

⁸⁵ Nãi autuaraqai iri variaka, vika kia are tiva taana uvara iriraiti, vika tiriara viraqi aqu vuarire ti, hiqainti quvite variara.

⁸⁶ Are minti minti iate tiana uvava vaireva, koqe uva vaimanta tenavu homa ekaa vi uvaraqa muntuvi vairara.

Vika quminaiqama keha ti qoraiqama timite variara kaara te ariara ti kahaqiane turo.

⁸⁷ Oho, vika ti haruke ruhiqau kaamantavata, te kia ai uva maara qaqira karaiti, vi uvara qaqi iriqi vi vaunara.

⁸⁸ Mpo, ai muntukavano tiriara vairara irihara, are tiqaa koqema kera raqiki vairaqe te kia qutiraiti, qaqi variqi vuare.

Are mintiraqe te are tiva taana uvara koqemake iriqi vuare.

Lamed 𐌆

⁸⁹ Noravauvo, ai uvavano ekaa entama variqiro vuanarove. Ai uvavano naaruvaini kempukaiqama keroma vaivo.

⁹⁰ Are nena vaiinti nahentiara kia tauru karaitira, are vikaravata, ekaa vika kuvuarama tekavata, noraiqaakera iriqira vinarave.

Are maa vatara autu kera nai vairaqaa vataa-narara tiro, vatevata maa vatava qaqi nai minti-akero vairave.

⁹¹ Are tiararo ekaa haikavano govaramaviro vaira. Ho vi haikava vi haikava vatevata qaqi mintimake variarave.

Ekaa vi haikava vaireva, ai kaiqa vara amite variaka vaiha kia taiqa viraiti, qaqi variqi vi variara.

⁹² Are tiva taana uvava ti voqamakero quahama timite vaimantama vauro.

Vi uvava kia ti mintitirio, nora maaravano tiqi vaiva ti haru kaimanta te qutuma vuraitirio.

⁹³ Te ai uva maara iriqi vurara are ti qaqi kaaramanta te kia qutiraiti qaqi vaunara. Virara irihama te kia ai uva qaqira karerave.

⁹⁴ Mpo, te are iaraukama vauro. Te ai uvara noraiqaake iriqi virerave ti vaunarara tira, are ti ruaruama timitaane.

⁹⁵ Qora kaiqa vare variaka kukeqavi vaiha ti haru kareka auti variamanta, te kia vikara noraiqaake iriraiti, te tenta avu aatoqi ekaa are tivakera vataana uvara qaqiqai iriqi virera.

⁹⁶ Te tavauraro ekaa vo haika vo haikavano variqiro viro vuru taiqa vuarira haikava vaivaro, ai uva vivaqaima kia taiqa viraitiro, qaqi variqiro vuanarovema turo.

Mem 𐄂

⁹⁷ Mpo, are tiva taana uvarara ti voqama kero hantuqa harimanta, te virara entaqivata aati-tairaqaavata aatoqi qaqi iriqi vi vaunara.

⁹⁸ Are tivakera vataara uvava ekaa enta ti hampata vaiharo ti koqe avu aato timi vaimantara ti, te tenta navutaaka avu aatovata naatara kaunara.

⁹⁹ Ekaa enta te ai uva maara tenta aatoqi iriqi vihara ti, te vo okara vo okara kankomake iri tave, tenta *tisaaka* avu aatovata naatara kaunara.

¹⁰⁰ Te are minti minti iate tiana uvara koqemake avataqi vi vaunarara tiro, ti avu aatovano naampai avu aatovata naatara kaira.

¹⁰¹ Qora aara airi vaimantavata, te ai uvaqai iriqi virerave tivakeha, kia vi aararaqaa vunara.

¹⁰² [Kotio], are nenavano nena uva maara ti humiqe varianarara ti, te vi uvara kia qaqira karaiti, qaqi iriqi vi vaunara.

¹⁰³ *Hani* nauraro noqaahairo hiakaa i vaivarovata, ai uvavano nai voqavatama hiakaa ivo.

104 Are tivakera vataana uvava ti koqe avu aato timi vairara tiro, ekaa qora okarara kia ti hantuqavano vaimantama vauro.

Nun ǀ

105 *Raamuvano* aara ataama timitaintema kero, ai uvavano koqe aara ti humiqe vaimanta ni vaunara.

Ovavano ataama amitaintema kero, ai uvavano ti aara humiqe vaimanta te avuqavu ni vaunara.

106 Te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha ekaa ai avuqavu uva avataqi virerave tunara kia qaqira karaiti, tenta tunantemake ai uva iriqi virerave.

107 Mpo Noravauvo, maaravano voqamakero ti qoraiqama timite vaimantama vauro. Are nena tiva taana uvara irihara, ti qaqi kairaqe kia qutiraiti, qaqi variare.

108 Noravauvo, are *ofaara* quahaanantema kera, te ai ihi tiva amite variainarara quahaane. Are nena uva tivakera vataanara viravata ti humiqairaqe te ekaa vi uvara koqemake iriqi vuare.

109 Vo enta vo enta te kia tenta qaqi variqi vuainarara noraiqaake iriraiti, te are tiva taana uvara qai iriqi virera.

110 Qora vaiinti vika ti ravaaqavu kareka vaara vuike vataamanta, te kia ai uva qaqira karaiti, kempukaiqamake iriqi vi vaunarave.

111 Ai uvavano voqama kero ti muntukaqi quahara haika timi vaimanta, te vi uvara ekaa enta tuataqi virera.

112 Te tentara tiha, Te are tiva taana uvara kia qaqira karaiti, ekaa vi uvara avataqi vi, vuru qutu vireravema turo.

Samek ǀ

¹¹³ Oho, unaqaraiqama keha ai avataqi ni variakara kia ti hantuqa harivo.

Are tiva taana uvarara ti hantuqa harimantama vauro.

¹¹⁴ Navutaaka ti harukevorave ti, te are variananaini kukeqavi vaunara. Kainke voqaantema kera, are ti antua timite varianara.

Te ai uvara noraiqaake iriha vi uvava quqaa vivauma varianarove, turo.

¹¹⁵ Ne qora okara auti variaka, te iainanaihai qaquirake vuare. Te tenta Variqavano uva tivakero vataira iriqi virera.

¹¹⁶ Kotio, are nena kauqu aiqiqaa aqukera tiva taana uvarara irihara, ti kempukaiqama timitairaqe te kia qutiraiti, qaqi variqi vuare.

Hauri te ariara viva ti kahaqianarove tiarirava quminaiqiantora.

¹¹⁷ Are ti tuatairaqe te koqemake variare.

Te ekaa enta ai uvara koqe uvave tivakeha viraqai iriqi virerave.

¹¹⁸ Are uva tivakera vataanara qaquirakaaka are vika qoririmake varianara. Vika una uva tivateva quminaiqama vuanaro.

¹¹⁹ Qumina nuhiqi haikara qaqira kaantemakera, are ekaa vatani qora kaiqa vare variaka qaquirake varianarara tiro, ti muntukavano ai uvara voqama kero hantuqa harimantama vauro.

¹²⁰ Mpo, te ai mpeqa okarara iriha ai aatu qete vauraro ti aiqum kauqu ntiri ntiri i vaimantama vauro.

Are uva avuquvuqina okarara, viraravata te irihama qete vauro.

Ayin 𐄂

¹²¹ Mpo Noravauvo, te koqe okara, avuqavu okaraqai autunarave. Virara iriharama kia ti navutaaka kauquqi qaqi kairamanta vika ti qoraiqama timitaate.

¹²² Vo haikavano ti qoraiqama timitaantorave tira, are ti nena kaiqa vaiinti kahaqiane.

Kia qaqi kairamanta náí autuaraqai iri variaka tiqaa maara vataate.

¹²³ Mpo, are nena kauqu aiqiqaa aqukehara tihara, Ai ruaruama amitarerave tianarave. Vi entava qovaraiqiainarara te qumina aitutumaqi vuraro ti tivuantaiha itaivo.

¹²⁴ Ai muntukavano tinavuara enena vairara iriharama, ti nena kaiqa vaiinti nena koqe okara, vo okara vo okara humiqairaqe te vira avataare.

¹²⁵ Te ai kaiqa vaiintivano vaunarara tira, are ti koqe avu aato timiraqe te ai uva kankomake iriare.

¹²⁶ Noravauvo, qora vaiinti nahenti are uva tiva taanara raqake variara kaara himpira, nena okara vika numiqane.

¹²⁷ Airi tataa koqemake hiqamataa *koriva* vaivarovata, ti muntukavano avuniqamakerero are tiva taana uvararama vaivo.

¹²⁸ Te ekaa ai uvara avuqavu uvama vaivo ti vaunara. Ekaa qora okarara kia ti hantuqa vaimantama vauro.

Pe 𐄂

¹²⁹ Ai uvavano nai koqe uva vairara ti, te ekaa vi uvara koqemake iriqi vi vaunara.

¹³⁰ Ai uvavano vaiinti avu aatoqi vairaro vi uvava vira avu aato ataama amitaanaro. Vi

uvava kia koqe avu aato vataa vaiintivata koqe avu aatoma amianaro.

¹³¹ Vainti naativano karara antura ntiharo no aaqaa vintemakero, ti voqamakero ai uvara hantuga harimantama vauro.

¹³² Ai autuara noraiqaake iri variaka aaqurihama nimitaanantema kera, tugantaavira tivata tavehara aaqurihama timitaane.

¹³³ Are nena uvara irihara ti koqe aara humiqairaqe te viraqaa nuare.

Mpo, are kia qora okara qaqi kairaro viva ti ravaaqavukero tiqaa raqikiarire.

¹³⁴ Ti qoraiqama timitareka auti variakaqihaira ruaruama timitairaqe te ai uva ho iriqi vuare.

¹³⁵ Mpo, are ti nena kaiqa vaiinti koqema timitehara nena koqe okara, vo okara vo okara ti humiqairaqe te vira avataare.

¹³⁶ Airi vaiinti nahenti are tiva tanaa uvarara kia noraiqaake iriraiti, vi uvara raqake variara kaara te iqi rate vauraro ti auquruvano voqama kero nte vaimanta vauro.

Sade 𐄂

¹³⁷ Noravauvo, ai okaravano vaireva, avuqavu okara vaivaro, are ekaa uva tiva taaravavata avuqavu iro vairave.

¹³⁸ Are uva maara tiva taarava nai avuqavu iro vaimanta, tenavu homa ekaa vi uvaraqaqa muntuvi vairara.

¹³⁹ Oho, ti navutaaka ai uvara qumina uvave ti variara kaara ti voqama kero vikara arara ite vaimantama vauro.

¹⁴⁰ Te tavaurara are kauqu aiqiqaa aqu kera ekaa uva tiva taarava quqaa uvama vaivo. Ti

ai kaiqa vaiinti vi uvarara voqamakero hantuqa harivo.

¹⁴¹ Te qumina vaiinti vauramanta vaiinti namenti ti iri qoraiqama timite variamantavata, te ai uva maara kia tauru karaiti, ekaa vi uvara qaqi iriqi vi vaunara.

¹⁴² Ai avuqavu okaravano kia taiqa viraitiro, ekaa entama variqiro vuanaro. Are uva tiva taarava, quqaa uvama vaivo.

¹⁴³ Airi maaravano tiqi qovaraiqivarovata, are uva maara tiva taarava ti muntukaqi quahara haika timimanta te quaheha vauro.

¹⁴⁴ Are uva maara tiva taarava ekaa enta avuqavuqiro varianaro.

Are ti avu aato kahaqiraqe te vi uvara kankomake iriqi viha, kia qutiraiti, qaqi variqi vuare.

Qof 7

¹⁴⁵ Mpo Noravauvo, te ekaa tenta kempukaqohai ai aareha tiha, Are ti uva iriane, turo. Mpo, te ekaa ai uva avataqi virerave.

¹⁴⁶ Te ai aareha tiha, Are ti ruaruama timitairaqe te ekaa are tiva taana uvara tuataqi vuare, turo.

¹⁴⁷ Te kia aatitairaqi himpi, ariara viva ti kahaqiarire ti, ai aare vauro.

Te are kauqu aiqiqaa aqukera tiva taana uvava quqaa vivauma varianarove tivakeha, vi uvarara noraiqaake iri vauro.

¹⁴⁸ Vo enta vo enta entaqi te kia vaitaraiti, taintaqaa qaqi vaiha, are tiva taana uvarara tenta aatoqi qaqi iriqi vi vaunara.

¹⁴⁹ Noravauvo, ai muntukavano tiriara vairara iriharama, ti uva iriane.

Are avuqavuqama kera uva rahe variaravara tira, are tiqaa raqiki vairage te kia qutiraiti, qaqi variqi vuare.

¹⁵⁰ Oho, ti qoraiqama timitareka auti variaka te unanaini vaini vainimaqi ani variavo. Vika are tiva taana uvara kia avate variakave.

¹⁵¹ Noravauvo, vika mintiavaravata, are ti aumanto varianara. Te tavauraro are uva tivakera vataarava, ekaa vi uvava quqaa uvaqaima vaivo.

¹⁵² Nai haaru te ai uva kaara nti vauraro ti aatovano kenko tiro iri vimanta te tiha, Vira uvavano ekaa enta variarire tiro, viva vi uvara tivakero vatairave, tunara.

Resh ↴

¹⁵³ Mpo Noravauvo, te are tiva taana uvara kia tauru kaunarara tira, are maaravano ti qoraiqama timite vaira tavehara, ti ruaruama timitaane.

¹⁵⁴ Are navutaaka nivuqaa vaihara, ti auta ntuva timitera kuvantu timitaane. Nena kauqu aiqiqaa aqukera tiva taanantema kera, ti kahaqirage te kia qutiraiti, qaqi variqi vuare.

¹⁵⁵ Qora kaiqa vare variaka, vika are tiva taana uvara kia avataqi vuara kaara, are vika kuvantukera ntitera aarava kia ho varianaro.

¹⁵⁶ Noravauvo, are vaiinti nahenti aqurihama nimate variana okarava nai uritarero vairara tira, are qaqi kairage te kia qutiraiti, qaqi variare.

¹⁵⁷ Navutaaka airitahaa vaiha ti qoraiqama timite variamantavata, te kia ai uva qaqira karaiti, vi uvara qaqi iriqi vi vaunara.

¹⁵⁸ Oho, kia ariara noraiqaake iri varia vaiintika, vika kia ai uva avate variara kaara te vika tavauraro tivu naavu aqimantama vauro.

159 Noravauvo, are ti tavaararo ti ai uvara hantuqa harimantama vauro.

Te mintunarara tira, ai muntukavano vaiinti nahentiara vai okarara irihara, ti qaqi kairaqe kia qutiraiti, qaqi variare.

160 Ekaa ai uvavano vaireva, quqaa uvaqaima vaivo.

Ekaa vi uvava avuqavu uvavano vairara tiro, kia taiqa viraitiro, ekaa entama varianaro.

Shin ❧

161 Qiata vaiinti vika quminaiqama keha ti qoraiqama timite variamantavata, te kia vika naatu qetaraiti, ai uvaraqaqai qeteha, virara noraiqaake iriqi vi vaunara.

162 Vaiintivano airi monuve airairave rantakero varero quahaintemake, te are kauqu aiqiqaa aqu kera tiva taana uvarara quahehama vauro.

163 Kia ti una uvara hantuqa harivo. Are tiva taana uvara, viraraqaqai ti hantuqa harimantama vauro.

164 Are uva tiva taarava avuqavu uvaqai vaimantara ti, te vo enta vo enta 7 tataa ariara koqeve tivaqi vi vaunara.

165 Are uva tiva taanara virara antuqa arimanta variaka, vika muntukavano paru i vaimanta variavaro kia vo haikavanovata vika qoraiqama nimitaira hiqinti qoraiqama vivara.

166 Noravauvo, are ti kuvantu timitena entara veka vaiha, te are minti minti iate tiana uvara koqemake iriqi vi vauro.

167 Ti muntukavano ai uva maarara voqamakero vaimanta, te ekaa vi uvara koqemake iriqi vi vaunara.

¹⁶⁸ Are ekaa te auti vauna okarara kankoma kera iri tave varianarara ti, te are ekaa uva tivakera vataanara koqemake iriqi vi vaunarave turo.

Tau 7

¹⁶⁹ Noravauvo, qaqi kairaro te ai aareha ariara ike mpo tiaina uvava are inanaini oru vuarire.

Are haaru tiriara tiva taanara irihara, koqe avu aato iriainara ti timiane.

¹⁷⁰ Te ai aaraaina uvara iriharama, haaru nena tianantema kera, ti ruaruama timitaane.

¹⁷¹ Are nena koqe okara, vo okara vo okara ti humiqe variaramantara ti, te ai autu ekaa enta tuaheraqi virera.

¹⁷² Are tivakera vataara uvava nai avuqavuqiro vaimantara ti, te ekaa vi uvara iriha tenta noqihai ariara ihi tivaqi virera.

¹⁷³ Te are tivakera vataana uvara avataqi vi vaunarara tira, are ti kahaqireva qeramatera variane.

¹⁷⁴ Mpo, are ti kuvantu timitena entara, tavaataa imantama vauro. Te ekaa are tiva taana uvara iriha voqamake quaheha vauro.

¹⁷⁵ Are ti qaqi kairaqe te kia qutiraiti, qaqi variqi viha ai autu tuahera kaare.

Kairaro are tiva taana uvava ti kempukaiqama timitairaqe te koqemake variqi vuare.

¹⁷⁶ Sipisipivano vi aniharo kakakima vintemake, tevata hampi niha kakakima vunarave.

Mpo, te mintunarara tira, are ti nena kaiqa vaiinti tuvu ranta kaane. Are tiva taana uvara te kiana tauru kauro.

120

¹ Maaravano tiqi vai entara te Nora Kotira aarauraro viva ti uva irira.

² Te virara tiha, Mpo, hauri una uva ti variaka ti qoraiqama timitevorave. Are ti ruaruama timitairaqe te ho variare, tunara.

³ Oho, ne una uva ti varia vaiintikao, Kotiva ni nantimae kaanarove? Viva nantiakeroe ni qoraiqama nimitaanarove?

⁴ Viva iqoka vaiinti vevaqohairo ni ntaihaanaro. Viva iha auru itaainara niqaa qihia taanaro.

⁵ Meseki vatanaakave, Keda vatanaakave, vika nivutaini vaiintivano qoraiqamaviro vaintemake, te vate ni nivutaini kia koqemake variqi vi vaunara.

⁶ Kia maateraiqamake varia okarara antuqa arimanta variaka, te vika hampata vukaiqamake vauraro, ti voqama kero popohaimanta vauro.

⁷ Te vikara maateraiqiha koqemake variate ti vauramanta vika kia ti uva iriraiti, iqoka raqirekaqai auti variavo.

121

¹ Te aiqinaini vuruvi aitutuma taveha tiha, Mpo, ti kahaqiarirava taihairoe qovaraiqianarove? tunara.

² Te minti tivake tiha, Ho Noravano Kotiva naaruvavata vataavata autukero vataiva, vivama ti kahaqiarirava vaivo, tunara.

³ Viva kia vaitaraitiro, koqema kero ariqaa raqikiqiro viharo, kia ai qaqi kairaro ai aiquvano vauriri ntairara are hiqintinara.

⁴ Ho iriate. Isareriqaa maimaraara raqiki vaiva, viva kia naka uaiqavata avu tauntaivaro vaitaraitiro, viva qaqi avu rampaikero tava-maairo vi vaivama vaivo.

⁵ Noravano Kotiva ariqaa koqema kero raqiki vaira.

Viva ai kauqu tanaraini vaiharo ai mantaaga amite vaivara are vira aumaqaraqi koqemakera vi ani varianara.

⁶ Aatitainaraqaa kuarivano kia ai tatoqa kairaro, entaqi toravano kia ai qoraiqama amitaanaro.

⁷ Nai nana nana haikavanoe ai qoraiqama amitareva auti vairaro Noravano Kotiva ai antua amitairaro kia vo haikavanovata ai qoraiqama amitairara are ho variqira vinara.

⁸ Are vona vona vi ani vairaro Noravano Kotiva qaqiqai ariqaa koqemakero raqikiqiro virara, are vatevata naantiara ekaa entavata, koqema kera variqira vinaravema turo.

122

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Vika tiriara tiha, Anigenavu Nora Kotira Naavuqi variare, tiavaro ti muntukaqihairo koqe i vaimanta vauro.

² O Ieruharemio, vika minti tiamanta vate tenavu ai vaantaavura qentiana himpите vauro.

³ Ike, Ieruharemi vatuka koqemake aututaaraqi airi vaiinti nahenti viraqi koqemake vohaa ruvaaqumavi variara.

⁴ Noravano Kotiva Isareri vika tiva nimentemake, vo anku vo ankuvano ani viraqi ruvaaqumavi vaiha, vira autu tuaherakeha virara koqeve ti variara.

⁵ Vi vatukaraqi ekaa Isareri avuhainauka vaiinti nahenti uva avuqavu i variara.

⁶ Ho Ieruharemiqi variaka maateraiqiha variate ti, ne Nora Kotira aarama nimateha maantimake tiate:

Mpo, Ieruharemiara antuqa arimanta variaka, are vika qaqi kairamanta koqemake variqi vuate.

⁷ Are Ieruharemi avutaqi variaka qaqi kaira vika maateraiqiha vaimanta, vika avuhainaakavata vika qiata vaiintivata koqemake variqi vuate, tiate. Mintimake Kotira aaraate.

⁸ Tenta qata vakaave, aura nakaave, tenta tontive, vikara vikara iriha, te mintima ti: Ne Ieruharemiqi maateraiqiha koqemake variqi vuate, turo.

⁹ Tinavu Nora Kotira Naavuvano Ieruharemiqi vairara ti, te virara iriha mintima turo: Mpo, Ieruharemiqi iqokavano kia qovaraiqira viraqi vaika koqemake variqi vuatema turo.

123

¹ Noravauvo, are Avuhainaava naaruvaini variaravera te mini vuruvi taveha ai aare vauro.

² Noravauvo, are tinavu Variqavanoma variaro. Kaiqa vaiintivano nai nora vaiintiqaamuntuvi vaivaro, kaiqa nahentivano nai nora

nahentiqaa muntuvi vaintemake, tenavuvata ariqaa muntuvi vaiha tiha, Vivaqaima tinavu aaqurihama timitaanarove, ti vauro.

³ Mpo Noravauvo, vokiaka tinavu naaraihama timiteha tinavu autu vatainiqamake variara. Vika tinavu qoraiqama timitaarara irihara, are tinavu aaqurihama timitaane.

Mpo, tenavu qaiqaavata ariara tiha, Tinavu aaqurihama timitaane, turo.

⁴ Airi airaira vataaka airi tataa tinavu tauvaqa vauraa uva tiva timite variavo.

Nái nutuaraqai noraiqaake iri variaka, vikavata tinavuara qumina vaiinti nahentive tivakeha tinavu hutu vatainiqamake variavo.

124

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Vi entara Noravano Kotiva kia tinavu mantaraini vaiharo kahaqama timitaitirio, navutaaka tinavu nantimae kaatirio? Ne Isareri virara ti tiva timiqe iriare.

²⁻³ Oho, vi entara Noravano Kotiva kia tinavu mantaraini vaitirio, navutaaka tinavu vehima autu kaatirio.

Qaakau vairivano qaqi qaki vai aantaura nampiqama kaintemake, vika voqamake arara itaira tinavu taiqama kaatirio.

⁴⁻⁵ Huvura namarivano vaiinti raaqu varero muntuvi raqutu kaintemake, navutaaka tinavu taiqama kaatirio.

⁶ Ho kaiqenavu Nora Kotirara koqeve tiare. Vi entara viva kia navutaaka qaqi kaimanta tinavu vehi autu taiqa kaarave.

⁷ Uvirivano vaara vuitaaraqihairo qaqi ata varero vintemake, tenavu navutaaka kauquqihai ruqemake qaqi vunara.

Noravano vaara vira ruviqa kaimanta tenavu kia viraqaa aru vunara.

⁸ Noravano Kotiva naaruvavata vatavata autukero vataiva, vivama tinavu kahaqiariravama vaivo.

125

¹ Vaiinti nahenti Nora Kotiraqaa muntuvi variaka vika vaireka, Saioni Aiqina voqaarama variavo. Vi aiqinava kempukaiqama kero vairaro kia vo haikavanovata vira ho qaki qakima kaanarove.

² Aiqinavano Ieruharemi ututumatero vira antua amitaintema kero, Noravano Kotiva nai vaiinti nahenti antua nimate vaira. Viva vatevata naantiara ekaa entavata mintiaqiro vuanaro.

³ Qora kaiqa vare variaka kiama ekaa enta avuqavu ni variakaqaa raqikiqi vivara. Vika mintivera, avuqavu ni variakavata vika aanante qora kaiqama varevara.

⁴ Noravauvo, koqe kaiqa vare variaka are vika nai koqema nimitaane. Vi vaiinti nahentika are tiva taana uvara avataqi ni variarave.

⁵ Naantiara are qora kaiqa vareka qoraiqama nimitena entara, ai aara qaquirake hampi aaraqaa nikavata qoraiqama nimitaane.

Ho ne Isareri maateraiqiha variqi vuaterama turo.

126

¹ Haaru navutaaka tinavu rumpa vare vo vatani vuru kaamanta vauraro Noravano Kotiva vihairo tinavu kuvantu kero tivita varero Saioni Aiqinaqaa viri kaimanta tenavu tiha, Oho, tenavu qaqi tairama tave vauro, turaro quqaa vi entara Kotiva mintima timitaira.

² Kotiva mintima timitaimanta tenavu voqamake quaheha naaraihamaqi viha, vira ihi tiva amitaqi vunara.

Tenavu mintiaqi vuramanta vo vatanaa vo vatanaaka tinavu tave tiha, Ike, Noravano Kotiva Isareriara iriharo nora kaiqa vara nimitaivo, tiara.

³ Quqaama, Noravano Kotiva nora kaiqa tinavu vara timitaivaro vi entara tinavu muntukaqihairo koqe imanta vaunara.

⁴ Mpo Noravauvo, are qaiqaavata tinavu koqema timitairaqe tenavu koqemake variqi vuare. Aahara vataqaa aaqu ntivaro qaiqaa namarivano tuvintema kera, are tinavu qaiqaa koqema timitaane.

⁵ Are qaqi kairamanta iqi rateha kara ututaaka naantiara quaheha kara mpeqaiqinara qantuatae.

⁶ Vika iqi rateha kuvukanaa ututaaka, naantiara vika quahe ihira tivaqi viha, kara mpeqaiqinara qantu vare anivarave.

127

Soromonuva maa ihira qara ntuvatora

¹ Vaiintivano naavu kaqareva iharo kia Nora Kotirara ti kahaqiane tirera, vira kaiqavano qumina kaiqaqaima varianaro.

Noravano Kotiva kia vo vatukaqaa maimaraara raqikirera, vi vatukaraqaa maimaraara raqikiva quminaiqira „navutaaka homa vi vatukara aatara kevara„.

² Are airi kara variarire tira, vo enta vo enta toqaqi himpira vukaari utihara kaiqa varaqira vivira entama kehara, kia Nora Kotirara noraiqaakera iriqira virera, ai kaiqavano quminaiqama vuanaro.

Noravano Kotiva nai antuqa vaika kara nimi vaivama vairo.

³ Tinavu vaintivara vaireka, vika Noravano Kotiva tinavu koqema timiteharo qaqi timikama variavo.

⁴ Airi veva iqoka vaiinti kauquqi vaintemakero, qaraaka vaiintivano qorainti vainti airinavu vatataika nai qora koqemake kahaqama amitevara.

⁵ Vaiintivano qorainti vainti airi irava, viva quahaarire.

Vi vaiintiva nai navutaaka hampata *ko* ti vatukaraqaa vaiharo uva avuqavu ireva iramanta, vira maaqunavu vira hampata vaiha vira kahaqama amitaivaro viva *ko* ho aatara kaanarovema turo.

128

¹ Nora Kotira aatu qeteha vira aaraqaa koqemake ni variaka, viva vika koqema nimitaanaro.

² Arevata mintimake nirera, are nena kauquqo-haira ututena karara qantukera namaqi vihara, quahehara koqema kera variqira vinara.

³ *Uaini* naaqunta koqeva airi tava iraintema kero, ai naatavano airi vainti ai vata amitaano. *Orivi* katari noqa airivano vira ututuma taintemake, ai maaqunavu ai hanta taqi ututuma tevara.

⁴ Mintimakero Nora Kotira aatu qeteharo koqemakero ni variaina vaiintira koqema amitaano.

⁵ Kairaro Noravano Kotiva Saioni Aiqinaqaa vaiharo ai koqema amitairara, are maa vataraqaa qaqi variqira vina entara koqema kera variqira vuane. Viva ai qaqi kairara are Ieruharemiqi vaika hampata koqema kera variqira vuane.

⁶ Viva ai qaqi kairara are vukai enta qaqi variqira vihara nena naintivaravata tavaane. Mpo, Isarerivauvo, ne maateraiqiha variqi vuaterama turo.

129

¹ Ne iri vaiqe te Isareri okarara tiare.

Nai haaru tenavu Isareri qovaraiquna entaraqaahai navutaaka voqamake tinavu qoraiqama timitaqaqani, vate maa entaravata vika qaqaqai tinavu qoraiqama timite variavo.

Ho ne ekaa Isareri maa uvaravata tiate:

² Nai haaru tenavu Isareri qovaraiquna entaraqaahai navutaaka voqamake tinavu

qoraiqama timitaqi ani, vate maa entaravata vika qaqiqai tinavu qoraiqama timite variavo.

Vika tinavu qoraiqama timitaqi anihavata, kia tinavu ekaa haatara kaarave.

³ Oho, vaiintivano kaiqaaqaa ora vutu vuru quvi taintemake, navutaaka tinavu Isareri tauvaqa teqa taaqama kaavaro vukai vaaraqavano tinavuqaa vaira.

⁴ Ho Noravano Kotiva avuqavu kaiqa vare vaiva, viva tinavu Isareri kahaqama timiteharo qora vaiinti kauquqihairo tinavu kuvantu timitaimanta vate tenavu kiama rumpataaka vauro.

⁵ Ho kairamanta Saioni vatukara navutaiqi variaka anivaro Noravano Kotiva vika naatarakero kaurira haika nimiramanta anirante vuata.

⁶ Kairaro aahara vataqaa qumpiqatai ukauva vaaka aaharaiqama vintemake, vika vaaka taiqa vuata.

⁷ Kairaro navuhi nuqutaava kia airi vaintemake, vika kia airi variate.

⁸ Hauri vaiinti nahenti vitare aitare ika vika tave tiha, Noravano ni koqema nimitaarire. Tenavu Nora Kotira autuqaa ni koqema nimitauro, tivora.

130

¹ Mpo Noravauvo, te nora maaraqī vauraro ti muntukavano voqama kero qoraiqimanta vau-naraqihai ai aare vauro.

² Mpo Noravauvo, te ai aare vauna uvara iriane. Te ariara ti aaqurihama timitaane ti vauna uvara irihara ti kahaqiane.

³ Mpo Noravauvo, tenavu ai uva raqa kaurara are kia tauru karaitira, ekaa vi uvara nena vukuqi qara ntuva taaraitirio, nai tavave tinavuqihairo ai *ko* ho aatara kaitirio?

⁴ Areqai vaiinti nahenti uva nunka nimate variarava varianarara ti, tenavu ai aatu qeteha variqi vireravema turo.

⁵ Noravano Kotiva ti kahaqiarire ti, te vira vekama vauro. Te viva tiva tai uvarara noraiqaake iriha mintima ti: Quqaama viva nai tintemakero autuanarove turo.

⁶ Noravano ti kahaqiarire ti, te vira vekama vauro.

Vatukaqaa maimaraara raqiki variaka entaqi vaiha tiha, Mpo, vaaka aatitaarire tiantemake, tevata Nora Kotira veka vaiha tiha, Mpo, viva vaaka tuvu ti kahaqiarire. Qaiqaavata tiha, Mpo, viva vaaka tuvu ti kahaqiarire, ti vaunara.

⁷ Ne Isareri, iriate. Noravano Kotiva tinavu ruaruama timite vaiva vaivaro vira muntukavano enena tinavuara vairara ti, kaiqenavu virara noraiqaake iriqi viha quqaama viva tinavu kahaqianarove tivaqi vuare.

⁸ Tenavu Isareri vira uva raqake vaunarave. Ho viva naima ekaa vi uvara tinavu nunka timiteharo kuvantu timitaanarove.

131

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, kia te tenta autu tuahere vaunarave.

Ti aatovano kia ho iriaina haikara, vi haikara vi haikarara kia te iriqi virera.

² Te kia mintiraiti, vaintiruvano nai nora auvoqi manamana vaintemake, ti muntukaqihairo paru i vaira vairera.

³ Isarerio, ne mintima tiate: Tenavu vatevata naantiara ekaa entavata Nora Kotiraqaa muntuvi variqi virerave, tiate.

132

¹ Noravauvo, haaru Devitiva ariarao tiro, vukaari utiharo vo kaiqa vo kaiqa varaira kia tauru kaane.

² Mpo, are Isareri vatanaaka kempuka Variqavano variaro. Devitiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tivatai uvara, qaqi iritaane.

³⁻⁵ Viva minti tirave: Hauri te kia vira Naavu kaqa amitaraiti, te tenta naavuqi oriqete tenta taintaqaa vaitaarorave.

Noravano Kotiva tinavu Isareri kempuka Variqavano variaina Naavurara iriha, te vira Naavu naane kaqa amite, viraqaahai te auraara vaiha vaitarerave.

⁶ Tenavu tota Betarihemini vaiha Kotiva uva tiva taatautai *Vokiseva* vai vakaakara iri, viraqaahai tenavu virara rantaqi vivi tavauraro *Vokise* viva Kiriati-Jearimi vatuka tataaqa naahoqi vaira.

⁷ Mini vaimanta tenavu *Vokise* vira vare vuru Ieruharemini ke, viraqaahai tenavu tiha, Kaiqenavu Nora Kotira Naavuni oru vira aiqutaraini kankakaavi vaiha, vira autu tuahera kaare, tunara.

⁸ Noravauvo, are uva tiva taatau taana *Vokiseva* viva ai mpeqa okara tinavu humiqe vairara tira, are himpira vi *Vokisera* hampata ani nena Naavuqi ekaa enta variqira vuane.

⁹ Are nena kaiqa vara amite varia vaiintika kairamanta, vika ekaa enta avuqavu okaraqai autuqi vuate.

Are nena vaiinti nahenti qaqi kairamanta vika quaheha ihi tivaqi vuate.

¹⁰ Noravauvo, are nena kaiqa vaiinti Devitirara irihara, kiama avuhainaara vira nena kaama taanara qoririma kaane.

¹¹ Haaru Noravano Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero Devitirara kempukaiqama kero tivatai uvara viva kiama qaqini vara kaanaro.

Viva Devitirara mintima tiro: Te are kuvuarama tenaraqihai vaiinti vo noraiqama kaariraro viva avuhainaa vaiintivano varianarove.

¹² Ho ai maaqu vika te uva tiva taatau taunarave, ekaa te uva maara tiva taunarave, koqemake iriqi vivera, naantiara vika maaquvara nai qoka vatuka vare, avuhainaa vaiintiqamavi vaivarave. Vika ekaa enta mintiakema raqikiqi vivarave, tiro. Noravano Devitirara minti tira.

¹³ Noravano Kotiva Saioni vatuka nai kaama tero te viraqi vairerave tira.

¹⁴ Viva tiharo, Te maa vatukaraq i ekaa enta variqi virerave. Ti muntukavano maa vatukarara vaimanta, te viraqi vaiha vaiinti nahentiqaa raqikiqi virerave.

¹⁵ Te Saioni vatukaqi vaika airi haika nimiari vika kiama vo haikaravata aavo qivarave. Te vehi vaiinti nahenti kara nimiari vika ho nevarave.

¹⁶ Ti kaiqa vara timite vaika, te vika koqema nimitaari vika te vaiinti nahenti kuvantu nimitaaina okarara iriha, koqe kaiqa varaqi vimanta, Saioniqi vai vaiinti nahentika quaheha ihi tivaqi vuata.

¹⁷ Te Devitira ankuqihai vaiinti vo kaamate noraiqama kaariraro viva ovavano koqemakero itaintema kero, raqikiqiro vuanaro.

¹⁸ Viva raqiki vairaqe te vira navutaaka naatara amite, kaurira haika vika nimirave.

Te kaama taaina vaiintiva mintimakero nai vaiinti nahentiqaa raqiki vairamanta vika koqemake variqi vivarave, tiro. [Noravano Devitirara minti tira.]

133

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo, Kotira vaiinti nahenti kia raqi tiroriraiti, vohaa muntuka vateha variqi vua okarava, nai koqe okara vaimanta te vi okarara voqamake quaheha vauro.

² Mintimake varia okarava vaireva, koqe vahavera voqaarama vairo.

Koqe vahavera Eronira qiataqaa qihia kaavaro otuntero okauqaavata, vira vukai utavaaqa auvahiantavata otu virave.

³ Qaiqaa mintimake varia okarava vaireva, varavu voqaarama vairo.

Varavuvano Hemoni Aiқinaqaavata Saioni Aiқinaqaavata tuviharo vata koqema kero putaiqama kaintema kero, vi okarava vairo.

Kotira vaiinti nahenti vohaa muntuka vateha koqemake variqi vi vaivaro, Noravano Kotiva vika koqema nimitaira vika kia qutiraiti, ekaa enta qaqi variqi vivara.

134

¹ Entaqi Nora Kotira Naavuqi vira kaiqa vara amite variaka, ne vira autu tuahera kaate.

² Ne vira Naavuqi vaiha nenta kauqu tuaherake, Nora Kotira aareha vira autu tuahera kaate.

³ Kairaro Noravano Kotiva vatavata naaruva-vata autukero vataiva, viva Saioni vatukaqi vaiharo ni koqema nimitaarire.

135

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare. Ne Nora Kotira kaiqa vaiinti, ne vira autu tuahera kaate.

² Ne Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amite variakavata, ne vira Naavu vahaaqaini vaiha vira kaiqa vara amite variakavata, ne ekaa vira autu tuahera kaate.

³ Nora Kotira okaravano koqe okaraqai vairara ti, ne vira autu tuahera kaate.

Vira autuvano koqe autu vairara ti, ne virara ihi tivaqi viha vira autu tuahera kaate.

⁴ Noravano tinavu kaivaqara Iekopira anku vika nai kaama tero tiharo, Isareri vika ti anku tarukama vaivarave, tira.

⁵ Te maa uvara kankomake irunara: Noravano Kotiva nai noravano vaiharora tiro, viva ekaa una variq̄a uri aatarakero vairave.

⁶ Noravano Kotiva nana nana haika autuataa ivaro viva naaruvainive, vataqaave, nora namariq̄ive, nora namari veva muntukaraq̄ive, auti vaira.

⁷ Viva tonavu vara kaivaro tonavuvano vo vata vo vataihairo virini oru vi vaira.

Viva aaquakaa vara kaivaro aaquakaavano uti vaivaro aaqu nti vaira.

Viva uvai vara kaivaro uvaivano maa vataraq̄aa utiharo vi ani vaira.

⁸ Viva Isipi vatanaaka q̄orainti vainti kara hunka vatataakave, quara vairi avuni vatataakave, ekaa arukaira.

⁹ Viva Isipini Pero vaiintivata vira nora vaiintinavuvata q̄oraiq̄ama nimitareva iharo, nora kaiq̄a, vo q̄ara vo q̄ara i kaiq̄ara q̄ovarama keharo vika q̄oraiq̄ama nimitaira.

¹⁰ Ike, Noravano Kotiva airi vatanaaka q̄oraiq̄ama nimateharo avuhainaa vaiinti kempuka vataaka vikavata arukaira.

¹¹ Viva Amo vatanaaka King Sihonira arukero, Basaani vatanaaka King Okura arukero, ekaa Kenaani vatanaaka avuhainaukavata aru taiq̄a kaira.

¹² Viva vika aru taiq̄a kero, vika vata varakero nai vaiinti nahenti Isareri nimira.

¹³ Noravauvo, ai autuvano ekaa entama variq̄iro vuanarove.

Maa entara variakavata, naantiara qovaraiqikavata, ekaa vika ai autuara iriha ai autu tuaheraqi vivara.

¹⁴ Noravano Kotiva tinavu nai vaiinti nahentiara iriharo tinavu autu tuava timitero tinavu uva taiqa timitaanaro.

Viva tinavu nai kaiqa vaiinti nahentiara mpo ike tiva timitaanaro.

¹⁵ Vo vatanaa vo vatanaaka *korive silvaave* varakeha vo qara vo qaramake *marapura/varaha* nái kauquqohai autuke, vi haikarara tinavu variqave ti variara.

¹⁶ Vika no vaimantavata, viraqihai kia ho uva tivara. Vika avu vaimantavata, kia ho tavevara.

¹⁷ Vika aato vaimantavata, kia ho uva irivara. Ike, vika aihovata kia ho varevarave turo.

¹⁸ Oho, una variqa auti variaka variqi vi, naantiara vika nái aututaa haikara vira voqaantemake vaivara.

Vaiinti nahenti una variqara noraiqaake iri variaka, vikavata vohaa qaramake vira voqaara vaivara.

¹⁹ Ho ne Isareri, Nora Kotira autu tuahera kaate. Eronira anku Nora Kotira kaiqa vara amite variaka, nevata vira autu tuahera kaate.

²⁰ Rivaira anku, ne Nora Kotira autu tuahera kaate. Vaiinti nahenti Nora Kotira aatu qete variaka, ne ekaa vira autu tuahera kaate.

²¹ Ne Saioni Aiqina Ieruharemiqi variaka, nevata Nora Kotira autu tuahera kaate.

Kaiqe tenavu ekaa Nora Kotira autu tuahera kaare.

136

¹ Nora Kotira okaravano koqe okara vairara ti, anigenavu virara koqeve tiare.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

² Tenavu Nora Kotirara koqeve tiare. Viva ekaa „una„ variqavata uri aatarakero avuni vai Variqavama vaivo.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

³ Tenavu Nora Kotirara koqeve tiare. Viva ekaa nora autu vataakavata uri aatarakero nai nora autu vataavama vaivo.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

⁴ Vivaqaima nora kaiqa kia tavaa kaiqara vare vaivama vaivo.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

⁵ Viva nai koqe avu aatoqaa naaruva autu kero vatero viraqaa vai haikaravata autu kero vataivama vaivo.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

⁶ Viva nora namari autukero vatero, viraqihairo vatavata qovarama kero, vuruvi virivi vataivama vaivo.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

⁷ Vivama kuarivata toravata autu kero vataivama vaivo.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

⁸ Viva kuari autu kero vataivaro kuari viva aatitairaqaa raqikiqiro vi vairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

⁹ Viva toravata opu makauvata autu kero vataivaro entaqi raqikiqiro vi vairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

¹⁰ Viva Isipi qorainti vainti kara hunka vatataaka arukairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

¹¹ Viva Isipiqihairo Isareri qaqini ntita vare anirave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

¹² Viva nai kempuka kauquqohairo vika ntita varero anirave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

¹³ Viva tivaro Naare Namarivano hini hini raira virave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

¹⁴ Viva nai vaiinti nahenti ntita varero vimanta vika nora namari taqa vare vuarave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

¹⁵ Vika hini mantaraini oritaraavaro, viva namari qaqi kaivaro namarivano Isipi avuhainaara Pero vaiintivata, vira iqoka vaiintivata, ekaa raqutu kairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

16 Viva aahara vataini nai vaiinti nahenti ntitava varero virave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

17 Viva avuhainaa vaiinti kempuka vataaka arukairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

18 Viva avuhainaa vaiinti nora autu vataaka arukairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

19 Viva Amo vatanaaka King Sihonira arukairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

20 Viva Basaani vatanaaka King Okura arukairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

21 Viva vika vatavata varakero tinavu nai vaiinti nahenti timirave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

22 Viva vi vatara varakero tinavu Isareri nai kaiqa vaiinti nahenti timirave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

23 Navutaaka tinavu aatarakaa entara viva kia tinavuara tauru karaitiro, qaqi tinavuara iriqiro vi vairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

24 Viva navutaaka kauquqihairo tinavu kuvantu timitairave.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

²⁵ Viva vaiinti nahentive, aantavahive, ekaa qaqi vai haikara kara nimi vaivama vaivo.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove.

²⁶ Ho kaiqe tenavu naaruvaini vai Variqarara koqeve tivaqi vuare.

Vira muntukavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarovema turo.

137

Isareri vika nái maaqainiara iqi ratora

¹ Mpo, tenavu Babironini vai namarira, vo namari vo namari auvahianta oquvi vaiha, Saioniniara aato iruraro tinavu muntuka qoraiqimanta iqi rate vaunara.

² Tenavu ihi tiha ruquti vauna haikara non-tauni vai katariraqi hirite tiha, Mpo, tenavu kia ihi tiataarave, tunara.

³ Tinavu rumpataaka tinavuara tiha, Ne tinavu ihi tiva timite vaiqe tenavu quaheha variare. Ne Saioniniara tivata ihira tinavu tiva timiqe iriare. tiara.

⁴ Oho, tenavu vo vatanaaka vataini vaiha nantiakee Nora Kotirara tivata ihira tirarave?

⁵ Mpo, Ieruharemivauvo, te ai tauru kaarera, homa ti kauquvanovata *kitaa* ruqutinara tauru kaarire.

⁶ Ieruharemivauvo, te ariara tiha, Are avuhainaa vatuka, te quahaarira vatukavama variaro, ti vaunarave. Te vi uvara tauru kaarera, homa ti aunta qoraiqiraqe te kia ho qaiqaa ihi tiare, turo.

⁷ Oho, Noravauvo, navutaaka Ieruharemi vatuka aatarakaa entara Idomu vatanaaka tia uvara are tauru kerora.

Vi entara Idomu vika tinavu navutaakara tiha, Ne vi vatukara ekaa ravantiaqa aqukaate. Ekaa Ieruharemiqi vai haikaravata rakavu raakavuma kaivaro anoma taiqa vuarire, tiara.

⁸ Babironivauvo, qetehara variane. Are qo-raiqamama vinarave. Vaiinti vovano are tinavu qoraiqama timitaanarara iriharo, ninavata qo-raiqama amitaarira vaiintiva quahaarire.

⁹ Ai vainti naati vika nai noka kauquqihairo raqiakero oriqa vika qiata rukavu kaarirava quahaarirema turo.

138

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, te naaruvaihainaaka nivuqaa vaiha, ekaa tenta muntukaqihai ariara koqeve tiha ihi tivakeha ai autu tuahera karerave. (Haarua vuku hinivano *naaruvaihainaakave* tiamanta hinivano *variqanavuve* ti variara.)

² Ai muntukavano tiriara vaivara are tiriara noraiqaakera iri varianarara ti, te ai takuqi vai Naavuva vainaini kankakaamavi viri vataini vate vaiha, ai autu tuahera karerave.

Ai autuvanovata ai uvavanovata ekaa vo haika vo haika uri aatarakero avunima vaivo.

³ Te ai aarauna entara are ti uva irira, ti kem-pukaiqama timite variaramanta te kia qetaraiti vaunara.

⁴ Noravauvo, naantiara ekaa avuhainaaka vo vataini vo vataini vaika ai uva iri, vika ai autu tuahera kevara.

⁵ Ai okaravano nai mpeqa okara vairara ti, vi entara vika are ekaa kaiqa varenarara iriha ihi tivara.

⁶ Noravauvo, are nai uritarakera kantaaqaini vaiharavata, vaiinti nahenti nai nutu vataniqa-make variakara are kia tauru karaitira, vikara qaqi iriqira vi varianara.

Nai nutu tuahere variaka kia ho ai avuqaa kukeqavi vaivara.

⁷ Airi maaravano ti ravaaqavu kareva auti vaivaravata, are ti antua timite variaramanta te kia qutiraiti, koqemake vaunara.

Ti navutaaka arara itaimanta ti qoraiqama timitareka auti variavara, are vika ntaihehara nena kempukaqohaira ti ruaruama timite varianara.

⁸ Noravauvo, are ti muntukaqi hoqarama taana kaiqarara irihara, vi kaiqara vara vuru taiqa kairaqe te ho variare.

Ai muntukavano tiriara ekaa entama variqiro vuanaro.

Mpo, are nena kauquqohaira ti autukera vataarava varianarara tira, kia ti qaqira kaan-erama turo.

139

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, are ti avu aatoqi uqautama kera tuanti taantima kera tavaanara.

Are ti okara kankoma kera iri tavaanara.

² Te oquvi vaunarave, te himpi nunarave, te minti minti unara are kankoma kera iri tave varianara.

Are ti niaraini vaiharavata, ti avu aatoqi vaira ho iri tave varianara.

³ Te oru kaiqa vare vaunaraqaavata te vaite vaunaqaavata are ti tave varianara.

Te nana nana haika auti vaunara, are ekaa vira vira iri tavaanara.

⁴ Noravauvo, te tirera una uvara, are naane vaaka irikaanara.

⁵ Are ti avunive, tauvaqainive, taaqenive, ekaa mini mini ututuma taanara. Are nena kempukaqohaira ti antua timite varianara.

⁶ Are mintima kehara ti okara kankoma kera iri tavaanarara ti, te tiha, Mpo, ai avu aatovano uritarero vaivaro ti avu aatovano ai avu aatoqi vainara kia ho iri tavaanarove, turo.

⁷ Mpo, te tainie vuariraro ai Maraqravano kia ti tavaanaro? Te tainie ruqemake vihae kia ai avuqaa vairara?

⁸ Are naaruvaini varianarara ti, te qumina mini ruqemake vuarora.

Are qutu vuaka varianainivata varianarara ti, te kia ho mini otu kukeqavi vairara.

⁹⁻¹⁰ Te niaraini kuari avu urinaini ata vare oru variarera, ai kauquvano minivata homa ti tuataanaro.

Te kuari avu ruhunku vinaini oru variarera, minivata ai kauquvano ti utuma varaanaro.

¹¹ Te konkira arinaini oru variarera, te kia ho ai avuqaa kukeqavi vairara.

Enta ira haikavano ti mantaaga kairage te kukeqavi variare tiarera, are mini qaqiqai qoqaa ti tavenara.

¹² Voqamakero konkira ariva vaivaravata, are virara aatitairave ti varianara.

Are aatitairaqaa ho tave varianantema kera, entaqivata ho tave variaravama variaro.

Enta ivavata aatitaivavata ai avuqaa vohaa qarama keroma vaivo.

¹³ Arema ekaa ti vaatave, ti avu aatove, autukera vataaravama variaro.

Are ti nora auhaqi ti vaata akukumakera autukera vataanara.

¹⁴ Mpo, are minti mintima kera ti autu kera vataanarara irihama, te kauqu runkinkiri iha ai aatu qeteha ai autu tuaherake vauro.

Te kankomake irunara. Ekaa are vare variana kaiqava nai voqaraa kaiqama vaivo.

¹⁵ Te tenta nora auhaqi kukeqavi vauna entara are ekaa ti vuhaarinaavu tavaanara.

Vi entara are ti mative, vuhaarive koqema kera taataukera vataararo ti vaatavano koqemakero akukumavi vaira.

¹⁶ Mpo, ti nova kia ti vatatai entara are ti kankoma kera tavaanara.

Te kia qovaraiquna entara are ekaa te maa vataraga qaqi variaina entanavura nena vukuqi gara ntuva taanara.

¹⁷ Ike, Kotio, ai avu aatoqira nai nora uva, vo uva vo uva vaimantara ti, te vi uvara vi uvara kankomake iriarirava kia ho vaivo.

¹⁸ Are avu aato uti variarava nai airi vaimantara ti, te ai avu aatoqiraara kaara ntuarera, nai

nora namari auvahini airi nuqa vaira viravatama aatara kaanaro.

Te vira ho kaara ntuva taiqa kaareravata, te kiana ho ai okara vira kankomake irirara.

¹⁹ Mpo Kotio, are qora kaiqa vare variaka aru taiqa kairaqa, te hove tiataara.

Ne vaiinti aruke variaka, ne tiqaahai qaquirake niaraini vuaterama turo.

²⁰ Kotio, vi vaiintika ariara qora uva ti variakave. Vika ai navutaiqiha ai autu koqera qoraiqamake variavo.

²¹ Noravauvo, ariara kia antuqa ari vaiintika ti kia vikara hantuqa harivo.

Ai navutaiqi variaka kia vikara ti muntukavano vaivo.

²² Quqaa tarurama turo. Ti muntukavano kia vi vaiintikara vaivo. Te vi vaiintikara ti navutaakama variavo ti vaunara.

²³ Kotio, uqautama kera tuanti taantima kera ti avu aato muntukaqi vainara tavaane.

Te nana nana haikara avu aato utuainara avatama kera tavaane.

²⁴ Ti avu aatoqi qora uva vovano variantorave tira, viraqi rantakera tavaane.

Are koqe aaraqaa ti tivita kera vatairaqe te ekaa enta qaqi variqi vuare.

140

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Noravauvo, are qora vaiintinavu kauquqi-haira ti ruaruama timitaane.

Are ti antua timitairamanta voqamake náí kena vaiinti ruquti varia vaiintika kia ti ruqutuete.

² Qora kaiqa varevaqai vika avu aatoqi vaimanta, ekaa enta vika vaiinti nahenti avutana vaiha tiroriha raqira haika vara qovaramake variara.

³ Memaru avai vaihaiva vaiinti qoraiqama kaintema kero, vika qora uvavano vaiinti nahenti qoraiqama nimate vaira. Vika náí noqihai ti varia uvava *uqahi/quaiha* uhi voqaara vaira.

⁴ Noravauvo, qora kaiqa vare variaka ti ravaaqavu kevorave tira, are tiqaa koqema kera raqikiane.

Voqamake náí kena vaiinti ruquti variaka ruvaaqumavi vaiha, te qoraiqama vuainarara nai tiva ami nai tiva ami i variarara irihara, are ti antua timitaane.

⁵ Oho, náí nutuqai tuahere variaka ti ravaaqavu kareka, vika te virera una aararaqaa vaara vuite variara.

⁶ Mpo Noravauvo, te ariara are ti Variqavanoma variaro. Te ai aareha ti aagurihama timitaane ti vauna uvara iriane. ⁷ Mpo Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki variaravama variaro. Are nena kempukaqohaira ti ruaruama timite variaravama variaro. Tenavu navutaaka hampata raqi vauna entara are tiqaa koqema kera raqiki varianarave.

⁸ Noravauvo, are virara virara irihara, kia navutaaka qaqi kairamanta vika náí autuataa inara autuate.

Kia qaqi kairamanta vika ruvaaqumavi vaiha qora uva tiva taatauteva qovaraiqiarire.

⁹ Kia ti navutaaka qaqi kairamanta vika iqoka raiha ti haatara kaate.

Oho, are qaqi kairaro vika ti qoraiqama tim- itareka tivata uvava naiqaa qovarama vuarire.

¹⁰ Are iha auru tuta kairaro vikaqaa hiqinti hiqinti iharo tatoqa taiqa kaarire.

Are vika *ruvuqi/mpumpiqi* vara vaavi aqukaira vika kia ho qaiqaa viraqihai vaarintaate.

¹¹ Vo vaiinti autuvano vatani tuvi vuarire ti, una uva ti variaka, are kia vika qaqi kaira maa vataraqaa koqemake variqi vuata.

Oho, qaqi kairaro qora haikavano qovarama viro, voqamake nai kena vaiinti ruquti variaka vehi autu taiqa kaarire.

¹² Noravauvo, te kankomake iri tavaunara. Are vehi vaiinti nahenti autu ntuva nimatehara vika kahaqi variaravama variaro.

Vo haika vo haikara aavoqiaka qoraiqama nimatevorave tira, are vika kahaqama nimite variaravama variaro.

¹³ Avuqavu ni variaka ai autu tuahereha vika ai aaqanto ekaa entama variqi vivaravema turo.

141

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, te ai aare vauro. Vaaka ti kahaqiane. Mpo, are te ai aare vauna uvara iriane.

² Mpo, koqe unta i murava are iananaini oru vintemakero, te ai aaraaina uvava are iananaini oru vuarire.

Entaqi ai *ofaa* iha quara amitaavara are quahaanantema kera, te tenta kauqu tuaherakeha ai aaraaina uvarara quahaane.

³ Noravauvo, ti noqaa raqiki timitairaqe te kia qora uva tiare.

⁴ Noravauvo, are kia ti qaqi kairaro ti muntukavano qora haika autirara ntuarire.

Kia ti qaqi kairaqe te qora vaiinti hampata ruvaqumavi vaiha qora kaiqa varaare. Are ti ravaqavu kairaqe te kia vika hampata ruvaqumavi vaiha ovata naare.

⁵ Avuqavu ni vai vaiintiva ti ruqutirera, te virara hovema tirara. Viva ti kahaqirevama mintivo tirara.

Koqe vaiintivano mintiraro, qora kaiqa vare vai vaiintiva ti autu tuahera kairera, te virara kia ti mintima timitaane tirera. Te vo enta vo enta Kotira aareha, vika nái qora kaiqa vare variara kaara vika qoraiqama nimitaane ti vaunarara ti, te minti tirera.

⁶ Hini kiaka nái qiata vaiinti ntita vare muntu qora onkaiqi aqu kaimanta, vi entara vaiinti nahenti te tuna uvarara quqaa uvavema tivara.

⁷ Vaiintivano iha kantakaara teqa taaqama kero aqu aquuma kaintemake, vi vaiintika vuhaantaari vara vaavi matipaqi aqu kevara. (ves 5-7 Hiparu uva okaravano kia kankomake vairo.)

⁸ Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki variaravama variaro. Te ariaraqai noraiqaake iri vaunara.

Te ariara viva ti antua timite vaivama vaivo, tunara. Mpo, are kia ti qaqi kairaqa qutuare.

⁹ Are ti antua timitairaqa te qora vaiinti kukeqake vaara vuiteraqa kia aru vuare.

¹⁰ Are qaqi kairamanta qora vaiinti vika nái vaara vuiteraqa aru viqe, te qaqi vitare vuare.

142

Devitiva ori onavuqi vaiharo maa ihira qara ntuvatora

¹ Te ike mpo tihama Nora Kotira aare vauro. Viva ti aagurihama timitaarire ti, te vira aare vauro.

² Ekaa maaravano tiqi qovaraiqirave, te avu aato uti vaunarave, te ekaa vi uvara vira tiva ami vauro.

³ Noravauvo, ti muntukaqihairo maara ntaivaro ti kempukavanovata kia vaimanta te ta aararaqaae virarave tuna entara, are vi aarara kankoma kera irira tavaanara.

Oho, vi vaiintika tiriara aru vuarire ti, te ni vauna aararaqa vaara vo kukeqake vui taavo.

⁴ Te hini hini tuqantaavi tavauraro vaiinti vovano ti kahaqiarirava kia vaivo.

Tiriara viva qoraiqama vuantorave tiro, tiriara noraiqaakero iri vai vaiintiva kiama vaivo. Te vonaini ruqemake kukeqavi variarirava kiama vaivo.

Kia voqavanovata te qaqi variqi vuainarara noraiqaakero irivo.

⁵ Mintiverama Noravauvo, te ariara ike mpo tiha, Te are variananaini ruqemake oru kukeqavi vairerave.

Te maa vatarāqaa qaqi variqi vuaina entara te ariaraqaima ti Noravano vaivo, tivaqi virera.

⁶ Mpo, te tenta kahaqiarirava kia ho vaimanta te nora maaraqī vaunarara tira, are te ai aare vauna uvara iriane.

Ti haru kareka ti avataqi ani variaka kempukavano voqavata vairara tira, are vika kauquqihaira ti ruaruama timitaanerama turo.

⁷ Mpo, nora maaravano ti rumpa tairaqihaira are ti kuvantu timitairaqe te qaqini aitare variare.

Are mintiramanta ai vaiinti nahenti are ti kogema timitenarara iriha, vika te iainanaini ani ruvaqumavi vaiqe te vika nivutana vaiha ai autu tuahera kaare.

143

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Mpo Noravauvo, te ai aare vauna uvara iriane.

Ai okaravano avuqavu okara vaivara are nena vaiinti nahentiara noraiqaakera iri variaravara tira, te ariara ike mpo ti vauna uvara irihara ti aaqurihama timitaane.

² Maa vatarāqaa qaqi variqi vi variakaqihairo kia ho vovano ai ko aatara kaariravama vaivo. Mpo, te virara irihama ariara kia ti nena kaiqa vaintiqaa uva vataanerama turo.

³ Oho, navutaaka ti avata vare aniha ti ruqutu kaamanta, te vatani konkoma kanta hiqintivi qoraiqamavi vauro.

Haaru qutu vuaka konkira arinaini variantemake, vika konkira ariraqi ti muntu kaamantama vauro.

⁴ Mintira kaara ti muntukavano maara ntaivaro ti kempukavanovata kia vaimantama vauro.

⁵ Mpo, are haaru tinavu koqema timite variana entara, virara te vate qaqi iriteha vauro.

Are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tinavu vara timitaanara, viraravata tenta aatoqi qaqi irite vauro.

⁶ Mpo, auntavano aaharaiqama vivaro namari naataa intemakero, ti maraquravano voqama kero ariara antuqa arimanta te tenta kauqu tu-aherake ai aare vauro.

⁷ Mpo Noravauvo, ti kempukavano kia voqavata vaivo. Vaaka ti uva iriane.

Kia ti tivuqaa kukeqavira variane. Hauri te qutu vuaka varianaini otu vuarora.

⁸ Te ariqaa muntuvi vaunarara irihara, ai muntukavano tiriara vaira vo enta vo enta toqaqi ti humiqehara kahaqiane.

Te ai aare vaunarara tira, are ti aara humiqairaqe te vi aarara avataqi vuare.

⁹ Noravauvo, are ti antua timitaane ti, te are variananaini anuro. Are virara irihara navutaaka kauquqihaira ti ruaruama timitaane.

¹⁰ Are ti Variqavano varianarara tira, are ti nena antuqa humiqairaqe te vira avataqi vuare. Kairaro ai koqe Maraquravano ti tivita varairaqe te koqe aaraqaa vuare.

¹¹ Mpo Noravauvo, are nena nora autuara irihara ti qaqi kairaqe te kia qutiraiti, qaqi variqi vuare.

Are nena avuqavu okarara irihara, te nora maaraqi vaunaraqihaira ti tivita varera qaqini vuru kaane.

¹² Nena vaiinti nahenti aaqurihama nimate variana okarara irihara, ti navutaaka aru vehi autu taiqa kaane.

Te ai kaiqa vaiinti vaunarara tira, are ti navutaiqi varia vaiintika aru taiqa kaanerama turo.

144

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Nora orivano ti antua timitaintema kero, Noravano Kotiva ti antua timite vairara ti, te vira autu tuahere vauro.

Tiriara viva koqemakero auvihehavaa kauquqi totaarire tiro, viva iqoka raqua okarara ti humiqe vaira.

² Vira muntukavano tiriara vaiva ori vaantaavuravano vaiinti antua amitaintema kero, ti antua timite vaira.

Viva navutaaka kauquqihairo ti ruaruama timite vaivama vairo.

Kainkevano vaiinti antua amitaintema kero, viva tiqaa koqema kero raqiki vaimanta vaunara.

Navutaaka ti harukevorave ti, te viva vainaini oru kukeqavi vaunara.

Viva vo vatanaa vo vatanaaka ti vevaarainiqama kaimanta te vikaqaa raqiki vaunara.

³ Noravauvo, tenavu nantima vaura vaiinti nahentika vaurarae are tinavuqaa koqema kera raqiki variaro?

Nantiharae are tinavu qumina vaiinti nahentiara noraiqaakera iri variaro?

⁴ Mpo, vaiintivano vaireva, uvaivano inaaraiga utiro taiqavira voqaarama vairo.

Kuarivano itaivaro vaiinti maraqura vataqaa vaira voqaarama, tenavu vahuqa variqi vi, vuru taiqa virara.

⁵ Noravauvo, naaruva qantua kera viraqihaira tuvuanee. Nena kauqu aiqinanavuqaa vatairaro muravano viraqihairo qovaraiqiharo oru vuarire.

⁶ Veva arintema kera, are aaquakaa utu kaira navutaaka iqoka qaqirake qetake kantama vuute.

⁷ Are virihaira nena kauqu viavi tutukera, namari veva muntukaraqihaira ti mpaqi kaane. Are vo vatanaaka kauquqihaira ti ruaruama timitaanerama turo.

⁸ Una uvavano vika noqi mpiqa vimanta vika kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Quqaa uvama ti vauro, tivakeha una uvaqai ti variara.

⁹ Kotio, te vate ariara qaraaka ihi tirera. Te naaqunta 10navu vai *kitaara* ruqutiha, ariara ihi tirera.

¹⁰ Arema avuhainauka kahaqiaramanta vika navutaaka naatarake variara.

Arema ti nena kaiqa vaiinti Devitika ruaruama timite variararo iqoka paipevano kia ti arukaira.

¹¹ Mpo, are vo vatanaaka kauquqihaira ti tivita varera ruaruama timitaane.

Una uvavano vika noqi mpiqa vimanta vika kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Quqaa uvama ti vauro, tivakeha vika una uvaqai ti variara.

¹² Mpo, kairamanta tinavu maaquvara noruqamavi, koqe katari voqaara, kempuka vaiintinavu variate.

Kairamanta tinavu raavuravara noruqamavi, avuhainaara naavu *pohi* nkauruke *vahehemake/vaataiqamake* arataara voqaara, koqe nahenti-navu variate.

¹³ Kairaro naahoqi vo kara vo karavano airi vairaro karavano ekaa kara vate naavuraqi mpiqa vuarire.

Kairamanta tinavu sipisipi voqavata naati vatataimanta airitahaa variate.

¹⁴ Kairamanta tinavu purumakau noruqamavi kempuka variate.

Hauri navutaaka tinavu ori vaantaavura rukavuke viraqi vaatinte tinavu rumpa vare vo vataini vuru kevorave.

Kairaro ike mpo tiha iqi rateva kia tinavu vatukaqi govaraiqiarire.

¹⁵ Mintima keha variqi vi vaika quaheha vaivara.

Nora Kotirara viva tinavu Variqavanoma vaivo ti variaka quaheha variqi vivaravema turo.

145

Devitiva maa ihira qara ntuvatora

¹ Arema ti Variqavano ti Avuhainaava varianarara ti, te ai autu noraiqama karerave. Ekaa enta ekaa enta te ai autu tuaheraqi virerave.

² Vo enta vo enta te ariara kogeve tivaqi virera. Te ekaa enta ai autu tuahera karerave.

³ Noravano Kotiva nai uritarakero noravano vairara ti, tenavu vira autu voqavata tuahera

kaariravama vaivo. Viva noravano vairara kia vovanovata ho kankomakero iri tavaanarove.

⁴ Vate varia vaiinti nahentika are autinarara naantiara qovaraiqika tiva nimiqi vivara. Minti-aqi viha, naantiara naantiara qovaraiqikavata are nora kaiqa varenarara iriha ai autu tuahera kevara.

⁵ Are takuqu kera variana okararave, are Avuhainaava variana okararave, virara virara vika viti viri tiva nimivara. Vika mintiqe te are voqaraa kaiqa varaanarara aatoqi iriqi virerave.

⁶ Vika are nora kaiqa varenarara kauqu runkinkiri iha vokika tiva nimiqi viqe, te ai nora autuara tiva qoqaiqama karerave.

⁷ Vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha, ai koqe okararavata, are avuqavuqama nimate vaina okararavata quaheha ihi tivaqi vivara.

⁸ Noravano Kotiva tinavu kogema timite vaiva tinavu aqurihama timite vaivaro vira araravano kia vaaka ite vaira. Vira muntukavano tinavuara voqama kero vaira.

⁹ Viva ekaa vaiinti nahenti koqe okaraqai autu nimate vaira.

Viva ekaa haika nai autu kero vatai haikararavata aqurihama nimate vaira.

¹⁰ Noravauvo, are ekaa haika autu kera vataa-rauka, vika ai autu tuahera kevara.

Are vaiinti nahenti kogema nimitaanarara iriha, vika ai autu tuahera kevara.

¹¹ Are avuhainaava kempukaiqama kera raqiki variana okararave, ai kempukavano uritarakero vai okararave, vika virara virara vokika tiva nimiqi vivara.

¹² Vika minti tiva nimiqi vimanta ekaa vo vatanaa vo vatanaaka are nora kaiqa varenarara kankomake irivara.

Are Avuhainaava kempukavano variararo ai autuvano nora autu vaira, viraravata vika kankomake irivara.

¹³ Are Avuhainaava vaihara, ekaa enta ekaa enta raqikiqira vinara.

Are maa entara variakaqaa raqikiqira vivira, ekaa naantiara naantiara qovaraiqika vikaqaa-vata raqikiqira vinaravema turo.

Noravano Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqu keharo tivatai uvara kia tauru karaitiro, ekaa vi uvara avate vaira.

Vira muntukavano ekaa haika nai autukero vatairara vaira.

¹⁴ Nora maaravano vikaqaa vaika Noravano Kotiva vika kahaqama nimite vaira. Vika kempukavano kia vaika viva vika kempukaiqama nimite vaira.

¹⁵ Ekaa qaqi variqi vi varia haikauka karara antuqa arimanta ai veka variavara are vika avuqavuma kera nai kara nimi varianara.

¹⁶ Are nena kauquqihaira vika kara nimiaramanta vika ho ne variara.

¹⁷ Noravano Kotiva ekaa kaiqa vare vaiva avuqavuqama kero vaivaro vira muntukavano ekaa nai autukero vatai haikarara vaira.

¹⁸ Kia unaqaraiqama keha Kotira aararaiti, quqaa vira aare variaka, viva vika aumanto vaiharo vika kahaqi vaira.

¹⁹ Vira uva raqa kaarorave ti, vira aatu qeteha ni variaka, viva vika muntukavano vai haikara nimi vaira.

Vika virara ike mpo tiha tinavu kahaqiane ti varia uvara iriharo, vika ruaruama nimate vaira.

²⁰ Virara muntuka vaika Noravano Kotiva vikaqaa koqema kero raqiki vaiharo, qora okara auti variaka vehi autu taiqake vaira.

²¹ Mpo, te tenta noqihai Nora Kotira autu tuaheraқи virera.

Qaқи kaira ekaa viva autukero vatai haikauka vira autu takuқи vaira ekaa enta ekaa enta tuaheraқи vuate.

146

¹ Kaiqe te tenta tivaata muntukaqohai Nora Kotira autu tuahera kaare.

² Te ekaa maa vataraqaa qaқи variқи vuaina entara Nora Kotira autu tuaheraқи virera.

Ekaa vi entara te tenta Variqа autu tuahera kaaina ihira tivaқи virera.

³ Ho iriate. Hauri ne nora vaiintiqaaave, qiata vaiintiqaaave, muntuvi vaiha, vikara tinavu ho kahaqama timitevarave tivora. Vika variқи vi vuru qutu vikama variavo. Vika ni ruaruama nimate aarava kiama ho vaivo.

⁴ Vika qutuvi, qaiqaa vataiqama vivara. Vi entara vika vo haika autireka iritera kiama ho autivaravema turo.

⁵ Ho tinavu kaivaqara Iekopira Variqara viva tinavu kahaқи vaivama vaivo ti variaka, vika quaheha variқи vivara.

Noravano Kotiva vika Variqavano vaimanta vika viraqaa muntuvi variқи vivara.

⁶ Noravano Kotiva naaruvave vatave nora namarive autu kero vatero, ekaa viraqi vai haikaravata autu kero vataira.

Viva nai vaiinti nahentiara tivatai uvara kia qaqira karaitiro, ekaa entama vikaqaa raqikiqiro vuanaro.

⁷ Qora vaiintinavu vaiinti nahentiqaa maara voqavata vatevorave tiro, Noravano Kotiva vi vaiinti nahentika kahaqi vaira.

Karara antuqa ari variaka, viva vika kara nimi vaira.

Viva rumpataaka kuvantu nimate vaira.

⁸ Viva avu qimpa vuaka rampai nimate vaira.

Nora maaravano vika ravaaqavu kaika, viva vika maara qaqini varake vaira.

Vira muntukavano avuqavu ni varia vaiinti nahentikara vaira.

⁹ Viva vo vatanaaka tinavu vataini variakaqaa koqema kero raqiki vaira.

Viva tentoqa nahentive, viqa vaintive, vika vika kahaqi vaira.

Qora vaiintinavu nai aatoqi iritaa haikara viva hampiqama kaimanta vika kia ho vi haikara auti variara.

¹⁰ Noravano Kotiva ekaa enta Avuhainaava vaiharo raqikiqiro vuanarove.

Ne Saionini variaka iriate. Ni Variqavano niqaa raqikiqiro viviro, viva ekaa naantiara qovaraiqi vaiinti nahentikaqaavata raqikiqiro vuanarove.

Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

147

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

Koqemama tenavu ihi tivakeha tentanavu Variqa autu tuahere vauro.

Tenavu vira autu tuahera kaaina okarava koge okara vaimanta tenavu quaheha vi okarara avataqi virera.

² Noravano Kotiva Ieruharemi vatuka qaiqaa auti vaivo.

Haaru navutaaka Isareri rumpa vare vo vataini vuru kaaka, viva vate maa entara vika vo vata vo vataihairo ruvaquma kero ntita varero nai maaqaini qaiqaa viri ke vaivo.

³ Vika muntutavano voqama kero qoraiqimanta variaka, viva vika koqema nimitaharo, vika vaata teqa taaqama kaara rumpa nimate vaivo.

⁴ Viva opu makau autiharo mintima tiro: Minti mintimavano naaruvaini vaivarave tivakero, vika vohaiqa vohaiqa vo autu vo autu ntava nimitaira.

⁵ Tinavu Noravano nora autu vataava vaiharo viva ekaa kempuka vataavama vairo.

Vira avu aatovano ekaa okarara kankoma kero iri vairara tiro, tinavu avu aatovano kia ho vira rairakero avatamakeru tavaanaro.

⁶ Noravano Kotiva nai vara vatainiqamake variaka kempukaiqama nimitaharo, qora okara auti variaka konkoma kanta ruqutu aquke vaira.

⁷ Ne Nora Kotirara ihi tivaqi viha virara kogeve tiate. Ne tinavu Variqa quahama amiteha *kitaa* ruqutate.

⁸ Viva tonavu vara kero viraqohairo naaruva mantaqa amite vaira.

Viva aaqu vara kaivaro aaquvano ntiharo vata maata putamake vaivaro vo aiqina vo aiqinaqaa-hairo koqe ukauvano qampiqe vaira.

⁹ Viva ekaa aantauvahi kara nimiharo, *kotikoti* naativata karara naaruavaro vikavata kara nimi vaira.

¹⁰ Noravano Kotiva nana haikarae voqama kero quahe vairave? Kempuka ohiarave, kempuka iqoka vaiintiarave, vikarae viva quahe vairave? Aqao, kiave.

¹¹ Vira uva raqa kaarorave ti, vira aatu geteha ni varia vaiinti nahentika, vikarama viva voqama kero quahe vaira.

Vi vaiinti nahentika tiha, Vira muntukavano tinavuara enena vaira virara tenavu noraiqaake iriqi virerave, ti variara.

¹² Ne Ieruharemiqi variaka, Nora Kotira autu noraiqama kaate.

Eo, ne Saioniqi variaka, nenta Variqa autu tuahera kaate.

¹³ Navutaaka ni naatara kevorave tiro, viva Ieruharemi vaantaavura qenti kempukaiqama teharo, Ieruharemi avutaqi variaka ni koqema nimate vaira.

¹⁴ Viva koqemakero ni Isareri vataqaa maimaraara raqiki nimateharo, ni koqema nimate vaimanta ne koqe kara neha ho variara.

¹⁵ Viva naaru vaihairo uva tivaro vatavano vira uva vaaka iriro vira avate vaira.

¹⁶ Vaiintivano hanta vaqita kero viti viri aqu kaintema kero, viva iqara vara kaivaro tonavu voqaara vata maata naavumake vaira.

¹⁷ Viva tivaro eqarori ori voqaara *taaruvano/kaampuravano* nti vaira. Mintivaro iqara entavano qovarama vivaro nai tavave iqara viraqi ho varianaro?

¹⁸ Ho viva qaiqaa tivaro *taaruvano/kaampuravano* ravita vivaro qaiqaa vatavano koqe iro vaira.

„Kuarivano,“ *taaru/kaampura* vira ravita kaivaro namariqama viro otu vi vaira.

¹⁹⁻²⁰ Viva nai uva kia vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiraitiro, Iekopira ankuqai tiva nimirave.

Viva nai tivatai uvara kia vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiraitiro, Isareriqai tiva nimirara ti, vo vatanaa vo vatanaaka kia vira uva iriara.

Noravano Kotiva „mintima kero nai uva tinavu Isareri tiva timirara ti,“ kaiqenavu vira autu tuaheraqi vuare.

148

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

Ne ekaa naaruva virini variaka Nora Kotira autu tuahera kaate.

² Ne *enselive*, ne naaruvaihainaa iqoka *enselive*, ne ekaa vira autu tuahera kaate.

³ Kuarivauvo, toravauvo, netanta vira autu tuahera kaate.

Ekaa opu makau virini ite variaka vira autu tuahera kaate.

⁴ Nai verantoqama kera variانا naaruvava, are vira autu tuahera kaane.

Tonavu turuqaa variara namariva, arevata vira autu tuahera kaane.

⁵ Noravano Kotiva tivaro ekaa vi haikava vi haikava qovaraiqama vuarara tiro, ekaa vi haikava vi haikava vira autu tuahera kaate.

⁶ Noravano Kotiva timanta viva tintemake vika nái nimi vatukaraqaa vaiha, kia vira uva raqake hampi vi aniraiti, ekaa enta nái nimiraqaa variqi vivara.

⁷ Ne ekaa haikavano vataqaa variaka, Nora Kotira autu tuahera kaate.

Nora haikavano nora namariqi variakave, namari veva muntukaraqí variakave, „ne Nora Kotira autu tuahera kaate.»

⁸ Aaquakaavanove, *taaruvanove/ kaampuranove*, toqa vaururuvanove, tonavuvanove, vira uva iri vai aaronaa uvaivave, „ne ekaa Nora Kotira autu tuahera kaate.»

⁹ Nora aiqinave, inaara aiqinave, tava ire varia katarikave, nantaqi vai katarikave, ¹⁰ ekaa kuvu aantauvahive, ekaa qaakau aantauvahive, ekaa memaru kuveqave, ekaa uvirive, „ne ekaa Nora Kotira autu tuahera kaate.»

¹¹ Avuhainaaka maa vataraqaa variakave, ekaa vo vatanaa vo vatanaakave, ekaa vaiinti nahentiqaa raqikiakave, ekaa nora vaiintive, ¹² ekaa qaraaka vaiinti nahentive, konta naampaive, „ne ekaa Nora Kotira autu tuahera kaate.»

¹³ Kairamanta ekaa vika vika Nora Kotira autu tuahera kaate. Vira autuvano ekaa vo autu vo

autuvata uri aatarakero nai nora autu avuni vairave.

Vira mpega okaravano takuqi vaiva naaruvavata vatauri aatarakero nai virini vairave.

¹⁴ Vira muntukavano tinavu Isareri nai vaiinti nahentiara vaivaro viva tinavu nai vaiinti nahenti kogema timiteharo kempukaiqama timite vaimantara ti, tenavu vira autu tuaherake vau-nara.

Ho kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

149

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

Virara kempukaiqamake iri variakaruvaqumavi vainaini vaiha, ne qaraaka ihi Nora Kotira tiva amiteha, vira autu tuahera kaate.

² Ni autu kero vatai Variqarara irihama, ne Isareri nenta muntukaqihai quaheha variate.

Ne Saioniqi variaka, Kotira nenta Avuhainaarara quaheha variate.

³ Ne ihi nteha *taaqaavata/quvaaravata kitaavata* ruqutiha, vira autu tuahera kaate.

⁴ Noravano Kotiva tinavu nai vaiinti nahentiara voqama kero quahe vairara ti, ne vira autu tuahera kaate.

Kia kempuka vai vatanaaka viva vika kogema nimateharo, vika navutaaka naatara nimate vira.

⁵ Viva minti vairara ti, kaiqenavu vira vaiinti nahenti entaqi ihi tiva amitaqi viha virara qua-haare.

⁶ Ne nenta kauquqi iqoka paipe voqamakero vaihaira tuateha, nenta noqihai Nora Kotira autu tuaheraqi vuate.

⁷ Mintiaqi viha ne vo vatanaa vo vatanaaka hampata raquqi viha, vika tinavu qoraiqama timitaarara irihama, náivata qoraiqama nimitaate.

⁸ Tinavu navutaaka avuhainaukave, vika qiata vaiintive, ne *seniqohai* vika rumpa taate.

⁹ Kotiva tintemake, ne vo vatanaa vo vatanaaka qoraiqama nimitaate.

Ne vira vaiinti nahenti mintihama vira autu takuqi vaira noraiqama kevarave.

Ho kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

150

¹ Kaiqenavu Nora Kotira autu tuahera kaare.

Kotiva nai turuaraini vairara irihama, ne vira autu tuahera kaate.

Viva naaruvaini vairara irihama, ne vira autu tuahera kaate.

² Viva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa qovarama kairara irihama, vira autu tuahera kaate.

Viva ekaa haika uri aatarakero nai anoma noravano vairara irihama, ne vira autu tuahera kaate.

³ Ne *aanumaara/noma* vuaqeha vira autu tuahera kaate.

Ne vo qara vo qara ina *musikira* ariha vira autu tuahera kaate. ⁴ Ne ihi nteha *taaqa/quvaara* ruqutiha vira autu tuahera kaate. Ne *musiki* ruqutiha pempuravata vuaqeha vira autu tuahera kaate.

⁵ *Baraasi* tanuqira hini hini kauquqi tuateha ruqutivaro vira uvavano noraiqama kero auva ntairamanta vira autu tuahera kaate.

Baraasi tanuqira vira anomake ruqutivaro auvante vaira Nora Kotira autu tuahera kaate.

⁶ Ne ekaa qaqi variqi vi varia haikauka, Nora Kotira autu tuahera kaate.

Ekaa mintiaqi viha Nora Kotira autu tuahera kaare.

Kotira Uva
The New Testament and portions of the Old
Testament in the North Tairora Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Olpela Testamen
long tokples Tairora long Niugini

copyright © 1979, 1994, 2005, 2008, 2009, 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tairora

Dialect: North Tairora

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-05-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 30 Nov 2021

909b265f-c886-56ae-b943-fdc12fe46c5e